

Ўзбекистон Республикаси Президенти ҳузуридаги
Давлат бошқаруви академияси

ЖАМИЯТ ВА БОШҚАРУВ

**2021
№ 2 (92)**

1997 йилдан нашр этилади

Тошкент — 2021

ЖАМИЯТ ВА БОШҚАРУВ

Бош муҳаррир:

Бекмуродов А.Ш.

Таҳрир ҳайъати:

Азизов Х.Т.

Алимов Б.Б.

Сатторов С.А.

Хамроходжаев Н.Я.

Хусанов О.Т.

Бекмуродов М.Б.

Раҳимова Д.Н.

Жалилов А.Т.

Юлдашев А.

Хамидулин М.Б.

Хайитов Х.С.

Исламкулов А.Х.

Холов А.Ҳ.

Шодиев Н.О.

Чўтпўлатов М.Ч.

Қаюмова К.Н.

Таҳририят:**Масъул муҳаррир:**

Бахранов Л.Э.

Муҳаррирлар:

Кабулова Д.Б.

Абдуллаева Г.Л.

Мусахҳиҳлар:

Абдуллаева М.С.

Шорихсиева А.Ф.

Техник муҳаррир:

Юлдашев А.Ж.

Муассис:

Ўзбекистон Республикаси

Президенти ҳузуридаги

Давлат бошқаруви академияси

Журнал Ўзбекистон Республикаси
Вазирлар Маҳкамаси ҳузуридаги
Олий аттестация комиссияси томо-
нидан ижтимоий-иқтисодий фанлар
йўналиши бўйича олиб борилаётган
тадқиқотларнинг натижалари асоси-
да ёзиладиган илмий мақолаларни
нашр этишга тавсия этилган омма-
вий ахборот воситалари жумласига
киритилган.

Таҳририят манзили:

100066, Тошкент,

Ислом Каримов кўчаси, 45

Мурожаат учун телефон:

71-232-60-76, 71-232-60-77

E-mail: jurnal95@mail.ru

Буюртма:

ISSN 2181-7340

Журнал Ўзбекистон Республикаси Матбуот ва ахборот агентлиги томонидан 2013 йил 10 апрелда 0201-сон билан рўйхатга олинган.

Мақолаларда келтирилган иқтибослар, далиллар, рақамлар ва маълумотларнинг аниқлиги учун муаллифлар жавобгар. Журналдан кўчириб босилганда манба кўрсатилиши шарт.

Босишга 2021 йил 5 августда рухсат этилди. Бичими 60x84¹/₈. Нашр босма табағи 13,25. Адади 70 нусха. Ўзбекистон Республикаси Президенти ҳузуридаги Давлат бошқаруви академияси босмахонасида чоп этилди.

Гувоҳнома №10-3723. 21.06.2016 й. Тошкент, Ислом Каримов кўчаси, 45.

Мундарижа/Содержание/Contents

Ушбу сон мавзуси: Замонавий методлар ва технологиялар — давлат бошқаруви самарадорлигининг муҳим омили

Тема выпуска: Современные методы и технологии — важный фактор эффективности государственного управления

Issue subject: Modern methods and technologies are an important factor in the effectiveness of Public Administration

Азму шижоатли ёшларимиз билан биргаликда янги Ўзбекистонни албатта бунёд этамиз. *Ўзбекистон*

5 *Республикаси Президенти Шавкат Мирзиёевнинг Ёшлар кунига бағишланган тантанали маросимдаги маърузаси*

14 **Ўзбекистон Республикаси Президенти Шавкат Мирзиёев раислигидаги йиғилишлар, учрашув ва ташрифлар хроникаси**

Ёшлар — Янги Ўзбекистоннинг қудратли тўлқини!
Молодежь — могучая волна Нового Узбекистана!
Youth is a powerful wave of New Uzbekistan!

29 *Адҳам БЕКМУРОДОВ. Президент нутқи — келажак бунёдкорларига катта умид ва ишонч пойдевори*

Бошқарувнинг ташкилий-ҳуқуқий асослари /
Организационно-правовые основы управления /
Legal basis of management

35 *Адҳам ТУРСУНОВ, Фарҳод ПРИМОВ. Коррупцияга қарши стандартлар ва уларни миллий ҳуқуқ тизимига жорий этишнинг айрим масалалари*

Бошқарувда замонавий тенденциялар /
Современные тенденции в управлении /
Current trends in management

42 *Мақсад ИСАБАЕВ. Бошқарув қарорлари қабул қилишда маҳаллий вакиллик органлари ва жамоатчилик институтлари ҳамкорлиги*

49 *Дилмуроджон РАҲИМОВ. Давлат фуқаролик хизматига кадрлар танлашда меритократия тамойилини қўллаш*

54 *Аслиддин СУЛТОНОВ. Меритократия — бошқарув маданиятини ривожлантиришнинг замонавий парадигмаси*

60 *Мирзиёд МАМАТОВ. Спорт соҳасида замонавий бошқарув тамойиллари*

Замонавий раҳбар кадрлар — замон талаби /
Современные руководящие кадры — это требование времени /
Modern management personnel is the demand of the epoch

66 *Равишонбек ХУДАЙБЕРГАНОВ. Раҳбар кадрлар фаолиятида тил ва коммуникация мутаносиблигининг ижтимоий-фалсафий жиҳатлари*

71 *Иброҳим МАҲМУДОВ. Ташкилот маданияти — ёш раҳбарнинг бошқарув салоҳиятини юксалтириш омили*

76 *Искандар ЮСУПОВ. Проектное командообразование: как развивать, обучать и удержать специалистов*

Самарали ижтимоий-иқтисодий сиёсат юритиш асослари /
Основы ведения эффективной социально-экономической политики /
The basis of effective socio-economic policy

80 *Рустамхон ХАДЖАЕВ. Самарадорлик кўрсаткичларининг иқтисодий ривожлантиришдаги роли*

- 87 Бахтияр ҚАЛМУРАТОВ. Ўзбекистонда саноат соҳасини инновацион бошқаришни такомиллаштириш стратегияси
- 91 Тоҳир ҲАСАНОВ. Ўзбекистонда уй-жой коммунал хўжалигини ривожлантириш — ижтимоий соҳада олиб борилаётган ислохотларнинг муҳим йўналиши

Инвестицияларни оқилона бошқариш — барқарор ривожланиш кафолати /
Объективное управление инвестициями — гарантия стабильного развития /
Objective investment management is a guarantee of stable development

- 96 Бобур ВАЛИЕВ. Ўзбекистон ҳудудларидаги инвестиция самарадорлиги ҳолати ва уни ошириш йўллари
- 101 Гузал УМАРОВА. Тўқимачилик саноатини стратегик ривожлантиришда қулай инвестиция муҳитини яратиш масалалари
- 108 Фарҳод МУҲАМЕДОВ, Аббор ИБОДУЛЛАЕВ. Ўзбекистонда уюшган қимматли қўғозлар бозори фаолиятини ривожлантириш истиқболлари
- 118 Саид-Амир УСМАНОВ. Теоретико-методологический анализ проектного управления предприятий в сфере строительства

Ижтимоий-сиёсий тараққиёт — фуқаролик жамияти пойдевори /
Социально-политическое развития — основа гражданского общества /
Socio-political development is the basis of civil society

- 125 Ақида ДАДАШЕВА. Жамоатчилик фикри — фуқаролик жамиятини ривожлантиришнинг муҳим омили
- 129 Насриддин НАЗАРОВ. Covid-19 — тожли вирус хуружи ва унинг таъсирини минималлаштиришнинг миллий хусусиятлари
- 133 Дилфуза ЖУМАНИЁЗОВА. Диний қадриятлардан фойдаланиш жамият маънавий юксалишининг муҳим мезони сифатида
- 138 Азизбек АМОНОВ. Миллатлараро алоқа маданиятининг ижтимоий тотувликни таъминлашдаги роли
- 144 Камолиддин КУШБАКОВ. Ўзбекистонда ёшлар муаммоларини ўрганишда тизимли ёндашув

Замонавий социология сифатий тадқиқотларининг долзарб муаммолари /
Актуальные проблемы современных качественных социологических исследований /
Topical problems of modern high quality sociological research

- 149 Мансур БЕКМУРОДОВ, Мавлюда ҒАФҒОРОВА. Хотин-қизларда "маргиналик" феноменининг юзага келиши ва унинг социал оқибатлари
- 157 Фарҳод ПАРМАНОВ, Бектош ИСРОИЛОВ. Мигрантлар ижтимоий бегоналашувининг маънавий хавфсизликка таъсири
- 167 Шаҳноза ТИЛЯБАЕВА. Диаспора феномени: таркиби ва мазмуни

Бошқарувда рақамли технологиялар /
Цифровые технологии в менеджменте /
Digital technologies in Management

- 175 Tohirjon ODILOV. Informatization of Higher Education System management process
- 179 Sarvar ISMAILOV. Development of banking personnel in the conditions of digital economy

Ўзбекистон ва жаҳон ҳамжамияти /
Узбекистан и мировое сообщество /
Uzbekistan and the World Community

- 184 Nurali SHERALIYEV. Comparative and political analysis of Uzbek-Tajik relations
- 190 Абдуллоки БОЗАРОВ. Неолиберальная глобализация и ее оппоненты
- 199 Забихулла САИПОВ. Вашингтоннинг Марказий Осиёга доир стратегик ёндашувлари
- 204 Зокир РУСТАМОВ. Халқ таълими ислохотларини бошқариш тажрибаси (Туркия Республикаси мисолида)
- 209 Академия ҳаётидан / Из жизни академии / Academy life

АЗМУ ШИЖОАТЛИ ЁШЛАРИМИЗ БИЛАН БИРГАЛИКДА ЯНГИ ЎЗБЕКИСТОННИ АЛБАТТА БУНЁД ЭТАМИЗ

**Ўзбекистон Республикаси Президенти Шавкат Мирзиёевнинг Ёшлар кунига
бағишланган тантанали маросимдаги маърузаси**

Қадрли ёшлар, азиз фарзандларим!

Сизларни ва бутун Ўзбекистон ёшларини бугунги қутлуғ байрам — Ёшлар уни билан чин қалбимдан муборакбод этаман.

Ҳеч шубҳасиз, ушбу айём Ўзбекистон мустақиллигининг 30 йиллиги арафасида бўлиб ўтаётгани унга янада чуқур мазмун ва кўтаринки кайфият бағишламоқда.

Шу кунларда энг улуг ва энг азиз байрамимизни муносиб кутиб олиш мақсадида бутун мамлакатимиз бўйлаб катта бунёдкорлик ва ободонлаштириш ишлари амалга оширилмоқда. Янги-янги саноат корхоналари, замонавий уй-жойлар, коммуникация ва инфратузилма тармоқлари, ижтимоий соҳа объектлари барпо этилмоқда. Албатта, бутун халқимиз қатори сизлар ҳам ушбу жараёнларда фаол иштирок этмоқдасиз.

Юртимиз бўйлаб 6 миллионга яқин файрати баланд, интилувчан ўғил-қизларимиз иштирокида "Янги Ўзбекистон ёшлари, бир-

лашайлик!" шиори остида ўтказилган фестиваллар, барча ёшларимиз учун етуклик ва ҳақиқий ватанпарварлик кўриги бўлди. Ушбу фестиваллар бундан буён нафақат вилоят марказларида, балки ҳар бир туман ва шаҳарда ўтказиб борилади ва уларда кўтарилган масалалар ечими бўйича ҳар йили Ҳукумат алоҳида дастурлар қабул қилади.

Янги Ўзбекистонни барпо этишга қаратилган умумхалқ ҳаракати сафларида сиз, азиз ёшларимизнинг қудратли тўлқин бўлиб майдонга чиқаётганингиз юксак таҳсинга сазовордир.

Албатта, ёшликка хос шижоат, жўшқинлик ва мардликни, эзгу орзу-интилишларни амалий ҳаракатга айлантириб, салмоқли натижаларга эришиш учун инсон ўз олдига аниқ мақсад қўйиб яшаши керак.

Агар тарихга назар ташлайдиган бўлсак, буюк аجدодларимиз эришган оламшумул ютуқлар замирида, аввало, она Ватанга,

халққа хизмат қилишдек олижаноб мақсад мужассам эканини кўрамиз. Масалан, Абу Райҳон Беруний, Мирзо Улуғбек сингари улуғ алломалар, Алишер Навоий, Бобур Мирзо каби шоир ва мутафаккирлар, Абдулла Авлоний, Фитрат, Абдулла Қодирийдек маърифатпарвар адиб ва олимлар машҳур илмий кашфиётларини, ўлмас бадиий асарларини айнан сизларнинг ёшингизда яратганларини ҳаммамиз яхши биламиз ва бу билан фахрланамиз.

Бизнинг томирларимизда ана шундай улуғ боболаримизнинг қони оқар экан, уларнинг муносиб ворислари бўлиш, улар каби юксак мақсадлар сари интилиб яшаш барчамизнинг эзгу бурчимиздир.

Бугун биз давлатимиз ва жамиятимизнинг бор куч ва имкониятларини сафарбар этган ҳолда, мамлакатимизда Учинчи Ренессанс пойдеворини яратиш йўлида катта қадамлар қўймоқдамиз.

Бу борада юртимизда мутлақо янгича шакл ва мазмундаги Президент мактаблари, ижод ва ихтисослашган мактаблар тизими яратилганини таъкидлаш лозим. Ушбу мактабларда таълим олаётган кўплаб ўқувчилар нуфузли халқаро танловларда юқори натижаларни қўлга киритмоқдалар.

Мисол учун, Андижондан Дурдона Мухторхўжаева, Бухородан Фирдавс Собиров, Дониёр Исмоилов, Сирдарёдан Илғор Қодирқулов, Набихон Набиҳонов, Тошкент шаҳридан Нодира Саъдуллаева, Искандар Бўриев, Дилшод Хўжақулов, Раил Хашаев физика, математика ва кимё бўйича халқаро олимпиадаларнинг олтин, кумуш ва бронза медалларига сазовор бўлдилар. Бундай зукко ва билимдон фарзандларимиз билан ҳар қанча фахрлансак, арзийди.

Фурсатдан фойдаланиб, уларнинг ана шундай ютуқларга эришишига катта ҳисса қўшган жонкуяр ота-оналарига, заҳматкаш устоз ва мураббийларига ҳам ўзимнинг самимий миннатдорлигимни билдираман.

Эндиги муҳим вазифамиз — мана шундай фарзандларимиз орасидан янги авлод берунийларини, ибн сино ва улуғбекларини, хоразмий ва фарғонийларини тарбиялаб, вояга етказишдан иборат. Бу йўналишда "Беруний издошлари", "Мирзо Улуғбек ворислари", "Алишер Навоий давомчилари" каби кўрик-танловлар ўтказиб, голибларни рағбатлантириш тизими йўлга қўйилади.

Сўнгги йилларда ёшларимизнинг ижти-

моий-сиёсий фаоллигини ошириш масаласига ҳам алоҳида эътибор қаратмоқдамиз.

Хабарингиз бор, яқинда таниқли сиёсатчи, Парламентлараро иттифоқнинг Бош котиби Мартин Чунгонг бошлиқ расмий делегация мамлакатимизга ташриф буюрди. Суҳбат чоғида у киши бир фикрни афсус билан таъкидлади. Яъни, сайёрамиз аҳолисининг ярмидан кўпини 30 ёшгача бўлган инсонлар ташкил этса-да, бутун дунё бўйича ёш депутатларнинг улуши 2,6 фоизга ҳам етмас экан. Олий мартабали меҳмон Ўзбекистонда бу кўрсаткич 6 фоиздан ошганини юқори баҳолади. Бу — катта эътироф, албатта.

Биз бу ғоят муҳим йўналишдаги ишларимизни давом эттирган ҳолда, Парламентлараро иттифоқ кўмагида "Биз парламентда ёшларни қўллаб-қувватлаймиз!" деган эзгу ташаббусни амалга оширамиз. Ушбу тизим асосида сиёсий етук ва фаол ёш йигит-қизларимизни миллий парламентимиз ва маҳаллий кенгашлар фаолиятига янада кенгроқ жалб этамиз.

Халқ депутатлари Кенгашлари тавсияси асосида ёш, ғайратли, фидойи ўғил-қизларимиз бундан буён Олий Мажлис депутати ва сенаторларига бириктирилади.

Шу билан бирга, маҳаллий Кенгашларда ҳам, худди Сенат ва Қонунчилик палатасидаги каби, ёшлар парламенти вакиллари мактаби ташкил этилади. Шунингдек, иқтидорли ёшлар орасидан янги авлод захира кадрлари — "Келажак лидерлари"ни шакллантирамиз.

Бугун шуни мамнуният билан таъкидлашни истардимки, бундай ёшларимизнинг кўпчилиги жонбозлик кўрсатиб хизмат қилмоқда. Масалан, Шерзод Раҳмонов — Нарпай туманида, Сарварбек Султонов — Ширин шаҳрида ва Элбек Шукуров — Сергели туманида ҳоким вазифасида, Дурдона Раҳимова — Тошкент шаҳар ҳокими ўринбосари, Одилжон Тожиев — Қонунчилик палатаси Спикери ўринбосари лавозимида ишлаб келмоқда.

Шу билан бирга, кўплаб иқтидорли ўғил-қизларимиз хориждаги нуфузли олийгоҳларда ўқимоқда, илм-фан билан шуғулланмоқда, йирик ва етакчи компанияларда иш олиб бормоқда. Биз ана шундай юксак билим ва малакага эга бўлган ёшларимизнинг Ватанимизга келиб ишлаши учун барча шароитларни яратиб берамиз. Уларни раҳбарлик

лавозимларига асосий номзод сифатида белгилаш, уй-жой ажратиш, муносиб маош тўлаш бўйича янги тизим жорий этамиз.

Умуман, ёш кадрларни ҳар томонлама қўллаб-қувватлаш ва тарбиялашга қаратилган сиёсатимизни қатъий давом эттирамиз. Бунинг учун, вилоят, туман ва шаҳар Кенгашлари ҳар йили ҳоким, вазир, идора ва банк раҳбарлигига камида 2 нафардан ёш номзодлар захирасини тасдиқлайди. Жорий йилдан бошлаб, бундай иқтидорли ёшларимиз "Эл-юрт умиди" жамғармаси маблағлари ҳисобидан чет элларда стажировка ўтайди. Шунингдек, республикамизда ишлаётган, халқаро нуфузли рейтингларда мингталика кирган олийгоҳни тугатган ва чет элда илмий иш қилган ёш мутахассисларга қўшимча ҳақ тўланади.

Ҳар бир вилоят ҳокими ва вазир йил бошида ўз ҳудуди ва тизимига ана шундай ёш мутахассисларни ишга олиб келиш режасини тасдиқлайди ҳамда уларга бериладиган иш ҳақи, уй-жой ва рағбатлантириш билан боғлиқ масалаларни ҳал қилади.

Муҳтарам анжуман қатнашчилари!

Ўтган йили декабрь ойида мамлакатимизда биринчи марта ўтказилган Ёшлар форуми миллионлаб ўғил-қизларимиз ҳаётида ёрқин из қолдирди. Барча шаҳар ва туманларда ташкил этилган бундай анжуманларда ёшларимиз томонидан илгари сурилган ташаббус ва таклифларнинг аксарияти "Ёшларни қўллаб-қувватлаш ва аҳоли саломатлигини мустаҳкамлаш йили" Давлат дастуридан жой олди.

Азиз ёшлар, шу ўринда бир фикрни алоҳида таъкидлаб айтишни истардим. Биз Ўзбекистонда ҳар бир йилга қандай ном беришимиздан қатъи назар, ёшларнинг билим ва касб-ҳунар эгаллаши, улар учун муносиб иш ва турмуш шароити яратиш масаласи доимо эътиборимиз марказида бўлиб қолади. Бундан буён ҳар бир вилоят, шаҳар ва туман ҳокимликлари ва маҳаллий Кенгашлар томонидан берилган таклифлар асосида, бу йўналишда алоҳида дастурлар қабул қилинади ва уларнинг ижроси йил давомида мунтазам назорат этиб борилади.

Бугун ҳаётимизнинг қайси соҳа ва тармоғини олмайлик, ёшларга эътибор ва ғамхўрлик асосий ўринга кўтарилиб, уларга зарур шароит ва имкониятлар яратиб берилмоқда. Сўнгги 4 йилда 30 ёшгача бўлган тадбиркорлар сони 5 баробар кўпайиб, улар 500

мингдан ошгани бунинг яққол далилидир.

Хорижий инвестициялар иштирокида замонавий корхоналар барпо этиб, кўплаб янги иш ўринлари яратаётган, ўз маҳсулотларини экспорт қилаётган тадбиркор ёшларимиз сафи кун сайин кенгайиб бормоқда. Мисол учун, Самарқанд туманида — Музроб Тошев, Риштонда — Хуршид Норматов, Ургутда — Мажидхон Исломов, Хўжаободда — Нуриддин Абдураҳмонов, Ҳазораспда — Дилшодбек Ҳожиев сингари изланувчан ёшларимиз ҳавас қилса арзийдиган натижаларга эришмоқда.

Бугунги байрам муносабати билан мана шундай салоҳиятли ёшларимизнинг бир гуруҳи юксак давлат мукофотлари билан тақдирлангани, албатта, барчамизни мамнун этади.

Албатта, бундай ўғил-қизларимиз — замонамизнинг ёш қаҳрамонларидир. Уларнинг дастлабки, аммо умидбахш ютуқлари ҳақида оммавий ахборот воситаларида кўрсатувлар, мақола ва суҳбатлар ташкил этиб, амалга ошираётган ибратли ишларини кенг жамоатчилик, аввало, тенгдошлари ўртасида тарғиб этиш айтиш мудида бўлади.

Қадрли ёшлар!

Хабарингиз бор, кейинги пайтларда келажакимиз эгалари бўлган ўғил-қизларимиз билан ишлашнинг мутлақо янги тизими — "Ёшлар дафтари" ва "Ёшлар дастурлари" ҳаётга татбиқ этилмоқда.

Олиб борилган амалий ишлар натижасида ўтган 8 ой мобайнида "Ёшлар дафтари"га кирган 430 минг нафар йигит-қизнинг муаммоларини ҳал этиш учун 300 миллиард сўм маблағ йўналтирилди. Жумладан, "Темир дафтар"даги оилалар фарзандлари бўлган 2 мингдан зиёд талабанинг контракт пули тўлаб берилди.

Бундан буён ҳар қандай инвестиция лойиҳасининг бош мақсади, аввало, ёшлар бандлиги масаласини ҳал этишга қаратилиши керак. Бу ҳамма жойда ўзгармас қоидага айланиши зарур.

Ёшларни иш билан таъминлаш, зарур касб-ҳунарларга ўргатиш учун жойларда ҳокимлар ва сектор раҳбарлари масъул ва жавобгардир.

Хабарингиз бор, бу йилдан бошлаб, иш берувчиларга уларнинг 25 ёшдан ошмаган ишчи-ҳодимлари учун ҳисобланган ижтимоий солиқ суммасини бюджетдан тўлиқ қайтариб бериш тартиби жорий қилинди.

Натижада жорий йилнинг иккинчи ярмида 170 миллиард сўм, келгуси йилда эса 500 миллиард сўм маблағ 240 минг нафар ёшни ишга қабул қилган тадбиркорлар ихтиёрида қолади. Шунингдек, касб-хунар мактаби ва техникумлар ўқувчиларига корхоналарда амалиёт ўтаган даври учун 6 ой давомида 500 минг сўмдан субсидия бериш жорий этилгани ёшлар ва уларнинг ота-оналари учун катта рағбат бўлди.

Бундан ташқари, ётоқхона билан таъминланмаган 62 минг нафар талабага ойлик ижара тўловининг 50 фоизини бюджетдан қоплаб бериш бошланди. Шу билан бирга, бу йилнинг ўзида 92 мингдан зиёд ўғил-қизларнинг тадбиркорлик лойиҳалари учун 2 триллион 300 миллиард сўм имтиёзли кредитлар ажратилди.

Худудларда ташкил этилган 186 та "Ёшлар саноат ва тадбиркорлик зоналари"даги 3 мингта лойиҳа доирасида ёшларимиз учун 50 мингта янги иш ўринлари яратилди.

Ўрнатилган ёш дўстларим!

Бугунги мураккаб замонда ёшларни жисмоний ва маънавий баркамол инсонлар этиб тарбиялаш биз учун гоёат муҳим вазифа бўлиб қолмоқда. Бу борада баъзи мисолларга эътиборингизни қаратмоқчиман.

Кейинги бир йилда билимли ва тиришқоқ ёшларимиз халқаро фан олимпиадаларида 4 та олтин, 18 та кумуш ва 29 та бронза медалларини қўлга киритишди.

Жорий йилда Президент мактабларини тамомлаган 96 нафар ўқувчиларнинг барчаси муддатидан аввал нуфузли хорижий олийгоҳларга грант асосида ўқишга кирди. Мисол учун, Тошкент шаҳридан Темурбек Сулаймонов — 26 та, Қорақалпоғистондан Нурсултан Дуйсенбаев — 16 та, Хоразмдан Чаросхон Ўқтамбоева — 8 та, Намангандан Робияхон Набижонова — 5 та, Андижондан ўрта мактаб ўқувчиси Висола Асадуллаева — 12 та нуфузли хорижий олийгоҳга ўқишга қабул қилинган.

Таъкидлаш жоизки, бундай натижалар илгари тарихимизда ҳеч қачон бўлмаган.

Мамлакатимизда юқори билим ва малакага эга бўлган, рақобатбардош кадрлар тайёрлаш мақсадида олийгоҳлар сони 127 тага етказилди, 26 та хорижий олий таълим муассасасининг филиаллари очилди. Шунингдек, кейинги 5 йилда олий таълимга қабул квотаси 3 баробар оширилиб, жорий йилда 182 минг нафар ёшлар учун талаба бўлиш имко-

нияти яратилди. Бу — умумий қамров 28 фоизга етди, деганидир. Ваҳоланки, 4 йил аввал бу рақам атиги 9 фоизни ташкил этарди.

Давлат грантлари 21 мингтадан 47 мингтага кўпайтирилгани, эҳтиёжманд оилаларга мансуб 2 минг нафар қизларга олий ўқув юртига кириш учун алоҳида грантлар ажратилгани ёшларимиз келажагини таъминлашга қаратилган амалий эътиборимиз намунасидир.

Мана, кун кеча мамлакатимизда яна бир олий таълим маскани — "Янги Ўзбекистон" университети ташкил этилди ва унга кўп йиллар Европадаги энг нуфузли университетлардан бирини бошқарган германиялик таниқли профессор ректор сифатида танланди.

Дунёнинг етакчи ўқув ва илмий ташкилотлари билан ҳамкорликда фаолият юритадиган ушбу университетга жорий йилда 300 нафар ёшлар қабул қилинади.

Маълумки, бу йил мамлакатимизда мактаблар, ўрта махсус ва олий таълим муассасаларини қарийб 560 минг нафар ёшлар тамомлаб, мустақил ҳаётга қадам қўяди. Шу боис, ёшларнинг бандлигини таъминлаш давлат сиёсатининг энг устувор йўналишларидан бири бўлиб қолади.

Бу борада қуйидаги масалаларга алоҳида эътибор қаратамиз.

Биринчидан, ҳар ўқув йили якуни билан туман, шаҳар, вилоят ва республика даражасида битирувчилар бандлигини таъминлашга оид дастурлар қабул қилиш амалиёти йўлга қўйилади.

Дастурда ҳар бир маҳалла, туман, шаҳар ва вилоят кесимида қанча ёшларни касб-хунарга ўқитиш, қанчасини иш билан таъминлаш, нечта стартап ва тадбиркорлик лойиҳасини амалга ошириш белгиланиши шарт. Бу бизнинг ёшлар билан ишлаш бўйича "бандлик", "инновация" ва "инвестиция" дастуримиз бўлиб хизмат қилади.

Вилоят, туман ва шаҳар ҳокимлари ҳамда секторлар раҳбарлари ҳар ҳафтада бир марта ёшлар билан учрашиб, уларнинг гоёа, таклиф ва ташаббусларини эшитиб, муаммоларини ҳал қилишга масъул ва жавобгар бўлади.

Иккинчидан, бугунги кунда олий маълумот талаб қиладиган 80 мингга яқин бўш иш ўринлари мавжуд. Мисол учун, транспорт, геология, қишлоқ хўжалиги, мада-

ният, спорт соҳаларида билим ва малакаси етарли бўла туриб, олий маълумоти йўқлиги учун минглаб ёшларимиз ишга кира олмаяпти.

Шу боис, жорий йилда олий маълумот талаб этадиган касб ва лавозимлар қайта кўриб чиқилади ҳамда уларнинг камида 150 таси бўйича бундай талаб бекор қилинади. Бундай енгиллик туфайли 10 мингдан ортиқ ёшлар ишга жойлашади.

Учинчидан, мактабларнинг 10-11-синф ўқувчиларини меҳнат бозорида талаб юқори бўлган касб ва ҳунарларга ўқитиш тизими йўлга қўйилади.

Бу борада Андижон вилоятида жами 41 минг мактаб битирувчиларининг 25 минг нафарини касб-ҳунарга ўргатиш орқали бандлигини таъминлаш бўйича шаклланган тажриба барча ҳудудларда кенг қўлланиши керак.

Бундан буён мактаб битирувчисига аттестат беришда меҳнат бозорида талаб юқори бўлган камида битта касб ёки ҳунарни эгаллаш мажбурий қоида бўлади. Бу тизим давлат-хусусий шериклик асосида нодавлат таълим ташкилотлари билан бирга йўлга қўйилади.

Вилоят, туман ва шаҳар ҳокимлари ҳар йили 1 сентябрга қадар мактаблар кесимида 10-11-синф ўқувчиларини меҳнат бозорида талаб юқори бўлган касб-ҳунарларга ўқитиш бўйича рўйхат ва дастурни маҳаллий Кенгашларда муҳокама қилиб, тасдиқлайди. Парламентимиз палаталари ушбу талабни қонун даражасида мустаҳкамлаши мақсадга мувофиқ бўлур эди.

Ўйлайманки, ушбу ташаббусни барча оналар қўллаб-қувватлайди. Чунки, касб-ҳунар эгаллаган инсон бировга муҳтож бўлмайди, бузгунчи ғояларга берилмайди, ҳаётда, албатта, ўз йўлини топади.

Тўртинчидан, қишлоқларда яшаётган 230 мингдан ортиқ ишсиз ёшларга деҳқончилик билан шуғулланиш учун жорий йилда 61 минг гектар ер майдонлари ажратилди. Шунингдек, ғалладан бўшаган ерлардан яна 75 минг гектари 170 минг нафар ёшларга такрорий экин экиш учун берилди.

Жорий йилда бошлаган ер ислоҳотимиз доирасида пахта ва ғалладан қисқарадиган майдонларда озиқ-овқат экинлари етиштириш учун ерларни 10 йил муддатга ижарага бериш тизими йўлга қўйилади. Шу тариқа вилоят ва туман ҳокимлари, сектор раҳбар-

лари учун яна 500 минг нафар ёшларни доимий иш билан таъминлаш имконияти яратилади.

Бешинчидан, ёшларга бериладиган имтиёзли кредитлар ва лизинг асосида 50 мингдан зиёд енгил конструкцияли замонавий автосервис, маиший хизмат, чакана савдо ва умумий овқатланиш шохобчалари барпо этилади.

Бунда ҳокимлар ва сектор раҳбарлари Касаба уюшмаси ва Бухоро вилояти ҳокимлиги бошлаган Олот тажрибасини ўз ҳудудида йўлга қўйишлари шарт.

Олтинчидан, ахборот технологияларини ривожлантиришга алоҳида аҳамият берамиз.

Шу мақсадда жорий йил якунига қадар Қорақалпоғистон, Андижон, Самарқанд, Сирдарё ва Навоий вилоятларида ёшлар технопарклари фойдаланишга топширилади.

Келгуси йили Бухоро, Жиззах, Қашқадарё, Наманган, Фарғона, Хоразм ва Сурхондарё вилоятларида ҳам шундай технопарклар барпо этилади. Шунингдек, ёшларнинг стартап ғояларини саралаб олишнинг очиқ-ошкора тизими йўлга қўйилиб, энг яхши лойиҳаларни молиялаштиришга бюджетдан 100 миллиард сўм маблағ ажратамиз.

Вилоят ҳокимлари ёшларнинг "Бизнесга биринчи қадам" стартап лойиҳалари танловини жорий этиб, ҳар бир тумандан камида учтадан ғолибларга маҳаллий бюджетдан грантлар бериб боради. Битта грантнинг суммаси ўртача 50 миллион сўмни ташкил этади. Бу ишларни самарали ташкил этишга Ахборот технологиялари ва Инновацион ривожланиш вазирликлари, Ёшлар ишлари агентлиги ҳамда уларнинг қуйи тузилмалари масъул бўлади.

Еттинчидан, ёшларни тадбиркорликка жалб этиш ва уларнинг бизнес ташаббусларини қўллаб-қувватлаш Миллий банк раиси А.Мирсоатов ва банкнинг барча филиаллари раҳбарларининг асосий вазифаси этиб белгиланади.

Бунда ёшларни бизнесга ўқитиш, "Лойиҳалар фабрика"ларида илгари сурилаётган янги ғоялар асосида инновацион лойиҳаларни ишлаб чиқиш ва молиялаштириш бўйича доимий ишлайдиган ҳамда ёшларга қулай ва қизиқарли бўлган янги тизим яратиш зарур.

Шунингдек, банк томонидан хориждаги ёшларимизга Ватанимизга қайтиб ишлаш, ўз бизнесини ташкил этиш, уй-жой ша-

роитлари бўйича ёрдам беришга қаратилган ишлар йўлга қўйилиши керак. Ана шу ишларни молиялаштириш мақсадида бюджетдан қўшимча равишда 100 миллион доллар маблағ ажратилади.

Шуни алоҳида таъкидлаш лозимки, аввалги форумда ажратилган 100 миллион доллар айни пайтда ёш тадбиркорлар томонидан ўзлаштирилмоқда.

Миллий банк, Ёшлар ишлари агентлиги, Ўзбекистон савдо-саноат палатаси нуфузли хорижий олийгоҳлар билан ҳамкорликда Тошкент шаҳрида ёшларни тадбиркорликка ўргатиш бўйича янги бизнес мактаб ташкил этади. Келгуси йилдан бошлаб барча ҳудудларда ушбу бизнес мактабнинг филиаллари очилади.

Ана шу янги тизимни ташкил этиш вазифаси Бош вазир ўринбосари С.Умурзоқовга топширилади.

Азиз ёшлар!

Мен ҳар гал сизлар билан учрашганимда, "Илмни қадрланг, илмга интилинг!" деган сўзларни такрорлашдан асло чарчамайман.

Ўзингиз кўряпсиз, дунёда ўқиган, замонавий илм ва ҳунарларни пухта эгаллаган, ёш авлодини айни шу руҳда тарбиялаган халқлар, давлатлар жадал ривожланмоқда.

Ўзбекистон ёшлари ҳам ана шундай юксак даражаларга қўтарилиши учун биз, албатта, барча имкониятларни ишга соламыз.

Бу борада, айниқса, қуйидаги масалаларга алоҳида эътибор қаратилади.

Биринчидан, иқтидорли, лекин олийгоҳда контракт асосида ўқиш имконияти бўлмаган ёшларимизни қўллаб-қувватлаш бўйича янги тизим яратамиз.

Маълумки, бугунги кунда ота-оналар фарзандини олийгоҳда ўқитиш учун 22-28 фоиз ставкада таълим кредитини 3 йил муддатга олмоқдалар. Лекин, бу ҳаммага, айниқса, узоқ ва чекка жойларда яшайдиган оилаларга оғирлик қилаётгани бор гап.

Шуни ҳисобга олиб, янги ўқув йилидан бошлаб барча учун таълим кредити имтиёзли шартларда 7 йил муддатга, Марказий банкнинг асосий ставкасида, яъни жорий йилда 14 фоиз ставкада ажратилади. Бунга қўшимча равишда, таълим кредитларини қоплаш учун йўналтирилган маблағлар даромад солиғидан ҳам озод қилинади.

Бундан ташқари, "Темир дафтар"га киритилган оилаларнинг фарзандларига, олий-

гоҳдаги ўқишнинг биринчи йили учун контрактни бюджетдан тўлаб бериш тартиби жорий этилади.

Иккинчидан, мактабларда ўқувчиларни компьютердан шунчаки фойдаланувчи эмас, балки ундан даромад топадиган мутахассислар қилиб тайёрлашимиз зарур.

Шу мақсадда жорий йил якунига қадар умумтаълим мактабларини юқори тезликдаги интернетга улаш ишлари якунланади. Республикамиз бўйича қўшимча 5 мингта компьютер синфлари ташкил этилади.

Мактабларда ахборот технологиялари дарслари замонавий "Кэмбриж" дастурлари асосида йўлга қўйилади ва ўқитувчилар ҳам ушбу дастурлар асосида қайта тайёрланади. Худди шундай тизим барча олийгоҳларда ҳам жорий қилинади.

Учинчидан, ёш оилаларнинг ижтимоий ҳимоясини таъминлашга алоҳида эътибор қаратилади.

Бунда ипотека дастури доирасида уй-жой сотиб олиш учун ёш оилаларга қўшимча 2 мингта квота ажратилади ва ушбу мақсадлар учун бюджетдан 60 миллиард сўм маблағ йўналтирилади. Шунингдек, ёш оилаларнинг ипотека кредитини қайтаришга тўлаган маблағлари даромад солиғидан тўлиқ озод қилинади.

"Дафтарлар"га кирган оилаларнинг янги турмуш қураётган фарзандларига ўз хонадонидида қўшимча уй-жой тиклаб олиши учун 33 миллион сўмгача гаровсиз кредит ажратиш тизими йўлга қўйилади. Шунингдек, ўтган йилги тажриба асосида "Темир дафтар"да қайд этилган оилаларнинг ҳар бир фарзандига ўқув қуроли ва мактаб формаси сотиб олиш учун август ойида 500 минг сўмдан моддий ёрдам берилади.

Азиз фарзандларим!

Мени доимо ўйлантирадиган, ташвишга соладиган яна бир долзарб масала бу — ёшларимизнинг одоб-ахлоқи, юриш-туриши, маданий савияси, бир сўз билан айтганда, тарбияси билан боғлиқ. Биз бу йўналишда катта ишларни амалга оширяпмиз. Аммо уларнинг самарадорлигини янада кучайтириш учун қуйидаги масалаларга жиддий эътибор беришимиз зарур.

Биринчидан, ёшлар ўртасида китобхонликни, мутолаа маданиятини ривожлантириш доимий эътиборимиз марказида бўлади.

Фарзандларимизга мўлжалланган бадиий

адабиётларни қўпайтириш ва уларнинг муаллифларини рағбатлантириш мақсадида "Болалар ва ёшлар учун энг яхши китоб" танловини ўтказиш йўлга қўйилади. Бунда муаллифларга биринчи ўрин учун — 100 миллион сўм, иккинчи ўрин учун — 75 миллион сўм, учинчи ўрин учун — 50 миллион сўм мукофот берилади.

Иккинчидан, бугун сизлар билан жамоатчиликни безовта қилаётган айрим муаммолар ечими бўйича ҳам фикрлашиб олишимиз зарур.

Ёшлар ўртасида жиноятчилик, гиёҳвандлик, ичкиликбозлик, оилавий ажралишлар, бузгунчи ва радикал оқимлар таъсирига тушиш ҳолатлари давом этаётгани давлат раҳбари сифатида шахсан мени жиддий ташвишга солмоқда. Ўтган 5 ойда 7 мингдан зиёд ёшлар жиноят содир этгани, ҳозирги вақтда қарийб 40 минг нафар ёшлар профилактик ҳисобда тургани ҳам хавотиримиз бежиз эмаслигини кўрсатмоқда.

Яқинда ижтимоий тармоқларда кўрсатилган хунук воқеалар, яъни жойлардаги Алишер Навоий, Амир Темур, Мотамсаро она ҳайкаллари ёнида айрим тарбиясиз ёшлар томонидан содир этилган номаъқул ҳаракатлар мени ниҳоятда ранжитди. Бу болаларнинг ота-онаси, бобо-момолари, ўқитувчи ва муаллимлари, қолаверса, маҳалла-қўй, ёшлар билан ишлайдиган масъул мутасаддилар қаерга қараяпти?

Ватанимиз ёшларига мутлақо ярашмайдиган, барчамизга иснод келтирадиган бундай салбий кўринишларга жамиятимизда мутлақо ўрин бўлмаслиги зарур. Керак бўлса, биз халқимизнинг муқаддас қадриятлари, тимсоллари ва табаррук қадамжоларига беписанд муносабатда бўладиган кимсаларга нисбатан жазо чораларини янада кучайтирамиз. Бундай бузгунчи ишларнинг олдини бугун олмасак, эртага кеч бўлади.

Бу борада мени бир нарса чуқур ўйлантиради. Нима учун ёшлар тарбиясига бевожута масъул ва жавобгар бўлган ташкилотлар, ота-оналар, педагогик жамоалар бу масала бўйича тезкор ва принципиал муносабат билдирмаяпти?

Ҳозирги ғоят мураккаб даврнинг кескин талаби шундайки, ҳар қандай имконият ва минбардан фойдаланиб, ислохотларимизга халақит бераётган барча муаммо ва камчиликларни биргаликда, очиқ ва ошкора муҳокама қилишимиз лозим. Чунки бу иш-

ларни ўзимиз қилмасак, четдан келиб ҳеч ким биз учун қилиб бермайди. Шунинг учун Ёшлар ишлари агентлиги директорининг биринчи ўринбосари, вилоят, туман ва шаҳар ҳокимларининг ёшлар масалалари бўйича муовинлари, олийгоҳлардаги тегишли прокторларнинг мақоми, ваколати ва масъулиятини ошириш, иш услубларини ўзгартириш ва мутлақо такомиллаштириш керак.

Парламент палаталари ана шундай мутасадди раҳбарлар фаолиятининг ҳуқуқий асосларини мустаҳкамлаш ва уларнинг ҳисоботларини эшитиб бориш тартибини жорий этиши ўринли бўларди. Ҳукумат эса шу асосда уларнинг ваколатларини кенгайтириш, иш самарадорлигини оширишга қаратилган чора-тадбирларни ишлаб чиқиб, амалга ошириши лозим.

Давлат бошқаруви академиясида ёшлар масаласига мутасадди барча раҳбарларнинг билим ва малакасини ошириш учун ўқув курслари ташкил этилиши керак. Улар ўз вилояти ва туманлари, мактаб, коллеж, техникум, олийгоҳлардаги ёшларнинг маънавий тарбияси учун бевосита масъул бўлиб, ҳар ойда таҳлилий муҳокамалар ўтказиши ва маҳаллий Кенгашларда ҳисобот бериб бориши даркор.

Бугунги кунда ёшларни ҳарбий-ватанпарварлик руҳида тарбиялаш, уларнинг фуқаролик позициясини мустаҳкамлаш нақадар муҳим эканини, ўйлайманки, барчамиз яхши тушунамиз.

Минтақамиз ва дунёдаги вазият тобора кескинлашиб бормоқда. Миллий хавфсизлигимиз, тинч ва осойишта ҳаётимизга нисбатан таҳдид ва хатарлар кучаймоқда.

Мана, ўзингиз телевидение, ижтимоий тармоқлар орқали кўряпсиз, қўшни Афғонистондаги аҳвол мураккаблашиб бормоқда. Бундай вазият Қуролли Кучларимиз салоҳиятини юксалтириш борасидаги ишларни, ҳарбий-ватанпарварлик тарбияси билан уйғун ҳолда олиб боришни талаб этмоқда. Шу боис, ҳушёрлик ва огоҳликни ошириш, ўзаро ҳамжиҳатлик ва бирдамлигимизни мустаҳкамлаш, ҳар қандай таҳдидларга муносиб жавоб беришга тайёр бўлиб яшаш ҳаётнинг ўткир заруратига айланмоқда.

Ёш авлоднинг онгини салбий таъсирлардан ҳимоя қилиш, адашганларни тўғри йўлга қайтариш ўзини ватанпарвар деб ҳисоблайдиган ҳар бир Ўзбекистон фуқароси, айниқ-

са, ёшларнинг асосий бурчи бўлиб қолиши шарт.

Ҳозирги вақтда миллий армиямиз, Ички ишлар, Фавқулодда вазиятлар вазирликлари, Миллий гвардия, чегара қўшинларида хизмат қилаётган ҳарбийларимиз чинакам Ватан ўғлонлари, жасур аждодларимизнинг муносиб давомчилари эканини амалда исботламоқда. Улар халқаро ҳарбий мусобақаларда, жаҳон спорт майдонларида Ватанимиз байроғини баланд кўтараётганларини барчамиз яхши биламиз.

Хабарингиз бор, ҳарбийларимизнинг жисмоний ва маънавий салоҳиятини ошириш мақсадида Жасорат мактабини яратишга қарор қилган эдик. Бу борада амалий ишлар бошлаб юборилди. Шу билан бирга, олий ҳарбий билим юртлари, лицей ва коллежлар, жумладан, "Темурбеклар мактаби" фаолиятини такомиллаштиришга алоҳида эътибор қаратмоқдамиз.

Буюк саркардаларимизнинг жанг санъати, ҳарбий соҳадаги билим ва тажрибаси, энг муҳими, ватанпарварлик фазилатлари ҳар бир юртимиз ўғлони учун ибрат намунаси бўлиб хизмат қилиши керак. Уларнинг жанговар анъаналарини бугун ким давом эттиради? Сизлар, сизлар каби миллионлаб фарзандларимиз, албатта.

Ёшлар, айниқса, уюлмаган ёшларнинг муаммоларини ўрганиб, ҳал қилиш, уларнинг бўш вақтини мазмунли ташкил этиш, ҳарбий-ватанпарварлик руҳида тарбиялаш ва спортга жалб этиш масалаларига устувор аҳамият қаратишимиз зарур. Шу мақсадда Мудофаа вазирлиги ҳузурида "Ватан ўғлони" болалар ва ўсмирлар ҳарбий-ватанпарварлик ҳаракатини ташкил этиш ҳақидаги ташаббусни қўллаб-қувватлайман. Ҳаракатнинг ҳар бир мактабда тузиладиган отрядлари жами 200 мингдан ортиқ ўқувчиларни қамраб олиб, уларни тарбиялашда асосий кучга айланиши керак.

Мудофаа ва Халқ таълими вазирликлари вилоят, туман ва шаҳар ҳокимлари билан бирга, ушбу тизимни самарали йўлга қўйишга масъул бўлади.

Учинчидан, маданият, санъат, илм-фан, таълим соҳасида ўз иқтидорини намоён этган ёшлар учун зарур шароитларни яратиш ҳудудлар ҳамда вазирлик ва идоралар раҳбарларининг асосий вазифаларидан бири бўлиши шарт.

Шу мақсадда Бўстонлиқ туманида, Ўзбе-

кистон металлургия комбинатининг "Ёшлик оромгоҳи" негизига йил давомида фаолият юритадиган Республика иқтидорли ёшлар оромгоҳи ташкил этилади. Оромгоҳ Президент, ижод ва ихтисослашган мактаблар агентлиги тасарруфида бўлиб, унинг барча харажатлари "Ўзметкомбинат" томонидан молиялаштирилади.

Бу масканда, ёшларимиз йил давомида аниқ фанлар билан бирга, бадиий адабиёт, тасвирий санъат ва мусиқа бўйича ҳам билим ва малакасини оширади. Ҳар йили ушбу йўналишлар бўйича туман, шаҳар, вилоят ва республика миқёсида фестиваллар ташкил этилади.

Асрлар давомида буюк аждодларимиздан мерос бўлиб келаётган маънавий хазинани кўз қорачиғидек асраш ва уни янада бойитиш, келгуси авлодларга безавол етказиш — барчамизнинг бурчимиздир. Дўппи, чопон, атлас, адрас, сўзана, кашта, дутор, ғижжак, танбур, дўмбира, чанқовуз каби миллий ҳунармандчилик намуналари ва чолғу асбобларини ёшлар ўртасида оммалаштиришга алоҳида эътибор қаратиш лозим.

Ҳар бир маҳалла, қишлоқ ва туманда, мактаблар, ўрта махсус ва олий таълим масканларида Наврўз ва Мустақиллик байрамларига бағишлаб, кўрик-танлов ва фестивалларни ташкил этиш керак. Шунингдек, ўғил болаларни эр йигитнинг қаноти бўлган от билан дўстлашиб, мард ва жасур бўлиб камол топиши учун ёшлар ўртасида от спортини оммалаштириш зарур.

Айниқса, қорабайир зотли отлар ёшларимиз учун ғурур тимсолига айланиши лозим. Шу мақсадда ҳар бир вилоят ва туманларда "Чавандозлар мактаби" фаолияти йўлга қўйилади.

Яқинда Германияда от спорти бўйича бўлиб ўтган нуфузли мусобақада самарқандлик мактаб битирувчиси Абдурахмон Абдуллаев иккита йўналишда олтин ва кумуш медалларига сазовор бўлди. Халқаро миқёсдаги ютуқлари учун бу ўғлимиз "Мард ўғлон" давлат мукофоти билан тақдирланди.

Бундай моҳир чавандозларни кўпайтириш учун туман, вилоят ва республика миқёсида от спорти мусобақалари, шунингдек, улоқ-кўпкари, чавгон, пойга каби миллий ўйинлар ташкил этилади. Вилоят ва туманлар ҳокимлари ҳамда Миллий гвардия қўмондони бу ишларни ташкил этишга шахсан масъул бўлади.

Тўртинчидан, катта мамнуният билан айтиш керакки, 100 нафардан ортиқ ёшларимиз кейинги ойда Токиода бўлиб ўтадиган Олимпиада ва Паралимпия мусобақаларида иштирок этиш ҳуқуқини қўлга киритди. Уларнинг вакиллари ҳам ушбу учрашувимизда иштирок этмоқда.

Фурсатдан фойдаланиб, истеъдодли спортчиларимизга барчамиз биргаликда ютуқ ва зафарлар тилаб қоламиз.

Жисмоний тарбия ва спортни оммалаштириш ҳақида гап кетганида, бир муаммони айтиб ўтиш лозим. Ҳудудлардаги кўплаб спорт иншоотлари, асосан, туман ва шаҳар марказларида жойлашгани боис чекка қишлоқларда яшайдиган ёшлар бу имкониятлардан фойдалана олмапти. Шу сабабли жойларда спорт тўғрақларини ташкил этаётган мураббийларга инвентар сотиб олиш учун субсидия ажратилади, бўш турган бинолар имтиёзли асосда ижарага берилади. Шунингдек, камида 100 нафар ёшларнинг спорт билан мунтазам шуғулланишига эришган мураббийларга бюджетдан ойлик тўлаш тартиби жорий этилади.

Туризм ва спорт вазирлиги икки ой муддатда олис ҳудудларда ёшлар учун енгил конструкцияли ва сэндвич панелли спорт иншоотларини барпо этиш бўйича ҳар бир туман кесимида Ҳукумат дастурини ишлаб чиқиб, намунавий лойиҳалар тақдимотини ўтказсин.

Бешинчидан, юртимиз тарихий ёдгорликлар, муқаддас қадамжоларга жуда бой. Лекин, олис ва чекка ҳудудлардаги аксарият ёшларимиз Самарқанд, Бухоро, Шаҳрисабз, Хива, Термиз, Қўқон, Марғилон, Тошкент каби қадимий шаҳарларимизни кўрмаган, десак, тўғри бўлади.

Шунинг учун ички туризмни ривожлантириш дастурлари доирасида ёшларнинг таътил пайтида республикамиз бўйлаб саёҳатларини ташкил этишга алоҳида эътибор қаратишимиз лозим. Шунингдек, ёшларимизни табиатимиз дурдоналари бўлмиш — Чотқол, Зомин, Сурхон, Нурота, Қизилқум қўриқхоналарига саёҳатларини йўлга қўйиш зарур.

Ҳурматли форум иштирокчилари!
Қадрли ёшлар, азиз фарзандларим!

Мен бугун сизларнинг интеллектуал, маънавий ва жисмоний салоҳиятингизни рўёбга чиқаришга қаратилган ишларимизнинг фақат айримлари ҳақида қисқача тўхталиб ўтдим, холос. Ҳаммамиз тушунамизки, олдимизда турган улкан вазифалар яна янги дастур ва режалар қабул қилишни талаб этади. Жойларда вазирлик ва идоралар раҳбарлари, ҳокимлар сизлар билан доимий учрашувлар ўтказиб, фикр ва таклифларингизни мунтазам эшитиб боради. Ана шундай самарали тизим асосида ёшларимизнинг ҳаётий манфаатларини таъминлашга қаратилган ишларимизни доимий тарзда давом эттирамыз.

Кўриб турибсизларки, сизлар билан биргаликда бажарадиган ишларимизнинг қўлами кенг, миқёси жуда улкан.

Биз сизларнинг ақл-заковатингиз, куч-ғайратингиз, келажакка ишончингиз, Ватанга бўлган меҳр-муҳаббатингизга таяниб, маррани ниҳоятда баланд олдик. Ушбу вазифаларни барчамиз биргаликда муваффақият билан амалга оширишимизга ишончим комил, албатта.

Бугунги кунда кўп миллатли халқимиз, Ватанимиз тараққиёти учун, Ўзбекистоннинг янги Уйғониш даврини яратиш йўлида белини маҳкам боғлаб, фидокорона меҳнат қилмоқда. Бу йўлда улкан орзу-умидлар, катта режалар билан сафимизга қўшилаётган ёшларимиз — асосий таянчимиз ва суянчимиздир.

Сизлар, том маънода, юртимиз истиқболи, ёруғ келажакимиз бунёдкорисиз!

Машҳур шоиримиз Эркин Воҳидов айтганидек, ёшликдаги куч-ғайратни эл-юртига бахш этган йигит-қизлардан Ватан ҳам, халқ ҳам, ёшликнинг ўзи ҳам рози бўлади.

Ҳаммангизга ана шундай улкан бахт, улкан шараф насиб этсин!

Сизларни бугунги гўзал байрам — Ёшлар куни билан яна бир бор табриклаб, барчангизга сиҳат-саломатлик, бахт-саодат ва янги зафарлар тилайман.

Байрамингиз муборак бўлсин, азиз ўғил-қизларим!

Ўзбекистон Республикаси Президентининг расмий веб-сайтидан олинди. <https://president.uz>

ЎЗБЕКИСТОН РЕСПУБЛИКАСИ ПРЕЗИДЕНТИ ШАВКАТ МИРЗИЁЕВ РАИСЛИГИДАГИ ЙИҒИЛИШЛАР, УЧРАШУВ ВА ТАШРИФЛАР ХРОНИКАСИ

1 апрель

Президент Шавкат Мирзиёев раислигида аҳоли саломатлигини сақлаш ва коронавирусга қарши курашиш борасида амалга оширилаётган ишлар ҳамда келгусидаги устувор вазифалар муҳокамаи юзасидан видеоселектор йиғилиши ўтказилди.

5 апрель

Президент Шавкат Мирзиёев мамлакатимизда амалий ташриф билан бўлиб турган Эрон Ислом Республикаси ташқи ишлар вазири Муҳаммад Жавад Зарифни қабул қилди.

Учрашувда Ўзбекистон билан Эрон ўртасидаги сиёсий, савдо-иқтисодий, инвестициявий, транспорт-логистика ва бошқа соҳалардаги ҳамкорликнинг бугунги аҳволи ва уларни ривожлантириш истиқболлари муҳокама қилинди.

* * *

Президент Шавкат Мирзиёев халқаро "Иннопром" саноат кўргазмасида иштирок этиш учун Тошкент шаҳрида бўлиб турган Россия Федерацияси саноат ва савдо вазири Денис Мантуров бошчилигидаги делегацияни қабул қилди.

Учрашувда Ўзбекистон ва Россия ўртасидаги кенг қўламли амалий ҳамкорликни янада кенгайтириш, стратегик шериклик муносабатларини мустаҳкамлашнинг долзарб масалалари муҳокама қилинди.

Суҳбат чоғида бизнес ва ҳудудлар даражасидаги кўп қиррали шерикликни мустаҳкамлаш, иқтисодиётнинг турли тармоқларидаги ҳамкорликни кенгайтириш ва янги лойиҳаларни амалга оширишга алоҳида эътибор қаратилди.

6 апрель

Президент Шавкат Мирзиёев Корея Республикаси парламентининг Миллий Ассамблея Спикери Пак Бён Сок бошчилигидаги делегациясини қабул қилди.

Суҳбат чоғида икки томонлама муносабатлар ва минтақавий ҳамкорликнинг долзарб масалалари кўриб чиқилди. Ўзбекистон Республикаси ва Корея Республикаси ўртасидаги дўстлик ва алоҳида стратегик шериклик муносабатларини мустаҳкамлашда парламентлар муҳим ўрин тутаётгани таъкидланди.

8 апрель

Президент Шавкат Мирзиёев раислигида ҳудудларда тадбиркорликни ривожлантириш ва аҳоли бандлигини таъминлаш борасидаги устувор вазифалар юзасидан видеоселектор йиғилиши ўтказилди.

Йиғилишда айрим ҳудуд ва сектор раҳбарлари яратилган имкониятлардан ҳалигача тўлиқ фойдалана олмаётгани қайд этилди.

Танқидий руҳда ўтган йиғилишда ҳокимлар ва сектор раҳбарларига ўз ҳудудида тадбиркорликнинг аҳволи кўрсатиб ўтилди.

12 апрель

Президент Шавкат Мирзиёев Тошкент шаҳрида амалга ошириладиган инвестиция лойиҳалари тақдироти билан танишди.

Давлатимиз раҳбари режалаштирилган кўрсаткичлар билан чегараланмасдан, қўшимча лойиҳаларни кўпайтириш, экспорт таркибини диверсификация қилиш ва ҳажмини ошириш бўйича кўрсатмалар берди.

13 апрель

Президент Шавкат Мирзиёев раислигида ёшлар бандлигини таъминлаш ва бўш вақтини мазмунли ташкил этиш борасида белгиланган вазифалар ижроси юзасидан видеоселектор йиғилиши ўтказилди.

14 апрель

Ўзбекистон Республикаси Президенти Шавкат Мирзиёев ва Покистон Ислом Республикаси Бош вазири Имрон Хоннинг видеоанжуман шаклидаги учрашуви бўлиб ўтди.

Кун тартибидан кўп қиррали Ўзбекистон-Покистон шериклигининг долзарб масалалари, шу жумладан, конструктив сиёсий мулоқотни ривожлантириш, савдо, инвестициялар, транспорт ва транзит соҳаларидаги амалий ҳамкорликни, ҳудудлар ўртасидаги алмашинувларни кенгайтириш, маданий-гуманитар ҳамкорлик дастурларини илгари суриш масалалари ўрин олди.

Онлайн учрашувда Ўзбекистон ва Покистон ўртасидаги шериклик ва амалий ҳамкорликни кенгайтиришнинг асосий вазифалари батафсил кўриб чиқилди ва биринчи галдаги чоралар белгилаб олинди. Бўлажак тадбирлар режаси келишилди.

Конструктив сиёсий мулоқотни, парламент-лараро ҳамда халқаро ва минтақавий тузилмалар доирасидаги яқин алоқаларни давом эттиришга алоҳида эътибор қаратилди.

Транспорт ва транзит соҳасидаги устувор лойиҳаларни илгари суриш, товар айирбошлаш-ни кўпайтириш ва ишлаб чиқариш кооперация-сини кучайтириш учун қулай шароитларни яра-тиш учун қўшимча чоралар кўриш, жумладан, имтиёзли савдо тўғрисида битим ва иқтисодиёт-нинг асосий тармоқларида ҳамкорлик бўйича "йўл харитаси"ни қабул қилиш, қўшма ишбилармон-лик форумларини ўтказиш юзасидан келишув-ларга эришилди.

Учрашув якунида Қўшма баёнот қабул қилин-ди ҳамда стандартлаштириш ва метрология, қишлоқ хўжалиги ва бошқа соҳаларда қатор му-ҳим ҳужжатлар имзоланди.

* * *

Ўзбекистон Республикаси Президенти Шавкат Мирзиёев мамлакатимизда амалий ташриф билан бўлиб турган Европада Хавфсизлик ва Ҳамкорлик Ташкилотининг (ЕХХТ) амалдаги раиси, Швеция Қиролиги ташқи ишлар вазири Анн Линде бош-чилигидаги делегацияни қабул қилди.

Учрашувда мамлакатимизнинг ЕХХТ билан конструктив шериклигини ривожлантириш, Ўзбекистон билан Швеция ўртасидаги амалий ҳамкорликни янада кенгайтиришнинг долзарб масалалари муҳокама қилинди. Минтақавий ва халқаро аҳамиятга молик масалалар юзасидан ҳам фикр алмашилди.

Давлатимиз раҳбари ЕХХТ билан самарали мулоқотнинг бугунги даражасини мамнуният билан қайд этди ҳамда Шведиянинг ташкилотга раислигининг устувор йўналишларини қўллаб-қувватлади.

ЕХХТнинг амалдаги раиси, Швеция ташқи ишлар вазири илиқ қабул ва очиқ суҳбат учун самимий миннатдорлик билдирди.

Анн Линде Ўзбекистонда янги босқичда амалга оширилаётган демократик янгиланиш-лар ва ижтимоий-иқтисодий ислохотларни, шунингдек, Марказий Осиё минтақасида яхши қўшничилик муносабатларини мустаҳкамлаш борасидаги сиёсатни юқори баҳолади ва қўллаб-қувватлади.

15 апрель

Президент Шавкат Мирзиёев Самарқанд шаҳрига келди.

Бунёдкорлик ишлари билан танишув Самар-қанд халқаро аэропортидан бошланди. Прези-дент халқаро авиация стандартлари асосида қурилган учиш-қўниш йўлагини кўздан кечирди.

* * *

Давлатимиз раҳбари 2019 йили Самарқанд вилоятига ташрифи чоғида Имом Бухорий ёдгор-лик мажмуасини кенгайтириш зарурлигини таъкидлаган эди.

2021 йил муборак Рамазон кунларида ушбу зиёратгоҳнинг қурилиши бошланди. Шу муноса-бат билан бу ерда нуронийлар ва зиёлилар билан учрашув бўлди.

Қуръон оятларидан ўқилиб, дуо қилинди.

Давлатимиз раҳбари мажмуада амалга оши-рилаётган ишларни кўздан кечирди.

* * *

Самарқанд — қадимий шаҳар. Унинг тарихий қиёфасини сақлаш муҳим бўлганидек, аҳолининг ўсиб бораётган эҳтиёжи учун шароит яратиш ҳам керак. Шу боис шаҳар чеккасидаги Қорасув мав-зесида замонавий уй-жойлар бунёд этилмоқда.

Давлатимиз раҳбари мазкур мавзедаги уй-жой-лар ва инфратузилма тармоқларининг сифатига алоҳида эътибор қаратди. Қурувчи ташкилотнинг сифат учун масъулияти ва жавобгарлигини яна-да кучайтирадиган механизм ишлаб чиқиш за-рурлигини таъкидлади.

* * *

Президент Шавкат Мирзиёев Самарқанд ту-манида барпо этилаётган туризм маркази қури-лишини кўздан кечирди.

Президентимизга мазкур янги сайёҳлик мар-кази имкониятлари, туристларга кўрсатиладиган хизматлар ҳақида маълумот берилди. Давлатимиз раҳбари марказ бошқарувини самарали ташкил этиш, туризм соҳасида мутахассислар тайёрлаш бўйича топшириқлар берди.

* * *

Давлатимиз раҳбари Самарқандга сафари чоғида Ўзбекистоннинг Биринчи Президенти Ислом Каримов қабрини зиёрат қилди.

* * *

Бугунги кунда "Ургут" эркин иқтисодий зонасида қиймати 402 миллион долларликдан зиёд 84 та инвестиция лойиҳаси амалга оши-рилмоқда.

Давлатимиз раҳбари иқтисодий зона ҳудуди-даги "Kamalak Tekstil" корхонаси фаолияти билан танишди. Президент "Сам электро сервис" масъулияти чекланган жамияти маҳсулотларини ҳам кўздан кечирди.

* * *

Президент Шавкат Мирзиёев Самарқанд ви-лояти Жомбой туманидаги "Sag Agro" масъулияти чекланган жамиятининг "in vitro" лабораториясини

бориб кўрди, ёш мутахассислар билан суҳбатлашди.

16 апрель

Самарқанд шахрида Ўзбекистон Республикаси Президенти Шавкат Мирзиёев иштирокида вилоят фаоллари йиғилиши бўлиб ўтди.

Давлатимиз раҳбари Самарқанд вилоятида катта ўзгаришлар бўлаётгани, одамларнинг дунёқараши ўсиб, фаоллиги ошганини таъкидлади.

Эндиги масала Самарқанднинг эртанги кунини янада яхши қилиш, ёшларга имкониятларни кенгайтириш бирламчи вазифа бўлиши кераклигини қайд этди.

Давлатимиз раҳбари вилоятнинг фойдаланилмаган имкониятларини ишга солиш учун 5 та драйвер соҳани кўрсатиб ўтди. Булар - саноат, транспорт логистикаси, йирик индустриал иссиқхоналар, хизмат кўрсатиш ва туризм. Ушбу соҳаларда амалга оширилиши зарур бўлган чоратadbирлар айтиб ўтилиб, масъулар белгиланди.

* * *

Президент Шавкат Мирзиёев Самарқанд шахрида очилган кўп тармоқли тиббиёт маркази фаолияти билан танишди.

Мутасаддиларга Самарқандда хусусий тиббиёт университети ва клиникадан иборат тиббиёт кластерини ташкил этиш, хорижда ишлаб юрган самарқандлик шифокорларни ишга таклиф этиш учун вилоят ҳокимлигида жамғарма тузиб, уларни уй-жой билан таъминлаш бўйича топшириқлар берилди.

* * *

Президент Шавкат Мирзиёев Республика шошилинч тиббий ёрдам илмий марказининг Самарқанд филиалида даволанаётган Ўзбекистон Қаҳрамони, Олий Мажлис Сенати аъзоси Ҳасан Нормуродовни бориб кўрди.

Шавкат Мирзиёев фидойи меҳнат фахрийсига мустаҳкам соғлиқ ва бардамлик, узоқ умр тилади.

19 апрель

Президент Шавкат Мирзиёев "Uzbekistan airways" ҳамда "Uzbekistan airports" акциядорлик жамиятларини трансформация қилиш чоратadbирлари тақдироти билан танишди.

Давлатимиз раҳбари хизматлар қулайлиги ва сифатини ошириш орқали аҳолини авиақатновларга кўпроқ жалб этиш зарурлигини таъкидлади.

22 апрель

Президент Шавкат Мирзиёев раислигида ҳудудларда хизмат кўрсатиш соҳаси йўналишларини ривожлантириш масалалари бўйича видеоселектор йиғилиши ўтказилди.

Давлатимиз раҳбари лойиҳаларни молиявий таъминлаш масаласига алоҳида тўхталди.

23 апрель

Ўзбекистон Республикаси Президенти Шавкат Мирзиёев Бангладеш Халқ Республикаси элчиси Муҳаммад Жаҳонгир Аълам, Чехия Республикаси элчиси Вацлав Йилек, Миср Араб Республикаси элчиси Амира Фаҳмий, Иордания Ҳошимийлар Подшоҳлиги элчиси Демия Зуҳайр Ҳаддод, Туркия Республикаси элчиси Олган Бекар, Европа Иттифоқи делегацияси раҳбари Шарлотт Адриан ва Россия Федерацияси элчиси Олег Мальгиновдан ишонч ёрлиқларини қабул қилиб олди.

* * *

Президент Шавкат Мирзиёев "Худудий электр тармоқлари" акциядорлик жамиятининг Электр энергиясини ҳисобга олишни автоматлаштириш маркази фаолияти билан танишди.

Давлатимиз раҳбари улар билан суҳбатлашди, CAS дастурининг имкониятлари билан танишди.

* * *

Ўзбекистон Республикаси Президенти Шавкат Мирзиёев мамлакатимиздаги дипломатик миссиясини яқунлаётган Тожикистон Республикасининг Фавқулудда ва мухтор элчиси Содиқ Имомийни қабул қилди.

Давлатимиз раҳбари Ўзбекистон ва Тожикистон ўртасидаги дўстлик, яхши қўшничилик ва стратегик шериклик муносабатларида бугунги кунда икки биродар мамлакат етакчиларининг сиёсий иродаси ва қатъий ҳаракатлари туфайли юксак даражага эришилганини алоҳида таъкидлади.

* * *

Давлатимиз раҳбари Тошкент шахридаги Технопаркда ишга туширилган янги корхоналарни бориб кўрди, ушбу корхоналарда ўрнатилган технологиялар, ишлаб чиқариладиган маҳсулотларни кўздан кечирди.

Президентимиз янги лойиҳалар ишлаб чиқиш, қўшилган қиймат яратадиган маҳсулотларга эътибор қаратиш зарурлигини таъкидлади.

* * *

Президент Шавкат Мирзиёев Яшнобод туманидаги "Парвоз" маҳалласида бўлиб, аҳоли ҳаёти билан танишди. Нуронийлар, жамоатчилик вакиллари билан самимий суҳбатда бўлди.

26 апрель

Президент Шавкат Мирзиёев кўп квартирали уйлари бошқариш тизимини такомиллаштиришга оид тақдирот билан танишди.

Давлатимиз раҳбари соҳани тубдан такомиллаштириб, хизмат кўрсатиш бўйича замонавий тизим яратиш юзасидан топшириқлар берди. Кўп қаватли уйларни қуришдан олдин хизмат кўрсатишни ўйлаш, турар жойлар фонди ва ҳудудини оқилона сақлаш кераклигини таъкидлади.

27 апрель

Президент Шавкат Мирзиёев эркин иқтисодий зоналар ва кичик саноат зоналарида амалга оширилаётган инвестиция лойиҳалари муҳокама-си юзасидан йиғилиш ўтказди.

Мутасаддиларга мазкур маблағларни ажратиш ва мақсадли ишлатилиши устидан қатъий назорат ўрнатиш бўйича кўрсатма берилди.

Давлат раҳбари йиғилишда навбатдаги энг муҳим масала эркин иқтисодий зоналар ва кичик саноат зоналаридаги лойиҳаларни ўз вақтида ишга тушириш эканини таъкидлади.

29 апрель

Ўзбекистон Республикаси Президенти Шавкат Мирзиёевнинг Хитой Халқ Республикаси Раиси Си Цзиньпин билан телефон орқали мулоқоти бўлиб ўтди.

Суҳбат аввалида давлат раҳбарлари бўлажак муҳим саналар муносабати билан бир-бирларини самимий табриклаб, эзгу тилаклар билдирдилар. Жорий йилда ХХРда Хитой Коммунистик партияси ташкил топганининг 100 йиллиги, мамлакатимизда эса Ўзбекистон Республикаси мустақиллигининг 30 йиллиги кенг нишонламоқда. Етакчилар дўст халқларимизга тинчлик, фаровонлик ва раванқ тиладилар.

Мулоқотда икки томонлама ва халқаро кун тартибининг долзарб масалалари муҳокама қилинди.

Кейинги йилларда Ўзбекистон-Хитой дўстлик ва ҳар томонлама стратегик шериклик муносабатларида юксак даражага эришилгани, мамлакатларимиз ўртасидаги кўп қиррали ҳамкорлик жадал ривожланиб бораётгани катта мамнуният билан қайд этилди.

ХХР Раиси Ўзбекистонда аҳоли турмуш даражаси ва сифатини юксалтиришга қаратилган ижтимоий-иқтисодий ислохотлар ва янгиланишларни юқори баҳолади, уларни қўллаб-қувватлашини билдирди. Камбағалликка қарши курашиш бўйича Хитойда тўпланган катта тажрибани чуқур ўрганиш масаласида яқиндан ҳамкорликни давом эттиришга келишиб олинди.

Ўзбекистон Республикаси Президенти ва ХХР Раисининг телефон орқали мулоқоти ҳар доимгидек очиқ, дўстона ва ўзаро ишонч руҳида ўтди.

* * *

Президент Шавкат Мирзиёев амалий ташриф билан Туркменистонда бўлди.

Ашхобод шаҳрида Ўзбекистон Республикаси Президенти Шавкат Мирзиёев ва Туркменистон Президенти Гурбангули Бердимухамедовнинг учрашуви бўлиб ўтди.

Суҳбат аввалида давлатимиз раҳбари Туркменистон етакчисига отаси Маликгули Бердимухамедовнинг вафоти муносабати билан Ўзбекистон халқи ва шахсан ўз номидан яна бир бор чуқур ҳамдардлик билдирди.

Туркменистон Президенти ҳамдардлик учун ташаккур изҳор этиб, биродар ўзбек халқи ва унинг етакчиси ушбу мусибатли дамларда далда бўлаётганини юксак баҳолаши ва қадрлашини алоҳида қайд этди.

Музокаралар чоғида Ўзбекистон ва Туркменистон Президентлари икки томонлама ва минтақавий кун тартибининг долзарб масалаларини муҳокама қилдилар.

Музокараларда халқларимиз яқинлигининг энг муҳим омили сифатида маданий-гуманитар ҳамкорликни кенгайтириш ва мустаҳкамлаш долзарб экани яна бир бор қайд этилди.

Ўзбекистон Республикаси Президенти Туркменистон раҳбарига унинг халқларимиз ўртасидаги биродарлик муносабатларининг навбатдаги ёрқин рамзи сифатида Ашхобод шаҳрида "Тошкент" боғини ташкил этиш ташаббуси учун алоҳида миннатдорлик билдирди.

Ҳамкорликни кенгайтириш ва янги ўсиш нуқталарини излаш мақсадида яқин вақтда Тошкент шаҳрида савдо-иқтисодий, илмий-техник ва маданий ҳамкорлик бўйича Ўзбекистон-Туркменистон ҳукуматлараро комиссиясининг навбатдаги йиғилишини ўтказишга қарор қилинди.

Учрашув якунида Ўзбекистон ва Туркменистон етакчилари икки мамлакат халқларининг кўп асрлик дўстлик ва яхши қўшничилик ришталарини янада мустаҳкамлаш йўлида ўзаро ишонч ва ҳурмат тамойиллари асосидаги стратегик шериклик муносабатларини изчил мустаҳкамлашда қатъий эканликларини тасдиқладилар.

* * *

Ўзбекистон Республикаси Президенти Шавкат Мирзиёев ва Туркменистон Президенти Гурбангули Бердимухамедов "Туркманбоши руҳи" мажмуасига ташриф буюрди.

Туркменистоннинг Биринчи Президенти Сапармурат Ниёзов мақбараси зиёрат этилди.

30 апрель

Ўзбекистон Республикаси Президенти Шавкат Мирзиёев Тожикистон Республикаси Президенти Эмомали Раҳмон билан телефон орқали мулоқот қилди.

Давлат раҳбарлари Тожикистон-Қирғизистон чегарасидаги вазиятнинг ривожланишини муҳокама қилдилар.

Ўзбекистон Республикаси Президенти юзага келган вазиятни тез фурсатда ҳал қилиш ва унинг кескинлашувига йўл қўймаслик бўйича Тожикистон ва Қирғизистон томонлари эришган келишувларни қўллаб-қувватлади.

Ўзбекистон ва Тожикистон ўртасида узоқ муддатли истиқболга мўлжалланган кенг қўламли ҳамкорликнинг янги "ўсиш нуқталари"ни биргаликда аниқлаш муҳимлиги алоҳида таъкидланди.

* * *

Ўзбекистон Республикаси Президенти Шавкат Мирзиёев ва Қирғиз Республикаси Президенти Садир Жапаровнинг телефон орқали мулоқоти бўлиб ўтди.

Суҳбатда минтақавий ҳамкорлик ва икки томонлама кун тартибидаги долзарб масалалар кўриб чиқилди. Президентлар Қирғизистон-Тожикистон чегарасида юзага келган вазият ва уни тез фурсатда ҳал қилишни муҳокама қилдилар. Қирғизистон ва Тожикистон томонлари вазиятни барқарорлаштириш ва унинг янада кескинлашишига йўл қўймасликка қаратилган келишувларга эришганлари мамнуният билан қайд этилди.

Қабул қилинган мажбуриятларни сўзсиз бажариш ва устувор лойиҳаларни илгари суриш мақсадида фаол алмашинувларни давом эттириш, ҳамкорликни кенгайтириш муҳимлиги қайд этилди.

* * *

Ўзбекистон Республикаси Президенти Шавкат Мирзиёев мамлакатимизда бўлиб турган ЕХХТ Демократик институтлар ва инсон ҳуқуқлари бўйича бюроси директори Маттео Мекаччи бошчилигидаги делегацияни қабул қилди.

Учрашувда Ўзбекистон билан ДИИХБ ўртасидаги конструктив мулоқот ва самарали шерикликни ривожлантиришнинг долзарб масалалари муҳокама қилинди.

ЕХХТ Демократик институтлар ва инсон ҳуқуқлари бўйича бюроси директори Маттео Мекаччи самимий қабул ҳамда очиқ ва мазмунли суҳбат учун давлатимиз раҳбарига миннатдорлик билдирди.

* * *

Президент Шавкат Мирзиёев раислигида ҳудудларда маҳаллий саноатни ривожлантириш чора-тадбирлари муҳокамаси бўйича видеоселектор йиғилиши ўтказилди.

Йиғилишда маҳаллий саноатни ривожлантириш, ишлаб чиқариш ҳажмини ошириш масалалари муҳокама қилинди.

1 май

Ўзбекистон Республикаси Президенти Шавкат Мирзиёев ва Қирғиз Республикаси Президенти

Садир Жапаров телефон орқали мулоқот қилдилар.

Суҳбатда кун кеча ўтган мулоқотлар давоми сифатида икки давлат раҳбарлари Қирғизистон-Тожикистон чегарасидаги вазиятнинг ривожланишини муҳокама қилдилар.

Ўз вақтида кўрилган ва ўзаро мувофиқлашган саъй-ҳаракатлар туфайли давлат чегараси қисмидаги вазиятни барқарорлаштиришга эришилгани ва унинг кескинлашишига йўл қўйилмагани катта мамнуният билан қайд этилди.

Ўзбекистон ва Қирғизистон етакчилари Марказий Осиё минтақасидаги барча масалаларни биродар мамлакатлар ва халқлар ўртасида дўстлик, яхши қўшничилик ва шериклик муносабатларини мустаҳкамлаш мақсадида конструктив ва ишончга асосланган мулоқот орқали биргаликда ҳал қилиш борасида қатъий эканликларини яна бир бор таъкидладилар.

* * *

Президент Шавкат Мирзиёев Тошкент вилоятининг Қибрай туманида барпо этилаётган боғ ҳудудига ташриф буюрди.

Давлатимиз раҳбари ташаббуси билан пойтахтимиз яқинида барпо этилаётган улкан манзарали боғга илк кўчатлар экилди. Шу муносабат билан бу ерга парламент ва ҳукумат аъзолари, Тошкент шаҳри жамоатчилиги, нуронийлар, илм-фан ва санъат вакиллари, спортчилар, ёшлар йиғилди.

Мустақиллигимизнинг 30 йиллигига бағишланган Истиқлол мажмуаси ҳам шу ерда барпо этилади.

Президентимиз бу мажмуанинг тарихий-ғоявий аҳамиятини таъкидлади.

- Бу йил мустақиллигимизнинг 30 йиллигини нишонлаймиз. Лекин давлатчилигимиз 3 минг йиллик тарихга эга. Бу ана шу буюк тарихни кўрсатадиган мажмуа бўлади. Бу ерга келган ёшларимиз, чет эллик меҳмонлар ҳам шуни англайдиган далиллар акс эттирилади, - деди давлатимиз раҳбари.

Президент Шавкат Мирзиёев бу боғ Ўзбекистоннинг янги қиёфасини, улкан салоҳиятини, кўп миллатли халқимизнинг жипслиги ва аҳиллигини намоён этадиган мажмуа бўлиши кераклигини таъкидлади. Шуни ҳисобга олиб, бу муҳташам боғга "Янги Ўзбекистон" деб ном беришни таклиф этди. Йиғилганлар бу таклифни қўллаб-қувватлади.

Давлатимиз раҳбари жамоатчилик билан бирга кўчатлар ўтқазди.

3 май

Президент Шавкат Мирзиёев ёзги Олимпия ва Паралимпия ўйинларига тайёргарлик жараёнига оид тақдирот билан танишди.

Тақдимотда Олимпия ва Паралимпия ўйинларига тайёргарлик ҳолати танқид қилиниб, қоникарсиз деб баҳоланди. Май-июль ойларидаги мусобақаларда йўлланмаларни қўлга киритиш учун спортчилар ва уларнинг жамоасини қўллаб-қувватлаш зарурлиги таъкидланди. Спортчиларга хизматларни кучайтириш, уларни ҳар томонлама рағбатлантириш бўйича кўрсатмалар берилди.

Федерациялар фаолиятини такомиллаштириб, жалб қилинган малакали спорт менежерлари билан бирга олимпиадачиларнинг жисмоний, тиббий ва психологик ҳолатини яхшилаш учун ҳар бир спорт тури бўйича алоҳида дастурлар ишлаб чиқиш вазифаси қўйилди.

6 май

Президент Шавкат Мирзиёев раислигида чет тилларини ўқитиш тизимини такомиллаштириш чора-тадбирлари юзасидан видеоселектор йиғилиши ўтказилди.

Йиғилишда тизимдаги муаммолар атрофлича таҳлил қилиниб, устувор вазифалар белгиланди.

Давлатимиз раҳбари ўқитувчиларга муносиб шароит яратиш, малакасига қараб уларни рағбатлантириш зарурлигини таъкидлади.

7 май

Ўзбекистон Республикаси Президенти Шавкат Мирзиёев Россия Федерацияси Президенти Владимир Путин билан телефон орқали мулоқот қилди.

Суҳбат аввалида давлат раҳбарлари фашизм устидан қозонилган Ғалабанинг 76 йиллиги муносабати билан бир-бирларини самимий қутлаб, эзгу тилақларини изҳор қилдилар.

Мулоқотда Президентлар халқаро кун тартиби ҳамда минтақавий ҳамкорлик, шу жумладан, МДХ, Шанхай Ҳамкорлик Ташкилоти ва Евроосиё Иқтисодий Иттифоқи доирасидаги шерикликнинг долзарб масалалари юзасидан фикр алмашдилар. Минтақада тинчлик ва барқарорликни таъминлаш масаласига жиддий эътибор қаратилди.

Бўлажак тадбирлар режаси ҳам кўриб чиқилди. Олий даражада ўтказилиши режалаштирилган учрашувларнинг кун тартибини тайёрлашни фаол давом эттиришга келишиб олинди.

* * *

Ўзбекистон Республикаси Президенти Шавкат Мирзиёев Қозоғистон Республикасининг Биринчи Президенти, Элбоши Нурсултон Назарбоев билан телефон орқали мулоқот қилди.

Суҳбатда Ўзбекистон-Қозоғистон кўп қиррали ҳамкорлигининг долзарб масалалари муҳокама қилинди, Марказий Осиёдаги вазият юзасидан фикр алмашилди.

Турли даражалардаги фаол ва самарали икки томонлама мулоқотлар туфайли ҳамкорлик ижобий суръатда ривожланиб бораётгани мамнуният билан қайд этилди.

Ўзбекистон Республикаси Президенти ва Элбоши биродар халқлар ва мамлакатлар ўртасидаги кўп асрлик дўстлик ва яхши қўшничилик ришталари, ишонч ва шериклик руҳидаги алоқаларни мустаҳкамлаш мақсадида кенг қўлдамли ва ўзаро манфаатли ҳамкорликни янада кенгайтириш муҳим эканини алоҳида таъкидладилар.

9 май

Ўзбекистон Республикаси Президенти Шавкат Мирзиёев Ғалаба боғига ташриф буюрди.

Атроф байрамона безатилган. Қуролли Кучлар тизимига кирувчи вазирлик ва идораларнинг раҳбарлар таркиби саф тортган.

Давлат раҳбари, Қуролли Кучларимиз Олий Бош Қўмондони уларни байрам билан табриклади.

Ҳарбий оркестр ижросида "Хотирлаш куйи" янгради.

Президент "Матонат мадҳияси" ёдгорлик мажмуасига гулчамбар қўйди.

Бу ёдгорлик Иккинчи жаҳон урушида беш ўғлидан айрилган жафокаш ва матонатли она — Зулфия ая Зокирова, унинг садоқатли келинлари ва етим қолган набиралари хотирасига бағишлаб барпо этилган. У халқимизнинг урушдаги йўқотишлари, ғалабага қўшган улкан ҳиссасининг тимсоли сифатида боғ марказидан ўрин олган. Бу ёдгорликка гул қўйиш барча Ўзбекистон оналарига юксак ҳурмат-эҳтиром ифодасидир.

* * *

Ғалаба боғидаги амфитеатрда 9 май — Хотира ва қадрлаш кунига бағишланган байрам тадбири бўлиб ўтди.

Давлатимиз раҳбари Хотира ва қадрлаш кунига ҳамда Иккинчи жаҳон урушида қозонилган ғалабанинг 76 йиллиги билан барча фахрийларни, бутун халқимизни табриклади.

Шавкат Мирзиёев тадбирга келган уруш ва меҳнат фахрийлари билан саломлашиб, уларга сўхат-саломатлик, узоқ умр тилади. Кексалар мамлакатимизга тинчлик-осойишталик, халқимизга фаровонлик тилаб дуолар қилди.

Президент нуронийлар билан бирга концерт дастурини томоша қилди.

* * *

Президент Шавкат Мирзиёев Шон-шараф музейидаги янги экспозиция билан танишди.

Музейда 12 минг 500 дан зиёд экспонат тўпланган бўлиб, уларнинг сони тобора ортиб бормоқда. Тарихий факт ва воқеалар замонавий

технологиялар, интерактив усуллар ёрдамида акс эттирилган. Давлатимиз раҳбарининг аввалги ташриф чоғидаги кўрсатмалари асосида экспозициялар янада бойитилган. Қуролли Кучлар тизимидаги вазирлик ва идоралар учун алоҳида бўлимлар ташкил этилган.

- Бу ер халқ музейи бўлиши керак. Урушда қатнашган ёки етим болаларни боқиб олган инсонларнинг авлодлари билан боғланиб, боболарининг жасоратини юзага чиқариш зарур. Ҳали ўрганилмаган жуда кўп манбалар бор. Юртимиздаги ҳар бир қишлоқ, маҳалла, мактаб, умуман, жамоатчилик уларни тўплаш ва тарғиб этишда фаоллик кўрсатиши керак. Бу уруш даҳшатини англаш, тарихдан сабоқ чиқариш учун муҳим. Музей бунда асос, тарих билан бутунги кун ўртасида кўприк бўлиши керак, - деди Шавкат Мирзиёев.

Иккинчи жаҳон уруши иштирокчилари ҳақидаги маълумотларнинг электрон базасини яратиш, китоблар чоп этиш бўйича топшириқлар берилди.

10 май

Президент Шавкат Мирзиёев давлат хизматлари кўрсатиш соҳасидаги ислохотлар натижадорлигига оид тақдирот билан танишди.

Тақдиротда шу каби муаммолар ва уларнинг ечимлари муҳокама қилинди. Давлатимиз раҳбари соҳани янада ривожлантириш, аҳолига қулайликларни ошириш бўйича устувор вазифаларни белгилаб берди.

12 май

Президент Шавкат Мирзиёев раислигида ҳудудлар ва тармоқларда иқтисодий ўсишни таъминлаш бўйича биринчи чорақдаги кўрсаткичлар таҳлили ҳамда жорий йилги устувор вазифалар муҳокамаси юзасидан видеоселектор йиғилиши ўтказилди.

Давлатимиз раҳбари биринчи ярим йилликда бундай қолоқликларни бартараф этиш, қўшимча захираларни топиб, ишга солиш кераклигини таъкидлади.

Президент мутасаддиларга ҳар бир инвестиция лойиҳаси ижросини қатъий назоратга олиб, корхоналар ишга туширилишини жадаллаштириш бўйича топшириқлар берди.

* * *

Ўзбекистон Республикаси Президенти Шавкат Мирзиёев Япония Бош вазири Ёсихидэ Суга билан телефон орқали мулоқот қилди.

Ўзбекистон-Япония стратегик шериклик ва кўп қиррали ҳамкорлик муносабатларини янада ривожлантиришнинг долзарб масалалари муҳокама қилинди.

2019 йил декабрь ойида Японияга амалга оширилган олий даражадаги ташрифдан сўнг амалий

ҳамкорликда, очиқ ва самарали мулоқотда юксак натижаларга эришилгани мамнуният билан қайд этилди.

Давлатимиз раҳбари янги Ўзбекистонни барпо этиш бўйича мамлакатимизда амалга оширилаётган комплекс ислохотлар дастурини фаол қўллаб-қувватлаётгани ҳамда коронавирусга қарши кураш ва пандемиянинг иқтисодий оқибатларини енгиб ўтишда кўрсатилган ёрдам учун Япония Бош вазири ва Ҳукуматига сاميий миннатдорлик билдирди.

Япония Бош вазири, ўз навбатида, янгилашниларни янада илгари суриш, замонавий саноат ва ижтимоий инфратузилмани ривожлантириш мақсадида Ўзбекистонга молиявий-техник қўмакни кенгайтиришга тайёр эканини таъкидлади.

Давлат раҳбарлари қўшма бизнес лойиҳаларни молиявий қўллаб-қувватлашнинг самарали воситаларини жорий этиш ташаббусини маъқуладилар.

* * *

Ўзбекистон Республикаси Президенти Шавкат Мирзиёев ва Туркия Республикаси Президенти Режеп Таййип Эрдоғанининг телефон орқали мулоқоти бўлиб ўтди.

Президентлар икки томонлама муносабатларнинг долзарб масалаларини батафсил муҳокама қилдилар. Коронавирус пандемияси билан боғлиқ мураккаб шароитда кўп қиррали ҳамкорлик изчил ривожланиб бораётгани таъкидланди.

Давлат раҳбарлари Стратегик ҳамкорлик кенгашининг иккинчи йиғилишини ўтказишга пухта тайёргарлик кўриш муҳим эканини қайд этдилар.

Телефон мулоқоти чоғида етакчилар халқаро сиёсат масалалари юзасидан фикр алмашдилар.

Президентлар Шарқий Қуддусдаги вазиятнинг кескин тус олиши муносабати билан чуқур ҳавотирда эканликларини билдирдилар. Фаластин-Исроил муаммоси халқаро ҳуқуқ нормаларига мувофиқ, Бирлашган Миллатлар Ташкилоти Хавфсизлик Кенгаши томонидан аввал қабул қилинган резолюциялар асосида тинч йўл билан ҳал этилиши лозимлиги қайд этилди.

Туркий кенгаш, Иқтисодий ҳамкорлик ташкилоти, Ислом ҳамкорлик ташкилоти ва бошқа тузилмалар доирасидаги ҳамкорликка алоҳида эътибор қаратилди.

13 май

Ўзбекистон Республикаси Президенти Шавкат Мирзиёев Қозоғистон Республикаси Президенти Қасим-Жомарт Тоқаев билан телефон орқали мулоқот қилди.

Икки томонлама муносабатлар ва минтақавий кун тартибининг долзарб масалалари кўриб чиқилди. Пандемия оқибатларига қарамай, кўп

қиррали Ўзбекистон-Қозоғистон ҳамкорлиги юқори суръатда ривожланиб бораётгани мамнуният билан қайд этилди.

Марказий Осиё минтақасида барқарорликни таъминлаш ва яхши қўшничилик муносабатларини мустаҳкамлаш масалалари муҳокама қилинди, шунингдек, икки томонлама учрашувлар ва кўп томонлама тадбирлар режаси кўриб чиқилди.

* * *

Ўзбекистон Республикаси Президенти Шавкат Мирзиёев Қирғиз Республикаси Президенти Садир Жапаров билан телефон орқали мулоқот қилди.

Қирғизистон Президентининг жорий йил март ойидаги мамлакатимизга давлат ташрифи давомида эришилган келишувлар ва имзоланган битимларни ўз вақтида амалга ошириш муҳим экани қайд этилди.

Савдо, саноат, энергетика, транспорт ва иқтисодиётнинг бошқа тармоқларида қўшма дастур ва лойиҳаларни илгари суришга алоҳида эътибор қаратилди.

Қирғизистон-Тожикистон чегарасидаги вазиятни барқарорлаштириш, шунингдек, Марказий Осиё минтақасида дўстлик, яхши қўшничилик ва шериклик муносабатларини мустаҳкамлаш бўйича олиб борилаётган ишлар мамнуният билан қайд этилди.

* * *

Ўзбекистон Республикаси Президенти Шавкат Мирзиёев ва Тожикистон Республикаси Президенти Эмомали Раҳмоннинг телефон орқали мулоқоти бўлиб ўтди.

Ўзбекистон-Тожикистон дўстлик, яхши қўшничилик ва стратегик шериклик муносабатларини янада ривожлантиришнинг долзарб масалалари кўриб чиқилди.

Бўлажак олий даражадаги учрашувга тайёргарлик кўриш масаласига алоҳида эътибор қаратилди. Шу ҳафта Тошкент шаҳрида Бош вазирлар раислигида ўтадиган қўшма Ҳукуматлараро комиссиянинг навбатдаги йиғилишида асосий вазифа узоқ муддатли истиқболга мўлжалланган ўзаро манфаатли ҳамкорликнинг янги "ўсиш нуқталари"ни излаш экани таъкидланди.

Мулоқот чоғида етакчилар минтақавий ҳамкорликнинг амалий жиҳатларини ҳам муҳокама қилдилар. Шу маънода, томонлар Марказий Осиёда барқарорлик ва хавфсизликни таъминлашнинг муҳим омили сифатида Тожикистон-Қирғизистон чегарасидаги вазият барқарорлашганини мамнуният билан қайд этидилар.

14 май

Ўзбекистон Республикаси Президенти Шавкат Мирзиёев Қўшма Ҳукуматлараро комиссиянинг

навбатдаги йиғилишида иштирок этиш учун мамлакатимизга амалий ташриф билан келган Тожикистон Республикаси Бош вазири Қоҳир Расулзодани қабул қилди.

Ўзбекистон ва Тожикистон ўртасидаги кўп қиррали амалий ҳамкорликни янада кенгайтириш, дўстлик, яхши қўшничилик ва стратегик шериклик муносабатларини мустаҳкамлаш масалалари кўриб чиқилди.

Давлатимиз раҳбари икки мамлакат етакчиларининг сиёсий иродаси ва қатъий саъй-ҳаракатлари туфайли ўзаро ҳамкорликда эришилган ҳозирги юксак даражани катта мамнуният билан қайд этди.

Қоҳир Расулзода Ўзбекистон Президентига самимий қабул учун миннатдорлик билдириб, Тожикистон Президенти Эмомали Раҳмоннинг салом ва энг эзгу тилаklarини етказди.

Тожикистон Бош вазири икки давлат раҳбарларининг бўлажак саммитига биргаликда ҳар томонлама тайёргарлик кўришга, шунингдек, биродар мамлакатларимиз ва халқларимиз ўртасидаги кенг қўламли шерикликни мустаҳкамлашга бор куч-ғайратини қаратишини таъкидлади.

* * *

Президент Шавкат Мирзиёев Республика ихтисослаштирилган гематология илмий-амалий тиббиёт марказига борди.

Президент марказнинг шароитларини кўздан кечирди, ушбу шифохона учун янги бино барпо этиш, унда Россиянинг Д.Рогачёв номидаги тиббий тадқиқот маркази тажрибаси асосида болалар онкогематологияси маркази ташкил қилиш бўйича кўрсатмалар берди.

Президент шифохонада даволанаётган болалар ва уларнинг оналари билан суҳбатлашди, Рамазон ҳайити билан табриклади.

Шавкат Мирзиёев болаларга меҳрибонлиги ва фидойилиги учун марказ шифокорларига миннатдорлик билдирди.

* * *

Президент Шавкат Мирзиёев Республика ихтисослаштирилган онкология ва радиология илмий-амалий тиббиёт марказига ташриф буюрди. Марказда даволанаётган болаларга шифо тилаб, ота-оналарига далда берди.

Президент марказнинг ҳозирги имкониятлари етарли эмаслигини таъкидлаб, Тошкент тиббиёт академияси клиникасининг бўш турган ҳудудида Республика онкология марказининг янги биноларини барпо этиш бўйича топшириқ берди.

Шу ерда онкология тизимини такомиллаштириш чора-тадбирлари бўйича видеоселектор йиғилиши ўтказилди.

Видеоселектордан сўнг, давлатимиз раҳбари Тошкент тиббиёт академияси ҳудудига бориб, Онкология ва радиология илмий-амалий тиббиёт маркази биноси учун мўлжалланган жойни кўрди. Янги бинони Жанубий Корея тажрибаси ва лойиҳаси асосида қуриш бўйича кўрсатмалар берди.

* * *

Президент Шавкат Мирзиёев Тошкент шахрининг Учтепа туманидаги Тепакўрғон маҳалласи ҳаёти билан танишди.

Шу ерда Тошкент шахрида хизмат кўрсатиш соҳасини ривожлантириш, иш ўринларини кўпайтириш режалари тақдимоти ўтказилди.

Давлатимиз раҳбари хорижий тилларни ўргатиш маркази фаолияти билан ҳам танишди.

17 май

Президент Шавкат Мирзиёев техник жиҳатдан тартибга солиш, стандартлаштириш, сертификатлаш ва метрология миллий тизимини такомиллаштириш чора-тадбирлари тақдимоти билан танишди.

Давлатимиз раҳбари мутасаддиларга санитария-эпидемиологик ҳулоса олинадиган маҳсулотлар рўйхатини мақбуллаштириш, қўшимча мувофиқлик сертификати талабини бекор қилиш масаласини кўриб чиқиш бўйича топшириқ берди.

18 май

Ўзбекистон Республикаси Президенти Шавкат Мирзиёев мамлакатимизда амалий ташриф билан бўлиб турган Жаҳон банки президентининг ўринбосари Анна Бьерде бошчилигидаги делегацияни қабул қилди.

Учрашувда Ўзбекистон ва Жаҳон банки гуруҳи ўртасидаги стратегик шериклик муносабатларини янада кенгайтириш, мамлакатимизда, умуман, минтақада барқарор тараққиётни таъминлаш мақсадида амалий ҳамкорлик даражасини оширишнинг долзарб масалалари муҳокама қилинди.

Давлатимиз раҳбари Анна Бьердени Жаҳон банки президентининг Европа ва Марказий Осиё мамлакатлари бўйича ўринбосари лавозимига тайинлангани билан самимий табриклаб, унга катта муваффақиятлар тилади.

Кейинги йилларда биргаликдаги саъй-ҳаракатлар билан сифат жиҳатидан янги босқичга кўтарилган икки томонлама ҳамкорликнинг бутунги юксак даражаси катта мамнуният билан қайд этилди.

Банкнинг ҳар томонлама қўмаги билан мамлакатимизда бозор ислохотлари ва ижтимоий янгиланишлар дастурини амалга ошириш давом этаётгани таъкидланди.

Учрашувда Ўзбекистоннинг Жаҳон банки билан янги беш йиллик Шериклик дастурини пухта тайёрлаш ва қабул қилишга келишиб олинди.

Учрашув якунида ҳамкорликнинг юксак суръатларини қўллаб-қувватлаш, Ўзбекистон ва Жаҳон банки ўртасидаги стратегик шерикликка доир устувор дастур ва лойиҳаларни тайёрлаш ва амалга оширишни жадаллаштириш мақсадида доимий мулоқотлар ва самарали алмашинувларни давом эттириш юзасидан келишувга эришилди.

* * *

Президент Шавкат Мирзиёев раислигида соғлиқни сақлаш соҳасидаги ислохотлар самарадорлигини ошириш чора-тадбирлари муҳокамаси юзасидан видеоселектор йиғилиши ўтказилди.

Давлатимиз раҳбари соҳадаги вазифаларни 5 та йўналишда кўрсатиб ўтди.

Биринчиси — бирламчи тиббиёт бўғинини касалликни эрта аниқлайдиган ва даволайдиган тизимга айлантириш.

Иккинчиси — ихтисослашган марказлар томонидан жойларда тор доирадаги тиббий хизматлар ҳажмини ошириш ва сифатини тубдан яхшилаш.

Учинчиси — рақамлаштириш орқали соҳада қоғозбозлик, бюрократия ва коррупцияни кескин қисқартириш.

Тўртинчиси — тиббиётнинг барча йўналишларида рақобатни ривожлантириш ва хусусий сектор иштирокини кенгайтириш.

Бешинчиси — тиббиёт ходимлари билимини ошириш, таълим ва илм-фанни ривожлантириш.

Йиғилишда ушбу вазифаларни бажаришнинг амалий жиҳатлари муҳокама қилинди.

19 май

Ўзбекистон Республикаси Президенти Шавкат Мирзиёев "Российские железные дороги" компанияси ("РЖД" ОАЖ) бош директори - бошқаруви раиси Олег Белозёровни қабул қилди.

Темир йўл алоқалари соҳасидаги ўзаро манфаатли ҳамкорликнинг янги йўналишлари ҳамда бутун минтақанинг транзит салоҳиятини самарали ишга солишга қаратилган муҳим инфратузилмавий лойиҳаларни илгари суриш йўллари кўриб чиқилди.

Давлатимиз раҳбари мамлакатларимиз темир йўл маъмуриятлари ўртасида, шу жумладан, халқаро тармоқ тузилмалари доирасида анъанавий яқин ва сермахсул ишбилармонлик алоқалари қарор топганини мамнуният билан қайд этди.

"РЖД" раҳбари Олег Белозёров тармоқ компаниялари темир йўллар соҳасидаги шерикликнинг устувор вазифаларини амалга оширишда кенг қўламда ҳамкорлик қилишга тайёр эканини таъкидлади.

21 май

Президент Шавкат Мирзиёев видеоанжуман шаклида ўтган Олий Евроосиё иқтисодий кенгашининг навбатдаги йиғилишида иштирок этди.

Давлатимиз раҳбари ўз нутқида ҳал этилиши ўзаро мувофиқлашган ёндашувларни талаб этувчи энг муҳим вазифаларга алоҳида тўхталди.

24 май

Президент Шавкат Мирзиёев ҳудудларда мактабгача таълим муассасалари қамровини кенгайтириш масалалари муҳокамаси юзасидан йиғилиш ўтказди.

Давлатимиз раҳбари йиғилишда оилавий боғчаларга ўқув қўлланма ва методик материалларни бепул етказиб бериш вазифасини қўйди.

Президентимиз боғчаларни илғор хорижий тажриба асосида қуриш, замонавий жиҳозлар ва қўлланмалар билан таъминлаш юзасидан топшириқлар берди.

25 май

Президент Шавкат Мирзиёев ўсимликларни ҳимоя қилиш тизимини такомиллаштириш чоратадбирлари бўйича йиғилиш ўтказди.

Давлатимиз раҳбари мазкур таклифни маъқуллаб, бу ислохотларни амалга ошириш учун Бош вазир ўринбосари раҳбарлигида республика комиссияси ва жойларда вилоят ҳокимлари бошчилигида ҳудудий комиссиялар тузишга кўрсатма берди. Президент соҳада илм-фанни ривожлантириш ва кадрлар тайёрлаш масаласига алоҳида эътибор қаратди. Ўсимликларни ҳимоя қилиш илмий тадқиқот институтининг моддий-техника базасини яхшилаб, малакали кадрлар ва хорижий мутахассисларни жалб қилиш зарурлигини таъкидлади.

28 май

Ўзбекистон Республикаси Президенти Шавкат Мирзиёев мамлакатимизда амалий ташриф билан бўлиб турган Россия Федерацияси соғлиқни сақлаш вазири Михаил Мурашко бошчилигидаги делегацияни қабул қилди.

Учрашувда Ўзбекистон билан Россия ўртасида соғлиқни сақлаш соҳасидаги амалий ҳамкорликни янада кенгайтириш масалалари кўриб чиқилди.

* * *

Президент Шавкат Мирзиёев раислигида кўп қаватли уй-жойлар барпо этиш ва уларга хизмат кўрсатиш тизимини такомиллаштириш масалалари муҳокамаси юзасидан видеоселектор йиғилиши ўтказилди.

Йиғилишда кўп қаватли уйларга хизмат кўрсатишни яхшилаш ва уй-жой фондини янгилаш борасидаги устувор вазифалар муҳокама қилинди.

Президентимиз бу борадаги ишлар ижросини танқид қилиб, мутасаддиларга қолоқликни бартараф этиш ва лойиҳаларни сифатли бажариш бўйича кўрсатмалар берди.

30 май

Ўзбекистон Республикаси Президенти Шавкат Мирзиёев Корея Республикаси Президенти Мун Чжэ Иннинг таклифига биноан Сеул шаҳрида видеоанжуман шаклида ўтган "Яшил ўсиш ва глобал мақсадлар учун ҳамкорлик — 2030" иккинчи халқаро саммити ишида иштирок этди.

Ўзбекистон Республикаси Президенти ўз нутқида "яшил" тикланиш соҳасида мамлакатимизда амалга оширилаётган янгиланишларнинг муҳим йўналишларини қайд этди ҳамда бу борадаги халқаро ҳамкорликнинг истиқболлари юзасидан ўз нуқтаи назарини баён қилди.

Давлатимиз раҳбари "яшил" ва барқарор тараққиётга хизмат қиладиган самарали қарорлар қабул қилиш учун бутун халқаро ҳамжамиятнинг саъй-ҳаракатларини бирлаштириш зарурлигини алоҳида таъкидлади.

31 май

Президент Шавкат Мирзиёев туризм, шаҳар инфратузилмаси, саноат соҳаларидаги лойиҳалар ҳамда Ҳиротдаги Алишер Навоий мақбарасини таъмирлаш ва тиклаш борасида амалга оширилаётган ишлар тақдироти билан танишди.

Давлатимиз раҳбари лойиҳалар билан танишиб, мутасаддиларга уларни сифатли амалга ошириш бўйича кўрсатмалар берди.

1 июнь

Президент Шавкат Мирзиёев Сурхондарё вилоятига келиб, Шеробод туманидаги қуёш фотоэлектр станцияси қуриладиган майдонга борди.

Президент қуёш фотоэлектр станцияси қурилиши муносабати билан унинг пойдеворида капсула қўйди.

* * *

Давлатимиз раҳбари "Сардорбек Султонбек" масъулияти чекланган жамияти томонидан Шеробод туманининг "Бўстон" маҳалласида ташкил этилган анорзор боғни кўздан кечирди.

Шу ерда Тошкент давлат аграр университетининг Термиз филиали тадқиқотчилари билан мулоқот бўлди.

Президентимиз туманнинг "Каттабоғ" маҳалласида анорчилик билан шугулланаётган Абдураҳмон Каримов хонадонида ҳам бўлиб, аҳоли турмуши ва томорқалардан фойдаланиш ҳолати билан танишди. Маҳалла аҳли, нуронийлар билан самимий суҳбат бўлди.

* * *

Президент Шавкат Мирзиёев Шеробод туманидаги замонавий иссиқхона фаолияти билан танишди.

* * *

Президент Шавкат Мирзиёев Ангор туманидаги "Ангор Сурхон ғурури" кластерида бўлиб, ғалла ва ғўза ривожини кўздан кечирди.

Давлатимиз раҳбари комбайнни бошқариб, ғалла ўрди.

Президент соҳа мутахассислари билан суҳбатда пахтани қўшқатор усулда экишни жанубий ҳудудларда оммалаштириш ва бу орқали юқори ҳосил олиш мумкинлигини қайд этди.

* * *

Президент Шавкат Мирзиёев Термиз туманидаги "Айритом" чегара божхона постини бориб кўрди.

Давлатимиз раҳбари ушбу постдаги янги мажмуаларда яратилган шароитларни кўздан кечирди.

Шу ерда оммавий ахборот воситалари вакиллари интервью берди.

* * *

Президент Шавкат Мирзиёев Термиз халқаро савдо маркази бош режаси билан танишди.

Давлатимиз раҳбари марказ биноларини енгил конструкциялардан қуриш, вилоят тадбиркорларини бу ерда ишлашга ва экспорт фаолиятига жалб қилиш, чет эллик ишбилармонлар учун барча қулайликлар яратиш юзасидан кўрсатмалар берди.

* * *

Давлатимиз раҳбари Термиз шаҳридаги "Afghan bazar carpets" корхонаси фаолияти билан танишди.

Бу ерда Пиллачилик ва қоракўлчиликни ривожлантириш қўмитаси томонидан Афғонистон тажрибаси асосида жундан гилам тўқиш йўлга қўйилмоқда.

Президент бу лойиҳани маъқуллаб, афғонистонлик ишбилармонлар билан ҳамкорликни кенгайтириш, жундор қўй зотларини кўпайтириш бўйича кўрсатмалар берди, корхонада ишлаётган хотин-қизлар билан мулоқот қилди.

2 июнь

Президент Шавкат Мирзиёев иш кунини Ҳакимат-Термизий мақбараси зиёратидан бошлади.

* * *

Термиз шаҳрида Сурхондарё вилояти маҳаллий Кенгаш депутатлари, тадбиркор ва фермерлар, нурунийлар, ёшлар, жамоатчилик фаоллари иштирокида йиғилиш бўлиб ўтди.

Президент Шавкат Мирзиёев вилоятни комплекс ривожлантириш, "маҳаллабай" тизимда аҳоли ҳаётини яхшилаш бўйича устувор вазифаларни кўрсатиб ўтди, ижтимоий инфратузилма-

ни ривожлантириш масалаларига ҳам алоҳида тўхталди.

* * *

Президент Шавкат Мирзиёев Термиз шаҳрида қурилган кўп қаватли уйларни бориб кўрди.

Давлатимиз раҳбари Наргиза Раҳимова ҳамда Фаррух Эгамовнинг хонадонларида бўлиб, улар билан суҳбатлашди.

3 июнь

Ўзбекистон Республикаси Президенти Шавкат Мирзиёев Қозоғистон Республикаси Президенти Қасим-Жомарт Тоқаев билан телефон орқали мулоқот қилди.

Мулоқотда икки томонлама ва минтақавий ҳамкорликнинг долзарб масалалари муҳокама қилинди.

* * *

Президент Шавкат Мирзиёев ер муносабатларини такомиллаштириш масалалари юзасидан йиғилиш ўтказди.

Давлатимиз раҳбари бу борадаги камчиликларни кескин танқид қилиб, ерни бозор активга айлантириш, унинг иқтисодий қийматини белгилаш ва молиявий оборотга киритиш бўйича ишларни жадаллаштириш, ер ажратиш ва ундан фойдаланиш соҳасида давлат ва жамоатчилик назоратини кучайтириш зарурлигини таъкидлади.

4 июнь

Ўзбекистон Республикаси Президенти Шавкат Мирзиёев мамлакатимизда расмий ташиф билан бўлиб турган Қозоғистон Республикаси Парламенти Сенати Раиси Маулен Ашимбаевни қабул қилди.

Учрашувда мамлакатларимиз ўртасидаги кўп қиррали ҳамкорликни янада ривожлантириш ва кенгайтириш масалалари кўриб чиқилди.

8 июнь

Президент Шавкат Мирзиёев раислигида қишлоқ хўжалиги ва тадбиркорликни ривожлантириш орқали аҳоли бандлигини таъминлаш ҳамда озиқ-овқат маҳсулотлари ҳажмини кўпайтириш масалалари бўйича видеоселектор йиғилиши ўтказилди.

* * *

Президент Шавкат Мирзиёев маданият ва маърифат соҳаларига оид лойиҳалар тақдироти билан танишди.

Улардан бири — Алишер Навоий номидаги Ўзбекистон Миллий боғи ҳудудида бунёд этиладиган замонавий кутубхона. Давлатимиз раҳбари

кутубхонани куришда шаҳарсозликнинг илғор тажрибаларини қўллаш, келувчиларга қулай шароитлар яратиш зарурлигини таъкидлади.

Тақдимотда Бадий академия томонидан танлаб олинган ҳайкал эскизлари кўздан кечирилди. Ҳайкаллар ўрнатиладиган хиёбонларни такомиллаштириш бўйича тавсиялар берилди.

9 июнь

Ўзбекистон Республикаси Президенти Шавкат Мирзиёев Қатар давлати Бош вазири ўринбосари, ташқи ишлар вазири шайх Муҳаммад бин Абдурахмон Ол Соний бошчилигидаги делегацияни қабул қилди.

Учрашувда кўп қиррали Ўзбекистон-Қатар муносабатларини янада ривожлантириш масалалари кўриб чиқилди.

10 июнь

Ўзбекистон Республикаси Президенти Шавкат Мирзиёев расмий ташриф билан Тожикистон Республикасига борди.

Душанбе халқаро аэропортида давлатимиз раҳбарини Тожикистон Президенти Эмомали Раҳмон кутиб олди.

* * *

Душанбе шаҳридаги "Қасри Миллат" қароргоҳида Ўзбекистон Республикаси Президентини расмий кутиб олиш маросими бўлди.

Шундан сўнг, Шавкат Мирзиёев ва Эмомали Раҳмоннинг тор доирадаги учрашуви бошланди. Унда давлат раҳбарлари Ўзбекистон ва Тожикистон стратегик шериклиги ва кўп қиррали ҳамкорлигининг барча жиҳатларини кўриб чиқдилар, сиёсий мулоқотни янада мустаҳкамлаш, савдо-иқтисодий ва инвестициявий ҳамкорликни ривожлантириш, маданий-гуманитар алоқаларни кенгайтиришга алоҳида эътибор қаратдилар.

* * *

Президент Шавкат Мирзиёев ва Президент Эмомали Раҳмон музокараларни кенгайтирилган таркибда давом эттирдилар.

Музокараларда расмий делегациялар аъзолари, икки мамлакат вазирликлари ва йирик компаниялари, чегарадош вилоятлар раҳбарлари иштирок этди.

Ўзбекистон ва Тожикистон етакчиларининг сиёсий иродаси ва биргаликдаги саъй-ҳаракатлари туфайли биродар мамлакатларнинг муносабатлари тенг ҳуқуқли, ўзаро манфаатли амалий ҳамкорликнинг сифат жиҳатидан янги даражасига кўтарилгани қайд этилди.

Томонлар стратегик шерикликни кенгайтиришда қатъий эканликлари, бу борада аниқ чораларни кўришга тайёрликларини таъкидладилар.

Музокараларда савдо-иқтисодий ҳамкорликни янада кенгайтириш, саноат кооперациясини чуқурлаштириш, транспорт соҳасидаги ва ҳудудлар ўртасидаги шерикликни ривожлантириш, энергетика йўналишидаги улкан салоҳиятни самарали ишга солиш, маданий-гуманитар алмашинувларни давом эттириш, замонавий таҳдид ва хатарларга қарши курашиш бўйича ҳамкорликни мустаҳкамлаш масалаларига алоҳида эътибор қаратилди.

* * *

Ўзбекистоннинг Самарқанд вилояти ва Тожикистоннинг Хатлон вилоятида барпо этилган ижтимоий объектларнинг расман очилиш маросими бўлиб ўтди. Президентлар Шавкат Мирзиёев ва Эмомали Раҳмон рамзий тугмани босиб, улар фаолиятига старт бердилар.

* * *

Шавкат Мирзиёев ва Эмомали Раҳмон Қўшма баёнот имзоладилар. Унда эришилган асосий келишувлар мустаҳкамлаб қўйилган ҳамда икки мамлакат ўртасидаги кўп қиррали ўзаро манфаатли ҳамкорлик ва стратегик шерикликни янада кенгайтириш ва мустаҳкамлаш бўйича узоқ муддатли вазифалар белгиланган.

* * *

Президент Шавкат Мирзиёев Душанбе шаҳридаги "Дўстий" майдонида Исмоил Сомоний ҳайкали пойига гуллар қўйди.

Сўнг "Кўҳи Борбад" санъат саройида Ўзбекистон ва Тожикистон санъат усталари иштирокида концерт бўлиб ўтди.

Тадбирда Тожикистон Республикаси Президентининг Ўзбекистон Республикаси Президентини икки мамлакат ўртасидаги ҳамкорликни ривожлантириш йўлидаги улкан хизматлари учун Тожикистоннинг юксак мукофоти - I даражали "Зарринтож" ордени билан мукофотлаш тўғрисидаги фармони ўқиб эшиттирилди. Орденини Давлатимиз раҳбарига Тожикистон Президенти Эмомали Раҳмон тантанали равишда топширди.

Давлатимиз раҳбари юксак эътибор учун миннатдорлик билдириб, ушбу мукофот катта ҳурмат ва ишонч ифодаси, халқларимиз ўртасидаги яхши қўшничилик ришталарини мустаҳкамлаш борасидаги биргаликдаги саъй-ҳаракатлар эътирофи эканини таъкидлади.

11 июнь

Президент Шавкат Мирзиёев Тожикистонга расмий ташрифи доирасида Душанбедан Хўжандга келди.

Олий мартабали меҳмонни Президент Эмомали Раҳмон кутиб олди.

Ўзбекистон Республикаси Президенти Шавкат Мирзиёев Тожикистон Республикаси Президенти Эмомали Раҳмон билан биргаликда Хўжанд шаҳри яқинидаги "Арбоб" маданият саройига ташриф буюрди. Бу ерда Сўғд вилояти жамоатчилиги вакиллари, зиёлилар, нуронийлар билан учрашув бўлиб ўтди.

Тожикистон пешвоси Эмомали Раҳмон Ўзбекистон Президенти Шавкат Мирзиёевнинг сиёсий иродаси билан икки мамлакат ўртасида ишонч ва дўстлик муҳити яратилганини таъкидлади.

Давлатимиз раҳбари йиғилганларга чуқур ҳурмати билдириб, халқларимиз ўртасидаги дўстликни қадрлаш, маданий-гуманитар алоқаларни ривожлантириш ҳақида нутқ сўзлади.

* * *

Ўзбекистон Президенти Шавкат Мирзиёев Тожикистон Президенти Эмомали Раҳмон ҳамроҳлигида "Қайроққум гиламлари" корхонасини бориб кўрди.

Президентимиз корхона маҳсулотларини кўздан кечирди.

Навбатдаги объект томон йўл олар экан, давлат раҳбарларининг кортежи Қайроққум сув омбори ёнида тўхтади. Президентлар сув омборини кўздан кечириб, суҳбатлашди.

* * *

Шавкат Мирзиёев ва Эмомали Раҳмон Сўғд вилояти Ғафуров туманидаги "Вахдати миллат" боғига ташриф буюрди.

Президентлар боғда ташкил этилган Тожикистон қишлоқ хўжалиги маҳсулотлари кўرғазмаси билан танишди. Мева-сабзавотларни ўзаро етказиб бериш, сақлаш ва экспорт қилиш бўйича соҳа мутасаддиларига кўрсатмалар берилди.

Шу билан Ўзбекистон Республикаси Президенти Шавкат Мирзиёевнинг Тожикистонга расмий ташрифи якунланди. Хўжанд халқаро аэропортида давлатимиз раҳбарини Тожикистон Президенти Эмомали Раҳмон кузатди.

14 июнь

Президент Шавкат Мирзиёев соғлиқни сақлаш ва коммунал хизмат соҳаларидаги лойиҳалар тақдироти билан танишди.

Давлатимиз раҳбари лойиҳаларни маъқуллаб, уларни такомиллаштириш бўйича кўрсатмалар берди.

15 июнь

Ўзбекистон Республикаси Президенти Шавкат Мирзиёев Бирлашган Араб Амирликлари Ҳукумат ишлари бўйича вазири Муҳаммад бин Абдуллоҳ ал-Гаргавий бошчилигидаги делегацияни қабул қилди.

Учрашувда кўп қиррали Ўзбекистон-БАА муносабатларини янада кенгайтириш ва амалий ҳамкорликни ривожлантириш масалалари муҳокама қилинди.

16 июнь

Ўзбекистон Республикаси Президенти Шавкат Мирзиёев Татаристон Республикаси Президенти Рустам Минниханов бошчилигидаги Россия делегациясини қабул қилди.

Учрашувда мамлакатимиз ҳудудларининг Татаристон билан ўзаро манфаатли ҳамкорлигини янада кенгайтиришнинг амалий жиҳатлари Тошкент вилояти мисолида кўриб чиқилди.

* * *

Президент Шавкат Мирзиёев раислигида олий таълим тизимидаги устувор вазифаларга бағишланган видеоселектор йиғилиши бўлиб ўтди.

Йиғилишда давлатимиз раҳбари соҳадаги 4 та устувор вазифани кўрсатиб ўтди, Олий ва ўрта махсус таълим вазирлигига таълим йўналишлари ва касблар рўйхатини тасдиқлаш, дарсликлар ва ўқув қўлланмаларини тайёрлаш, олий ўқув юртлари бошқарувига малакали кадрларни жамлаш бўйича топшириқлар берди.

17 июнь

Президент Шавкат Мирзиёев Андижон вилоятига келди.

Давлатимиз раҳбари Избоскан туманининг Қўғай маҳалласида "Соҳиб омад баракаси" кластери томонидан ишга туширилган "And gold" тикув-трикотаж корхонаси фаолияти билан танишди, корхона ишчилари билан суҳбатлашди.

* * *

Давлатимиз раҳбари Андижон вилояти Пахтабод туманидаги инновацион иссиқхонани кўздан кечирди.

Президентимиз Андижонда металл конструкциялар корхонаси ташкил этиб, четдан сотиб олинган материалларни маҳаллийлаштириш, хусусан, иссиқхона деталларини ишлаб чиқариш бўйича топшириқ берди. Андижон қишлоқ хўжалиги ва агротехнологиялар институти вилоятда аграр соҳани инновацион ривожлантиришга акселератор бўлиши кераклиги таъкидланди.

* * *

Президент Шавкат Мирзиёев Избоскан туманидаги "Рустамжон Замин ривож" фермер хўжалиги даласида ғалла ҳосилини кўрди.

Давлатимиз раҳбари ғалланинг нави, ҳосилдорлиги билан қизиқди. Шу ерда вилоят фермерлари, ёшлар вакиллари билан мулоқот бўлди.

* * *

Давлатимиз раҳбари Избоскан туманидаги Урганжи маҳалласида бўлиб, аҳоли ҳаёти билан танишди.

Шавкат Мирзиёев шу ерлик Қурбонали Ўринбоев хонадонидида бўлиб, яшаш шароитлари, паррандачилигини кўздан кечирди. Маҳалла вакиллари билан дилдан суҳбат бўлди.

* * *

Андижонда янги шаҳар қурилишига тамал тоши қўйиш маросими бўлди. Унда нурунийлар, ёшлар, жамоатчилик фаоллари иштирок этди.

Президент Шавкат Мирзиёев бу қурилишни халқимиз бунёдкорлигини намоён этадиган тарихий воқеа деб атади.

Президентимиз янги шаҳар қурилишига тамал тоши қўйди.

* * *

Президентимиз вилоятдаги янги корхоналарнинг иш жараёни, маҳсулот намуналарини кўздан кечирди. Мутасаддиларга корхоналар фаолиятини кенгайтиришни қўллаб-қувватлаш бўйича кўрсатмалар берди.

18 июнь

Президент Шавкат Мирзиёев Андижон вилояти Бош жоме масжидини бориб кўрди.

Шу ерда уламо ва имом-хатиблар билан мулоқот бўлди.

* * *

Андижон шаҳрида вилоят ва туманлар ҳокимлари, давлат идоралари раҳбарлари, маҳаллий Кенгаш депутатлари, жамоатчилик фаоллари иштирокида йиғилиш бўлиб ўтди.

Йиғилишда Шавкат Мирзиёев Андижон вилоятининг бугунги ҳолатига баҳо бериб, уни ҳар томонлама ривожлантириш вазифалари ҳақида сўзлади.

* * *

Давлатимиз раҳбари йиғилишдан сўнг Андижон шаҳридаги бунёдкорлик ишлари ва янги лойиҳа тақдироти билан танишди.

Бобур номидаги Андижон вилояти ахборот-кутубхона марказига борилди, Андижон шаҳрининг Бобур кўчасида қуриладиган кўприк лойиҳаси билан танишилди.

22 июнь

Ўзбекистон Республикаси Президенти Шавкат Мирзиёев Барқарор ривожланиш мақсадларини амалга оширишда глобал парламентлараро ҳамкорлик халқаро форумида иштирок этиш учун мамлакатимизда бўлиб турган Парламентлараро

иттифоқ Бош котиби Мартин Чунгонгни қабул қилди.

Мамлакатимизнинг ушбу нуфузли халқаро ташкилот билан шериклигини янада кенгайтириш масалалари кўриб чиқилди.

23 июнь

Ўзбекистон Республикаси Президенти Шавкат Мирзиёев ва Тожикистон Республикаси Президенти Эмомали Раҳмоннинг телефон орқали мулоқоти бўлиб ўтди.

Давлат раҳбарлари ўзаро мулоқотда Ўзбекистон-Тожикистон стратегик шериклик муносабатларини янада кенгайтириш ҳамда минтақавий ҳамкорликни ривожлантиришнинг долзарб масалаларини муҳокама қилдилар.

* * *

Президент Шавкат Мирзиёев Янги Ўзбекистон университетида таълим жараёнини ташкил этишга оид тақдирот билан танишди.

Давлатимиз раҳбари университетда қабул ва таълим жараёнини халқаро стандартлар даражасида ташкил этиш, фан, таълим ва ишлаб чиқариш интеграциясини самарали йўлга қўйиш бўйича кўрсатмалар берди.

24 июнь

Президент Шавкат Мирзиёев раислигида инвестиция ва экспорт соҳаларидаги ишлар натижадорлиги, йил якунигача амалга оширилиши лозим бўлган устувор вазифалар муҳокамасига бағишланган видеоселектор йиғилиши ўтказилди.

Президентимиз тармоқ ва ҳудуд раҳбарларининг асосий вазифаси инвестициявий фаолликни кучайтириш билан бирга, уларнинг самарадорлигини ошириш бўлиши кераклигини таъкидлади.

25 июнь

Президент Шавкат Мирзиёев Тошкент шаҳрида амалга оширилаётган бунёдкорлик ишлари, корхоналар фаолияти билан танишди.

* * *

Давлатимиз раҳбари пойтахтимизнинг Янгиҳаёт туманидаги "Dentafill Plus" масъулияти чекланган жамият фаолияти билан танишди.

Президент корхонада ишлаб чиқарилган дори воситаларини кўздан кечирди.

Давлатимиз раҳбари шу ерда журналистлар билан мулоқот қилди.

* * *

Президент Шавкат Мирзиёев Сергели туманидаги "Саховат" маҳалласи ҳаёти билан танишди.

Маҳалла аҳли билан суҳбатда бугунги ўзгаришлар, тинчлик-осойишталикнинг қадри ҳақида мулоқот бўлди.

* * *

Президентимиз Чирчиқ дарёси бўйини ободонлаштириш, турли инфратузилма объектлари барпо этиш, қурилиш жараёнларини кўздан кечирди.

Шу ерда Тошкент шаҳри ва туманлари ҳокимлари, сектор раҳбарлари, маҳалла раислари билан йиғилиш бўлди.

Давлатимиз раҳбари нуронийлар ва фаолларнинг таклифлари асосида маҳаллаларни ободонлаштириш, йўл ва сув тармоқларини таъмирлаш, тиббий хизматларни яхшилаш бўйича мутасаддиларга топшириқлар берди. Ёшларни касбга йўналтириш, спорт мусобақалари ва тўғарақларга жалб этиш муҳимлиги таъкидланди.

28 июнь

Ўзбекистон Республикаси Президенти Шавкат Мирзиёев амалий ташриф билан мамлакатимизда бўлиб турган Туркия Республикаси вице-президенти Фуат Октайни қабул қилди.

Учрашувда икки мамлакат амалий ҳамкорлигини янада кенгайтириш ҳамда етакчи корхона ва компанияларнинг янги кооперация лойиҳаларини илгари суриш масалалари муҳокама қилинди.

* * *

Президент Шавкат Мирзиёев мис ишлаб чиқаришни янада ривожлантириш ҳамда саноат кластерини ташкил этиш масалалари юзасидан йиғилиш ўтказди. Йиғилишда стратегик вазифаларни амалга ошириш чоралари кўрсатиб ўтилди.

29 июнь

Ўзбекистон Республикаси Президенти Шавкат Мирзиёев ва Туркменистон Президенти Гурбангули Бердимухамедовнинг телефон орқали мулоқоти бўлиб ўтди.

Суҳбатда икки томонлама ва минтақавий ҳамкорликнинг долзарб масалалари кўриб чиқилди.

30 июнь

Президент Шавкат Мирзиёев Ўзбекистон ёшлари ва талабалари форумига ташриф буюрди.

Форум ўтаётган Ботаника боғи байрамона безатилган. Ёшларнинг илм-фан, технологиялар, адабиёт, санъат каби соҳаларда эришаётган натижаларини акс эттирувчи кўргазма ва намойишлар ташкил қилинган.

Давлатимиз раҳбари ушбу кўргазмалар бўйлаб юриб, ёшларнинг ихтиролари, маҳорати, бадий чизиқларини кўздан кечирди. Улар билан суҳбатлашиб, ўқиш ва изланишларига муваффақиятлар тилади.

Президент байрам тадбири майдонига келиб, барча йигит-қизларни 30 июнь — Ёшлар куни билан табриклади.

Ўзбекистон Республикаси Президентининг расмий веб-сайтидан олинди. <https://president.uz>

**Ёшлар — Янги Ўзбекистоннинг қудратли тўлқини!
Молодежь — могучая волна Нового Узбекистана!
Youth is a powerful wave of New Uzbekistan!**

Адҳам БЕКМУРОДОВ,
*иқтисодий фанлари доктори, профессор,
Ўзбекистон Республикаси Президенти ҳузуридаги
Давлат бошқаруви академияси ректори*

**ПРЕЗИДЕНТ НУТҚИ — КЕЛАЖАК БУНЁДКОРЛАРИГА
КАТТА УМИД ВА ИШОНЧ ПОЙДЕВОРИ**

Ўзбекистон Республикаси Президенти Шавкат Мирзиёевнинг 30 июнь — Ёшлар куни муносабати билан ўтказилган Ўзбекистон ёшлари ва талабалари форумида сўзлаган маърузаси мамлакатимиз ёшлари ҳаётининг барча жабҳаларини ўз ичига қамраб олган концептуал аҳамиятга эга тарихий воқеа, келажак бунёдкорларига катта умид ва ишонч пойдевори бўлди. Форум шуқуҳи, Президентимизнинг маърузасидан ўрин олган мақсад ва режалар, ёшларнинг келажagini белгилаб берадиган улкан вазифалар, таклифлар, наинки ёруғ келажакимиз эгаларини, айна пайтда, ота-оналарни, зиёлиларни, кенг жамоатчиликни тўлқинлантириб, эртанги мақсад ва режаларини юксалтириб юборди.

Ретроспектив назар ташласак, ёшларга муносабат, уларнинг келажаги учун қайғуриш сўнгги беш йилда нафақат сўзда, балки амалда рўёбга чиқа бошлаганини, аниқ амалий, стратегик йўналиш касб этиб бораётганини илғаш, сезиш қийин эмас. Бугун ёшларнинг таълим-тарбияси, касб-хунар ўрганиши, жаҳоннинг илғор мамлакатлари тажрибасини ўзлаштириши учун янада кенг шарт-шароитлар яратилмоқда.

Кейинги йилларда Ўзбекистон Республикасининг "Ёшларга оид давлат сиёсати тўғрисида"ги Қонуни қабул қилиниб, унда давлат томонидан амалга ошириладиган ҳамда ёшларни ижтимоий жиҳатдан шакллантириш ва уларнинг интеллектуал, ижодий ва бошқа йўналишдаги салоҳиятини камол топтириш учун шарт-шароитлар яратилишини назарда тутувчи ижтимоий-иқтисодий, ташкилий ва ҳуқуқий чора-тад-

бирлар тизими белгилаб қўйилди [1]. Кейинги йилларда соҳага доир 3 та қонун, Президентнинг ўнлаб фармон ва қарорлари қабул қилинди.

Ўзбекистон "Камолот" ёшлар ижтимоий ҳаракатининг 2017 йил 30 июнь куни бўлиб ўтган IV қурултойи қарорига мувофиқ, Ўзбекистон ёшлар иттифоқи ташкил этилди, 30 июнь санаси мамлакатимизда "Ёшлар куни", деб эълон қилинди [2]. Турли соҳаларда юксак натижа ва ютуқларга эришаётган фидойи ёшларимизни рағбатлантириб бориш мақсадида "Мард ўғлон" давлат мукофоти ва "Келажак бунёдкори" медали таъсис этилди. Ўзбекистон Республикаси Ёшлар ишлари агентлиги ҳамда унинг Қорақалпоғистон Республикаси, вилоятлар, Тошкент шаҳар бошқармалари ва туман (шаҳар) бўлимлари ташкил этилди [3]. Барча шаҳар ҳамда туманларда "Yoshlar - kelajagimiz" Давлат дастури, турли соҳаларни қамраб олган "Беш муҳим ташаббус" лойиҳаси амалга оширилмоқда [4].

Ёшлар масалалари бўйича идоралараро кенгаш, Олий Мажлис Қонунчилик палатасида Ёшлар масалалари бўйича комиссия ташкил этилди, Олий Мажлис палаталари қошида Ёшлар парламентлари тузилди. Ўзбекистонда ёшларга оид давлат сиёсатини 2025 йилгача ривожлантириш концепцияси, уни амалга ошириш бўйича "Йўл харитаси" қабул қилинди. Концепцияда жисмонан соғлом, маънан етук йигит-қизларни тарбиялаш, уларнинг илмий ва ижодий салоҳиятларини рўёбга чиқаришга кўмаклашиш, ҳуқуқ ва эркинликлари, манфаатларини ҳимоя қилиш, улар-

ни ислохотларга фаол жалб этиш масалалари ҳам қамраб олинган [5].

Ўзбекистоннинг ёшлар бўйича узоқни кўзлаб амалга ошираётган тараққийпарвар сиёсати мамлакатимиздан ташқарига, яъни халқаро миқёсга чиқиб бормоқда. Бунинг ёрқин мисоли Президентимиз ташаббуси билан 2020 йил август ойида ўтказилган Самарқанд веб-форумидир. Унда Ўзбекистон томонидан тайёрланган Ёшлар ҳуқуқлари тўғрисидаги конвенция лойиҳаси муҳокама қилинди. БМТ Бош Ассамблеясининг 74-сессияси расмий ҳужжати сифатида тақдим этилган "Ёшлар — 2020: глобал бирдамлик, барқарор ривожланиш ва инсон ҳуқуқлари" деб номланган Самарқанд резолюцияси қабул қилинди. Ёшлар ҳуқуқлари бўйича мамлакатимиз позицияси Президентимизнинг БМТ Инсон ҳуқуқлари бўйича кенгашининг 46-сессиясидаги нутқида яна бир бор ўз ифодасини топди. Хусусан, "... нутқда ёшлар ҳуқуқларини ҳимоя қилиш борасида қатор ташаббуслар илгари сурилди. Ёшлар ҳуқуқлари тўғрисидаги халқаро конвенцияни қабул қилиш, БМТ ҳомийлигида ёшлар ҳуқуқига бағишланган Бутунжаҳон конференциясини ўтказиш шулар жумласидандир" [5]. Мамнуният билан қайд этиш жоизки, Президентимиз илгари сурган тақлиф асосида мазкур конференцияни жорий йилнинг 12-13 августида ўтказиш режалаштирилган. Бу ёшлар масалалари бўйича Ўзбекистоннинг гоё ва ташаббуслари жаҳон бўйлаб кенг қулоч ёзаётганидан, тан олинаётгани ва эътироф этилаётганидан далолат беради.

Жорий йилнинг мамлакатимизда "Ёшларни қўллаб-қувватлаш ва аҳоли саломатлигини мустаҳкамлаш йили" деб номланиши олиб борилаётган тизимли чоратadbирларни янада мустаҳкамлаш, ривожлантиришга асос бўлди. Йил номи бўйича Давлат дастури қабул қилиниб, изчиллик билан амалга оширилмоқда. Аммо, Президентимиз қайд этганидек, "Биз Ўзбекистонда ҳар бир йилга қандай ном беришимиздан қатъи назар, ёшларнинг билим ва касб-ҳунар эгаллаши, улар учун муносиб иш ва турмуш шароити яратиш масаласи доимо эътиборимиз марказида бўлиб қолади. Бундан буён ҳар бир вилоят, шаҳар ва

туман ҳокимликлари ва маҳаллий кенгашлар томонидан берилган тақлифлар асосида, бу йўналишда алоҳида дастурлар қабул қилинади ва уларнинг ижроси йил давомида мунтазам назорат этиб борилади" [6]. Демак, ёшларга оид давлат сиёсати қандайдир бир мавсум ёхуд йилда шуғулланиладиган иш эмас, балки узвийлик ва узлуксизликда, тизимли олиб бориладиган, миллат ҳамда мамлакатнинг тақдирини ҳал этадиган масаладир. Чунки "юртимизда аҳолининг 60 фоизини 30 ёшгача бўлган навқирон авлод ташкил этади. Буни мамлакат учун ўзига хос қимматбаҳо "демографик дивиденд", деб аташ мумкин. Айнан шу йигит-қизлар юртимизни янги ижтимоий-иқтисодий ривожланиш даражасига олиб чиқадиган авлод бўлиб шаклланади" [5]. Давлатимиз раҳбарининг деярли барча чиқишларида ёш авлоднинг ҳам маънан, ҳам жисмонан баркамол бўлиб вояга етишига, Ўзбекистон ёшлари юксак даражага қўтарилиши учун барча имкониятларни ишга солишга, юртимиз эртасининг порлоқ бўлишига алоҳида аҳамият берилади.

Ҳақиқатан ҳам, ўтган давр сарҳисоби - охириги беш йил давомида асрларга тенг салмоқли ишлар амалга оширилганини кўрсатади. Масалан, ҳозирданоқ юқори натижалар кўрсата бошлаган Президент мактаблари, турли соҳа ва фан йўналишларидаги ижод, ихтисослашган мактаблар ёшларимиз билими, дунёқарашининг ортишига хизмат қилмоқда. Мамлакатимиз бўйича халқаро фан олимпиадаларида ўтган бир йил ичида 4 та олтин, 18 та кумуш, 29 та бронза медалларини қўлга киритган ўқувчиларнинг аксарияти шу мактаблар ўқувчилари экани фикримиз исботидир.

Ота-оналар, барча ёшларни қувонтирадиган яна бир ҳолат — олий таълим муассасалари сонининг кескин ортиб, 127 тага, хорижий олий таълим муассасалари филиаллари сонининг 26 тага етгани, охириги беш йилда олий таълимга қабул квоталари уч баробарга ошганидир. "Бу — умумий қамров 28 фоизга етди, деганидир. Ваҳоланки, 4 йил аввал бу рақам атиги 9 фоизни ташкил этар эди.

Давлат грантлари 21 мингтадан 47 мингтага кўпайтирилгани, эҳтиёжманд оилалар-

га мансуб 2 минг нафар қизга олий ўқув юртларига кириш учун алоҳида грантлар ажратилгани ёшларимиз келажагини таъминлашга қаратилган амалий эътиборимиз намунасидир" [6]. Буларнинг барчаси ўғил-қизларимизнинг ота-оналари бағрида, ўз юртида сифатли таълим олишларига яратилаётган имкониятлардир. Жаҳон стандартларига жавоб берадиган, улкан марраларни забт этиш мақсадида очилган "Янги Ўзбекистон" университети кўпчилик кўнглидаги, халқимиз кўксини кўтарадиган феноменал ҳодиса бўлди. Худди шу пайтларда ёши улуғларнинг ҳаёлидан шоирнинг ўша машҳур "Оҳ, сенинг ёшлигинг менда бўлсайди!..", деган мисралари ўтса, ажаб эмас.

Юртимиз ёшлари йилдан-йилга мамлакатимизда амалга оширилаётган кенг қамровли ислохотларнинг фаол иштирокчисига, барча соҳаларнинг энг илғор қатламига айланиб бормоқда. Шунинг учун ҳам Президентимиз маърузасида: "Янги Ўзбекистонни барпо этишга қаратилган умумхалқ ҳаракати сафларида сиз, азиз ёшларимизнинг қудратли тўлқин бўлиб майдонга чиқаётганингиз юксак таҳсинга сазовордир" [6], деб эътироф этилди. Ота-оналарда, ёшларимизда, бориники, ҳар бир инсонда фахр-ифтихор уйғотадиган жиҳати Президентимиз ўз нутқида нуфузли халқаро танловларда юқори натижаларни қўлга киритган, мамлакатимиз тараққиёти учун ҳормай-толмай меҳнат қилаётган эртамик эгаларининг энг илғорларини номма-ном тилга олиб ўтганларидир. Бу ҳам бўлса, Давлатимиз раҳбарининг навқирон ўғил-қизларимизга чексиз меҳридан, уларнинг келажаги учун жонкуярлик билан қайғураётганидандир. Чунки энди бўй чўзаётган ниҳол қанча меҳр ва эътибор билан парваришланса, эртага осмон қадар бўй чўзиб, юртнинг довуғини бутун дунёга дoston қилади, обрўсини кўтаради. Шу тариқа авлодлар алмашинуви натижасида бутун жамият янгиланиб, гуркираб ривожланади. Ёшлар жамиятнинг янгиликка ташна, ғайратли, энг фаол қатлами ҳисобланади. Инсоният тарихининг барча даврларида айнан ёшлар давр қиёфасини, миллат ва мамлакатнинг бўлғуси тараққиётини белгилаб берган. Шу маънода,

мамлакатимиз ёшларининг ижтимоий-сиёсий, иқтисодий-маънавий ҳаётимизга катта куч, "қудратли тўлқин" сингари кириб келаётгани Ўзбекистон келажаги ҳусусида умидбахш фаразларга келишга имкон беради. Аммо бунинг учун, Президентимиз таъкидлаганидек, "Ёшликка хос шижоат, жўшқинлик ва мардликни, эзгу орзу-интилишларни амалий ҳаракатга айлантириб, салмоқли натижаларга эришиш учун инсон ўз олдига аниқ мақсад қўйиб яшаши керак" [6]. Ҳақиқатан ҳам, мазкур сўзларда чуқур ҳикмат яширин. Мақсадсиз яшаётган инсон илдири йўқ дарахт кабилдир. Айниқса, ёшлар ўзларидаги куч-ғайратни, жўшқинликни аниқ амалий ишларга йўналтиришлари зарур. Бу борада давлат уларни ҳар томонлама қўллаб-қувватлайди. Шу ўринда статистик маълумотларга мурожаат қилсак, айтиш мумкин бўлур эди. Яратилган шарт-шароитлар, берилган имтиёзлар натижасида сўнгги тўрт йил ичида ўттиз ёшгача бўлган тадбиркорлар сони беш баробарга кўпайиб, улар 500 минг нафардан, ёшларнинг мамлакат ижтимоий-сиёсий ҳаётдаги фаоллигини қўллаб-қувватлаш натижасида ёш депутатлар улushi 6 фоиздан ошди. Қайд этиш жоизки, бугунги кунда туман, шаҳар ҳокимлари ва бошқа юқори лавозимларда жуда кўплаб ёшлар самарали меҳнат қилиб келишмоқда. "Олиб борилган амалий ишлар натижасида ўтган 8 ой мобайнида "Ёшлар дафтари"га кирган 430 минг нафар йигит-қизнинг муаммоларини ҳал этишга 300 миллиард сўм маблағ йўналтирилди. Жумладан, "Темир дафтар"даги оилалар фарзандлари бўлган 2 мингдан зиёд талабанинг контракт пули тўлаб берилди" [6].

Шунингдек, ёшларни ҳар томонлама қўллаб-қувватлаш, ҳаётда ўз ўрнини топиши борасида олиб борилаётган ишларни яна қуйидаги рақамлар орқали ифодалаш мумкин:

- бу йилдан бошлаб, иш берувчиларга уларнинг 25 ёшдан ошмаган ишчи-ҳодимлари учун ҳисобланган ижтимоий солиқ суммасини бюджетдан тўлиқ қайтариб бериш тартиби жорий қилинди;

- жорий йилнинг иккинчи ярмида 170 миллиард сўм, келгуси йилда эса 500 миллиард сўм маблағ 240 минг нафар ёшни

ишга қабул қилган тадбиркорлар ихтиёрида қолади;

- касб-хунар мактаби ва техникумлар ўқувчиларига корхоналарда амалиёт ўтаган даври учун 6 ой давомида 500 минг сўмдан субсидия бериш жорий этилди;

- ётоқхона билан таъминланмаган 62 минг нафар талабага ойлик ижара тўловининг 50 фоизини бюджетдан қоплаб бериш бошланди;

- бу йилнинг ўзида 92 мингдан зиёд ўғил-қизларнинг тадбиркорлик лойиҳалари учун 2 триллион 300 миллиард сўм имтиёзли кредитлар ажратилди;

- ҳудудларда ташкил этилган 186 та "Ёшлар саноат ва тадбиркорлик зоналари"даги 3 мингта лойиҳа доирасида ёшларимиз учун 50 мингта янги иш ўринлари яратилди;

- қишлоқларда яшаётган 230 мингдан ортиқ ишсиз ёшларга деҳқончилик билан шуғулланиш учун жорий йилда 61 минг гектар ер майдонлари ажратилди. Шунингдек, ғалладан бўшаган ерлардан яна 75 минг гектари 170 минг нафар ёшларга такрорий экин экиш учун берилди [6];

- 2021/2022 ўқув йилидан давлат ОТМларига киришда энг юқори балл тўплаган 200 нафар ёшларга Президент гранти жорий қилинди [7].

Президентимиз ўз маърузасида яна ёшларнинг орзуларига қанот, мақсадларига куч берадиган қуйидаги давлат даражасидаги кўплаб янги ташаббус ва режаларни, илғор ғояларни баён қилди:

- эндиликда, илм-фан бўйича "Беруний издошлари", "Мирзо Улуғбек ворислари", "Алишер Навоий давомчилари" каби кўриктанловлар ўтказилиб, ғолибларни рағбатлантириш тизими йўлга қўйилади;

- парламентлараро иттифоқ кўмагида "Биз парламентда ёшларни қўллаб-қувватлаймиз!" деган эзгу ташаббус амалга оширилади. Ушбу тизим асосида сиёсий етук ва фаол ёш йигит-қизлар миллий парламент ва маҳаллий кенгашлар фаолиятига янада кенгроқ жалб этилади;

- хориждаги нуфузли олийгоҳларда ўқиётган, илм-фан билан шуғулланаётган, йирик ва етакчи компанияларда иш олиб бораётган иқтидорли ўғил-қизлар, юксак билим ва малакага эга бўлган ёшларнинг

Ватанимизга келиб ишлаши учун барча шароитлар яратиб берилади. Уларни раҳбарлик лавозимларига асосий номзод сифатида белгилаш, уй-жой ажратиш, муносиб маош тўлаш бўйича янги тизим жорий этилади;

- вилоят, туман ва шаҳар кенгашлари ҳар йили ҳоким, вазир, идора ва банк раҳбарлигига камида 2 нафардан ёш номзодлар захирасини тасдиқлайди. Жорий йилдан бошлаб, бундай иқтидорли ёшларимиз "Эл-юрт умиди" жамғармаси маблағлари ҳисобидан чет элларда стажировка ўтайди. Шунингдек, республикамызда ишлаётган, халқаро нуфузли рейтингларда мингталикка кирган олийгоҳни тугатган ва чет элда илмий иш қилган ёш мутахассисларга қўшимча ҳақ тўланади;

- жорий йилда олий маълумот талаб этадиган касб ва лавозимлар қайта кўриб чиқилади ҳамда уларнинг камида 150 таси бўйича бундай талаб бекор қилинади. Бундай енгиллик туфайли 10 мингдан ортиқ ёшлар ишга жойлашади;

- бундан буён мактаб битирувчисига аттестат беришда меҳнат бозорида талаб юқори бўлган камида битта касб ёки ҳунарни эгаллаш мажбурий қоида бўлади;

- ёшларга бериладиган имтиёзли кредитлар ва лизинг асосида 50 мингдан зиёд енгил конструкцияли замонавий автосервис, маиший хизмат, чакана савдо ва умумий овқатланиш шохобчалари барпо этилади;

- шунингдек, ёшларнинг стартап ғояларини саралаб олишнинг очиқ-ошкора тизими йўлга қўйилиб, энг яхши лойиҳаларни молиялаштиришга бюджетдан 100 миллиард сўм маблағ ажратилади;

- вилоят ҳокимлари ёшларнинг "Бизнесга биринчи қадам" стартап лойиҳалари танловини жорий этиб, ҳар бир тумандан камида учтадан ғолибларга маҳаллий бюджетдан грантлар бериб боради. Битта грантнинг суммаси ўртача 50 миллион сўмни ташкил этади [6].

Имкониятлар, имтиёзлар булар юқоридагилар билан ҳам тугамайди. Бағрикенглик, қийналганга қайишиш ҳалқимизнинг қон-қонига сингиб кетган эзгу қадрият ҳисобланади. Шунинг учун ҳам ижтимоий ҳимояга муҳтож, иқтисодий имконияти чекланган оилалар фарзандлари мудом

мамлакатимиз раҳбари эътиборида бўлиб келмоқда.

Шунингдек, мактабларда ўқувчиларни компьютердан даромад топадиган мутахассислар қилиб тайёрлаш мақсадида жорий йил якунига қадар умумтаълим мактабларини юқори тезликдаги интернетга улаш ишлари якунланади. Республикамиз бўйича қўшимча 5 мингта компьютер синфлари ташкил этилади. Мактабларда ахборот технологиялари дарслари замонавий "Кэмбриж" дастурлари асосида йўлга қўйилади ва ўқитувчилар ҳам ушбу дастурлар асосида қайта тайёрланади. Худди шундай тизим барча олийгоҳларда ҳам жорий қилинади.

Ёш оилаларнинг ижтимоий ҳимоясини таъминлашга алоҳида эътибор қаратилади. Бунда ипотека дастури доирасида уй-жой сотиб олиш учун ёш оилаларга қўшимча 2 мингта квота ажратилади ва ушбу мақсадлар учун бюджетдан 60 миллиард сўм маблағ йўналтирилади. Шунингдек, ёш оилаларнинг ипотека кредитини қайтаришга тўлаган маблағлари даромад солиғидан тўлиқ озод қилинади [6].

Президентимиз маърузасидан, шунингдек, ёшлар ўртасида китобхонликни, мутолаа маданиятини ривожлантириш, ватанпарварлик туйғуларини юксалтириш, жиноятчилик, гиёҳвандлик, ичкиликбозлик, оилавий ажралишлар, бузғунчи ва радикал оқимлар таъсирига тушиш ҳолатларининг олдини олиш сингари ўта муҳим масалалар ўрин олиши билан бирга, бевосита бизнинг даргоҳ фаолияти билан боғлиқ вазифа хусусида ҳам сўз борди.

Унга кўра, "Давлат бошқаруви академиясида ёшлар масаласига мутасадди барча раҳбарларнинг билим ва малакасини ошириш учун ўқув курслари ташкил этилиши керак. Улар ўз вилояти ва туманлари, мактаб, коллеж, техникум, олийгоҳлардаги ёшларнинг маънавий тарбияси учун бевосита масъул бўлиб, ҳар ойда таҳлилий муҳокамалар ўтказиши ва маҳаллий кенгашларда ҳисобот бериб бориши даркор" [6].

Мазкур вазифа Академия жамоаси зиммасига улкан масъулият юклайди. Биз даргоҳимиз профессор-ўқитувчилари ҳамда ишчи-ходимлари малакаси, жонқуярлигига

таянган ҳолда, Давлатимиз раҳбари томонидан олдимизга қўйилган вазифаларни сидқидилдан бажарамиз. Даргоҳимизда мамлакатимизнинг ёшларга оид давлат сиёсати асосида янги ўқув дастурлари ишлаб чиқилади, ўқув амалиётига замонавий фанлар жорий этилади, республика ва халқаро даражадаги тадбирлар, илмий-амалий конференциялар уюштирилади.

Хулоса қилиб айтганда, Президент Шавкат Мирзиёевнинг Ёшлар куни муносабати билан ўтказилган Ўзбекистон ёшлари ва талабалари форумида сўзлаган маърузаси нафақат ёшлар, балки барча ота-оналарга, давлат хизматчиларига эртанги кунга ишонч, катта умид бағишлаши билан бирга, уларни она Ватанимизга чин дилдан хизмат қилишга, фаол ва фидойи бўлишга ундайди.

Манба ва адабиётлар

1. Ўзбекистон Республикасининг 2016 йил 14 сентябрда қабул қилинган "Ёшларга оид давлат сиёсати тўғрисида"ги ЎРҚ-406-сонли Қонуни. <https://lex.uz/docs/3026246>.

2. Ўзбекистон Республикаси Президентининг 2017 йил 5 июлдаги "Ёшларга оид давлат сиёсати самарадорлигини ошириш ва Ўзбекистон Ёшлар иттифоқи фаолиятини қўллаб-қувватлаш тўғрисида"ги ПФ-5106-сонли Фармони. <https://www.lex.uz/acts/3255680>.

3. Ўзбекистон Республикаси Президентининг 2020 йил 30 июндаги "Ўзбекистон Республикасида ёшларга оид давлат сиёсатини тубдан ислоҳ қилиш ва янги босқичга олиб чиқиш чора-тадбирлари тўғрисида"ги ПФ-6017-сонли Фармони. <https://lex.uz/docs/4880189>.

4. Улуғ боболаримизнинг муносиб ворислари бўлиш, улар каби юксак мақсадлар сари интилиб яшаш барчамизнинг муқаддас бурчимиздир. // "Халқ сўзи", 2021 йил 1 июль. №138 (7918). — 1 б.

5. Маҳмудова С. Юртимизнинг ёшларга оид сиёсати халқаро майдонда ҳам қўллаб-қувватланмоқда // "Халқ сўзи", 2021 йил 1 июль. №138 (7918). — 4 б.

6. Азму шижоатли ёшларимиз билан биргаликда Янги Ўзбекистонни албатта бунёд этамиз. Ўзбекистон Республикаси Президен-

ти Шавкат Мирзиёевнинг Ёшлар кунига бағишланган тантанали маросимдаги маърузаси. // "Халқ сўзи", 2021 йил 1 июль. № 138 (7918). — 1 б.

7. Ўзбекистон Республикаси Президентининг 2021 йил 6 июлдаги "Республика олий таълим муассасаларига талабалikka қабул қилинган иқтидорли ёшларни янада қўллаб-қувватлаш чора-тадбирлари тўғрисида"ги ПҚ-5172-сонли қарори. https://uza.uz/uz/posts/respublika-oliy-talim-muassasalariga-talabalikka-qabul-qilingan-iqtidorli-yoshlarni-yanada-qollab-quvvatlash-chora-tadbirlarigtogrisida_282632.

Президент нутқи — келажак бунёдкорларига катта умид ва ишонч пойдевори

Адхам Бекмуродов,
иқтисодиёт фанлари доктори, профессор,
Ўзбекистон Республикаси Президентининг
хузуридаги Давлат бошқаруви
академияси ректори

Аннотация: мазкур мақолада Ўзбекистон Республикаси Президентининг Шавкат Мирзиёевнинг 30 июнь — Ёшлар куни муносабати билан ўтказилган Ўзбекистон ёшлари ва талабалари форумида сўзлаган маърузасининг мазмун-моҳияти, унда белгилаб берилган вазифалар, мамлакатимизда ёшлар учун яратилаётган шарт-шароит ва имкониятлар, маърузадан келиб чиқадиган чора-тадбирлар ижроси хусусида сўз юритилган.

Калит сўзлар: ёшлар, тарбия, таълим, илм, жисмоний ва маънавий баркамоллик, қудратли тўлқин, "келажак лидерлари", "ёшлар дафтари", бандлик, ёшлар тадбиркорлиги, имтиёз, шижоат, муносиб ворис.

Речь Президента — основа доверия и больших надежд для будущих строителей

Адхам Бекмуродов,
доктор экономических наук, профессор,
ректор Академии государственного
управления при Президенте
Республики Узбекистан

Аннотация: в статье освещаются содержание, значение, определенные задачи, возможности и условия, созданные в стране для молодежи, которые Президент Шавкат Мирзиёев обозначил в своем выступлении на Форуме молодежи и студентов в связи с Днем молодежи 30 июня 2021 года. Исходя из выступления, были определены меры по их исполнению.

Ключевые слова: молодежь, воспитание, образование, физическое и духовное совершенство, могучая волна, "лидеры будущего", "тетрадь молодых", занятность, молодежное предпринимательство, льгота, храбрость, достойный наследник.

President's speech is the foundation of hope and trust for the future creators

Adkham Bekmurodov,
Doctor of Economics, Professor, Rector of the
Academy of Public Administration under the
President of the Republic of Uzbekistan

Abstract: the article highlights the content, meaning, specific tasks, opportunities and conditions created in the country for the youth outlined in the speech of the President of Uzbekistan Shavkat Mirziyoyev at the Youth and Students Forum on the celebration event of the Day of Youth on June 30, 2021. Based on the speech, measures for their implementation were determined.

Keywords: youth, upbringing, education, science, physical and spiritual perfection, a powerful wave, "future leaders", "youth notebook", employment, entrepreneurship, privilege, courage, worthy heir.

**Бошқарувнинг ташкилий-ҳуқуқий асослари /
Организационно-правовые основы управления /
Legal bases of management**

Адҳам ТУРСУНОВ,
*юримдик фанлари доктори, профессор,
ИИВ Академияси кафедра бошлиғи,*
Фарҳод ПРИМОВ,
*PhD (юримдик фанлари бўйича),
ИИВ Академияси доценти*

**КОРРУПЦИЯГА ҚАРШИ СТАНДАРТЛАР ВА
УЛАРНИ МИЛЛИЙ ҲУҚУҚ ТИЗИМИГА ЖОРИЙ ЭТИШНИНГ
АЙРИМ МАСАЛАЛАРИ**

Бугунги кунда коррупцияга қарши курашишнинг турли шакл ва усуллари ҳамда воситалари бўлишига қарамай, унга қарши курашиш ниҳоятда мураккаб кечмоқда. Мамлакатлар ҳукуматлари коррупцияга қарши курашиш учун турли хил давлат дастурларини қабул қилмоқдалар, аммо унинг натижаси кутилганидек самарали бўлмаяпти [8].

Transparency International — коррупцияга қарши курашиш халқаро нодавлат ташкилоти томонидан Коррупцияни қабул қилиш индексининг 2020 йил учун ишлаб чиқилган рейтингда Ўзбекистон ўз ўрнини 7 поғонага ўзгартириб, 180 та давлат орасида 146-ўринни эгаллади (2019 йилда 153-ўрин). Бу кўрсаткич олдинги йилларга нисбатан, албатта, ижобий кўсаткич ҳисобланади, аммо коррупцияга қарши курашиш борасида ҳали катта йўлнинг бошида турганлигимизни ҳам англатади. Ўзбекистон ҳамон коррупция авж олган давлатлар рўйхатида қолмоқда.

Бинобарин, коррупция ўта мослашувчан хусусиятга эга бўлиб, шаклини ўзгартириб, такомиллашиб, ижтимоий-ҳуқуқий тизимдаги бўшлиқлар, камчиликлардан усталик билан фойдаланади. Чоп этилган маълумотларга кўра, ҳуқуқни муҳофаза қилувчи органлар ҳақиқий коррупция ҳолатларининг 1-2 %ини аниқлайдилар, жавобгарликка тортилганлар сони ундан ҳам камроқ [12].

БМТ маълумотларига кўра, дунё иқтисодиёти ҳар йили коррупция сабабли 2,6 триллион долларни йўқотмоқда. Бу дунёдаги мавжуд ялпи ички маҳсулотнинг 5 фоизидан кўпроғини ташкил этади.

Бугунги кунда коррупцияга қарши курашиш борасида турли усул ва шакллар ҳамда воситалардан фойдаланилади. Хусусан, бу борада коррупцияга қарши халқаро стандартларни жорий этиш муҳим аҳамиятга эга. Мамлакатимизда ҳам сўнгги йилларда коррупцияга қарши курашиш бўйича халқаро стандартларни жорий этиш юзасидан муайян ишлар амалга оширилди ва истиқболдаги вазифалар белгилаб олинди. Масалан, 2019-2020 йилларда коррупцияга қарши курашиш давлат дастурида ҳам барча давлат харидлари субъектларини босқичма-босқич қамраб олиш бўйича чоралар кўриш ҳамда харид (ISO 20400) ва коррупцияга қарши курашиш (ISO 37001) стандартлари бўйича компанияларни сертифицилаштириш тизимини жорий этиш бўйича тегишли вазифалар белгиланди [3]. Шунингдек, Ўзбекистон Республикаси Президентининг 2020 йил 29 июндаги "Ўзбекистон Республикасида коррупцияга қарши курашиш тизимини такомиллаштириш бўйича қўшимча чора-тадбирлар тўғрисида"ги ПФ-6013-сонли Фармони билан Ўзбекистон Республикаси Коррупцияга қарши курашиш агентлиги ташкил этилди.

Унга кўра, Агентликнинг давлат харидлари соҳасида коррупциянинг олдини олиш ва унга қарши курашиш мақсадида давлат буюртмачиси ISO 37001 коррупцияга қарши стандартини қўллашни кўзда тутувчи талабни ўрнатиши белгилаб қўйилди [4].

Мамлакатимизда коррупцияга қарши курашиш халқаро стандартлари илмий нуқтаи назардан деярли ўрганилмаган ва бу борада, асосан, матбуотда айрим мақолалар эълон қилинган [14; 15; 16; 17; 18]. Шу сабабли мақола ибтидосида "стандарт", "коррупцияга қарши стандарт" тушунчаларига ойдинлик киритиб олиш лозим. "Стандарт" сўзи инглиз тилидан олинган бўлиб, ўзбек тилида "меъёр", "намуна", "ўлчам", "модел" деган маъноларни англатади ва ўзига ўхшаган бошқа объектларни таққослаш учун асос қилиб олинган намуна, андоза, эталон сифатида изоҳланади [19].

Адабиётларда ва манбаларда коррупцияга қарши курашиш стандартларига нисбатан бир-бирига яқин таърифлар берилган. Хусусан, манбалардан бирида коррупцияга қарши курашиш стандартларига нисбатан коррупциянинг олдини олишга қаратилган ижтимоий фаолиятнинг тегишли соҳаси учун белгиланган хулқ-атвор ҳамда ҳуқуқий нормалар, тақиқлар, чеклашлар, мажбуриятлар тўплами [20], деб таъриф берилган бўлса, бошқа бир адабиётда эса, хулқ-атвор моделини яратиш, коррупцияга қарши дунёқарашни шакллантириш ҳамда ҳуқуқий онг ва ҳуқуқий маданиятнинг умумий даражасини ошириш орқали ушбу соҳада коррупциянинг олдини олишни таъминлайдиган тақиқлар, чекловлар ва рухсатномаларнинг ягона тизими, деб таъриф берилган [11].

Демак, коррупцияга қарши стандартлар коррупциянинг олдини олиш ва унга қарши курашишнинг намунавий усул, шакл ва воситаларини ифодалайди. Юқоридаги таърифлардан кўриниб турибдики, коррупцияга қарши курашиш стандартлари хулқ-атвор қоидалари ва ҳуқуқий нормалар, тақиқлар, чеклашлар, мажбуриятлар тўплами ҳамда чекловлар ва рухсатномаларнинг ягона тизимидан иборат бўлади.

Коррупцияга қарши курашиш стандартлари юридик нуқтаи назардан ҳуқуқ

субъектига нисбатан антикоррупцион таъсир этувчи ва унинг нимани қилиш мумкин, нимани қилиш мумкин эмас, нимани қандай қилиш мумкинлиги тўғрисидаги қатъий ёки тавсиявий характерга эга нормалар ҳисобланади.

Коррупцияга қарши курашишнинг энг машҳур стандартларидан бири — ISO 37001:2016 "Коррупцияга қарши бошқарув тизимлари — Фойдаланиш учун талаблар ва тавсиялар" халқаро стандарти ҳисобланади ва у ташкилотда коррупцияга қарши самарали тизимни яратиш учун халқаро моделни ўз ичига олган дунёдаги биринчи халқаро стандарт ҳисобланади.

Коррупцияга қарши стандартларнинг эътиборга молик жиҳати шундаки, улар ҳам давлат бошқарувида, ҳам хусусий секторда қўлланилади. Масалан, ISO 37001:2016 коррупцияга қарши бошқарув тизимини ишлаб чиқиш, жорий этиш, қўллаб-қувватлаш, таҳлил қилиш ва такомиллаштириш учун талабларни ва раҳбарий кўрсатмаларни ўз ичига олади ҳамда қуйидаги ҳолатларга нисбатан амал қилади: давлат, хусусий ва нотижорат секторларида пора олиш; ташкилотлар томонидан пора олиш; ташкилот номидан ёки унинг фойдасига ишлайдиган ходимлар томонидан пора олиш; ташкилот номидан ёки унинг фойдасига иш олиб борадиган ҳамкорлари томонидан пора олиш; ташкилотга пора бериш; ташкилотнинг фаолияти билан боғлиқ ташкилот ходимларига пора бериш; ташкилотнинг фаолияти билан боғлиқ бўлган ҳамкорларига пора бериш; тўғридан-тўғри ёки кимдир орқали (масалан, учинчи шахс томонидан тақдим этилган ёки қабул қилинган пора) пора бериш каби ҳолатлар [21].

Юқорида таъкидланганидек, мамлакатимизда коррупцияга қарши стандартларни жорий этиш юзасидан бир қатор ишлар амалга оширилди ва бу борада тегишли вазифалар белгиланди. Бироқ, коррупцияга қарши стандартларни жорий этиш тизимли равишда амалга оширилиши лозим. Бунда, аввало, коррупцияга қарши стандартларни жорий этишнинг яхлит ҳуқуқий асосларини яратиш талаб этилади. 2017 йил

3 январда қабул қилинган "Коррупцияга қарши курашиш тўғрисида"ги Қонуннинг қабул қилиниши коррупцияга қарши курашиш соҳасидаги муносабатларни тартибга солишнинг фундаментал ҳуқуқий асоси бўлиб хизмат қилмоқда. Аммо ушбу Қонунда коррупцияга қарши стандартлар ва уларни жорий этишга оид нормалар мавжуд эмас.

Бу борада хорижий мамлакатларда ўзига хос тажрибалар тўпланган. Хусусан, Мустақил Давлатлар Ҳамдўстлиги иштирокчи давлатлар тажрибасига мурожаат қиладиган бўлсак, Россия Федерациясининг 2008 йил 25 декабрда қабул қилинган "Коррупцияга қарши курашиш тўғрисида"ги федерал Қонунида давлат органларининг коррупцияга қарши курашиш самарадорлигини ошириш бўйича асосий фаолият йўналишларидан бири сифатида коррупцияга қарши стандартларни жорий этиш белгиланган (7-м.). Шунингдек, ташкилотларнинг коррупцияга қарши чораларни қабул қилиш бўйича мажбуриятларидан бири сифатида ташкилотнинг коррупцияга қарши стандартларини ишлаб чиқиш ва амалиётга жорий этиш назарда тутилган (13.3-м.) [22]. Қозоғистон Республикасининг 2015 йил 15 ноябрда қабул қилинган "Коррупцияга қарши курашиш тўғрисида"ги Қонунида коррупцияга қарши курашиш чораларидан бири сифатида коррупцияга қарши стандартларни шакллантириш ҳамда уларга амал қилиш назарда тутилган (6-м.). Шунингдек, ушбу қонунда "коррупцияга қарши стандартлар" тушунчаси ва ишлаб чиқиши (10-м.), тадбиркорлик соҳасида коррупцияга қарши курашишда стандартларни ишлаб чиқиш ҳам белгиланган (16-м.) [23]. Қирғизистон Республикасининг 2012 йил 8 августда қабул қилинган "Коррупцияга қарши курашиш тўғрисида"ги Қонунида ҳам давлат органлари ва маҳаллий ўзини ўзи бошқариш органларининг коррупцияга қарши курашиш самарадорлигини ошириш бўйича фаолиятининг асосий йўналишларидан бири сифатида (8-м.) коррупцияга қарши стандартларни жорий этиш назарда тутилган [24].

Мустақил Давлатлар Ҳамдўстлиги иштирокчи давлатларининг Парламентларо Ассамблеяси томонидан 2008 йил 25 но-

ябрда янги таҳрирда қабул қилинган "Коррупцияга қарши курашиш тўғрисида"ги модель қонунида ҳам коррупцияга қарши курашиш соҳасини ҳуқуқий тартибга солишнинг устувор йўналишларидан бири сифатида тегишли соҳалар учун коррупцияга қарши стандартларни ишлаб чиқиш назарда тутилган. Шунингдек, ушбу модель қонунда коррупцияга қарши курашувчи миллий органнинг ваколатлари жумласига коррупцияга қарши стандартларни ишлаб чиқиш белгиланган.

Коррупцияга қарши стандартлар таъсир этиш механизмига кўра, ман этувчи (тақиқловчи), чекловчи, мажбурият юкловчи кабилардан иборат бўлади. Бу нафақат умуммажбурий норматив-ҳуқуқий ҳужжатларда, балки идоравий норматив-ҳуқуқий ҳужжатлар ҳамда ташкилотларнинг ички локал ҳужжатларида ҳам тегишли нормаларни киритишни тақозо этади. Масалан, ISO 37001:2016 ташкилотдан бир қатор тадбирларни амалга оширишни талаб қилади.

Хусусан, ташкилотнинг коррупцияга қарши ўз сиёсатини ишлаб чиқиши, коррупцияга қарши тадбирларнинг бажарилишини назорат қилиш учун масъулларни тайинлаш, ходимларни ўқитиш, коррупция хавфларини баҳолашни ўтказиш, ишга қабул қилишдан, бошқа лавозимга ўтказиш ёки юқори лавозимга кўтаришдан олдин ҳар бир номзодни комплекс текширувдан ўтказиш, уларни ишга қабул қилиш ва бошқа лавозимга ўтказишнинг асослигини текшириш, уларнинг коррупцияга қарши сиёсат ва бошқарув тизими талабларига мувофиқлигига ишонч ҳосил қилиш, бошқа меҳнатга ҳақ тўлашнинг барча турдаги рағбатлантирувчи элементларини (бонуслар, мақсадли кўрсаткичлар ва ҳоказо) уларни қўллашда коррупциянинг олдини олиш учун етарли ҳимоя чоралари кўрилганига ишонч ҳосил қилиш мақсадида, даврий таҳлил қилиб бориш кабилар бевосита ташкилотнинг ички ҳужжатлари билан жорий этилади.

Коррупцияга қарши стандартлар фақат давлат органларидагина эмас, идоравий мансублиги, мулкчилик ва ҳўжалик юри-

тиш шаклларида қатъи назар, барча корхона, муассаса, ташкилотларда жорий этилиши керак.

Ривожланган давлатларда коррупцияга қарши курашиш ходимнинг меҳнат муносабатларидаги мажбуриятларига ҳам сингдирилган. Хусусан, А.Ю. Вателнинг таъкидлашича, коррупцияга қарши стандартлар давлат хизматчилари ҳуқуқий мақомининг ажралмас таркибий қисми ҳисобланади [9]. Бунда, албатта, ходимни жиноий ёки маъмурий жавобгарликка тортиш шарт эмас. Унга нисбатан интизомий таъсир чораларини қўллаш ҳам назарда тутилади. Р.С. Сорокин ҳам коррупцияга қарши курашиш чораси сифатида давлат хизматидан бўшаишнинг ҳуқуқий асосларини ҳамда механизминини ривожлантириш лозим, деб ҳисоблайди [13]. Г.З. Тулаганованинг таъкидлашича, ривожланган мамлакатлар қонунларида давлат хизматчилари учун стандарт тақиқ ва чекловлар мавжуд. Ушбу чоралар қатъий амалга оширилса, самара бериши исботланган [10].

Юқоридагилардан келиб чиқиб, Ўзбекистон Республикасининг меҳнат тўғрисидаги қонун ҳужжатларига назар ташлаймиз: Ўзбекистон Республикасининг Меҳнат кодексида меҳнат шартномасини иш берувчининг ташаббуси билан бекор қилишда айнан коррупцияга қарши курашиш нуқтаи назаридан меҳнат шартномасини бекор қилишнинг асослари белгиланмаган [1]. Шунингдек, идоравий мансублиги, мулкчилик ва ҳўжалик юритиш шаклларида қатъи назар, корхона, муассаса, ташкилот ички меҳнат тартибининг намунавий қоидаларида [7] ҳам коррупцияга қарши курашишга оид нормалар мавжуд эмас. Миллий қонунчилигимизда "коррупцияга оид ҳуқуқбузарлик" [2], "коррупцияга оид маъмурий ҳуқуқбузарликлар" ҳамда "коррупцияга оид жиноятлар" тушунчаларининг ҳуқуқий таърифи мавжуд [6], аммо коррупцияга оид интизомий ҳуқуқбузарликлар масаласи очиқ қолган.

Коррупция, кенг маънода, нафақат меҳнатга оид муносабатларда, балки ходимнинг меҳнатдан ташқари муносабатларида ҳам учрайди. Шу сабабли ходимнинг хиз-

матдан ташқари хулқ-атворида нисбатан ҳам коррупцияга қарши талабларни белгилаш лозим. Ўзбекистон Республикаси Вазирлар Маҳкамасининг 2016 йил 2 мартдаги 62-сон қарори билан тасдиқланган Давлат бошқаруви органлари ва маҳаллий ижро этувчи ҳокимият органлари ходимлари одоб-ахлоқ намунавий қоидаларида ходимлар касбий одоб-ахлоқининг умумий принциплари ва хизматдаги хулқ-атворининг асосий қоидалари йиғиндиси назарда тутилган [5]. Аммо ушбу одоб-ахлоқ қоидаларида ходимнинг хизматдан ташқари ҳолатда хулқ-атворида коррупцияга қарши талаблар белгиланмаган.

Юқоридагилардан келиб чиқиб, қуйидаги таклифларни илгари суриш мумкин:

биринчидан, "Коррупцияга қарши курашиш тўғрисида"ги Қонуннинг 5-моддасига коррупцияга қарши курашиш соҳасидаги давлат сиёсатининг асосий йўналишларидан бири сифатида "коррупцияга қарши стандартларни ишлаб чиқиш ва амалга жорий этиш ҳамда уларга риоя этилишини назорат қилиш" жумласини ҳам киритиш лозим. Шунингдек, ушбу Қонуннинг тегишли моддаларига давлат бошқаруви соҳасида коррупциянинг олдини олишга доир чора-тадбирларни (19-м.), ижтимоий-иқтисодий ривожланиш ва тадбиркорлик соҳасида коррупциянинг олдини олишга доир чора-тадбирларни (20-м.) ҳамда давлат харидларини амалга ошириш соҳасида коррупциянинг олдини олишга доир чора-тадбирларни (23-м.) ишлаб чиқишда ҳам коррупцияга қарши стандартларни ишлаб чиқиш ва жорий этишга оид нормаларни киритиш;

иккинчидан, Ўзбекистон Республикаси Вазирлар Маҳкамасининг давлат органлари учун коррупцияга қарши стандартларни ишлаб чиқиш ва амалга жорий этиш ҳамда уларга риоя этилишини назорат қилишнинг умумий ҳуқуқий асосларини яратишни назарда тутувчи қарорини қабул қилиш;

учинчидан, Бандлик ва меҳнат муносабатлари вазирлиги, Ўзбекистон Касаба уюшмалари федерацияси Кенгаши ҳамда Ўзбекистон Республикаси Савдо-саноат

палатаси томонидан меҳнат тўғрисидаги қонун ҳужжатларига ходим ва иш берувчилар ҳамда улар вакилларининг ҳуқуқий мақомини белгилашда коррупцияга қарши стандартларни сингдириш;

тўртинчидан, идоравий мансублиги, мулкчилик ва хўжалик юритиш шаклларида қатъи назар, барча корхона, муассаса, ташкилотларда коррупцияга қарши стандартлар ишлаб чиқирилиши ва жорий этилишини таъминлаш;

бешинчидан, коррупцияга қарши курашиш стандартларини ишлаб чиқиш ва ўз фаолиятига жорий этиш бўйича халқаро сертификатларни олган хўжалик юритувчи субъектларга имтиёзлар тақдим этиш;

олтинчидан, меҳнат шартномаси асосида ишлаётган ходимлар учун коррупция белгиларига эга бўлган, аммо маъмурий ёки жиноий жавобгарлик назарда тутилмаган қилмишлар учун интизомий жавобгарликни такомиллаштириш.

Шундай қилиб, коррупцияга қарши самарали курашишда халқаро стандартлар асосида миллий стандартларни ишлаб чиқиш ва амалга ошириш муҳим амалий аҳамият касб этади.

Манба ва адабиётлар

1. Ўзбекистон Республикасининг Меҳнат кодекси. // <https://lex.uz/docs/142859>.
2. Ўзбекистон Республикасининг 2017 йил 3 январда қабул қилинган "Коррупцияга қарши курашиш тўғрисида"ги Қонуни. // <https://www.lex.uz/acts/3088008>.
3. Ўзбекистон Республикаси Президентининг 2019 йил 27 майдаги "Ўзбекистон Республикасида коррупцияга қарши курашиш тизимини янада такомиллаштириш чоратадбирлари тўғрисида"ги ПФ-5729-сонли Фармони. // <https://lex.uz/docs/4355387>.
4. Ўзбекистон Республикаси Президентининг 2020 йил 29 июндаги "Ўзбекистон Республикасида коррупцияга қарши курашиш тизимини такомиллаштириш бўйича қўшимча чора-тадбирлар тўғрисида"ги ПФ-6013-сонли Фармони // <https://lex.uz/docs/4875784>.
5. Ўзбекистон Республикаси Вазирлар Маҳкамасининг 2016 йил 2 мартдаги "Дав-

лат бошқаруви органлари ва маҳаллий ижро этувчи ҳокимият органлари ходимларининг одоб-ахлоқ намунавий қоидаларини тасдиқлаш тўғрисида"ги 62-сонли қарори. // <https://www.lex.uz/docs/2911869>.

6. Ўзбекистон Республикаси Вазирлар Маҳкамасининг 2020 йил 31 декабрдаги "Коррупцияга оид ҳуқуқбузарлик ҳақида хабар берган ёки коррупцияга қарши курашишга бошқа тарзда кўмаклашган шахсларни рағбатлантириш тартиби тўғрисидаги низомни тасдиқлаш ҳақида"ги 829-сонли қарори. // <https://lex.uz/docs/5193571>.

7. Идоравий мансублиги, мулкчилик ва хўжалик юритиш шаклларида қатъи назар, корхона, муассаса, ташкилот ички меҳнат тартибининг намунавий қоидалари. // <https://lex.uz/docs/811392>.

8. Мадаминов А. Коррупцияга қарши стандарт (ISO 37001:2016). // <https://www.minjust.uz/uz/press-center/news/99968/>

9. Ватель А.Ю. Административно-правовое регулирование антикоррупционных стандартов служебного поведения государственных гражданских служащих. Автореф. дис. ... канд. юрид. наук. — М., 2013. — С. 25.

10. Тулаганова Г.З. Коррупцияни енгишда ижтимоий адолат ҳамда таълимнинг аҳамияти. //Коррупцияга қарши курашиш ва комплаенс назорат тизимини жорий этиш: муаммолар ва ривожланиш истиқболлари (халқаро онлайн илмий-амалий семинар материаллари тўплами). — Т.: ТДЮУ, 2020. — 74 б.

11. Глоссарий юридических терминов по антикоррупционной тематике: словарь-справочник. /сост. Н.А. Власенко, А.М. Цирин, Е.И. Спектор [и др.]. — М.: Институт законодательства и сравнительного правоведения при Правительстве Российской Федерации: ИНФРА. — М., 2016. — С. 30.

12. Абдурашулова Қ.Р. Коррупция жиноятчилигининг умумий тавсифи, сабаблари ва олдини олиш. //Коррупцияга қарши курашиш ва комплаенс назорат тизимини жорий этиш: муаммолар ва ривожланиш истиқболлари (халқаро онлайн илмий-амалий семинар материаллари тўплами). — Т.: ТДЮУ, 2020. — 23 б.

13. Сорокин Р.М. Увольнение с государственной службы как мера противодействия коррупции. Автореф. дис. ... канд. юрид. наук. - Саратов, 2016. - С. 20.

14. Коррупцияга қарши кураш стандарти асосида. // <https://www.standart.uz/cyrl/news/view?id=2121>; Коррупцияга қарши стандарт (ISO 37001:2016). // <https://www.minjust.uz/uz/press-center/news/99968/>.

15. Transparency International mamlakatlar bo'yicha 2020 yilgi korrupsiya darajasi indeksini e'lon qildi. O'zbekiston yetti pog'onaga ko'tarildi. // <https://review.uz/uz/post/transparency-international-sostavila-ejegovny-reyting-stran-po-urovnyu-korrupcii-uzbekistan-podnyalsya-na-sem-poziciyu>.

16. Давлат активларини бошқариш агентлиги: вазирлик ва идоралар ўртасида иккинчи бўлиб, коррупцияга қарши курашиш бўйича халқаро сертификат қўлга киритилди. // <https://kun.uz/news/2020/12/07/davlat-aktivlarini-boshqarish-agentligi-vazirlik-va-idoralar-ortasida-ikkinchi-bolib-korrupsiyaga-qarshi-kurashish>.

17. Коррупцияга қарши стандарт мавжудлигидан хабарингиз борми? // <http://bulungurhayoti.uz/index.php?newsid=6184>.

18. <http://www.ach.gov.uz/uz/lists/view/149>; Коррупцияга қарши курашиш халқаро стандартлари Ўзбекистон қонунчилигига имплементация қилинмоқда. // <http://darakchi.uz/index.php/uz/101964>.

19. Ўзбек тилининг изоҳли луғати. - С ҳарфи. // <https://n.ziyouz.com/pdf>.

20. Анतिकоррупционный словарь. // <http://89.rospotrebnadzor.ru/antikorrup/antikorrprosv/147126/>.

21. Международный Стандарт ISO 37001:2016. Системы менеджмента противодействия коррупции. Требования и руководство по применению. Для учебных целей. // <https://iso-management.com/wp-content/uploads/2019/10/ISO-37001.-2016.pdf>.

22. Федеральный закон Российской Федерации от 25 декабря 2008 года №273-ФЗ "О противодействии коррупции". // <http://base.spinform.ru>.

23. Закон Республики Казахстан от 18 ноября 2015 года №410-V ЗРК "О противодействии коррупции". // <http://base.spinform.ru>.

24. Закон Кыргызской Республики от 8 августа 2012 года №153 "О противодействии коррупции". // <http://base.spinform.ru>.

Коррупцияга қарши стандартлар ва уларни миллий ҳуқуқ тизимига жорий этишнинг айрим масалалари

Адҳам Турсунов,

юридик фанлари доктори, профессор,
ИИБ Академияси кафедра бошлиғи,

Фарҳод Примов,

PhD (юридик фанлари бўйича),
ИИБ Академияси доценти

Аннотация: мазкур мақолада коррупцияга қарши стандартларнинг аҳамияти ва уларни миллий ҳуқуқ тизимига жорий этиш масалалари баён этилган.

Муаллифлар томонидан коррупцияга қарши стандартларни ишлаб чиқиш ва жорий этиш ҳамда уларга риоя этилишини назорат қилишнинг умумий ҳуқуқий асосларини яратиш, ходим ва иш берувчилар ҳамда улар вакилларининг ҳуқуқий мақомига коррупцияга қарши стандартларни сингдириш, барча корхона, муассаса, ташкилотларда коррупцияга қарши стандартларнинг ишлаб чиқилиши ва жорий этилишини таъминлаш каби тақлифлар илгари сурилган.

Калит сўзлар: коррупция, коррупцияга қарши курашиш, стандарт, коррупцияга қарши стандарт, ҳуқ-атвор ва ҳуқуқий нормалар, тақиқлар, чеклашлар, мажбуриятлар, давлат органлари, ходим.

Антикоррупционные стандарты и некоторые вопросы их внедрения в национальную правовую систему

Адҳам Турсунов,

доктор юридических наук,
профессор, начальник кафедры
Академии МВД,

Фарҳод Примов,

PhD (по юридическим наукам),
доцент кафедры Академии МВД

Аннотация: в данной статье изложено значение антикоррупционных стандартов и вопросы их внедрения в национальную правовую систему.

Авторы выдвинули такие предложения, как создание общей правовой основы разработки и внедрения антикоррупционных стандартов и контроля за их соблюдением, внедрение антикоррупционных стандартов при определении правового статуса сотрудников и работодателей и их представителей, обеспечение разработки и внедрения антикоррупционных стандартов на всех предприятиях, учреждениях и организациях.

Ключевые слова: коррупция, противодействие коррупции, стандарт, антикоррупционный стандарт, поведение и правовые нормы, запреты, ограничения, обязанности, государственные органы, сотрудник.

Anti-corruption standards and some issues of their implementation in the national legal system

Adkham Tursunov,

DSc (in law),

Professor, the Department of prevention of law violations the Academy of the Ministry of Internal Affairs,

Farkhod Primov,

PhD (in law),

Associate Professor, the Department of prevention of law violations the Academy of the Ministry of Internal Affairs

Abstract: *this article describes the importance of anti-corruption standards and issues of their implementation in the national legal system.*

The authors put forward such proposals as the creation of a common legal framework for the development and implementation of anticorruption standards and monitoring their compliance, the introduction of anti-corruption standards in determining the legal status of employees and employers and their representatives, ensuring the development and implementation of anti-corruption standards in all enterprises, institutions and organizations.

Keywords: *corruption, anti-corruption, standard, anti-corruption standard, behavioral and legal norms, prohibitions, restrictions, duties, state bodies, employee.*

Бошқарувда замонавий тенденциялар / Современные тенденции в управлении / Current trends in management

Мақсад ИСАБАЕВ,

Наманган давлат университети катта ўқитувчиси

БОШҚАРУВ ҚАРОРЛАРИ ҚАБУЛ ҚИЛИШДА МАҲАЛЛИЙ ВАКИЛЛИК ОРГАНЛАРИ ВА ЖАМОАТЧИЛИК ИНСТИТУТЛАРИ ҲАМКОРЛИГИ

Давлат бошқарувини амалга оширишда жамоат ташкилотларининг иштироки қарорлар қабул қилишда самардорликка эришиш воситаларидан бири сифатида эътироф этилади. Эркин ва очиқ жамиятларда рўй берадиган ҳар қандай сиёсий жараёнларда фуқаролар, нодавлат тузилмалари ўз манфаатлари нуқтаи назаридан иштирок этади. Қабул қилинган қарорларнинг барқарорлиги ва яшовчанлиги унда "қайта алоқа"нинг бўлиши, асосан, уларнинг фаолияти билан боғлиқ. Жамоат тузилмалари давлат ва жамият ўртасидаги муносабатларда рўй берадиган ўзгаришларни холис намоён этиб, барча соҳани қамраб олиш орқали турли манфаатларни келиштириш, назорат қилиш орқали мавжуд муаммоларни биргаликда ҳал қилиш имконини беради. Лекин ҳозирча мамлакатимизда мазкур жараёнга умумий ёндашувнинг тўлиқ шаклланиб улгурмаганлиги, уни сиёсий жараён сифатида ўз ижтимоий-сиёсий вазифасини ўташига тўсқинлик қилмоқда. Ваҳоланки, фуқаролик жамияти институтларининг ижтимоий-сиёсий жиҳатдан муҳим қарорларни қабул қилиш тизимидаги ролини кучайтириш умумназарий муаммолардан биридир. Шу туфайли мазкур жараёнга илмий баҳо бериш ва такомиллаштириш долзарб масалага айланмоқда.

Фуқароларнинг жалб этилишига эришишнинг энг яхши усули маҳаллий жамоат ташкилотлари билан боғлиқ қарорлар қабул қилишда патернализмни кучайтириш эмас, балки ҳамкорликни ривожлантириш ва ўз-ўзини англашни рағбатлантиришга йўналтиришдир [1]. Фуқароларнинг жалб этилиши ва ҳамкорликдаги ҳаракатларнинг акси бўлса, ўрнатилган

ўзаро алоқаларнинг йўқолишига олиб келади. "Фуқароларнинг жалб этилиши" ибораси маҳаллий эҳтиёжларни қондириш ва маҳаллий бошқарувнинг келиб чиқишидаги тўртта тамойилга асосланади, яъни ваколатлар, ҳамкорлик, ҳукумат ва бошқарув. Маҳаллий бошқарувнинг ушбу тўртта тамойилида фуқаролар иштироки ва маҳаллий миқёсда қарорлар қабул қилиш орасидаги боғланиш тўғридан-тўғри бўлиб, "оддий илдизлар" ёки "пастдан юқорига" муносабатлар сифатида тасвирланади [2].

Бугунги кунда "Кенг жамоатчилик қарорлар қабул қилиш жараёнида қай даражада иштирок этади?" деган савол сиёсатшунослик соҳасидаги мунозарали мавзулардан ҳисобланади. Бошқарувга жамоатчиликни жалб этиш борасида билдирилган назарий ёндашувларни таҳлил қилар эканмиз, уларнинг турлича бўлиши, ҳатто, бир-бирига қарама-қарши бўлган фикрларни ҳам учратамиз.

Биринчи ёқловчи назарий ёндашувга кўра, айнан маҳаллий ҳокимият органлари орқали жамоатчиликнинг иштирокига жамиятнинг ижтимоий ривожланиш фаолияти натижаси сифатида қаралади. Маҳаллий давлат бошқаруви давлат бошқаруви тизимидаги энг кичик ва энг мақбул бирлик сифатида, шахс ва жамият ўртасидаги кўринмас тўсиқларни бартараф этишда катта роль ўйнайди [3]. Кенгаш аъзоларини кенг жамоатчилик билан алоқалари натижали бўлиши учун уларда назорат қилиш роли ҳам бўлиши лозим [4]. Бу демократияни ҳукуматни бошқаришда, сиёсий

қарорлар қабул қилишда фаол иштирок этишига имкон беради [5]. Сиёсий амалиётда элита томонидан қарорлар қабул қилиш оддий фуқароларга қараганда анча оқилона ва изчилдир [6]. Оддий одамларнинг сиёсий қарорларни элита вакилларига топшириш ўрнига, ўз қарорларини қабул қилиш учун етарлича ақл-идроққа эга эканлигига ишонишади [7]. Кўп ҳолларда одамлар ўз қарорларини қабул қилиш жараёнига эътибор қаратиш ўрнига, қарор қабул қилишдан кутилган натижаларига кўпроқ қизиқишади ва уларнинг қарорлари (агар амалга оширилган бўлса) яхши натижаларга олиб келишига умид қиладилар [8].

Бу нуқтаи назарлардан фарқли ўлароқ, иккинчи ёндашув тарафдорларининг таъкидлашича, демократик жамоатчилик иштироки бир қатор муҳим назарий ва сиёсий муаммоларни туғдиради. Ваколатли демократия институтлари орқали мунозаралар ўтказиш ва қарорлар қабул қилишда бевосита жамоатчиликни жалб қилиш, расмий равишда сайланган вакиллар (маҳаллий кенгаш депутатлари)нинг ролини камайтириши мумкин [9]. Сиёсий қарорлар бир бутун фуқаролик сифатида эмас, балки ваколатли деб ҳисобланган танланган бир гуруҳ томонидан амалга оширилиши керак. Чунки жамоатчиликнинг қарор қабул қилиш ва ақл-идроқ қобилияти шубҳалидир. Фуқароларнинг сиёсий қарорлар қабул қилишлари овоз бериш йўли билан амалга ошириладиган, асосан, бир марталик ишдир [10]. Замонавий даврда бундай иштирок (овоз беришдан ташқари) кўпроқ муаммо ва ундаги вазиятга боғлиқ [11].

Ҳозирга қадар фуқароларнинг қарорлар қабул қилиш жараёнига оид бир нечта халқаро ҳужжатлар қабул қилинган бўлиб, уларда сиёсий иштирок билан боғлиқ ҳуқуқлари кафолатланган. Жумладан, 1966 йилда қабул қилинган "Фуқаролик ва сиёсий ҳуқуқлар тўғрисида"ги халқаро пактнинг 25-моддасида ҳар бир фуқаронинг жамоат ишларини юритишда иштирок этиш, овоз бериш ҳуқуқи ҳамда сайланган давлат хизматига кириш ҳуқуқига эгаллиги қайд этилган. Шунингдек, фуқароларнинг жамоат ишида иштирок этиши, ўтказиладиган оммавий йиғилишларда бе-

восита қатнашиш орқали иштирок этиши ҳамда маҳаллий муаммолар ёки муайян жамоанинг ишлари тўғрисида қарорлар қабул қилиш ҳуқуқлари "Фуқаролик ва ижтимоий ҳамкорлик тўғрисидаги Конвенция"нинг 25-моддасида кўрсатиб ўтилган. Инсон ҳуқуқлари бўйича Кенгаш томонидан 2015 йилда қабул қилинган "Сиёсий ва жамоат ишларида тенг иштирок этиш тўғрисида"ги қарорда фуқароларнинг ҳуқуқий ва амалий тўсиқларсиз жамоат ишларида иштироки ва сиёсий ҳаётда қатнашиш қобилиятининг муҳимлиги таъкидланади. Шунингдек, БМТ Бош Ассамблеясининг Инсон ҳуқуқлари ҳимоячилари тўғрисидаги Декларациянинг 8-моддасида ҳар бир инсон шахсан ва бошқалар билан биргаликда давлат ва жамоат ишларини олиб бориш орқали ўз ҳукумати ишида қатнашиш ҳуқуқига эга бўлиши белгилаб қўйилган.

Кенг оммани қарорлар қабул қилиш жараёнида иштирок этишига оид муҳим халқаро ҳужжатлардан яна бири бўлган Орхус конвенциясида (1998 йил) ахборот олиш, жамоатчиликнинг қарорлар қабул қилишдаги иштироки ва улардан фойдаланиш ҳуқуқлари кафолатланган [12]. Турли режалар ва дастурлар тайёрлаш пайтида жамоатчиликка ўз мулоҳаза ва таклифларини билдириш имконияти берилади, шунингдек, ўтказилган маслаҳатлар натижалари, иложи борица, эътиборга олинади.

Ўзбекистонда сўнгги йилларда кенг жамоатчиликнинг давлат бошқаруви соҳаларидаги иштироки ва назорат этишдаги фаолияти борасида самарали натижаларга эришилмоқда. Бунда, албатта, ўз вақтида қабул қилинган 2017-2021 йилларда Ўзбекистон Республикасини ривожлантиришнинг бешта устувор йўналиши бўйича Ҳаракатлар стратегияси муҳим аҳамиятга эга. Унинг 1.3.-банди "Жамоатчилик бошқаруви тизимини такомиллаштириш" деб номланган бўлиб, унда жамоатчилик институтининг ўрни ва ролини оширишга қаратилган масалалар ўз аксини топган. Бунда давлат ва жамиятнинг эҳтиёжларини ўз вақтида "қондириш"га қаратилган давлат

қарорларининг сифати, унинг тезкорлиги ва самарали назорат қилишга алоҳида эътибор бериш лозим бўлади. "Халқимиз манфаати, унинг эртанги тақдирига дахлдор бўлган ҳар қандай қарорни қабул қилишда етти ўлчаб, бир кесишимиз зарур" [13]. Бунда сиёсий қарорларни қабул қилишдан тортиб, токи унинг ижро этилишигача бўлган барча жараёнларда айнан кенг жамоатчиликнинг иштирок этиши, мазкур жараёнда фуқаролар иштирокининг шаффоф ва самарали усуллари жорий этиш [14] муҳимдир.

Биргина 2014 йилда қабул қилинган "Давлат ҳокимияти ва бошқаруви органлари фаолиятининг очиқлиги тўғрисида" - ги Қонунда давлат ҳокимияти ва бошқаруви органлари фаолияти очиқлигининг асосий тамойиллари бўлган ахборотнинг очиқлиги ва ошқоралиги, тезкорлиги ҳамда ҳаққонийлигидан келиб чиқиб, мазкур органлар фаолияти ҳақида жамоатчиликни атрофлича хабардор қилиб бориш, ахборотни ошқор қилиш тартиби ва манбаларининг аниқ кўрсатиб қўйилганлиги муҳим аҳамият касб этди. "Чунки, демократик ҳамда очиқ жамиятда давлат бошқаруви аҳолининг бевосита ва билвосита иштирокида амалга оширилади. Зеро, шундагина фуқаролар мамлакатда қандай қарор ва дастурлар қабул қилинаётганини, уларнинг қай йўсинда бажарилаётганлигини, масъул ва мансабдор шахслар ўз вазифаларини нечоғлик адо этаётганлигини очиқойдин билиб бориши, керак бўлса, бу жараёнларга ўз муносабатларини билдириши мумкин бўлади" [15]. Шундагина жамиятнинг барча бўғинларида демократик қадриятлар шаклланади ва ривож топади.

Фуқароларнинг қарорлар қабул қилиш жараёнида бевосита ёки билвосита кенг иштирок этиши мамлакатда фуқаролик жамияти қуришнинг асосий компонентларидан биридир. Шу боис, Давлатимиз раҳбари бошқарув соҳасида фуқароларнинг сиёсий қарорлар қабул қилишдаги иштирокига алоҳида аҳамият бермоқда. Бунинг учун мамлакатимизда барча шарт-шароитлар таъминланмоқда. Давлат ҳокимияти органлари, жумладан, иқтисодиёт, банк-молия соҳаси идоралари, коммунал хизмат, ички ишлар, ташқи ишлар, таълим-тарбия, соғлиқни сақлаш, суд-ҳуқуқ ти-

зимининг парламент ва маҳаллий кенгашларда ҳисобот ва ахборот бериш тартиби йўлга қўйилиб, халқ назорати амалда жорий этилмоқда [16]. Бу самарали бошқарув тамойили фуқароларнинг қарорлар қабул қилиш жараёнидаги иштирокига кўпроқ боғлиқ эканлигини кўрсатмоқда. Бу муассасаларнинг шаффофлиги ва ҳисобдорлигини оширишга мажбур қилади. Одамлар қарорлар қабул қилиш усулини билишганда, бу қонунларнинг олдиндан кўрилишига ва ишлаб чиқилишига ёрдам беради. Гарчи, бу қарор қабул қилишнинг бироз кечикишига олиб келиши мумкин бўлса ҳам.

Лекин, маҳаллий бошқарувда шу каби ижобий ҳолатлар кузатилмаслиги муаммолригича қолмоқда. Маҳаллий ҳокимият органлари томонидан қабул қилинган қарорларни аҳоли орасида кенг муҳокама этиш ва унинг ижросини ўрганиш юзасидан тизимли ишлар амалга оширилмаяпти. Шунинг учун фуқаролар, фуқаролик жамияти институтлари, оммавий ахборот воситалари, тадбиркорлик субъектлари ва илм-фан вакиллари жалб этиш ишларини самарали ташкил этиш орқали норма ижодкорлиги жараёнига жамоатчилик муҳокамаларининг таъсир даражасини ошириш вазифа сифатида белгиланди [17].

Бу ўз-ўзидан фуқароларнинг давлат ва жамият ҳаётида фаол иштирокини таъминлашда нодавлат нотижорат ташкилотлари ва бошқа фуқаролик институтлари ролини янада кучайтиришни тақозо қилади. Қарорлар қабул қилишда давлатга қарашли бўлмаган, "учинчи сектор" вакилларида иборат турли жамоатчилик маслаҳат кенгашларининг кенг иштирок этиши унинг тўлиқ ижро этилишига замин ҳозирлайди. Шу сабабли, Президент ҳузуридаги Жамоатчилик палатаси ва ҳудудий жамоатчилик палаталари; давлат бошқаруви органлари ҳузурида жамоатчилик кенгашлари; Қорақалпоғистон Республикаси Жўқорғи Кенгеси, халқ депутатлари вилоятлар ва Тошкент шаҳар Кенгашлари ҳузурида фуқаролик жамияти институтлари ва нодавлат нотижорат ташкилотларини қўллаб-қувватлаш бўйича жамоат фондлари ташкил этилди. Шунингдек, Президент Халқ қабулхонаси ва виртуал қабулхоналар йўлга қўйилди. Халқ бевосита мамла-

кат фуқаролари билан ишлашнинг бундай янги тизимининг ташкил қилиниши фуқароларга кўплаб имкониятлар яратди. Буни биргина виртуал қабулхонага аҳоли томонидан бугунги кунга қадар 3,7 миллионга яқин мурожаатлар келиб тушганлигида ҳам кўришимиз мумкин.

Дарҳақиқат, ахборот-коммуникация технологиялари оммавий жамиятнинг сиёсатини кучайтиради. Бугунги парламент демократиясига нисбатан қўлланиладиган электрон асрнинг прагматик сиёсий имкониятларини оширади [18]. АКТдан фойдаланиш истеъмолчилар фикрига эришишга имкон беради. АКТлар элита шаффофлигини таъминлаш учун зарур бўлган ахборот эркинлигини таъминлайди [19]. "Электрон ҳукумат" тизимининг ташкил этилиши вақтни, бюрократия ва ортиқча сарф-харажатларнинг олдини олади. Бизнинг фикримизча, "Электрон ҳукумат" тизими маҳаллий бошқарувнинг бир қатор жараёнларини транзакцион самарадорлигини таъминлаши, қўлаб-қувватлаши ва инфратузилмага катта миқдорда сармоя киритиши фуқароларга кўпроқ хизмат кўрсатилишига ёрдам беради.

Давлат ҳокимияти органлари ОАВ билан ҳамкорликда яратилган махсус пресс-хизматлар орқали қарорлар қабул қилишнинг барча босқичларида - федерал, минтақавий ва маҳаллий даражада фаолият юритади. Улар бошқарув механизмларини яратиш, ҳукумат ва жамият ўртасидаги алоқани ўрнатиш каби шаклларда фуқаролар билан ўзаро ҳамкорликни ривожлантиради [20]. Бизнинг фикримизча, бугунги кунда маҳаллий ҳокимият органларининг ахборот хизматини ривожлантиришда қуйидаги бир нечта акторлар мавжуд бўлиши керак: давлат органлари фаолияти тўғрисида аҳолини хабардор қилиш, жамоатчилик фикрини сўраш, унга мослаштириш, тавсиялар бериш кабиларга асосланган маҳаллий сиёсат юритиш; жамоатчилик фикрини таҳлил этиш ва сиёсий ўзгаришларга жамоатчиликнинг муносабатини шакллантириш; олинган маълумотларга асосланган сиёсий жараёнларни прогнозлаш ва қонунчилиқни фуқароларга талқин қилиш.

Бугунги кунда қарорларнинг ижросини янада қатъий тартибда қайта кўриб чиқиб, такомиллаштиришни замоннинг ўзи талаб

этмоқда. "Эътироф этиш керакки, бизда парламент назорати, жамоатчилик назорати, журналист текшируви каби демократик институтлар ҳали тўлиқ шаклланиб, ҳаётимиздан чуқур жой олгани йўқ" [21]. Қарорларнинг ижро этилиши устидан кенг жамоатчилик назоратини амалга оширишнинг ҳуқуқий асоси 2018 йил 12 апрелда қабул қилинган "Жамоатчилик назорати тўғрисида"ги Ўзбекистон Республикасининг Қонунида ўз аксини топди. Қонунда қабул қилинаётган қарорларда, шунингдек, ривожланиш давлат ва ҳудудий дастурларида жамоатчилик манфаатларини, жамоатчилик фикрини ҳисобга олиш ҳуқуқий мустаҳкамлаб қўйилган. Бу борада мамлакатимиз фуқароларининг ижтимоий-сиёсий фаолликлари сўнгги вақтларда бироз жонланганлигини кузатишимиз мумкин. Давлат дастурлари ҳам 2017 йилдан бошлаб, кенг жамоатчиликнинг муҳокамасига қўйилиб, сўнгга қабул қилинмоқда. Бундан кўзланган асосий мақсад муҳим сиёсий қарорларни комплекс муҳолама этиш, жамоатчиликнинг фикр-мулоҳаза ва таклифларини ўрганишдан иборат.

"Қонун ҳужжатлари таъсирини баҳолаш тизими" порталида йўлга қўйилган жамоатчилик муҳокамаси натижалари бўйича 1310 та таклиф ва мулоҳаза келиб тушиб, улар асосида 2017 йил Давлат дастурининг 41 та банди қайта кўриб чиқилди [22]. Шунингдек, 2019 йил Давлат дастури лойиҳаси 2019.strategy.uz. веб-сайтида жамоатчилик муҳокамасига қўйилганда фуқаролар томонидан жами 3399 та изоҳлар билдирилган. Regulation.gov.uz. сайти орқали 404 та таклиф келиб тушган. 2019 йил Давлат дастури лойиҳаси муҳокамасида 4180 та таклиф келиб тушган бўлса, шундан 340 дан зиёд фуқароларнинг концептуал ва долзарб таклифларидан Давлат дастури лойиҳасини мазмунан такомиллаштиришда фойдаланилди. 30 га яқин таклифлар асосида эса тегишли бандларга таҳририй ўзгаришлар киритилди [23]. 2020 йил Давлат дастури лойиҳасига аҳолидан жами 3162 та таклифлар қабул қилинган бўлса, фармон лойиҳасига 363 та таклифлар билдирилди. Натижада, 62 та концептуал ва 30 дан ортиқ таҳририй ўзгартириш ва қўшимчалар киритилди.

2018 йилнинг 12 апрелида парламент палаталари Кенгашининг қўшма қарори қабул қилиниб, "Mening fikrim" веб-портали орқали электрон жамоавий мурожаат қилиш ва уларни кўриб чиқиш тартиби тўғрисида"ги Низом ишлаб чиқилди. "Mening fikrim" веб-портали 20 апрелдан синов тариқасида ишга туширилди. Мазкур веб-порталнинг яратилиши фуқароларнинг жамоатчилик назорати субъекти сифатида давлат ва жамият ишларини бошқаришда иштирок этиш имкониятларини кенгайтиради, давлат ҳокимияти вакиллик органлари фаолиятининг очиқлиги, қабул қилинаётган қарорларнинг ҳаётий, самарали бўлишини таъминлайди.

Бизнингча, қарорларнинг ҳудудларда тўлиқ ижро этилиши учун, аввало, қарорлар кенг халқ оммаси ва тегишли нодавлат сектори вакиллари билан маслаҳатлашиб, "етти ўлчаб, бир кес"ган ҳолда қабул қилиниши керак. Бу жараёнда эса, маҳаллий вакиллик органларида қабул қилиниши кўзда тутилаётган қарор лойиҳасини кенг жамоатчилик эътиборига ҳавола этган маъқул. Бундай тизим маҳаллий вакиллик бошқарувида тўлиқ ҳал этилган эмас. Амалиёт шуни кўрсатмоқдаки, сессиягача халқ депутатлари Кенгаши муҳокамасига киритиладиган масалалар, аксарият ҳолларда, мавжуд манфаатдор ташкилотлар, мутахассислар, илм-фан ва аҳоли вакиллари орасида олдиндан муҳокама қилинмайди. Шунингдек, ўз фаолиятида ОАВ воситалари ва жамоатчилик билан деярли ишламайди. Ҳудудларни ижтимоий-иқтисодий ривожлантириш дастурлари ва норматив-ҳуқуқий ҳужжатлар ишлаб чиқиш ва амалга оширишда ННТларнинг иштироки паст. Қарорлар тайёрлашда вакиллик органлари билан жамоатчилик институтлари ўртасида амалий мулоқот механизмлари тизимли йўлга қўйилмаган.

Бу қабул қилинаётган қарорларда тегишли манфаатдор томонларнинг манфаатларини тўлиқ инобатга олиш имкониятини чекламоқда. "... одамлар билан очиқ гаплашмасдан, уларнинг муаммоларини билмасдан туриб, қандай тўғри қарор қабул қилиш мумкин?" [24] Бугунги кунда Ўзбекистон Республикасининг "Маҳаллий давлат ҳокимияти тўғрисида"ги Қонуни 25¹-моддаси 8-бандида вилоят, туман, шаҳар ҳокимининг ҳисоботини муҳокама қилиш яқунлари бўйича тегишли халқ депутатла-

ри Кенгашининг қабул қилинган қарори ва ҳокимнинг ҳисоботи расмий нашрларда ҳамда маҳаллий давлат ҳокимияти органларининг веб-сайтларида эълон қилиниши шарт, этиб белгиланган. Қарор қабул қилиб бўлингач эмас, балки қарорлар қабул қилиш жараёнига кенг жамоатчиликни жалб этиш, уларнинг хабардорлигини ошириш муҳимдир. Шу сабабдан қуйидаги таклифларни билдирамиз:

1. Маҳаллий Кенгашлар қарорлар лойиҳалари матнларини ва уларга доир таҳлилий материалларни Кенгаш муҳокамасидан кейин ҳудудий босма ОАВларда, шунингдек, расмий веб-сайтларда (ҳали барча маҳаллий вакиллик органларининг сайтлари тўлиқ шаклланган эмас) тезкор эълон қилиб боришни ҳуқуқий асосда йўлга қўйиш лозим. Бу маҳаллий вакиллик органи фаолиятининг очиқ ва шаффоф бўлиши, бошқа жамоат тузилмалари билан ижтимоий шериклик муносабатлари йўлга қўйилишига хизмат қилади.

2. Жамоатчилик ташкилотлари билан маслаҳатлашиш ва уларнинг салоҳиятидан қарор лойиҳаларини ишлаб чиқиш жараёнида фойдаланишнинг самарали механизмини яратиш. Халқ депутатлари вилоят, туман, шаҳар Кенгашининг Намунавий регламентнинг 24-моддасига: "Сессияда масалаларни кўриб чиқиш жараёнида муҳокама этилаётган масалага дахлдор бўлган тегишли жамоатчилик институти вакиллари қисқача фикрлари тингланади. Билдирилган фикрлар муҳокама овозга қўйилиб, тегишли қарор қабул қилинади", деган нормани киритиш.

Фуқаролар ўзларининг сиёсий ирода ва манфаатларини ифодалайдиган жамоат ташкилотлари фаолияти воситасида ёки бевосита сиёсий қарорлар қабул қилиш жараёнида иштирок этади. Бу қуйидаги ижтимоий-сиёсий ўзгаришларни амалга оширишга замин тайёрлайди:

биринчидан, фуқароларнинг қарорлар қабул қилишдаги иштироки уларнинг сиёсий-ижтимоий манфаатларини рўёбга чиқаришга хизмат қилиб, ижтимоийлашув жараёнини кучайтиради. Натижада, уларнинг жамият ва давлат ишларига жалб этилиши янада ортади;

иккинчидан, қарорлар қабул қилишда фаол сиёсий иштирок этиши оддий фуқа-

ролар манфаатларининг ҳисобга олинишига, эркин инсоний қадр-қиммат туйғусининг таъминланишига ҳамда фуқароларда сиёсий масъуллиқ руҳининг шакллантирилишига олиб келади;

учинчидан, фуқаролар манфаатларининг турли хил жамоат ташкилотлари ва сиёсий партиялар воситасида ифодаланиши натижасида олган кўникмалари уларни янада фаоллаштиради, бу билан ўзаро манфаатлар келишуви оқибатида Кенгашларнинг самарали фаолият кўрсатишига катта ҳисса қўшади;

тўртинчидан, сиёсий иштирок ҳар бир фуқарони ўзлигини англашга, унинг жамиятда ўзига муносиб ўрин эгаллашига шарт-шароитлар яратади. Натижада, ўз мамлакати ва ҳудудига эгаллик ҳиссини шакллантириб, миллий ифтихор туйғуларини гавдалантиради;

бешинчидан, маҳаллий ҳокимият органлари барча ижтимоий гуруҳлар манфаатларининг ўз сиёсий қарорларида ифодаланишига ва уларни ҳаётда амалга ошишига эришиш жараёнини янада мустаҳкамлайди. Натижада қарорларни бажаришга доир тадбирларнинг ҳудудда ҳеч бир зўриқишсиз ва ихтиёрий равишда қабул қилиниши ҳамда кўллаб-қувватланишига олиб келади;

олтинчидан, жамиятдаги кўпчилик фуқаролар иродасининг ифодаланишига шарт-шароитлар яратилиб, жамият ва давлат ҳокимиятининг демократик тамойиллар асосида фаолият кўрсатишидаги асос мустаҳкамланади.

Юқорида келтирилган мазкур ҳолатлар маҳаллий Кенгашларда фуқаролар ва турли ижтимоий гуруҳлар манфаатларини амалда ифода этишга, шу орқали улар орасида ҳамкорлик ва бирдамлик рўй бериши орқали маҳаллий бошқарувнинг асосий белгиларидан бири ҳаётда ўз ифодасини топади.

Манба ва адабиётлар

1. Jayne Meyer Tucker. *Decision making at the local level - the missing link? A thesis submitted for the degree of Doctor of Philosophy of the Australian National University*. ProQuest LLC. 2017. — Pp.237.

2. Lowndes V. and Sullivan H. 2008, 'How low can you go? Rationales and challenges for neighbourhood governance', *Public Administration*, vol. 86, no. 1, — Pp. 53-74.

3. Richards P.G. *The Local Government System*. London: Allen & Unwin. 1983. P. 167.

4. Goss S. *Making Local Governance Work - Networks, Relationships and the Management of Change*. Basingstoke: Palgrave. 2001. P.134.

5. Putnam R. *Bowling Alone*. New York: Simon and Schuster. 2000.

6. Converse P. "The Nature of Belief Systems in Mass Publics." In D. Apter (Ed.) *Ideology and Discontent*. New York: Free Press. 1964.

7. Haskell J. *Direct Democracy or Representative Government?: Dispelling the Populist Myth*. Boulder, CO: Westview Press. 2001.

8. J. Yates, E. Veinott and A. Palatano. "Hard Decisions, Bad Decisions: On Decision Quality and Decision Aiding." In S. Schneider and J. Shanteau (Eds.) *Emerging Perspectives on Judgment and Decision Research*. Cambridge: Cambridge University Press. 2003.

9. Steven Halls. *The concept and practice of territorial representation in English Local Government: impacts of government policies*. Dissertation submitted in part fulfilment of the requirements of The Nottingham Trent University for the degree of Master of Philosophy. Published by ProQuest LLC. 2016. PP. 162.

10. Schumpeter J. *Capitalism, Socialism, and Democracy*. New York: Harper and Row. 1942.

11. W. Miller and D. Stokes. "Constituency Influence in Congress." *American Political Science Review*. 1963. 57 (1): 45-56.

12. *Participation of NGOs in the process of policy-and law - making. Comparative analysis*. Bulgarian Center for Not-for-Profit Law. Bulgaria // www.bcnl.org.

13. Каримов И.А. Она юртимиз бахту иқболи ва буюк келажаги йўлида хизмат қилиш - энг олий саодатдир. — Т.: "Ўзбекистон", 2015. — 210 б.

14. *Ўзбекистон Республикаси Президентининг 2019 йил 27 майдаги "Ўзбекистон Республикасида коррупцияга қарши курашиш тизимини янада такомиллаштириш чоратадбирлари тўғрисида"ги ПФ-5729-сонли Фармони*. // www.uza.uz.

15. Фуқаролик жамияти асослари: ўқув қўлланма.// А. Жалилов, У. Муҳаммадиев, Қ. Жўраев ва бошқ. — Т.: 2015. — 197 б.

16. Мирзиёев Ш.М. Парламентимиз ҳақиқий демократия мактабига айланиши, ислохотларнинг ташаббускори ва асосий ижрочиси бўлиши керак. 2017 й. 12 июль. // www.uza.uz/oz/politics/parlamentimiz-a-i-iy-demokratiya-maktabiga-aylanishi-islo-ot-12-07-2017.

17. "Норма ижодкорлиги фаолиятини тақомиллаштириш концепцияси". Ўзбекистон Республикаси Президентининг 2018 йил 8 августдаги ПФ-5505-сонли Фармонида 1-илова. // ҚХММБ: 06/18/5505/1639-сон.

18. Bellamy C. & Raab C.D. Wiring up the Deck-Chairs. *Parliamentary Affairs*. 1999. 52(3) July. — 518-534.

19. Steven Halls. *The concept and practice of territorial representation in English Local Government: impacts of government policies*. Dissertation submitted in part fulfilment of the requirements of The Nottingham Trent University for the degree of Master of Philosophy. Published by ProQuest LLC. 2016. — Pp. 162.

20. Матвеев А. А., Гуцина А. А. Влияние неформальных практик на процесс принятия управленческих решений в органах государственной власти и местного самоуправления // *Управленческое консультирование*. № 7. 2016. — С. 8-13.

21. Мирзиёев Ш.М. Буюк келажегимизни мард ва олижаноб халқимиз билан бирга қурамыз. — Т.: "Ўзбекистон", 2017. — 49 б.

22. <http://uza.uz/oz/documents/zbekiston-respublikasini-yanada-rivozhlantirish-b-yicharak-07-02-2017>

23. "Халқ сўзи". 2019 йил 22 январь.

24. Мирзиёев Ш.М. Миллий тараққиёт йўлимизни қатъият билан давом эттириб, янги босқичга кўтарамиз. 1-жилд. — Т.: "Ўзбекистон", 2017. — 439 б.

**Бошқарув қарорлари қабул қилишда
маҳаллий вакиллик органлари ва
жамоатчилик институтлари
ҳамкорлиги**

Мақсад Исабаев,

Наманган давлат университети катта
ўқитувчиси

Аннотация: мақолада фуқароларнинг маҳаллий бошқарувдаги иштирокини бевосита ўзи ёки танланган вакиллар (сиёсий институтлар) орқали амалга ошириши, сиёсий қарорлар қабул қилиш жараёнида жамоатчилик назоратининг аҳамияти қай даражада эканлиги, фуқароларнинг қарорлар қабул қилиш жараёнида оид халқаро ва миллий қонунчилик тадқиқ этилган. Шунингдек, қарорлар қабул қилишда жамоатчилик тузилмаларининг иштирокини оширишга қаратилган амалий таклифлар берилган.

Калит сўзлар: жамоатчилик ташкилотлари, сиёсий қарор, фуқаролик институтлари, маҳаллий кенгаш, жамоатчилик билан алоқалар, Электрон ҳукумат, ОАВ.

**Сотрудничество
местных представительных органов и
общественных институтов в принятии
управленческих решений**

Мақсад Исабаев,

старший преподаватель
Наманганского государственного
университета

Аннотация: в данной статье исследовано международное и национальное законодательство о процессах принятия решений гражданами, насколько важен общественный контроль в процессе принятия политических решений, осуществление участия граждан в органах местного самоуправления напрямую или через избранных представителей (политические институты). Также были внесены практические предложения, направленные на повышение участия общественных структур в принятии решений.

Ключевые слова: общественные организации, политические решения, гражданские институты, местный совет, связи с общественностью, электронное правительство, СМИ.

**The of cooperation between government
agencies and local representative bodies
in management decision making**

Maksad Isabaev,

Senior lecturer, Department of "Social
Sciences", Namangan State University

Abstract: this article reviews international and national legislation on citizens decision-making processes, the importance of public control in the process of political decision-making, the implementation of citizens' participation in local government directly by itself or through elected representatives (political institutions). Also, practical proposals aimed at increasing the participation of public structures in decision-making were made.

Keywords: public organizations, political decision, civil institutions, local council, Public Relations, E-Government, media.

Дилмуроджон РАҲИМОВ,
*Ўзбекистон Республикаси Президенти ҳузуридаги
Давлат бошқаруви академияси таянч докторанти*

ДАВЛАТ ФУҚАРОЛИК ХИЗМАТИГА КАДРЛАР ТАНЛАШДА МЕРИТОКРАТИЯ ТАМОЙИЛИНИ ҚЎЛЛАШ

Ўзбекистон Республикаси Президенти Шавкат Мирзиёев Олий Мажлисга Мурожаатномасида коррупцияга қарши курашишнинг самарали воситаларидан бири сифатида давлат хизматида кадрларни танлаш ва ишга қабул қилишнинг очиқ тизимини йўлга қўйиш ҳамда ушбу тизим асосида кадрларни танлашда эски усуллардан воз кечиб, уларнинг интеллектуал салоҳиятини, маънавий фазилатларини баҳолайдиган очиқ ва ошкора танлов тизимини жорий этиш лозимлигини алоҳида қайд этди [1]. Таъкидлаш жоизки, бугунги кунда Ўзбекистонда давлат фуқаролик хизмати самарадорлигини ошириш, хусусан, уни юқори малакали, етук кадрлар билан таъминлаш масаласи мутлақо янги босқичга кирди. Жумладан, Ўзбекистон Республикаси Президентининг 2019 йил 3 октябрдаги "Ўзбекистон Республикасида кадрлар сиёсати ва давлат фуқаролик хизмати тизимини тубдан такомиллаштириш чора-тадбирлари тўғрисида"ги ПФ-5843-сонли Фармони билан давлат фуқаролик хизмати соҳасини ривожлантиришнинг йўналишлари белгиланди [2]. Шунингдек, давлат хизмати соҳаси бўйича ваколатли орган - Ўзбекистон Республикаси Президенти ҳузуридаги Давлат хизматини ривожлантириш агентлиги ташкил этилди. Агентлик давлат органлари ва ташкилотларида ходимларни бошқариш ва инсон ресурсларини ривожлантириш соҳасида ягона давлат сиёсатини амалга ошириш учун масъул этиб белгиланди [3]. Фармонда давлат фуқаролик хизматида меритократия тамойилини жорий этиш белгиланган бўлиб, мазкур тушунчани илмий тадқиқ

этиш ва уни амалиётда самарали қўллаш бўйича таклиф ва тавсиялар ишлаб чиқиш Ўзбекистон Республикасида давлат фуқаролик хизматининг энг муҳим масалаларидан ҳисобланади.

Фармонда меритократия тамойили касбга оид сифатлари ва алоҳида хизматларини одилона ва объектив баҳолаш асосида энг муносиб ва қобилиятли шахсларни давлат фуқаролик хизматида қабул қилиш ҳамда уларнинг хизмат поғоналари бўйича кўтарилишини назарда тутувчи тушунча сифатида изоҳланган. Шу ўринда "меритократия" тушунчасининг келиб чиқиши ва унинг моҳиятини ўрганиш мақсадга мувофиқ бўлади.

Илк бор "меритократия" тушунчаси британиялик социолог ва сиёсатчи Майкл Янг томонидан 1958 йилда нашр этилган "Меритократия юксалиши" китобида таърифланган [4]. Дастлаб, мазкур тушунча менежментдан кўра, сиёсатга яқинроқ бўлган эди, шунга қарамай, ушбу атама бугунги кунда бошқарув соҳасида энг кўп ишлатиладиган тушунчалардан бирига айланди. Меритократия луғавий маъносига кўра, (лотинча *meritus* - энг қобилиятли, лаъқатли; юнонча *kratos* - ҳокимият, бошқариш) "энг муносиблар ҳокимияти" деган маънони англатади. Унга кўра, меритократия - ижтимоий келиб чиқиши, ижтимоий мавқеи, бойлиги ёки ҳокимиятидан қатъи назар, шахсларнинг юқори поғонага кўтарилишлари учун қобилияти ва ютуқлари асос бўлган тизим [5].

Меритократия ҳам хусусий секторда, ҳам давлат хизмати соҳасида кенг қўлланилаётганини кўриш мумкин. Масалан,

йирик иқтисодий компанияларнинг меритократик корпоратив маданиятни йўлга қўйганлиги уларнинг ютуқлари сифатида баҳоланади. Меритократия тамойилларини қабул қилган компаниялар ўз ходимларига ўз фикрини эркин билдириш, иш жараёнларига бевосита таъсир кўрсатиш ва муҳим қарорлар қабул қилиш ҳуқуқини яратиб берадилар. Аммо яратиб берилган мазкур имкониятлар, биринчи навбатда, даромад топиш мақсадида амалга оширилади [6]. Бугунги кунда меритократия тамойилларини юқори технологиялар асосида кенг қўллаётган машҳур компаниялар жумласига "Убер" ва "Амазон" кабиларни киритиш мумкин [7].

Давлат хизматининг "очиқ" модели хусусиятлари устун бўлган Буюк Британия, АҚШ, Сингапур, Канада, Янги Зеландия, Бельгия, Нидерландия, Норвегия, Финляндия, Швейцария каби мамлакатларда меритократик тамойил самарали йўлга қўйилганлигини кўриш мумкин.

Таъкидлаш жоизки, давлат фуқаролик хизматида меритократия тамойилининг қўлланилиши тизимдаги лавозимларнинг ижтимоий келиб чиқиши, иқтисодий аҳволи, жинси, диний мансублигидан қатъи назар, энг муносиб бўлганлар эгаллашини таъминлайди. Меритократия давлат фуқаролик хизматида қариндошлик, таниш-билишчилик, коррупция ва давлат хизматига киришда малакасизлик кабиларни рад этади. У тенглик, касбий компетенция (билим, қўникма ва малака) тамойилларини қўллаб-қувватлайди. Бугунги кунда аксарият мамлакатларда, давлат хизматига кадрларни қабул қилиш жараёнида меритократия тегишли компетенцияга эга бўлиш, умумий тестдан ўтиш ва иш талабларига жавоб бериш билан боғлиқ. Одатда, давлат хизматига кадрларни қабул қилиш умумий ва психологик тестлар ҳамда танлов комиссияси билан суҳбатлар асосида амалга оширилади.

Меритократиянинг асосий элементлари қуйидагилардан иборат:

- давлат хизматига кадрларни қабул қилиш танлов асосида амалга оширилади;
- номзодларни баҳолаш уларнинг ком-

петенциялари ва фаолият самарадорлигига қараб белгиланади;

- давлат хизматчиларини баҳолаш натижасида уларни моддий рағбатлантириш, лавозимларини ошириш, натижалари қониқарли бўлмаган ходимларни ишдан бўшатиш ёки улар малакасини ошириш кабилар амалга оширилади;

- барча давлат хизматчиларига тенг муносабатда бўлиш;

- турдош ишларни бажарганлик учун тенг иш ҳақи (иш натижаларига қараб тўлов)ни амалга ошириш.

Юқорида таъкидланганидек, Ўзбекистон Республикаси Президентининг тегишли фармони давлат фуқаролик хизматида меритократия тамойилини қўллашнинг ҳуқуқий асоси бўлди. Унга қўра, 2020 йил 1 январдан бошлаб, тажриба тартибида, Ўзбекистон Республикаси Адлия вазирлиги, Бандлик ва меҳнат муносабатлари вазирлиги, Молия вазирлиги ва "Халқ банки" АЖ, шунингдек, 16 та шаҳар ва туман ҳокимликларида давлат фуқаролик хизматига қабулнинг очиқ мустақил танлов асосида (сайланадиган ва алоҳида тартибда тайинланадиган лавозимлар бундан мустасно) амалга оширилиши, 2021 йил 1 январдан бошлаб, мазкур тизимнинг давлат фуқаролик хизмати назарда тутилган республиканинг барча давлат органлари ва ташкилотларида жорий қилиниши белгиланган. Мазкур жараёни амалга оширишга Ўзбекистон Республикаси Президенти ҳузуридаги Давлат хизматини ривожлантириш агентлиги масъул ҳисобланади. Агентлик энг истиқболли кадрларни давлат фуқаролик хизматига очиқ мустақил танлов асосида қабул қилишни ташкиллаштириш соҳасида қуйидаги ваколатларга эга:

- ўз амалиёти ва илғор хорижий тажрибани ҳисобга олган ҳолда давлат фуқаролик хизматига саралаб олишнинг асосий параметрларини ишлаб чиқиш ва такомиллаштириш;

- мустақиллик, одиллик ва шаффофлик тамойиллари асосида миллий кадрлар заҳирасига кадрларни танлов асосида қабул қилишни ташкиллаштириш;

- давлат фуқаролик хизматига танлов асосида саралаб олишни ўтказиш бўйича давлат органлари ва ташкилотларининг

кадрлар билан ишлаш бўлинмалари ишини мувофиқлаштириш;

- танлов асосида давлат фуқаролик хизматига кираётган давлат хизматчиларининг хизматга оид фаолиятини мониторинг қилиш, шу жумладан, уларни давлат хизматидан бўшатиш тўғрисидаги масалани келишиш.

Ўтган давр мобайнида Давлат хизматини ривожлантириш агентлиги томонидан меритократия тамойилини амалиётга жорий қилиш бўйича қатор ишлар амалга оширилди. Жумладан, давлат фуқаролик хизматига кадрларни очиқ танлов асосида қабул қилишнинг механизмлари шакллантирилмоқда.

Умуман олганда, давлат фуқаролик хизматида лавозимларни эгаллашнинг, асосан, иккита тури мавжуд:

1. Лавозимга тайинлаш орқали давлат фуқаролик хизматига кириш.

2. Танлов асосида давлат фуқаролик хизматига кириш.

Аксарият ривожланган давлатларда фақатгина давлат ва ҳукумат раҳбари давлатнинг энг муҳим лавозимларига тайинлаш орқали кадрларни давлат фуқаролик хизматига қабул қилиш ҳуқуқига эга. Қолган барча лавозимлар учун очиқ танлов ўтказилади. Давлат фуқаролик хизматида бўш иш ўринларини танлов асосида тўлдириш бир қанча ижобий хусусиятларга эга.

Биринчидан, мазкур жараён давлат фуқаролик хизматига малакали кадрларни жалб этиш, ўз навбатида, давлат фуқаролик хизмати самарадорлигининг такомиллашувига олиб келади. Масалан, россиялик социолог Е.Литвинцева фикрича, танлов асосида бўш ўринларга кадрларни жалб этиш ташкилотларни сифатли кадрлар билан таъминлашга хизмат қилади [8]. Ўзбекистонлик тадқиқотчилар Ш.Асадов ва Ф.Юлдашева давлат фуқаролик хизматида бўш иш ўринларига танлов ўтказишда Танлов комиссияси иш берувчи вакилларида ташқари, илмий ва таълим муассасалари ходимларини, жамоатчилик вакилларини ҳам ўз ичига олган ҳолда фаолият олиб борса, манфаатлар тўқнашуви эҳтимоли истисно қилинишини таъкидлашади [9].

Иккинчидан, давлат фуқаролик хизматига очиқ танловларнинг амалга оширилиши фуқароларнинг конституциявий

ҳуқуқларини ҳам кафолатлайди. Боиси, Конституциямизнинг 18-моддаси Ўзбекистон Республикасида барча фуқаролар бир хил ҳуқуқ ва эркинликларга эга бўлиб, жинси, ирқи, миллати, тили, дини, ижтимоий келиб чиқиши, эътиқоди, шахси ва ижтимоий мавқеидан қатъи назар, қонун олдида тенглигини, 32-моддаси фуқаролар жамият ва давлат ишларини бошқаришда бевосита иштирок этиш ҳуқуқига эга эканлигини, 37-моддаси эса, ҳар бир шахс меҳнат қилиш, эркин касб танлаш, адолатли меҳнат шароитларида ишлаш ва қонунда кўрсатилган тартибда ишсизликдан ҳимояланиш ҳуқуқига эга эканлигини назарда тутди [10]. Ўзбекистон Республикасида Меҳнат кодексининг 6-моддаси барча фуқаролар меҳнат ҳуқуқларига эга бўлиш ва улардан фойдаланишда тенг имкониятларга эга эканлиги, 78-моддаси ишга қабул қилишни ғайриқонуний равишда рад этишга йўл қўйилмаслиги белгиланган бўлиб, мазкур қоидалар давлат хизматига ҳам тааллуқлидир [11]. Умуман олганда, давлат хизматига киришда тенг ҳуқуқлилик масаласи, илк маротаба Инсон ҳуқуқлари умумжаҳон декларациясида эътироф этилган бўлиб, унинг 21-моддаси иккинчи қисмига кўра, ҳар бир инсон ўз мамлакатада давлат хизматига киришда тенг ҳуқуққа эга [12].

Давлат фуқаролик хизматига киришни танлов асосида амалга ошириш бўйича агентлик томонидан Давлат фуқаролик хизматчилари вакант лавозимлари ягона очиқ портали (vacancy.argos.uz) ишлаб чиқилди. Мазкур портал давлат органлари ва ташкилотларидаги вакант лавозимларни муносиб кадрлар билан тўлдириш учун ташкил этилган бўлиб, унда давлат фуқаролик хизматидаги вакант лавозимлар учун танловлар эълон қилинади. Дастлаб, 2020 йилнинг июнь-июль ойларида Давлат хизматини ривожлантириш агентлиги ҳудудий филиалларидаги бўш лавозимлар учун очиқ мустақил танлов эълон қилиниб, у 3 босқичда амалга оширилди.

Биринчи босқичда танловда иштирок этаётган номзодларнинг ҳужжатлари вакант лавозимга қўйиладиган малака талабларига мувофиқлиги ўрганилди ва фақат малака талабларига тўлиқ мос келган номзодлар кейинги босқичга ўтказилди.

Иккинчи босқичда номзодларнинг ахборот-коммуникация технологиялари, иқтисодиёт, маънавият ва тарих, сиёсат ва ҳуқуқ, шунингдек, бошқа соҳалар бўйича билим ва кўникмалари тест синовидан ўтказилди. Тест натижаларига кўра, 60 баллдан юқори балл тўплаган номзодлар ушбу босқичдан муваффақиятли ўтган дея баҳоланиб, психологик саралаш ва суҳбат жараёнларига тавсия этилди.

Учинчи босқичда номзоднинг "психологик портрети"ни шакллантириш мақсадида психодиагностика тести олинди.

Тўртинчи босқичда эса танлов комиссияси аъзолари суҳбатидан ўтказилди. Суҳбат жараёнида номзодларнинг шахсий ва касбий кўникмаларига баҳо берилди [13].

Меритократия тамойили орқали ўтган давр мобайнида Давлат хизматини ривожлантириш агентлиги, Бандлик ва меҳнат муносабатлари Қишлоқ хўжалиги, Молия ва Халқ таълими вазирликлари, шунингдек, 50 дан ортиқ туман ва шаҳар ҳокимликларининг жами 250 га яқин вакант лавозимлари бўйича эълон қилинган танловларда 12 мингдан ортиқ номзод қатнашиш учун ҳужжат топширди, яъни ўртача 45 киши битта ўринга очиқ танлов асосида кураш олиб борди. 2020 йил декабрь ҳолатига кўра, ушбу платформа орқали ташкил этилган танловлар натижаларига кўра, 220 нафар энг муносиб номзод давлат органи ва ташкилотларига ишга қабул қилинди. Очиқ танлов асосида ишга қабул қилинганларнинг 20 нафари олий таълим муассасаларини 2019 йилда тамомлаган бўлса, 19 нафари 2020 йилда тугатган [14].

Таъкидлаш жоизки, очиқ танлов асосида кадрларни давлат фуқаролик хизматига қабул қилиш фуқаролар (номзодлар) учун очиқлик ва шаффофликни таъминлаш, тенг имкониятлар яратиш билан бирга давлат фуқаролик хизматини малакали кадрлар билан таъминлашга хизмат қилмоқда. Давлат фуқаролик хизматчилари вакант лавозимлари ягона очиқ портали эса, номзодлар учун қатор имконият ва қулайликларни тақдим этмоқда. Хусусан, танловда иштирок этиш истагида бўлган номзодлар бир йўла давлат органининг бир қанча бўш иш ўрни учун ариза топшириши мумкин.

Номзодларнинг ташкилотларга ҳужжатлар олиб бориши ҳам талаб этилмайди. Номзод ҳақидаги барча маълумотлар Ягона миллий меҳнат тизими орқали автоматик тарзда ўз аризасида акс этади.

Фикримизча, эндиликда, кадрларни давлат фуқаролик хизматига очиқ танлов асосида қабул қилишнинг ижросини кенгайтириш, яъни танловларни давлат фуқаролик хизматига оид барча давлат органларида ўтказиш билан бир қаторда, унинг ҳуқуқий асосларини мустаҳкамлаш лозим. Бу борада давлат фуқаролик хизматига очиқ танлов асосида қабул қилиш тўғрисида Низом ишлаб чиқиш лозим. Низомда давлат фуқаролик хизматига очиқ танлов асосида қабул қилиш механизмларини, хусусан, танлов босқичлари, ҳар бир босқичнинг шартлари, уларни ташкил этиш масалалари, тест ва суҳбатнинг мазмун доираси каби жиҳатларнинг ифодаланиши мақсадга мувофиқ.

Манба ва адабиётлар

1. *Ўзбекистон Республикаси Президенти Шавкат Мирзиёевнинг Олий Мажлисга Мурожаатномаси.* // <https://president.uz/uz/lists/view/4057>

2. *Ўзбекистон Республикаси Президентининг Фармони. Ўзбекистон Республикасида кадрлар сиёсати ва давлат фуқаролик хизмати тизимини тубдан такомиллаштириш чора-тадбирлари тўғрисида.* // <http://lex.uz/docs/4549998>

3. *Ўзбекистон Республикаси Президентининг Қарори. Ўзбекистон Республикаси Президентини ҳузуридаги Давлат хизматини ривожлантириш агентлиги фаолиятини ташкил этиш чора-тадбирлари тўғрисида.* // <http://lex.uz/docs/4552053>

4. Appiah KA. *The myth of meritocracy: who really gets what they deserve?* // <https://www.theguardian.com/news/2018/oct/19/the-myth-of-meritocracy-who-really-gets-what-they-deserve>

5. Simard C. *Is Your Company a Meritocracy?* // <https://www.fastcompany.com/1118575/your-company-meritocracy>

6. Whitehurst J. *Meritocracy: the workplace culture that breeds success.* *Wired.* // <https://www.wired.com/insights/2014/10/meritocracy/>

7. Tobak S. *In Defense of Uber, Amazon*

and Meritocracy. // <https://www.entrepreneur.com/article/289919>

8. Литвинцева Е.А. Проблемы реализации конкурсных процедур в системе государственной гражданской службы // Социология власти. 2009, № 5. — С. 140-148.

9. Ўзбекистон Республикаси давлат фуқаролик хизматини такомиллаштириш масалалари [Матн]: монография / Х.Азизов [ва бошқ.] — Т.: «Shafoat Nur Fayz», 2020. — 126 б.

10. Ўзбекистон Республикасининг Конституцияси. // <https://lex.uz/docs/20596>

11. Ўзбекистон Республикасининг Меҳнат кодекси. // <https://lex.uz/docs/142859>

12. Universal Declaration of Human Rights. // <https://www.un.org/en/about-us/universal-declaration-of-human-rights>

13. Танлов ўз якунига етди: ғолиблар тез орада янги иш жойида фаолиятини бошлайди. // <https://argos.uz/ads/308/>

14. Энди кадрлар очиқ танлов асосида танланади. // https://www.uza.uz/uz/posts/endi-kadrlar-ochiq-tanlov-asosida-tanlanadi_237206.

Давлат фуқаролик хизматига кадрлар танлашда меритократия тамойилини қўллаш

Дилмуроджон Раҳимов,

Ўзбекистон Республикаси Президентининг ҳузуридаги Давлат бошқаруви академиясининг докторанти

Аннотация: мазкур мақолада Ўзбекистон Республикаси давлат фуқаролик хизматига кадрларни қабул қилишда меритократия тамойилининг аҳамиятини тадқиқ этиш мақсади қилинган. Унда "меритократия тамойили" тушунчасининг моҳияти, хусусиятлари ва республикада қўллаш жараёни тавсиф қилинган. Давлат фуқаролик хизматига очиқ танлов асосида кадрларни қабул қилишнинг ижобий хусусиятлари тизимлаштирилган. Тадқиқотдан келиб чиқиб, бир қанча таклиф ва тавсиялар илгари сурилган.

Калим сўзлар: давлат хизмати, давлат фуқаролик хизмати, давлат фуқаролик хизматчиси, меритократия тамойили, очиқ танлов, компетенция, кадр, вакант лавозим.

Использование принципа меритократии при отборе кадров на государственную гражданскую службу

Дилмуроджон Раҳимов,

базовый докторант Академии государственного управления при Президенте Республики Узбекистан

Аннотация: данная статья направлена на изучение важности принципа меритократии при наборе персонала на государственную гражданскую службу Республики Узбекистан. В статье анализируются сущность, особенности и процессы применения принципа меритократии в нашей республике. Систематизированы положительные особенности приема на государственную службу на основе открытого конкурса. На основании исследования был сделан ряд предложений и рекомендаций.

Ключевые слова: государственная служба, государственная гражданская служба, государственный гражданский служащий, принцип меритократии, открытый конкурс, компетентность, персонал, вакансия.

The importance of the principle of meritocracy in recruitment of personnel into civil service

Dilmurodjon Rahimov,

doctoral student of the Academy of Public Administration under the President of the Republic of Uzbekistan

Abstract: this article aims to study the importance of the principle of meritocracy in the recruitment of personnel to the civil service of the Republic of Uzbekistan. The article analyzes the essence, features and application processes of the concept of the principle of meritocracy in our Republic. The positive features of recruitment to the civil service on the basis of open competition are systematized. Based on the research, a number of suggestions and recommendations have been made.

Keywords: public service, civil service, civil servant, the principle of meritocracy, open competition, competence, staff, vacancy.

Аслиддин СУЛТОНОВ,
PhD (фалсафа фанлари бўйича),
Тошкент кимё-технология институти тадқиқотчиси

МЕРИТОКРАТИЯ – БОШҚАРУВ МАДАНИЯТИНИ РИВОЖЛАНТИРИШНИНГ ЗАМОНАВИЙ ПАРАДИГМАСИ

XX асрнинг охирларидан бери жаҳон миқёсида содир бўлаётган воқеа-ҳодисалар, сиёсий жараёнлар бир қадар жўшқин ва жадал кечиб келмоқдаки, улар инсоният тамаддунининг бугунги характери, номи ва йўналишларини белгилаб беради. Замонавий глобал жараёнларнинг йўналиши ва хусусиятлари шунчалик ранг-баранг ва мураккабки, уларни ўз вақтида аниқлаш қийин бўлиб қолмоқда. Шундай бўлса-да, ривожланган ва ривожланаётган мамлакатлардаги давлат ҳокимияти тизимида эътибор қаратилаётган устувор йўналишлардан келиб чиқиб, бугунги давр сиёсий парадигмасини аниқлаш, унинг ўзига хослиги ҳақида муайян хулосани шакллантириш имкони мавжуд.

Парадигма (paradigma) ҳақида қисқача айтиш жоизки, у юнон тилида "намуна", "ўрнатма" маъноларини англатиб, илмий муаммоларни ҳал этиш намунаси сифатида қабул қилинган илмий назария ҳисобланади. Америкалик олим Томас С. Кун ўзининг "Илмий революциялар структураси" (1962) асарида ёзишича, парадигма деганда, маълум давр ичида илмий жамоатчиликка илмий муаммони қўйиш ва ҳал этиш намунаси бўлиб хизмат қиладиган ва кўпчилик томонидан эътироф этилган илмий назария тушунилади. Унга кўра, илмий жамоатчилик маълум парадигмани эътироф этган олимлардан ташкил топади. Шу маънода, парадигма у ёки бу фан соҳасининг асосий муаммосини ташкил этиб, дарсликлар ва олимларнинг мумтоз (классик) асарларида ўз ифодасини топади. Илмий жамоатчилик томонидан умумэътироф этилган илмий намуна, дастур ва услублар ҳамда қадриятларнинг янгиланиши парадигмаларнинг янгиланиши

бўлиб, фан ва ҳаёт шу асосда тараққий этиб боради [10; 321].

Барча соҳаларда бўлаётгани каби янги Ўзбекистон шароитида ҳам давлат ҳокимияти ва бошқаруви тизимида парадигмал ўзгариш ва янгиланиш жараёнлари юз бермоқдаки, уларнинг хусусиятларини аниқлаш асосида амалиётга доир илғор таклиф-тавсияларни ишлаб чиқиш долзарб аҳамият касб этади. Шу нуқтаи назардан, мазкур мақолада бугунги тараққиёт босқичида республикамызда давлат бошқаруви соҳасида юзага келган эҳтиёж ҳамда унинг англланган шакли хусусида фикр юритишга ҳаракат қиламиз.

Сўнгги беш йилликда кечган ва ҳозирда ҳам кечаётган ижтимоий-сиёсий жараёнлар шундан далолат берадики, янги Ўзбекистон шароитидаги давлат ҳокимияти ва бошқарув тизимини маданий воқелик даражасига кўтаришга муҳим вазифа сифатида эътибор қаратиб келинмоқда. Бироқ бунинг аниқ илмий-ташкилий негизи бўлмагани туфайли меритократик тамойилни жорий этиш зарурати юзага келди. Чунончи, Президент Шавкат Мирзиёевнинг 2017 йилги Олий Мажлисга Мурожаатномасида: "Биз бошқарув соҳасида, биринчи навбатда, ижро ҳокимияти органлари фаолиятини такомиллаштириш, кадрлар, моддий ресурслардан оқилона фойдаланиш бўйича аниқ мезон ва тартибларни жорий этишимиз зарур", дея таъкидлаб ўтилган эди [1]. Кадрлар ресурсларидан оқилона фойдаланиш бўйича аниқ мезон ва тартиблар деганда, айнан меритократия тамойили назарда тутилган эди. Мазкур сиёсий ғояни амалга ошириш йўлида кейинчалик, 2019 йил 3 октябрда Ўзбекистон Республикаси Президентининг "Ўзбекистон Рес-

публикасида кадрлар сиёсати ва давлат фуқаролик хизмати тизимини тубдан такомиллаштириш чора-тадбирлари тўғрисида"-ги ПФ-5843-сонли Фармони қабул қилинди. Унда белгиланишича, "Касбга оид сифатлари ва алоҳида хизматларини одилон ва объектив баҳолаш асосида энг муносиб ва қобилиятли шахсларни давлат фуқаролик хизматида қабул қилиш ҳамда уларнинг хизмат поғоналари бўйича кўтарилишини назарда тутувчи меритократия тамойилини қўллаш" давлат фуқаролик хизматини янада такомиллаштириш ва ислоҳ қилишнинг устувор йўналишларидан саналади [2]. Демак, янгиланаётган Ўзбекистонда меритократия тамойилига ўтишнинг сиёсий ва ҳуқуқий асослари юзага келган бўлиб, галдаги вазифа уни амалда рўёбга чиқаришнинг ташкилий-методик чора-тадбирларини кўриш билан боғлиқ бўлиб қолмоқда.

Шу ўринда меритократия тамойилининг мазмуни, тарихий ривож ва сиёсий-фалсафий моҳияти ҳақида тўхталиб ўтсак.

Меритократия латинча *meritus* - "муносиб" ва юнонча *kratos* - "ҳокимият, бошқарув" сўзларидан таркиб топган бўлиб, лугавий жиҳатдан "муносиблар ҳокимияти", деган маънони англатади. Мазкур тамойилни амалиётга жорий этиш кишиларнинг у ёки бу ижтимоий вазифага салоҳияти (қобилияти, лаёқати, истеъдоди, иқтидори, билими) етарлилигини аниқ ўлчовлар асосида баҳолаш, саралаш ва жой-жойига қўйишни тақозо этади.

Меритократия тамойили тарихига назар ташласак, маълум бўладики, у Шарқ давлатчилиги тажрибаларида муайян даражада амал қилган. Хусусан, Ҳиндистоннинг машҳур давлат ва жамоат арбоби Жавоҳарлал Нерунинг "Жаҳон тарихига назар" номли асарида ёзилишича: "Хитойни миллоддан аввалги I асрдан - миллодий III асргача идора этган Хань сулоласида расмий лавозимларни эгаллаш учун имтиҳонлар жорий этилган. Ҳолбуки, бошқа давлатларда яқин-яқингача (XX аср бошлари учун - А.С.) лавозимга тайинлашнинг фаворитизм, синфий ёки каставий тизими амал қилиб келган" [6; 117]. Хитойдаги мазкур

имтиҳонлар, асосан, конфуцийлик қадриятлари нуқтаи назаридан ўтказилганини ва бу амалиёт XX асрнинг бошларида тўхтаганини қайд этиш жоиз.

Амир Темур давлат бошқарувида ҳам, гарчи тизимли равишда бўлмаса-да, шахсий сифатлар ўлчовига амал қилингани маълум. Чунончи, Соҳибқирон ўз "Тузуқлари"да пири (тахмин қилинишича, Мир Саййид Барака)нинг "Агар ҳар нарсани ва ҳар кимни ўз мартабасида сақлай олмайсанг, салтанатингга бундан кўп халалу зиён етгай. Демак, ҳар кимнинг қадр-қийматини, тутган мавқеини, ҳар нарсанинг ўлчовини белгилаб олишинг ва шунга мувофиқ иш юритишинг керак", деган ўғитига жавобан: "Пиримнинг ушбу мактуби менга етгач, унда буюрилган ҳар бир нарсани бажо келтирдим", "Кимнинг ақли ва шижоатини синов тарозусида тортиб кўриб, бошқаларникидан ортиқроқлигини кўрсам, уни тарбиямга олиб, амирлик даражасига кўтарар эдим", деб ёзади [7; 89-90, 92].

Юқоридаги икки ҳолатга таяниб айтиш мумкинки, кўпгина қадриятлар қатори меритократия тамойилининг амал қилишида ҳам Шарқ ўзига хос ғоявий бешик бўлган, буни асословчи манбалар етарли ва унинг тарихий илдизларига доир махсус тадқиқотларни олиб бориш тақозо этилади. Асосий эътиборни бошқа масалага қаратган ҳолда айтмоқчимизки, ғоя ва қадриятларнинг нақадар узоқ вақт давомида сақланиб қолиши ва такомиллашган ҳолда кейинги авлодга қолдирилиши тизимли таҳлил, стратегик тафаккур, изчил ва комплекс савий-ҳаракатларни талаб этиб, Шарқда бунга имкон камайлани оқибатида яқка тажрибаларга асосланган шарқона меритократик амалиёт кейинчалик Европада ўзига хос тарзда намоён бўла бошлайди.

Москва давлат университети тадқиқотчиси А.В. Чекареванинг қайд этишича, меритократия ҳақидаги фикрлар XX асрнинг ўрталаридан бошлаб, Европа қитъасида бир нечта объектив ва субъектив жараёнлар кенг ёйилиши фонида ривожланган. Сабаби шундаки, бу вақтга келиб:

- тенг ҳуқуқли одамлардан ташкил топган жамиятнинг кўп қатламли мураккаб синфларга, масалан, ишчилар синфининг ўзида "оқ ёқалилар" ва "кўк

ёқалилар" каби ички қатламларнинг ажралиши кузатилади;

- жамиятни кишиларнинг ижтимоий институтларда бажарадиган муайян роли ва тутган мавқеига қараб ўрганувчи Т. Парсонснинг тузилмавий-функционализм назарияси кенг ёйила бошлади;

- ва умуман, ижтимоий мавқени мерос йўли билан эмас, балки ўз қобилиятлари, ютуқлари, ақли ва истеъдоди билан қўлга киритадиганлар жамиятни бошқариши керак, деган қарашлар пайдо бўла бошлайди [9; 73].

Бинобарин, социолог олим Майкл Янг томонидан 1950 йилларда "меритократия" атамаси тенглар жамиятида ижтимоий ҳолат ва мавқенинг қобилият ҳамда ақлидрокка боғлиқлигини, ижтимоий неъматлар эса, кўпроқ муносиблардан камроқ муносибларга қараб тақсимланишини ифодалаш маъносида илмий муомалага киритилади [5; 74]. Айни ўринда, табиий бир савол туғилади: меритократия қайси таълимотнинг меваси ёхуд акс-садоси сифатида юзага келди? Мазкур саволга жавоб бериш учун унинг мавжуд сиёсий-фалсафий таълимотлар тизимида тутган ўрнига тўхталиб ўтиш лозим, деб ўйлаймиз. Қолаверса, ушбу тамойил қайси таълимотнинг таркибий зарурий қисми-ю, қайси таълимотнинг мазмунига зид эканлигини билмасдан туриб, унга муносиб баҳо бериш ҳам қийин ҳисобланади.

Баъзи манбаларда меритократия либерал қарашларнинг муайян йўналиши сифатида изоҳланади. Негаки, АҚШда либерализм тараққий этиши билан у ҳокимият вакиллари томонидан кўпроқ қўллаб-қувватлана бошлади. Моҳиятан ҳам унинг имкониятлар тенглигини олға сурувчи бош ғояси либерал йўналишни ифода этади. Баъзи мутахассислар эса, 1990 йилларда Англия Бош вазири Т.Блэр меритократияни Янги Лейбористларнинг бошланиши сифатида лейбористлар партиясининг ғоявий асослари деб атаганини далил сифатида келтириб, уни неолиберализмга тегишли, деб ҳисоблашади. Бундан ташқари, айрим ривожланган мамлакатлар, хусусан, АҚШ ва айрим Европа давлатларида меритократиянинг жамият миқёсида ишлаётганини таъкидловчи баъзи назари-

ётчилар унга демократиянинг бир тармоғи, учинчи босқичи сифатида ҳам қарашади. Бизнингча, меритократия либерал қарашларни ўз ичига олувчи демократик таълимотнинг зарурий тамойили ҳисобланади. Зеро, ҳар бир ишнинг иқтидорли, истеъдодли, муносиб эгалари халқ орасида яшайди, улар турли қатлам вакиллари орасида шаклланади, фақатгина уларни тўғри саралаб олиш учун имкониятлар тенглигини таъминлаш талаб этилади.

Меритократия тамойили ўз мазмунига кўра, баъзи таълимотлар билан ўзаро зиддиятли муносабат касб этади. Қуйида хавотир билан ва ёки нигилистик руҳда билдирилган айрим қарашларнинг тезисларини келтириб ўтамиз:

1) "Замонавий инфор­мацион жамият шароитида меритократия - воқеликдан кўра кўпроқ фантазия (хом хаёл). Буюк Британияга ўхшаш баъзи мамлакатлар имкониятлар тенглиги ва қобилиятга қараб ўсиш тамойилини илгари сурса-да, амалда замонавий жамиятда "имкониятлар тенглиги" ишламайди, бу жамият табақаланишида янги иерархиядан бошқа натижа бермайди";

2) "Меритократия шароитида тенг имкониятлардан фойдаланиб, муносиб баҳоланганлар ютуққа эришади, лекин фойдалана олмаган ёки номуносиб баҳоланганларда қониқмаслик, норозилик туйғулари пайдо бўлади. Бу эса, ижтимоий кайфиятга таъсир этмай қолмайди";

3) "Меритократия жамиятда ижтимоий тизим бўлишдан кўра, кўпроқ ҳокимиятнинг сиёсий қуролига айланиб қолиш эҳти­молига эга";

4) "АҚШдаги муваффақиятга эришганлар орасида ўз ютуқларига ўта шахсий тус берувчи: "Менинг муваффақиятим - менинг шахсий хатти-ҳаракатларим, намоён этган сифатларимнинг ўлчови", деган қараш сўнгги қирқ йилликда юзага келган салбий тенденциялардан бири ҳисобланади. Бундай меритократик кибр (hubris) "муваффақиятдан мағрурланиш", "индивидуаллик култи" америкача индивидуализм анъаналарига соя солади" [4] ва ҳ.к.

Юқоридаги хавотирларнинг ўзига хос асослари борлигига шубҳа қилиб бўлмайди, лекин турли хавотирлар туфайли тарихий ва замонавий мутараққий тузумларда

ўзини оқлаган прагматик омилдан воз кечиш ёхуд уни инкор этиш ҳам мақсадга мувофиқ эмас. Масалан, биринчи фикрга сабаб, бизнингча, синфий ёки ижтимоий тенглик ақидасига ҳаддан ортиқ ишонч, ҳатто, унинг идеаллаштирилиши ҳисобланади. Бундай қараш, назаримизда, реал эмас. Чунки бу оламда ҳеч бир нарса, ҳодиса ва инсон, ҳатто, айнан бир хил муҳит, шарт-шароит остида шаклланган бўлса ҳам ўзаро тенг бўлолмайди. Тенглик назарияси ўта нисбий ва мураккаб масала сифатида азалдан ижтимоий-сиёсий бўҳронларга сабаб бўлиб келган ва бундан кейин ҳам шундай бўлиб қолади.

Иккинчи қарашга биноан, бундай ҳолатнинг юзага келиши, табиий. Бироқ бу меритократияни амалда инкор этишга етарли асос бўлолмайди. Чунки у ёки бу имтиҳон, танлов ва синовларда қатнашганлар, объектив равишда, паст баҳоланиб, муносиб кўрилмадими, ўзини янада ривожлантириш, салоҳиятини оширишга киришиши талаб этилади. Агарки, рақобатли имтиҳон жараёнида иштирок этолмаганига объектив-табиий ҳолатлар (жисмоний ё ақлий ожизлик) сабаб бўлса, бунинг ечими мазкур тоифа вакиллари ижтимоий ёрдам олишини таъминлаш ёки уларнинг иқтисодий имкон берадиган жойда улардан фойдаланиш тизимини такомиллаштиришдан иборат.

Учинчи хавотир бўйича шунини айтиш мумкинки, тўғри, меритократиянинг сиёсий қуролга айланиши эҳтимоли бўлади, лекин унинг рўй бермаслиги учун кучли жамоатчилик назорати тизимини йўлга қўйиш кифоя қилади. Шунингдек, тажрибада кўрилатган тўртинчи фикрга қатъий келиб қолмаслик учун ундаги ақл ва талантларнинг шаклланиши ҳамда тўғри баҳоланишига ҳиссадор бўлган шахслар, ижтимоий институтларнинг ўрни, роли ва аҳамиятини кўрсатиб бориш талаб этилади, деб ўйлаймиз.

Фикримизча, меритократиянинг энг муҳим жиҳати шундаки, у - кишиларни мунтазам равишда ўз устида ишлашга рағбатлантириб, шахсий ҳамда ижтимоий деградациядан асрайди, шу асосда глобал ис-

теъмолчилик кайфияти ҳукм сураётган бугунги замонда тобора танқис бўлиб бораётган инсон - жамият, инсон - давлат муносабатларидаги конструктив ижтимоий фаолликка замин ҳозирлайди. Шу боисдан, америкалик олим Д. Белл ўзининг "Келажак постиндустриал жамият" асарида уни бюрократия ва коррупцияни енгувчи, ёпиқ дунёдан истеъдодлар рўёби ва ривожини учун шароит мавжуд бўлган ривожланувчи жамиятга ўтиш имконияти, деб ҳисоблаган эди [3; 37]. Бир томондан, бу фикрга қўшилиш мумкин, яъни меритократия тамойилини жорий этмасдан туриб, истеъдодларни ўз ўрни ва вақтида рўёбга чиқариб, ижтимоий тараққиётга эришиб бўлмайди. Бироқ, бугунги глобал ва либерал бозор иқтисодиёти шароитида мазкур тамойилга риоя қилиш ривожланишнинг нафақат имконияти, балки асосий шарт, ҳатто, талабларидан бирига айланди, десак хато бўлмайди. Чунки дунё очик ва эркин муносабатлар, фаол миграцион жараёнлар сари юз тутаяётган экан, ўз маконида рўёбга чиқмаган (ёки чиқа олмаётган) ҳамда муносиб баҳоланмаган салоҳиятлар, албатта, бошқалар томонидан пайқаб қолинади ва ўзга маконларга жалб этилади. Натижада, бир қанча ресурслар эвазига етиштирилган кўплаб қобилият ва истеъдодлар меритократия тамойили амал қилмагани туфайли, у амал қилади, деб ҳисобланган бошқа жойларга кетиб қолади. Шу маънода, меритократияга бугунги кунда тараққий этиш имконияти эмас, шарт сифатида қараш тўғри бўлади.

Назарий таҳлилларнинг кўрсатишича, бугунги кунда мазкур тамойил ҳақида турли хавотирлар билдирилишига қарамай, илмий асосланган ижобий хулосалар нисбатан кўпроқни ташкил қилади. Унинг кўплаб соҳалар амалиётига, хусусан, давлат бошқаруви тизимига татбиқ этилаётгани ана шундай хулосаларнинг инъикосидир. Чунончи, юртимизда ҳам давлат ва жамият қурилишини меритократия тамойилига мувофиқ такомиллаштиришга киришилгани ана шундай мулоҳаза юритишга ундайди.

Бинобарин, сиёсатшунос олим О. Ҳасанов меритократия тамойилини давлат ҳокимияти ва бошқарув органларига жорий

этиш бўйича олиб борилаётган амалий ишлар, мазкур йўналишдаги давлат сиёсатини амалга оширишнинг дастлабки натижаларига тўхталиб:

- турли бўғин ва лавозимларга мослаштирилган компетенция моделлари ишлаб чиқилгани;

- эксперимент тариқасида республиканинг 12 та туман (шаҳар) ҳокимлигида энг муҳим самарадорлик кўрсаткичлари (КРІ) асосида давлат хизматчилари фаолиятини баҳолаб бориш тизимини жорий этиш бўйича илк ҳаракатлар бошлаб юборилгани;

- давлат органлари ва ташкилотларида вақант лавозимларни эгаллаш учун номзодларнинг очиқ танловлари ташкил этилгани;

- давлат хизматчиларини синовдан ўтказиш модули (test.argos.uz) жорий этилгани;

- кадрларнинг муайян лавозимдаги хизмат вазифалари, эришган ютуқлари, қандай кўникма ва компетенциялар соҳиби экани тўғрисидаги ўта муҳим маълумотларни олиш имконини берувчи Ассессмент марказини ташкил этиш устида иш олиб борилаётганини кўрсатиб ўтади. Қайд этилишича, туб ўзгаришларга юзланган Ўзбекистонда бошқарув кадрларининг профессионал салоҳиятини узлуксиз равишда юксалтириб бориш давлат сиёсатининг устувор йўналишларидан бирига айланганидан далолат беради [8; 1-2].

Юқоридагилардан хулоса қилиш мумкинки, Ўзбекистонда давлат бошқаруви маданиятини янада такомиллаштириш мақсадида меритократия тамойилини амалиётда жорий этиш муҳим сиёсий вазифа сифатида белгилаб олинган бўлиб, бунга жиддий киришилган. Айтиш жоизки, давлат органлари ва ташкилотларида унинг жорий этилиши фуқароларнинг, айниқса, ёшлардаги келажакка бўлган ишонч туйғуларини мустаҳкамлашга, бунёдкор фаолият кўрсатишга, давлат хизматчиларининг эса онгли ва мустақил равишда ўз бошқарув салоҳиятини ошириб боришига туртки беради. Ҳатто, бу айрим фуқаролар ва давлат хизматчиларини глобал либерал жараёнларнинг аччиқ мевалари бўлмиш бефарқлик, нигилизм, цинизм, сарказм, мутлақ индивидуализм каби ҳолатдан фаол изланувчанлик даражасига олиб чиқишда катта тарбиявий омил вазифасини бажаради.

Айни бир пайтда, раҳбар кадрларни танлаш ва жой-жойига қўйишни мазкур замонавий методологияга таяниб амалга ошириш жараёнида бунинг илмий-назарий асосларини, халқаро тажрибаларини чуқур тадқиқ этиш, керак бўлса, тегишли мутахассисларни тайёрлашни йўлга қўйиш тақозо этилади. Бу борада тегишли вазифалар белгилаб олинган бўлиши мумкинлигига ишонган ҳолда, буни тизимли тарзда йўлга қўйиш муҳим аҳамият касб этади, деб ҳисоблаймиз. Чунки агарда бу тамойилни давлат ҳокимияти ва бошқарув тизимига жорий этишга киришилган бўлса, демак, бу тамойилни барча бўғинлардаги раҳбар ва бошқарув ходимларига тушунтириш, тегишли функцияларни бажарувчи мутахассисларни шунга биноан пухта тайёрлаш зарур бўлади. Шу маънода, меритократия тамойилини амалиётга жорий этишга доир вазифаларни самарали бажариш, бу борадаги ишларни фундаментал асосда амалга ошириш учун "меритология" йўналишидаги тадқиқотларни ташкил этиш, йўлга қўйиш ҳамда тегишли мутахассисларни тайёрлаш мақсадга мувофиқ. Юртимизда бунинг илмий, услубий ва ташкилий-тузилмавий имкониятлари мавжуд бўлиб, уларни мувофиқлаштирган ҳолда сафарбар этиш ўз натижаларини беради, деб ҳисоблаймиз.

Манба ва адабиётлар

1. *Ўзбекистон Республикаси Президенти Шавкат Мирзиёевнинг Олий Мажлисга Мурожаатномаси.* // <http://uza.uz/oz/documents/zbekiston-respublikasi-prezidenti-shavkat-mirziyeevning-oliy-22-12-2017>.

2. *Ўзбекистон Республикаси Президентининг "Ўзбекистон Республикасида кадрлар сиёсати ва давлат фуқаролик хизмати тизимини тубдан такомиллаштириш чоратадбирлари тўғрисида"ги ПФ-5843-сонли Фармони.* // *Қонун ҳужжатлари маълумотлари миллий базаси*, 04.10.2019 й., 06/19/5843/3900-сон.

3. *Bell Daniel, "On meritocracy and equality", National Affairs. Public Interest, Vol. 29, 1972.*

4. *Michael J. Sandel. The Tyranny of Merit: What's Become of the Common Good? Farrar, Straus and Giroux, 2020.*

5. Young Michael, 'Looking back on Meritocracy' in Geoff Dench (ed.), *The Rise and Rise of Meritocracy*, Blackwell Publishing, 2006.

6. Неру Дж. Взгляд на всемирную историю. 1-том. — М.: Прогресс, 1989.

7. Темур тузуклари. Форсча матндан А.Соғуний ва Ҳ.Кароматов тарж. — Т.: "O'zbekiston", 2012.

8. Ҳасанов О. Холис баҳолашининг самарали тизими. // "Янги Ўзбекистон" газетаси. 2020 йил 8 октябрь.

9. Чекарева А.В. Представления о меритократии. // Гуманитарные, социально-экономические и общественные науки. 2014. № 8.

10. Фалсафа: қомусий луғат. — Т.: "Шарқ", 2004.

**Меритократия — бошқарув
маданиятини ривожлантиришнинг
замонавий парадигмаси**

Аслиддин Султонов,
PhD (фалсафа фанлари бўйича),
Тошкент кимё-технология институти
тадқиқотчиси

Аннотация: мақолада меритократия таъминининг давлат бошқаруви маданияти ривожига прогрессив таъсири таҳлил этилади. Унда аввал Шарқда намоён бўлган меритократик жумҳурий таърибанинг бугунги замонавий бошқарув стандартлари қаторидан ўрин олиши, Фарбда ишлаб чиқилган илмий-назарий ёндашувлар, соҳа мутахассислари ва назарийчиларининг қарашлари таҳлили асосида янги Ўзбекистон шароитида унинг амалга оширилиши билан боғлиқ амалиёт ҳақида фикр юритилади.

Таянч сўзлар: меритократия, демократия, либерализм, давлатчилик, бошқарув маданияти, кадрлар сиёсати, янги Ўзбекистон.

**Меритократия — современная
парадигма развития культуры
управления**

Аслиддин Султонов,
PhD (по философским наукам),
исследователь Ташкентского
химико-технологического института

Аннотация: в статье анализируется прогрессивное влияние принципа меритократии на развитие культуры государственного управления. В ней рассматривается меритократический частичный опыт Востока в контексте современных стандартов управления, научно-теоретические подходы, взгляды экспертов и теоретиков, разработанные на Западе, а также практика реализации меритократии в новом Узбекистане.

Ключевые слова: меритократия, демократия, либерализм, государственность, культура управления, кадровая политика, новый Узбекистан.

**Meritocracy as a modern paradigm of
administrative culture development**

Asliddin Sultonov,
PhD (in philosophical sciences)
Researcher of the Tashkent Institute of
Chemical Technology

Abstract: the article analyzes the progressive influence of the principle of meritocracy on the development of the culture of public administration. It examines the meritocratic partial experience of the East in the context of modern management standards, scientific and theoretical approaches, the views of experts and theorists developed in the West, as well as the practice of implementing meritocracy in the new Uzbekistan.

Keywords: meritocracy, democracy, liberalism, governor practice, administrative culture, HR-policy, New Uzbekistan.

Мирзиёд МАМАТОВ,
*Ўзбекистон давлат жисмоний тарбия ва спорт
университети ўқитувчиси*

СПОРТ СОҲАСИДА ЗАМОНАВИЙ БОШҚАРУВ ТАМОЙИЛЛАРИ

Президент Шавкат Мирзиёев Ўзбекистон Республикаси Олий Мажлисига Мурожаатномасида "Ислохотларимиз халқимизнинг кундалик ҳаётида ўз ифодасини топиши, кутган натижаларга эришиш кўп жиҳатдан давлат бошқарувидаги самарадорликка бевосита боғлиқ" [1], деган эди.

Бугунги кунда Ўзбекистон Республикаси туризм ва спорт вазирлиги тизимида 980 раҳбар кадрлар бошқарув фаолиятини олиб бормоқда. Давлат раҳбарининг 2021 йил 6 апрелдаги "Туризм, спорт ва маданий мерос соҳаларида давлат бошқаруви тизимини янада такомиллаштириш чора-тадбирлари тўғрисида"ги ПФ-6199-сонли Фармонида "Спорт объектларини давлат хусусий шериклик асосида самарали бошқариш ҳамда мазкур соҳага замонавий ахборот технологияларини жорий этиш; аҳолининг кенг қатламларини спорт билан шуғулланишга ва соғлом турмуш тарзини юритишга жалб этиш, жисмонан соғлом ўсиб келаётган авлодни тарбиялаш, спорт индустрияси ва инфратузилмасини ривожлантириш, олий спорт маҳорати соҳасида мамлакатимизнинг халқаро спорт майдонида муносиб иштирокини таъминлашга қаратилган ягона сиёсатни амалга ошириш; вазирликлар ва идораларнинг жисмоний тарбия ва спорт жамиятлари ҳамда клубларининг, спорт федерациясининг фаолиятини мувофиқлаштириш, шунингдек, республика мактабгача таълим ташкилотлари, умумий ўрта ва ўрта махсус таълим, профессионал таълим ҳамда олий таълим муассасалари жисмоний тарбия ўқитувчилари, инструктор ва тренерлари фаолиятига ташкилий услубий раҳбарликни амалга

ошириш" [2] бўйича кенг қамровли вазифалар белгилаб берилди.

Маълумки, бошқариш усуллари объектив тарзда ишлаб чиқариш ёки хизмат кўрсатиш жараёнидаги мавжуд муносабатлардан келиб чиқади. Туризм ва спорт вазирлиги бошқаруви мавжуд вазирликлардаги бошқарув тамойиллари ва усуллари-дан фарқли ўлароқ бениҳоя ўзига хосдир. Масалан, бошқарувнинг маълум бир усули вазирлик доирасидаги идораларда ишласа ушбу усул у билан бевосита ишлайдиган, масалан, спорт федерациялари билан ишлашда айнан шундай ишламайди, ёки унинг Олимпия қўмитаси билан ишлаш усули мутлақ ўзига хосдир. Жисмоний тарбия ва спорт комплексида вазирлик жисмоний тарбия ва спортга тегишли режа, тадбир ва бошқаларни фақат корпоратив тарзда амалга оширади.

Маҳаллий бошқарув органлари билан вазирликнинг ишлаш усули алоҳида хусусиятга эга. Аммо, ҳар қандай ҳолат, муносабат бўлганда ҳам бошқарув усулининг моҳияти ва усули ўз кучида қолади. Жисмоний тарбия ва спорт соҳасидаги бошқарув усуллари — ходимлар ва хизмат кўрсатувчи жамоаларга ташкилий фармойиш, иқтисодий таъсир кўрсатиш усуллари бўлиб, улар қўйилган умумий мақсадга эришиш учун мазкур ходимлар ва жамоаларнинг фаолиятини уйғунлаштириш тарзида тартибга солади ва ҳаракатга келтиради.

Давлат махсус тузилган бошқарув аппаратлари воситасида қабул қилинган қоидаларга кўра бошқариладиган барча тизимларга маъмурий ва ташкилий жиҳатдан таъсир ўтказади. Менежмент тизимида таш-

килий усуллар умумий мақсадга эришиш учун хизматларни ишлаб чиқарувчиларнинг ҳамкорликдаги ҳаракатини тартибга солиб турадиган маъмурий ҳужжатлар асосида мавжуддир.

Шу тариқа ташкилий-фармойишли усуллар бошқарувнинг турли даражаларига турли кўлам ва шаклда ташкилий таъсир эта олади, тизимнинг иши доимий равишда мониторинг қилиб боради. Ташкил қилиш учун хизматларнинг барча турлари, шакллари ва уларнинг бажарилиш йўллари ишлаб чиқилади. Уларни бажариш учун керакли расмий рухсатлар тури шакллантирилади.

Ташкилий-фармойиш усули юқори давлат идораларининг ёзма ёки оғзаки буйруқлар воситасида ўрта, қўйи ташкилот ва идораларига бажарилиши керак бўлган вазифалар бўйича ташкилий фармойиш беришни, барча бошқариш бўлимлари ва органларининг ишлашини жорий таъминлашга ва унинг сифатини назорат қилишга қаратилган усулдир. Ушбу ташкилий вазифани бажариш бўйича йўл-йўриқ кўрасатишни ўз ичига олиб, фармойиш йўли билан берилиши керак бўлган хизматнинг характери ва ҳажмига, бажарилиши керак бўлган ташкилотнинг юридик ва ижтимоий статусидан келиб чиққан ҳолда фармойиш, буйруқ чиқариш, топшириқ бериш кабиларни ҳам ўз ичига олади. Айни вақтда, қўйи ташкилот вакилларига ишларни ташкил қилиш, ҳисоботлар тайёрлаш ва бошқаларга ўргатиш, ташкилотларни асбоб-ускуна, жиҳоз, спорт иншоотлари, уларни техник воситалар билан жиҳозлаш, бошқариш тизимига ахборот-коммуникация, рақамли иқтисодиётни олиб кириш кўникмаларини шакллантириш ҳам киради.

Кейинги йилларда мазкур тизим ходимларининг компетенциясини ошириш бўйича қатор ижобий ишлар амалга оширилмоқда. Аммо соҳадаги ўзгариш ва янгиланишлар жадаллиги бошқарув кадрлари олдига янги-янги вазифаларни қўймоқда. Бу эса улар селекцияси ва функционалиги бўйича самарадорлигини оширишга хизмат этадиган менежмент моделини яратишни тақозо этмоқда.

Булардан ташқари, ушбу талабни қондириш мақсадида тизимдаги олий таълим муассасаларининг педагог ва илмий кадрларидан 10 нафарини стажировка ўташга, 30 нафарини малака оширишга ҳамда ўқитувчи ва ёш олимлардан 10 нафарини докторантура (PhD)да ва магистратурада ўқиш учун етакчи хорижий таълим ва илмий муассасаларига юбориш ташкил қилинади.

Ўзбекистон Республикаси Президенти, Ўзбекистон Республикаси Президентининг Администрацияси номенклатурасига кирувчи лавозимларга шакллантирилган кадрлар заҳирасининг камида 50 фоизи Ўзбекистон Республикаси Президенти ҳузуридаги Давлат бошқарув академиясида ташкил этиладиган "Замонавий бошқарув" ва "Бошқарув маҳорати" малака ошириш курсларига жалб этилади.

Туризм ва спорт вазирлиги тизимидаги ташкилот ва муассасаларнинг ўрта ва қуйи бўғинидаги энг истиқболли ходимларнинг камида 500 нафари учун 10 кундан 15 кунгача бўлган муддатда вазирлик марказий аппарати, Ўзбекистон давлат жисмоний тарбия ва спорт университети ҳамда бошқа республика даражасидаги ташкилот ва муассасаларда стажировкасини босқичма-босқич ташкил этиш бўйича 2 йилга мўлжалланган дастур ишлаб чиқилади.

Ўзбекистон Республикаси собиқ Жисмоний тарбия ва спорт вазирлиги томонидан ҳамда Вазирлар Маҳкамаси ҳузуридаги Таълим сифатини назорат қилиш давлат инспекциясининг 2020 йил 30 январдаги қўшма қарори билан тизимдаги спорттаълим муассасаларининг йўриқчи-услугчилари 2020 йилнинг февраль-март ойларида аттестациядан ўтказилди.

Аттестация натижаларига кўра, жами 780 нафар йўриқчи-услугчиларнинг 258 нафари ёки 33 фоизи эгаллаб турган лавозимига нолойиқ деб топилди ва улар билан меҳнат шартномалари ўрнатилган тартибда бекор қилинди.

Шунингдек, ўтган йил давомида меҳнат фаолиятида жиддий хато ва камчиликларга йўл қўйганлиги учун вазирлик мар-

казий аппарати бўйича 12 нафар масъул шахслар, 5 нафар ҳудудий бошқарма бошлиқлари ва 2 нафар бошқарма бошлиқлари ўринбосарлари, 4 нафар республика муассасалари раҳбарлари, 24 нафар туман (шаҳар) спорт бўлими бошлиқлари, 21 нафар спорт муассасалари раҳбарлари билан тузилган меҳнат шартномалари бекор қилинди.

Бунга жисмоний тарбия ва спорт бошқаруви ходимларининг аҳолини, айниқса, ёшларни соғлом турмуш тарзига ҳамда оммавий жисмоний тарбия ва спортга жалб этиш мақсадида жорий йилда аҳолининг барча қатламлари ўртасида 79 та оммавий спорт тадбирларини 3-4 босқичда ўтказиш, 67 та халқ спорт турлари ва ўйинлари бўйича 2 та, вояга етмаганлар ўртасида 7 та, спорт фахрийлари ўртасида 3 та оммавий спорт тадбирларини ўтказиш бўйича олиб борилаётган ижодий изланишларни мисол қилиш мумкин.

Ўзбекистон Республикаси Вазирлар Маҳкамасининг 2020 йил 17 февралдаги "Спорт-таълим муассасалари фаолиятини янада такомиллаштириш чора-тадбирлари тўғрисида"ги 90-сонли қарорига мувофиқ, 2021 йилда 25 та (6 та спорт мактаби, 19 та филиал) болалар ва ўсмирлар спорт мактабларининг филиалларини ташкил этиш орқали 20000 га яқин болаларни қўшимча равишда мунтазам спорт билан шуғулланиш учун жалб қилишга эришиш мўлжалланган.

Албатта, давлат бошқаруви самарадорлиги кадрларнинг билими, малакаси, тажрибаси, қобилияти, ўқуви каби индикаторлар билан бевосита боғлиқ.

Ўзбекистон — салоҳиятли кадрлар юрти. Кенг қамровли ва жадал суръатлар билан бораётган жамият ривожига ҳеч қачон бугунчалик ҳалол, билимдон, очиқ, тадбиркор кадрларга муҳтож бўлмаган [3]. Агар бошқарувнинг кўпчилик бўғинларида ҳалол кадрлар ишлайдиган бўлса жамият ҳаётидаги туб бурилиш ҳам, сакраб-сакраб ривожланиш ҳам, тўкин ва қулай ижтимоий ҳаёт ҳам, ижтимоий гуруҳ ва қатламлар ўртасидаги ҳамжиҳатлик, бирлик, барқарорлик ҳам самарали амалга ошади.

Кадрлар сиёсатида, бизнинг назаримизга кўра, кадрларнинг ўзида дунёқарашни ўзгартириш муҳим аҳамиятга эга.

Кадрлар дунёқарашини ўзгартиришда объектив ва субъектив омил бирлигидан фойдаланиш амалий натижа беради. Бунда кадрга нисбатан ижтимоий муҳит талабни ошириш, уйда, кўчада, турли тадбирларда, ишхонада, вазифага қўйилган талабларда бошқарув ходимига ўз вазифасини элни рози қила оладиган қилиб бажаришнинг [4] халқ томонидан назоратда эканлигини билдириб туриш механизми алоҳида ўрин тутати.

Бошқарув ходими энг сара воситалар орқали сара натижаларга эришишни, бажариши керак бўлган вазифани имкон қадар энг юқори даражада бажаришни ўзининг бурчи деб тушунишни ижтимоий рефлексия даражасига олиб чиқмоғи лозим.

Биз ўзимиз ҳақимизда қандай ўйласак ўзимизни шундай шакллантирамиз. Бошқарув ходими кимнидир хатти-ҳаракатини танқид қилишдан олдин ўзини унинг ўрнига қўйиб кўриши, кимнидир ўз манфаати учун ишлатаётганини кўрса, ўзини хўрланган шахс томонида эканлигини сезиши керак, деган талабни доимо ўзида такрорлаб ўзида ўзи ҳақида кўникма шакллантирса инсонийлашади. Масалан, ўртоқларимга уларнинг кўзи билан қараганимда уларнинг муаммоларини яхшироқ тушунаман, гоҳида менга нисбатан ҳаётда омади келмаганлар ҳақида ўйлаганимда ўзимда уларга нисбатан илиқ ҳиссиёт ва қандайдир ташвишни сезаман, ҳар қандай муаммонинг турли ечимларини топишга ҳаракат қиламан, ўзимни ўзим жуда кўнглилчан деб биламан, бирор қарорга келишдан аввал, томонларнинг барча фикрларига қулоқ тутаман, атрофимда содир бўлаётган барча нарса ва ҳодисалар менга қаттиқ таъсир этади, мен бегона кишилар бахтсизлигидан тез-тез безовта бўламан, деган ўй-хаёллар такрори ходим дунёқарашининг инсонпарварлашувида муҳим механизм ролини ўйнайди.

Одамларга ёрдам беришда бошқарув ходими нафақат уларни тушуниши, балки уларни ҳис этиши ҳам керак. Чунки, улар эришмоқчи бўлган мақсадни тушуниш учун уларнинг ҳиссиёти ва эмоциясини

тасаввур қила олиш камлик қилади. Шунинг учун, у уларнинг ичига кириши керак. Уларнинг ўрнига ўзини қўйиб ушбу ташвишларни ўзининг қалбидан ўткази олиши лозим. Ўшандагина давлат хизматчиси фуқаро сифатида ўз хизматидан ўзи қониқиш ҳосил қилади.

Давлат хизматчиси нафақат ўзи учун, балки ўзи орқали бошқаларга хизмат қилиши ҳамда жамият, келажак олдида ҳам жавобгардир. Шунинг учун ҳам у биринчи галда ўзини, ўзи орқали бошқаларни чуқурроқ билишга интиломи керак. Бу сифат, айниқса, раҳбар ходимлар учун ниҳоятда зарур.

Фаолият раҳбардан интизом ва ғайратни талаб этади. Ушбу сифатлар раҳбарда кундалик мақомга айланганига қадар у бир қатор қийинчиликларга дуч келади. Ўтиш даври мураккаб ва оғир кечади. Ходимларни бошқариш, улар билан ишлаш бениҳоя мураккаб жараён.

Бошқарувда у, айтилиши вақтда, алоҳида олинган бир ходим билан бутун жамоа, гуруҳ билан ишлайди. Эмперик кузатув шуни кўрсатадики, бошқарувчи ҳар бир ходим билан алоҳида-алоҳида ишлаганда юқори самарага эришади.

Албатта, самарали бошқарувда умумий учрашув, муҳокама ҳам ўз аҳамиятига эга. Умумжамоа учун аҳамиятли информацияни жамоанинг биргаликда эшитиши, унга муносабат билдириши, фикрларни изҳор этиши ҳамкорликда хизмат қилаётганлар учун жуда муҳим. Айрим раҳбарлар ходимлар жамоаси билан учрашишни ўзларига маъқул кўрмайди ва кундалик бошқарувда ҳокимият вакуумини яратади, оқибатда ноформал лидерларга шароит яратади. Натижада, жамоадаги кайфият маълум харизмага эга ноформал лидер — кишилар билан тез киришадиган ва ўз манфаатларига кўра жамоада фикрни тез шакллантирадиган, киши қўлига ўтиб қолади. Натижада, улар жамоадаги уюшқоқлик ва тиришқоқликни барбод қиладилар.

Бундай шароитда бизнинг кузатувимизга кўра, раҳбар бошқарув вертикалидан омилкорлик билан фойдаланиши керак. Бошқарув вертикали ташкилотда биринчи раҳбардан тортиб ташкилотнинг энг қўйи

субъекти фаолиятини режалаштириш, ишини ташкил этиш, уларни рағбатлантириш ва меҳнат интизомига риоя қилишга чақириш ташкилот фаолияти самарадорлигини назорат қилишни ўз ичига олади. Бунда раҳбар ҳар куни ушбу вертикал бўғинидаги раҳбарлар билан учрашишни ўзининг кундалик ҳаёт тарзига айлантириши лозим ва у ўз ходимларини ўзи учун зарур бўлган ролни ўйнашга ўргатиши керак. Командани доимо бошқарилишга кўнантириши лозим. Бунда у ўзи билан ишлайдиганлар орасидан сермахсулларини танлаб, тарбиялаб, ўстириб боришни ҳам йўлга қўйиши керак. Уларда раҳбар ҳам-фикрликни, умумий мақсадлиликни, фойдага эришишга интилишни шакллантириши керак. Ушбу амалиёт раҳбар таъсир доирасининг кенгайишига ёрдам беради. Натижада, ташкилотнинг ҳар бир бўлими раҳбари ўзи бажариши керак бўлган вазифани бўлим имконияти доирасида ишлаб чиққан ҳолда режалаштиради ва бошқариш имкониятлари ва воситаларини топади. Айтилиши вақтда умумий лидерлик бўлим бошлиқлари қўлида эмас, доимо раҳбарда қолиши керак.

Бундан ташқари, ҳар куни бошқарувчи бошқарувга ажратилган вақтни аниқ белгилаб, шундан келиб чиққан ҳолда ҳар куни ходимлардан икки-уч киши билан учрашишни режалаштириши лозим. Бунда бир ходим билан қайта-қайта учрашгандан кўра жамоадаги турли ходимлар билан учрашиш, улардан маълумотлар олиш, уларга бажариши керак бўлган ишлар бўйича аниқ топшириқлар бериши, иш жараёни билан боғлиқ камчиликларни, муаммоларни аниқлаши муҳим аҳамиятга эга.

Тажриба шуни кўрсатадики мазкур учрашувларда, айниқса, сермахсул ходимлар билан суҳбатлашиш муҳим аҳамиятга эга экан. Чунки, сермахсул ходимлардан янги ғояларни, таклифларни, ресурс манбалари ҳақидаги информацияларни олиш мумкин. Раҳбар кутилмаган ахборотлар орқали масалаларнинг ичига чуқурроқ киради. Бундай мулоқотларга раҳбар қўлида блокнот ва ручкиси билан маълум тайёргарлик кўриб бориши керак.

Ходимлар билан ўзаро муносабат бошқарувчининг асосий фолиятларидан биридир. Бунда "Менга Сиздан мана шулар керак", "Мендан Сизга нималар керак", деган ибораларнинг аҳамияти катта. Бунда раҳбар ҳар бир ходимнинг йўналиши, вазифаси, жавобгарлиги билан боғлиқ умумий муҳит тўғрисида бой маълумотга, ҳар бир ходим билан нима ҳақида, қандай гаплашиш малакасига ҳам эга бўлади. Бунда раҳбар ишониши керакки, ходим ўз вазифасини юқори савияда бажариши учун ўзи билмаган қандай қийинчиликлар, ечимини кутаётган муаммолар бор, қўйилган вазифаларни бажаришга кўра қандай масалалар ноаниқ. Бундай шароитда ходимларга у ўз мулоҳазасини эркин айтишлари учун кенг имкон бериши керак. Улар билан биргаликда стратегияларни яратиш, ҳамкорликда ишлашга раҳбар ўрганмоғи бу ҳолатни жамоа кузатаётганини ҳам сезиб туриши керак.

Менежерлар фаолиятида шуни кузатдикки, раҳбар билан ходим устоз-шогирд муносабатида бўлса кўп нарсага ҳар иккаласи ҳам эришади. Раҳбар ва ходим муносабатининг предмети эса иш бўлиши керак. Устоз-шогирд муносабати ташкилотда келишмовчиликлар эҳтимолини камайтиради. Бажарилган иш ҳақида гаплашиш, унга баҳо бериш ходимга ишонч бағишлайди.

Шу ўринда раҳбарнинг ўз фикрини тушунарли, тиниқ баён қилишининг аҳамияти ҳақида алоҳида тўхталмоқ лозим. Раҳбарнинг ҳар бир сўзи аниқ танланган, гапи саводли тузилган ва ҳиссиётли ифодаланган бўлиши керак. Бунда гаплашиш тарзи ҳам муҳим ўрин тутаяди. Раҳбарнинг гапида қизиқтириш, талабчанлик, вазминлик, ишонччилик ва ишонтириш тенг иштирок этиши керак. Шунинг учун суҳбатда раҳбарнинг овози, овозидаги мулоҳимлик, раҳбарлик меҳри муҳим ўрин эгаллайди.

Раҳбар оддий одамлардан кўпроқ ижобий натижалар кутиб, у ҳар бир ходимга унинг табиатига мос ўзининг бошқарув стилини яратмоғи, ҳар бир ходимни у алоҳида тавсифлашга ўрганиб, бу одамни мен

нега бошқаришим керак, деган саволни ҳеч қачон ёдидан чиқармасдан бу ходим билан у нима ҳақида ва қасрда гаплашишини режалаштиришга ўрганмоғи, ходимлар учун ҳар қандай ҳолатда жавобгар шахсга айланмоғи керак.

Ўшанда ходимлар биладики, раҳбарга ўз муаммоларини очиқ-ойдин тортинмасдан айтиши мумкин, айни вақтда, қилган ишлари бўйича жавоб беришлари ҳам керак. Буни улар вазифани бажаришга киришишдан олдин билишлари керак.

Раҳбар ходимларини ўз фаолиятдан узоқлаштирмаслиги керак. Улар раҳбарнинг фаолиятини назорат ҳам қилиб борсинлар. Раҳбар ташкилотда раҳбарлик обрўсини яратиши ва уни сақлашнинг барча чораларини кўриши [5], ушбу обрўнинг сифат даражасини ошириб бориши унинг умумий мақсадининг таркибий қисмига айланиб қолиши керак. Биринчи кундан бошлаб, у жамоада барча масалалар бўйича биринчи шахс бўлишга ҳаракат қилиши, шахсий муносабатларда у ўзининг раҳбарлик ролини ажратиб олиши керак.

Манба ва адабиётлар

1. *Ўзбекистон Республикаси Президенти Шавкат Мирзиёевнинг Олий Мажлисга Муурожаатномаси. // "Халқ сўзи" газетаси, 2020 йил 30 декабрь.*
2. *Ўзбекистон Республикаси Президентининг 2021 йил 6 апрелдаги "Туризм, спорт ва маданий мерос соҳаларида давлат бошқаруви тизимини янада такомиллаштириш чора-тадбирлари тўғрисида"ги ПФ-6199 сонли Фармони. www.Lex.uz*
3. *Ҳасанов О. Лидерлар китоби. — Т.: "Муҳаррир", 2020. — 83 б.*
4. *Amit Mrig and Patrick Sanaghan, Report: The Skills Future Higher-Ed Leaders Need to Succeed. Academic Impressions, 2017. (Амун Мриг ва Патрик Санагхон "The Skills future Higher -Ed Leaders Need to Succeed" ("Келажак лидерлари учун зарур бўладиган қобилиятлар"))*
5. *Грин "48 законов власти" ООО Группа Компаний "РИПОЛ классик", Москва, 2011. — С. 32.*

Спорт соҳасида замонавий бошқарув тамойиллари

Мирзиёд Маматов,

*Ўзбекистон давлат жисмоний тарбия ва
спорт университети ўқитувчиси*

Аннотация: мақолада жисмоний тарбия ва спорт кадрларининг мамлакатда амалга оширилаётган ислохотлардаги ўрни ва роли, интенсив ўзгараётган ижтимоий ҳаётнинг улар олдида қўяётган талаби, кадрларнинг профессионал ва маънавий қиёфаси ҳамда кадрлар фаолияти самарадорлигини оширишнинг менежмент билан боғлиқ психологик, бошқарув, коммуникатив, социологик жиҳатларининг муҳим томонлари ёритилган.

Калит сўзлар: спорт соҳаси бошқаруви, давлат ходими, раҳбар, раҳбарнинг дунёқараши, раҳбарга муносабат, раҳбар ва ходим ўртасидаги муносабат, раҳбар нутқи, раҳбар жавобгарлиги, давлат ходимидан элнинг розилиги.

Принципы современного управления в спортивной сфере

Мирзиёд Маматов,

*преподаватель Узбекского
государственного университета
физической культуры и спорта*

Аннотация: в статье раскрыто место и роль специалистов физической культуры и спорта в успешно проводимых реформах в нашей стране, а также те требования, которые ставит быстроменяющееся современное

узбекское общество в профессиональном и моральном портрете, их менеджерских качествах, которые проявляются в управленческом, коммуникативном, психологическом и социологическом планах.

Ключевые слова: управление спортом, государственный служащий, руководитель, мировоззрение руководителя, отношение к руководителю, отношения руководителя с служащими, речь руководителя, ответственность руководителя, удовлетворенность народа деятельностью государственного служащего.

Principles of modern management in sports

Mirziyod Mamatov,

*Lecturer at the Uzbek State University of
Physical Education and Sport*

Abstract: the article reveals the place and role of specialists in physical culture and sports in the successfully carried out reforms in our country, as well as the requirements that the rapidly changing modern Uzbek society poses in a professional and moral portrait, their managerial qualities, which are manifested in managerial, communicative, psychological and sociological plans.

Keywords: sports management, civil servant, leader, leader's worldview, attitude to the leader, the relationship between the leader and the employees, the leader's speech, the leader's responsibility, the people's satisfaction with the activities of the civil servant.

Замонавий раҳбар кадрлар — замон талаби / Современные руководящие кадры — это требование времени / Modern management personnel is the demand of the epoch

Равшонбек ХУДАЙБЕРГАНОВ,

фалсафа фанлари номзоди,

Тошкент давлат транспорт университети доценти

**РАҲБАР КАДРЛАР ФАОЛИЯТИДА ТИЛ ВА
КОММУНИКАЦИЯ МУТАНОСИБЛИГИНИНГ
ИЖТИМОЙ-ФАЛСАФИЙ ЖИҲАТЛАРИ**

Сўнгги йилларда мамлакатимизда ахборот-технологиялар, фуқароларнинг сўз ва ахборот эркинлигига доир конституциявий ҳуқуқларининг рўёбга чиқишини таъминлаш, кадрлар тайёрлаш тизимини тубдан ислоҳ қилиш, мамлакатни ижтимоий-сиёсий ва иқтисодий ривожлантиришда ахборот, тил ва коммуникация воситаларининг ролини янада кучайтиришга эътибор қаратилмоқда. Зеро, Президентимиз Шавкат Мирзиёев: "Олдимизда ёшларга тарбия бериш, психология ва бошқа турли соҳаларда кадрларни тайёрлаш ва қайта тайёрлаш бўйича мураккаб вазифалар турибди" [1], деб таъкидлагани ҳам бежиз эмас.

Замонавий билимларни ўзлаштириш, чинакам маърифат ва юксак маданиятли раҳбар кадрларни тайёрлаш узлуксиз ҳаётини эҳтиёжга айланиши керак. Тараққиётга эришиш учун рақамли билимлар ва замонавий ахборот-коммуникация технологияларини эгаллаш лозим. Бу бизга юксалишнинг энг қисқа йўлидан бориш имконини беради.

Жумладан, Ўзбекистон Республикаси Президентининг 2019 йил 2 февралдаги "Ахборот соҳаси ва оммавий коммуникацияларни янада ривожлантиришга оид қўшимча чора-тадбирлар тўғрисида"ги ПФ-5653-сонли Фармони [2]да мамлакатимизда илм-фан ривожини ва сифатини яхшилаш, шунингдек, раҳбар кадрлар фаолияти ижтимоий-иқтисодий ва илмий салоҳиятининг барқарор ўсиши учун зарур шарт-шароитларни таъминлаш оладиган давлат илмий-техник ва инновацион сиёсатининг устувор йўналишлари белгиланиб, жамиятни ривожлантириш бўйича илмий инновацияларни ишлаб чиқиш ҳамда давлат ва

жамият қурилишига жорий этиш, шунингдек, жамият ва давлат тараққиётини таъминловчи илмий тадқиқот ва технологияларнинг устувор ва истиқболли соҳаларини ривожлантириш стратегияси яратилди.

Ҳозирги замон фан ютуқларидан кенг фойдаланиш, замонавий кадрлар тайёрлаш, шунингдек, ёшларнинг давлат тили борасидаги ижодий салоҳиятини янада қўллаб-қувватлаш мақсадида Ўзбекистон Республикаси Президентининг 2019 йил 21 октябрда "Ўзбек тилининг давлат тили сифатидаги нуфузи ва мавқеини тубдан ошириш чора-тадбирлари тўғрисида"ги ПФ-5850-сонли, 2020 йил 20 октябрда "Мамлакатимизда ўзбек тилини янада ривожлантириш ва тил сиёсатини такомиллаштириш чора-тадбирлари тўғрисида"ги ПФ-6084-сонли фармонлари қабул қилинди [3].

Президент Шавкат Мирзиёев томонидан қабул қилинган меъёрий-ҳуқуқий ҳужжатлар ўзбек тилининг халқимиз ижтимоий ҳаётида ва халқаро миқёсдаги обрў-эътиборини тубдан ошириш, ўсиб келаётган ёш раҳбар кадрларни ватанпарварлик, миллий анъана ва қадриятларга садоқат руҳида тарбиялаш, мамлакатимизда давлат тилини тўлақонли жорий этишни таъминлашнинг ҳуқуқий негизи ҳисобланади. Ўзбекистондаги миллат ва элатларнинг тилларини сақлаш ва ривожлантириш давлат тили сифатида ўзбек тилини ўрганиш учун шарт-шароитлар яратиш, ўзбек тили ва тил сиёсатини ривожлантиришнинг стратегик мақсадлари, устувор йўналиш ва вазифаларини ҳамда истиқболдаги босқичларини белгилашга қаратилган.

Жумладан, бу борада давлатимиз раҳбари: "Аввалги учрашувларда таълим ва

илм-фан, давлатнинг ёшларга доир сиёсатини амалга ошириш, таълимнинг янги, замонавий усуллари, жумладан, ахборот-коммуникация технологияларини жорий этиш соҳасидаги ишлар аҳволи танқидий таҳлил қилиб берилган эди" [4], - дея таъкидлаган эди.

Тил ва коммуникацияларнинг ўзаро муносаббати инсониятнинг ижтимоий ҳаётида муҳим ижтимоий алоқа воситаси бўлиб, жамият ривожланишига хизмат қилади. Шунинг учун ҳам тил ва мулоқотнинг ўзаро фалсафий-методологик жиҳатлари раҳбар кадрлар фаолиятининг такомиллаштиришида муҳим аҳамият касб этади.

Тил – кишилик жамиятининг бутун тарихий жараёнида маълум бир гуруҳ томонидан эмас, балки бутун жамият ва унинг аъзолари томонидан яратилган ижтимоий ҳодиса. Жумладан, "Тил ҳақидаги замонавий билимларда янги интралингвистик муаммолар қаторига тил ва маданият, тил ва жамият, тил ва диннинг ўзаро муносабатларига тегишли масалалардан ташқари, тил ва фалсафанинг ўзаро алоқадорлиги масалалари ҳам кириди" [5]. Бу эса, ўз навбатида, тил ва коммуникация муносаббати ижтимоий-фалсафий ва илмий тизим сифатида давлат ва жамият ривожланишига хизмат қилишини кўрсатади.

Шундай қилиб, тил муаммоси эволюциясининг ижтимоий-фалсафий таҳлил стратегияси тилнинг алоҳида элементларидан тортиб, то унинг яхлит тасаввуригача бўлган ўтишлар занжирида ифодаланиши мумкин. Тил моҳиятини максимал даражада аниқ тушуниш учун унинг ижтимоий борлиқда ишлаш механизмига мурожаат қилишга тўғри келади.

Тил ўзини аниқ нарсалар, даврлар, воқеалар, ҳодисаларнинг номлари, уларнинг ўрталаридаги муносабатлар орқали намоён қилади. Шу маънода айтиш мумкинки, тил фалсафаси бутун борлиқни қамраб олади. Бу борада И.Мўминов шундай фикр билдиради: "Тил инсонларнинг алоқа муносабатида муҳим хизмат қилади, фикр алмашиш, умуман, инсоний муомалада ягона восита ролини бажаради. Ҳар бир тилнинг ўз хусусияти, хослиги унинг сўз

туркумларида, лугат таркибида, грамматикасида кўринганидек, барча тиллардаги умумий муштараклик шундаки, улар моддий дунёни акс-инъикос этишида яққол ифодаланади, мазмунда умумийлик, шаклдаги хусусият, хослик, махсуслик ва ушбу хусусият, хослик, махсусликда ҳам умумий, муштаракликнинг иштироки, диалектикаси ҳайратли ва ибратлидир. Шаклларда миллийлик, мазмунда умумбашарийлик, уларда диалектик боғланиш мавжуд" [6].

У доимий ўзгаришда бўлиб, жамият билан ҳамнафас ривожланади, бойийди, сайқал топади. Ойна эса фақат бор нарсани акс эттиради, тил эса мавҳум атамалар орқали йўқ дунёни, яъни кўзгу олдида йўқ нарсани ҳам акс эттиради. Уларнинг умумий жиҳати шундан иборатки, тил ҳам, кўзгу ҳам акс эттирувчидир.

Ҳозирги мураккаб ва зиддиятли глобаллашув жараёнида ахборот-коммуникация қонуниятларини ўрганиш замонавий раҳбар кадрларни тайёрлашда алоҳида аҳамият касб этади. Чунки ҳозирги ахборотнинг глобаллашуви кучайган, мобиль алоқа тармоқлари мислсиз тезликда ривожланаётган мураккаб шароитда замонавий етук раҳбар мутахассисни коммуникация жараёнларига мослаштириш лозимлигини даврнинг ўзи тақозо қилмоқда. Жумладан, "Ахборот-коммуникация технологиялари, интернет тизимини кенг ривожлантирмасдан туриб, мамлакатимизни модернизация қилиш ва янгилаш, барқарор тараққиётга эришиш мумкин эмас. Ҳаётимизнинг энг муҳим жабҳалари учун юксак технологиялар, илмий ишланмалар яратиш, малакали мутахассислар тайёрлаш, жаҳон ахборот технологиялари бозорида муносиб ўрин эгаллаш масаласига устувор аҳамиятга эга вазифа сифатида қарашимиз зарур" [7].

Айни пайтда, коммуникация технологиялари, интернет тизимини ривожлантирмасдан туриб, барқарор тараққиётга эришиш, рақобатбардош кадрларни тайёрлашда миллий тилни ривожлантириш ва халқаро тилларни ўрганиш муҳим аҳамият касб этмоқда. Шу сабабли барча раҳбарларнинг замонавий билимларни ўзлаштириши, чинакам маърифат ва юксак маданият эгаси бўлиши узлуксиз ҳаётини эҳтиёжга айлантириш керак. Тараққиётга эришиш учун ра-

камли билимлар ва замонавий ахборот технологияларини эгаллашимиз зарур ва шарт. Бу бизга юксалишнинг энг қисқа йўлидан бориш имкониятини беради. Зеро, бугун дунёдаги барча соҳаларга ахборот технологиялари чуқур кириб бормоқда.

Оммавий коммуникация жараёнлари нафақат жамиятни, ундаги кишиларнинг турмуш тарзини, балки руҳий оламини ҳам ўзгартириб юбормоқда. Бўлажак раҳбар кадрлар ана шу ўзгаришларни тушунган ҳолда, шунингдек, жамиятда инсонлар билан муносабатга кириша оладиган, мулоқот қила олишга ёрдам берадиган билимларни чуқур эгаллаган бўлишлари ва бу билимларни амалиётда самарали қўллаш кўникма ва малакасига эга бўлишлари керак. Жумладан, Ф.Шарков: "Оммавий коммуникация медиапсихология нуқтаи назаридан, жамоатчиликнинг ўзини ўзи бошқаришини англатувчи тизимдир. Моҳиятан автокоммуникациянинг, яъни жамоатчиликнинг ўзаро алоқаси ўзини ўзи бошқаришнинг бир бутун системаси саналади" [8], - дея таъкидлайди.

Бизнингча, жамоатчилик таркибига кирувчи етакчи раҳбар шахслар, ижтимоий гуруҳларнинг вакиллари ОАВ орқали ўз фикр-мулоҳазалари, таъриф-тавсифларини баён этиб, одамлар ва ижтимоий гуруҳлар онгига таъсир кўрсатиб, уларнинг хулқи, маданияти ва маънавиятини ўзгартиради. Коммуникация жараёнларини ўрганишда ахборот узатишнинг аниқ воситаларини ҳисобга олиш лозим бўлади.

Бу борада коммуникациянинг биринчи галдаги ўрганадиган, мурожаат этадиган объекти ахборот (турли белгилар, сигналлар, хабар етказувчи) алоқа воситаларидир. Муайян бир соҳага хос муаммоларни ўрганишдан аввал унда фаолият олиб боровчи субъектлар билан жамоатчиликнинг ўзаро алоқага киришиш қонуниятлари, коммуникатив муносабатларини самарали йўлга қўйиш мақсадга мувофиқдир.

Коммуникациянинг турли кўринишлари мавжуд. Булар қуйидагилар: шахслараро, гуруҳлараро, оммавий ва ҳоказо. Улар турли соҳаларда: ижтимоий-сиёсий, маданий-маънавий, илмий, ишлаб чиқариш, таълимий, ҳарбий, шунингдек, турли ёш, жинс, халқ, миллат, ирқ вакилла-

ри, аҳолининг турли категориялари (ёшлар, аёллар, диний гуруҳлар), сайёралар, минтақалар, давлатлар, ҳудудлар ўртасида амалга оширилиши мумкин.

Коммуникация жараёни унга жалб этилаётган шахсларнинг сонига қараб, оммавий, ўрта даражадаги, ташкилотлар орасидаги, маҳаллий, гуруҳлар ичидаги, гуруҳлараро кабиларга бўлинади. Ташқаридаги субъектларга муносабат нуқтаи назаридан, коммуникациялар ташқи, шахслараро, шахс ичидаги (ўз-ўзи билан) сингари турларга бўлинади.

Шахслараро коммуникация икки киши ва ундан ортиқ одамлар орасида амалга оширилади. Бунда ахборот узатувчи ҳам, уни қабул қилувчи ҳам якка тартибда ҳаракат қилади. Бундай коммуникация турли мулоқот субъектларининг бевосита ўзаро алоқага киришиши орқали амалга ошади. Бир томоннинг мурожаати товуш тарзидаги коммуникация канали ёрдамида амалга оширилади. Икки томонлама алоқага киришишда ҳар бир иштирокчининг нутқи, яъни бир кишининг саволига иккинчи кишининг жавоби восита бўлиб хизмат қилади.

Шунингдек, алоқа ўрнатиш ва уни қўллаб-қувватлаш усулига кўра, коммуникация бевосита (тўғридан-тўғри) ҳамда билвосита (масофавий) турларга бўлинади. Алоқа бевосита вербал ҳамда новербал воситалар иштирокида амалга ошади (масалан, суҳбат, оммавий чиқиш).

Билвосита коммуникация — ўртадаги одам орқали алоқа ўрнатиш. Бунда коммуникация жисмоний шахслар, шунингдек, турли коммуникация воситалари, хусусан, техник воситалар ёрдамида амалга оширилиши мумкин. Масалан, ОАВ, телефон, радио, видеоалоқа, глобал ва локал характердаги компьютер тармоқлари орқали амалга ошади.

Коммуникаторлик раҳбарнинг ташаббускорлигига кўра, фаол ҳамда нофаол каби турларга бўлинади. Агар коммуникатор мурожаатларни жавобсиз қолдираётган реципиентга таъсир кўрсатса, реципиент ҳам, коммуникация ҳам нофаол кўринишда бўлади. Жараёнда иштирок этаётган барча коммуникаторлар хабар узатишда фаол бўлса ҳамда қабул қилинаётган ахборотга тезда жавоб берса, бундай коммуникация фаол ҳисобланади.

Ташкилий жиҳатдан коммуникациялар тасодикий ҳамда уюштирилган бўлиши мумкин. Тасодикий коммуникациялар кутилмаганда юзага келади. Бунда одамлар орасида кўпроқ тасодикий ахборот алмашиш жараёни рўй беради. Раҳбар ва шахслараро мулоқотнинг психологик аспекти коммуникация жараёнини бойитишга хизмат қилади. Ушбу коммуникация назарияси асосини нутқий фаолият ташкил этади. Рус тадқиқотчиларидан Л.С. Выготский, А.Н. Леонтьевлар [9] ушбу назарияни умумпсихологик фаолият назариясига таяниб ишлаб чиққанлар.

Коммуникациянинг яна бир муҳим тури бу — ижтимоий гуруҳлар коммуникацияси. Жамиятдаги одамлар қарашлари, ёши, мақсад ва интилишлари, фаолият турларининг йўналишларига қараб, муайян ижтимоий гуруҳларга бўлинади. Чунки бу гуруҳлар жамиятнинг ичида мавжуд бўлиб, жамият ҳаётининг муайян кўринишини ўзида акс эттиради. Ижтимоий гуруҳлар ўртасидаги коммуникатив алоқаларнинг ўзига хослиги шундаки, унда иштирок этадиган субъектлар ўз потенциал имкониятларидан келиб чиқиб, муҳокамада иштирок этадилар ҳамда ўзларининг шахсий фикрларини билдира оладилар.

Раҳбар ва шахслараро коммуникацияда шахснинг у ёки бу воқелик юзасидан нуқтаи назари, фикрлари, ижтимоий кўрсатмалари ўзгариб туради. Ўзларига тегишли муҳим ахборотни олгандан кейин уларни текшириб кўради ва унинг натижалари бирор-бир объект ҳақидаги шахсий фикр-ни ўзгартиришга хизмат қилади.

Президент Шавкат Мирзиёевнинг 2020 йил 29 декабрдаги Олий Мажлисга Мурожаатномасида амалга оширилган ишларга ҳолисона баҳо берилиши билан мамлакатимизнинг равнақи учун, фаровон ҳаётга эришиш учун қилинадиган ишлар белгилаб берилди. Улкан ва масъулиятли вазифалар орасида давлат бошқаруви самарадорлигини оширишга ҳам алоҳида урғу берилди. Жумладан, "Ҳақиқатан ҳам тажриба шуни кўрсатмоқдаки, турли жабҳаларда амалга оширилаётган ислохотлар кундалик ҳаётда ўз ифодасини топиши, кутилган натижаларга эришиш, Прези-

дент таъкидлаганидек, давлат бошқаруви самарадорлигига боғлиқ. Давлат бошқаруви самарадорлигига эришиш учун Ҳаракатлар стратегияси ва Маъмурий ислохотлар концепцияси асосида кейинги йилларда салмоқли ишлар амалга оширилди. Давлат бошқарувининг ҳуқуқий асослари кенгайди, институционал тузилмалар кучайтирилди. Давлат бошқарувидаги куч - давлат хизматчилари, раҳбар кадрларни қайта тайёрлаш, малакасини ошириш, уларни танлаб олиш тизими такомиллаштирилди" [10].

Умуман олганда, раҳбар кадрларнинг ижтимоий-сиёсий фаолиятида тил, мулоқот ва коммуникация жараёнларининг ўрни бекиёсдир. Чунки, улар доимо ижтимоий гуруҳ аъзолари билан ўзаро мулоқотга киришар экан, уларнинг асосий кўзлаган мақсадлари бир-бирига таъсир ўтказиш, шахсий фикр-ғояларига ишонтириш, ҳаракатга чорлаш, режаларни ўзгартириш ва яхши таассурот қолдиришдир.

Манба ва адабиётлар

1. Мирзиёев Ш.М. *Танқидий таҳлил, қатъий тартиб-интизом ва шахсий жавобгарлик — ҳар бир раҳбар фаолиятининг кундалик қондаси бўлиши керак.* — Т.: "Ўзбекистон", 2017. — 45 б.
2. *Ўзбекистон Республикаси Қонун ҳужжатлари миллий базасининг расмий веб-сайти.* www.lex.uz.
3. *Ўзбекистон Республикаси Қонун ҳужжатлари миллий базасининг расмий веб-сайти.* www.lex.uz.
4. Соломоник А. *Философия знаковых систем и язык.* — Изд. 2-е, дополненное и исправленное. — Мн.: МЕТ, 2002. — С. 408.
5. Мўминов И. *Фалсафий меросни ўрганиш бўйича лавҳалар.* // Танланган асарлар. Т.3. — Т.: "Фан". 1972. — 334 б.
6. Шарков Ф. *Основы теории коммуникации.* www.iub.at.ua
7. Братусь Б.С., Умрихин В.В., Выготский Л.С., Леонтьев А.Н. *Личностные основания преемственности идей // Методология и история психологии. 2011. № 1.* — С. 5-17.
8. *Миллий тикланишдан миллий юксалиш сари.* // Ўзбекистон Республикаси Президен-

ти Шавкат Мирзиёевнинг асарлари ва маърузаларидан олинган фикрлар. — Т.: "Yoshlar nashriyoti uyi", 2019. — 80 б.

9. Братусь Б.С., Умрихин В.В., Выготский Л.С., Леонтьев А.Н. Личностные основания преемственности идей // Методология и история психологии. 2011. № 1. — С. 5-17.

10. Янги Ўзбекистон — янги дунёқараш. Рисола. / Муаллифлар жамоаси: — Т.: 2021. — 5 б.

Раҳбар кадрлар фаолиятида тил ва коммуникация мутаносиблигининг ижтимоий-фалсафий жиҳатлари

Равшонбек Худайберганов,
фалсафа фанлари номзоди,
Тошкент давлат транспорт
университети доценти

Аннотация: мақолада раҳбар кадрлар фаолиятида ахборот, тил, мулоқот ва коммуникация воситаларининг ролини янада кучайтириш тўғрисида сўз юритилган. Тараққиётга эришиш учун рақамли билимлар ва замонавий ахборот-коммуникация технологияларини эгаллаш лозимлиги, буюксалишнинг энг қисқа йўлидан бориш имкониятини бериши хусусида фикрлар илгари сурилган. Шунингдек, мамлакатимизда раҳбар кадрлар тайёрлаш тизимининг ижтимоий-сиёсий ва фалсафий жиҳатлари таҳлил қилинган.

Калит сўзлар: ахборот, тил, коммуникация, тил ва маданият, тил ва жамият, ахборот технологиялари, инновация, медиапсихология, автокоммуникация, тил фалсафаси.

Социально-философские аспекты языкового и коммуникационного баланса в деятельности руководящих кадров

Равшонбек Худайберганов,
кандидат философских наук,
доцент Ташкентского государственного
транспортного университета

Аннотация: в этой статье подчеркивается, что роль информации, языка, средств

коммуникации в социально-политическом и экономическом развитии страны и деятельности лидеров, приобретение современных знаний, подготовка по-настоящему просвещенных и высококультурных лидеров должна стать жизненной необходимостью. Для достижения развития нам необходимо освоить цифровые знания и современные информационные и коммуникационные технологии. Это позволяет нам выбрать кратчайший путь к восхождению. Также анализируются социально-политические и философские аспекты системы подготовки руководителей в нашей стране.

Ключевые слова: информация, язык, общение, язык и культура, язык и общество, информационные технологии, инновации, медиапсихология, автокоммуникация, философия языка.

Socio-philosophical aspects of language and communication balance in the activities of managers

Ravshonbek Khudayberganov,
PhD (in Social Sciences)
Associate professor, Tashkent State
Transport University

Abstract: this article considers the issues of necessity of further strengthening the role of information, language, communication and communication tools in the socio-political and economic development of the country and the activities of leaders, the acquisition of modern knowledge, training of truly enlightened and highly cultured leaders is considered. To achieve development, we need to acquire digital knowledge and modern information and communication technologies. This allows us to take the shortest path to the ascent. Indeed, the idea that information technology is penetrating deep into all areas of the world today has been highlighted. Also, the socio-political and philosophical aspects of the system of leadership training in our country are analyzed.

Keywords: information, language, communication, language and culture, language and society, information technology, innovation, media psychology, autocommunication, philosophy of language.

Иброҳим МАҲМУДОВ,
психология фанлари номзоди,
Ўзбекистон Республикаси
Бош прокуратураси академияси доценти

ТАШКИЛОТ МАДАНИЯТИ – ЁШ РАҲБАРНИНГ БОШҚАРУВ САЛОҲИЯТИНИ ЮКСАЛТИРИШ ОМИЛИ

Бугунги кунда ташкилотлар ўртасидаги рақобат маҳсулотлар ва хизматларни тақдим этишдан кўра, самарали бошқарув услубларини намойиш этиш соҳасига ўтиб бормоқда. Шундай экан, бизнес талабларига мос ва самарали фаолият юритувчи раҳбарларни шакллантириш замонавий менежмент таълимининг муҳим вазифаси бўлиб қолмоқда. Маълум жиҳатдан, ушбу вазифа турли таълим дастурларини амалга оширувчи ўқув муассасалари зиммасига юклатилган. Лекин, ҳар қанча уринилмасин, таълим кўп ҳолларда аудиториядаги мавжуд шароит билан чекланади ҳамда олинган билим ва эгалланган малакани реал бошқарувга татбиқ этиш ўқувчидан мутлақо кутилмаган қобилиятлар мажмуини талаб қилади. Шунинг учун ҳам иш жойида ўқиш, амалиётдан келиб чиқиб, конкрет муаммоларни ҳал қилишга ўрганиш компетенцияларга асосланган таълим ёндашувининг ютуқли томонларидан бири ҳисобланади ва мавжуд таълим дастурлари орасида энг самарали услуб сифатида тан олинмоқда. Шу маънода, раҳбарнинг корхона муҳитида шаклланиши муҳим амалий жиҳатга эга, деган таъкидни алоҳида белгилаб ўтмоқчимиз. Лекин бўлажак раҳбарнинг шаклланишида ташкилот миқёсида юзага келувчи бошқарув муаммоларини ҳал қилиш услубларини бевосита, яъни янада тажрибали раҳбарлар мисолида ўрганиш ва ташкилотда қабул қилинган стандартлар асосида ўзлаштириш энг самарали йўللardan бири бўлиши мумкин.

Замонавий бошқарув масаласига ўтсак, юқорида таъкидлаб ўтилганидек, бугунги кунда бошқарув соҳасидаги персонални бошқариш вектори борган сари истеъмол-

чилар манфаатини уйғунлашиши томон ўсиб бормоқда. Шу қаторда, истеъмолчиларда товарлар ва хизматлар сифатига бўлган талаб юқори бўлиб қолар экан, эндиликда, бу маҳсулотлар қанчалик узоқ вақт шундай талаб даражасида қолиши баҳолашдаги муҳим мезонга айланган. Истеъмолчиларни бир марталик ва тасодифий юқори сифат қониқтирмай қўйди ва инсон энди доимийликни, маҳсулотнинг мутлақ ишончлилигини танламоқда. Бундай ҳолат эса, яъни маҳсулотнинг ва хизматнинг мавжуд талабларга доимий мослиги маълум жиҳатдан ташкилотда ўрнатилган меҳнат қилиш стандартларига, бошқарув услубларига боғлиқ. Корхонада амал қилувчи бундай тартиб ва стандартларни ифодалашда бугунги кунда "ташкилот маданияти" ибораси қўлланмоқдаки, ушбу тушунча орқали бир ташкилотни иккинчидан фарқ қилиб турувчи жиҳат, ташкилот ҳаётини тартибловчи тузилма назарда тутилади.

Ташкилот маданияти бошқарув категорияси сифатида замонавий менежмент фанининг марказий мавзуларидан бири ҳисобланади. Юқорида баён этилган фикрга қайтган ҳолда таъкидлаш мумкинки, ташкилот ва компаниялар ўртасидаги рақобат бугунги кунга келиб, шу компанияларда амал қилувчи бошқарув ва ташкилот маданиятлари ўртасидаги рақобатга ўрин бўшатмоқда. Энди маҳсулотнинг истеъмол қийматида унинг ишлаб чиқарувчисининг психологик тавсифи, ижтимоий нуфузи етакчи ўринга кўтарилган. Бу гаплар бевосита маҳсулот ва истеъмолчи муносабатларига тегишли бўлса-да, энди ташкилотнинг ўзи ҳам бугунги кунда ис-

теъмол объектига айланмоқда. Яъни, инсон иш жойини танлар экан, илғор маданиятли, ижтимоий нуфузи юқори ҳамда жамият ҳаётидаги ижобий ўзгаришларга дахлдор ташкилотларга кўпроқ эътибор қаратмоқда. Ёшлар орасида иш жойини аниқлаштиришда "Қаерда кўпроқ пул беради?" ўрнига "Жамиятдаги мавқеи юқори-ми?" деган савол янада аҳамиятли бўлиб бормоқда. Шу маънода, кўпчилик ёшларнинг иш жойини танлашдаги мотивациясида айнан "иш ўрганиш", "келажак ҳаёти учун пойдевор яратиш", "карьерада ўсишга тайёрланиш" каби қарорлар етакчи ўринга чиқади. Инсон бундай танловни амалга оширар экан, кўп ҳолларда, ҳатто, ўзи ҳам англамаган ҳолда маданиятнинг янада юқори поғонасига кўтарилиш, ташкилот ҳаётига хос бўлган қадрият ва маданиятни ўзлаштириш ниятида бўлади. Шунинг учун жамият ҳаётини ва келажagini барпо этувчи ёшлар ҳақида гап кетганда, улар фаолият юритадиган ташкилотларда илғор маданиятни жорий этиш етакчи ғояга айланиши лозим.

Ташкилот маданияти жамоада амал қилувчи анъаналар, ходимларнинг ишга, раҳбариятга ва ўзаро муносабатини тартибга солувчи меъёрлар бўлиб, кўп жиҳатдан, ҳатто, ёзилмаган қонунларга бўйсунди. Ташкилот маданияти шу корхона ташкил топган пайдан шаклланади ва кўп жиҳатдан шу ташкилот таъсисчиларининг дунёқарашига, уларнинг фалсафасига асосланади.

Бугунги кунда ташкилотни жадал ривожланиш йўлига ўтказишнинг асосий шартларидан бири — илғор ташкилот маданиятини яратишдан бошланади. Ташкилот маданиятининг яхлит ва бирламчи ғояси ташкилот миссиясида акс этади. Миссия эса, ўз навбатида, ташкилот асосчиларининг шу корхонани яратиш пайтида олдиларига қўйган олий мақсадидир. Тўғри, ҳар қандай ташкилотга асос солинишида унинг бирламчи ғояси ва мақсади бўлади, деган таъкид айтилиши мумкин. Лекин миссияни ифодалашга қўйиладиган асосий талаблар мавжуд, у ҳам бўлса, миссия ижтимоий аҳамиятга, яъни жамият манфаатига, ташқи муҳитга йўналган

бўлиши керак. Иккинчидан, миссия узоқ келажакни назарда тутиб яратилиши керак. Бу борада машҳур компаниялар миссиясида акс этувчи ғоялар билан танишиб ўтишимиз мумкин: "Volvo" автомобиль компанияси: "Биз энг хавфсиз автомобилларни яратамиз", IKEA: "Оддий одамларнинг турмушини яхши томонга ўзгартириш", Lenovo: "Ҳаракатдаги инсонлар учун!" каби шиорлар бевосита жамият фуқароларига, уларнинг манфаатини қондиришга йўналган. Миссия ташкилот маданиятининг ўзаги ҳисобланади ва ташкилот миқёсида амал қилувчи барча ёзилган ва ёзилмаган қоидалар ҳам бевосита шу илғор ғоя асосида шаклланиши лозим.

"Ташкилот маданияти" ибораси айрим муаллифлар томонидан "ташкилий маданият" деб ҳам юритилади. Лекин бу ерда ташкилий атамасининг қўлланилиши ташкилот миқёсида намоён бўлувчи кенг миқёсли жараёнларнинг айрим қисминигина акс эттириши эҳтимол. Ташкилий маданият раҳбарнинг ташкилий ва бошқарув функцияси билангина чекланиб қолиши ҳамда жамоа ҳаётининг норасмий қатламида содир бўлувчи шахслараро муносабатлар, анъаналар шаклида сақланиб қолган ва ҳар бир ходим, ҳатто, қадрият сифатида улуғловчи жиҳатларни назардан четда қолдириши мумкин. Ташкилот маданияти ташкилот миқёсида амал қилаётган барча тартибланиш ва маълум бир қоидаларга асосланган жараёнларни ўз ичига олади. Бу қоидалар, бир томондан, корхона бошқарув аппарати томонидан эътироф этилган, ҳатто, буйруқ тарзида жорий этилаётган расмий меъёрлар бўлса, иккинчи томондан, юқорида таъкидланганидек, шу ташкилотда йиллар давомида амал қилаётган, ҳатто, анъана ва қадриятлар сифатида мавжуд бўлган, деярли барча ходимлар томонидан эътироф этилган хулқ шакллариidir. Масалан, туғилган кунда ходимларни табриклаш анъанаси ҳамма томонидан тан олинган бўлса, туғилган кун эгасининг шу куни уйига эртароқ кетиши мумкинлиги ёзилмаган қоида даражасида амал қилиши мумкин. Ҳар бир корхона мисолида бундай ёзилмаган одатларни ўнлаб санаб ўтиш мумкин, лекин уларнинг айримлари ташкилот фаолиятига фой-

дали бўлса, баъзи бирлари эса ташкилотнинг асосий мақсадига зид ҳам келиши мумкин. Ташкилот маданиятини бамисоли айсберг кўринишида тасаввур этиш мумкин. Бу муз қоясининг сув сатҳидан кўриниб турган қисми ташкилот маданиятининг расмий тан олинган, ташқи жиҳати бўлса, сув остидаги кўринмаётган қисми эса ёзилмаган, лекин ташкилотнинг ҳаракатланишига таъсир кўрсатадиган кучларни ўзида мужассамлаштиради. Умуман олганда, ташкилот маданиятининг жамоа ҳаётидаги барча жараёнларга таъсир қудрати кучли. Ходимларнинг иш графигига риоя қилиши, раҳбарият топшириқларига бўлган масъулият, функционал мажбуриятларнинг аниқ, равон ёзилганлиги ва уларни бажаришга шайлик, ҳатто, жамоанинг инновацияларга очиқлиги ёки ёпиқлиги ҳам бевосита ташкилот ходимлари хулқини ифодаловчи меъёрлар мажмуи — ташкилот маданияти орқали белгиланади.

Бир сўз билан айтганда, ташкилот маданияти ташкилот ҳаётининг шундай мукамал ифодасики, корхонада фаолият юритувчи персонал шу намунага мос келиш ва хулқни шунга мос равишда қуришни зарурий талаб деб билади. Шу пайтга қадар ташкилот маданияти намуналарини яратиш бўйича жуда кўп ишлар бажарилган. Дунё бозоридаги етакчи компаниялар илғор ташкилот маданияти моделини яратиш ва жорий этиш бўйича бир қанча йирик лойиҳаларни амалга оширдилар. Чунки равон яратилган ва мукамал ишланган ташкилот маданияти — ходимларни маълум бир аниқ йўл бўйича ҳаракатланишини таъминловчи кучли омил.

Ташкилот маданиятининг шундай функцияси ҳам борки, у корхонанинг ташқи муҳит талабларига мослашувини таъминлайди. Ташкилот маданиятини ўрганиш борасида тадқиқот олиб борган К.Камерон ва Р.Куиннинг таърифига кўра, жамият ташкилотга маълум бир талаблар қўяди ва корхона ўз фаолият хусусиятига кўра, ташқи муҳит билан ҳамоҳанг фаолият юритиши керак. Демак, ташкилотнинг ташқи муҳит талабларига йўналганлиги ва муҳит қўяётган талабларга жавоб бериш салоҳияти ташкилотда амал қилувчи маданият билан белгиланади. Шундай қилиб, қуйидагилар ҳар

бир ташкилот маданиятини белгилашдаги муҳим ҳолатлар ҳисобланади:

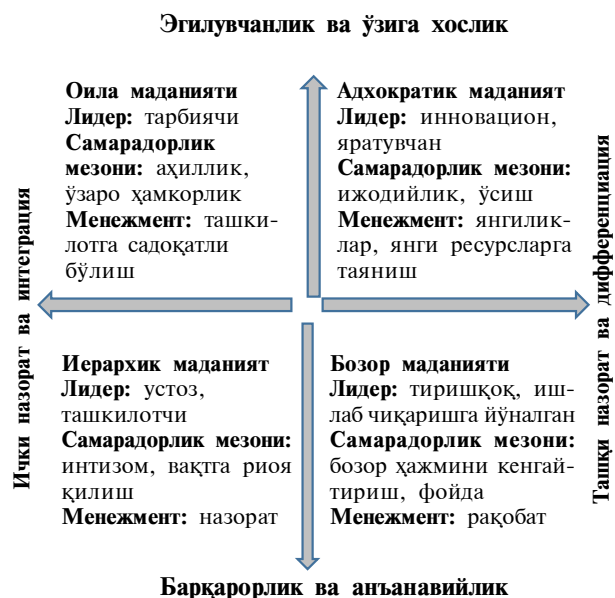
1. Ҳар бир корхона фаолияти хусусияти ва жамият унга қўядиган талабларга кўра, ўзига мос ташкилот маданиятини шакллантириши лозим.

2. Ҳар бир корхона жамият талабларига жавоб бера оладиган салоҳиятга эга бўлиши керак.

3. Жамият талабларига очиқлик ва талабларга жавоб бера олиш салоҳияти 4 хил ташкилот маданиятида акс этади.

Шундай қилиб, ташкилот маданиятини ифодалашда ташқи муҳит талаблари ва корхонанинг ички имкониятлари ҳисобга олинади. Шундай ташкилотлар борки, улар мутлақо ташқи муҳитга йўналган ва муҳит талабларига тезда мослашиш зарурати билан яшайди, лекин шундай ташкилотлар ҳам борки, улар ташқи муҳитдан нисбатан четлашган, мустақил ривожланиш йўлидан боради ва муҳит талабларини минимал тарзда эътиборга олади. Айнан шу икки муҳим омил ташқи муҳитга йўналганлик ва ташкилотнинг ўзгаришларга тайёрлиги турли корхоналар олдида ўз ташкилот маданияти хусусиятини аниқлаштириш заруратини қўяди.

Баён этилган фикрлар қуйидаги шакл орқали ифодаланиши мумкин:

Демак, ҳар бир ташкилот фаолияти хусусияти ва маҳсулотининг ижтимоий йўналганлигига кўра санаб ўтилган маданият турларидан бирини ўзига жорий эти-

ши лозим. Хусусан, агар бу давлат бошқаруви тизимига оид ташкилот бўлса, унда ушбу жамоада "Иерархик маданият" устунлик қилади. Бу маданиятда кучли интизом, муддатларга аниқ риоя қилиш, қатъий ички тартиб етакчи бўлади ва бундай ташкилотда лидер бошқарув функцияларига таяниши, назоратни кучайтириши талаб қилинади. Худди шундай ташкилот маданияти Куролли Кучларда, ҳуқуқни муҳофаза қилиш органларида ва турли вазирликларда амал қилиши лозим. Бундай ташкилотларда раҳбарнинг айнан шундай меъёрларга асосланиши ташкилотнинг самарали, барқарор ишлашини таъминловчи омилдир.

Оилавий ташкилот маданиятида жамоа аъзолари орасида ўзаро ҳамжиҳатлик ва ҳамкорлик кузатилади. Жамоа аҳил оилага айланади. Жамоада ёши катта одамлар, тажрибали ходимлар лидер мақомини олади, ташкилотда шаклланган кадриятлар ва анъаналар эъзозланади. Бундай ташкилотларга мисол сифатида оилавий бизнесга асосланган жамоаларни, яқин дўст-оғайнилар биргаликда тузган бизнес тузилмаларини келтириш мумкин. Улар ўзгаришларга тайёр ва янгиликларни тезда қабул қилади, лекин ташқи муҳитга ёпиқ ва "оила"га четдан бировни киритишмайди.

Адхократик маданиятда эса ташкилотнинг инновацияларга йўналган фаолияти намоён бўлади. Лидердан талаб қилинувчи асосий малака: табиркорлик хислатларига эга бўлиш, муҳитдаги ўзгаришларни олдиндан сезиш ва ташкилотни шу янгиликларга йўналтиришдир. Бизнес бозоридаги янгиликларни ўзлаштириш, ихтиролар ва инновацияларни яратиш ушбу ташкилот муваффақиятини ифодаловчи асосий мезонга айланади. Ташкилот доимо янгиликларга интилади ва бир хил маромдаги ишлардан четлашади. Жамоа аъзолари мослашувчан ва доимо жамиятдаги ўзгаришларга сезгир.

Бозор маданиятида эса ташкилот айнан бозор қонунлари билан яшайди. Янги ҳудудларни ўзлаштириш, сотув ҳажмини кўпайтириш, ташкилотнинг янгидан-янги бўлинмаларини яратиш муваффақият мезонига айланади. Лидердан эса, ўз навбатида, бизнес ривожланишини қаттиқ назорат остига олиш, яккахокимликка тая-

ниш ва бозор истеъмоли талабларига мос келувчи маҳсулотни ярата олиш қобилияти етакчи бўлиши керак.

Таъкидлаб ўтилган маданият турлари у ёки бу даражада ҳар бир ташкилотга хос бўлиб, жамоада амал қилувчи барча қоида ва меъёрларни маданият нуқтаи назаридан таҳлил қилиб ўтиш раҳбар учун жуда муҳим. Ташкилотда бирон маданият қанчалик қатъий ҳукм сурса, жамоани бошқариш шунчалик осон, лекин ташкилот ҳаётидаги доимо бир хиллик бўлиши ходимлар фаолиятини сусайтиришга, мажбуриятлар чегарасидан чиқишга ва демак, ташкилот маданиятини бузишга олиб келиши мумкин. Турли ташкилотларда ўтказилган тадқиқотларга асосланган ҳолда таъкидлаш мумкинки, ташкилотда етакчи маданият бўлиши билан бирга, айрим пайтда, юзага келаётган вазиятга кўра, бошқа маданият турларини ҳам жорий этиб бориш таклиф этилади. Шунинг учун реал ҳаётда, кўпгина ташкилотларда бирон бўлимга хос бўлган алоҳида субмаданиятнинг ҳам учратиш мумкин. Меҳнат жамоаси доимо бир хил маромда ва бир хил қоидалар қолипида яшолмайди. Масалан, қатъий иерархик тизимга асосланган куролли кучлар ёки ҳуқуқ-тартибот органлари жамоалари ҳаётида юзага келиши мумкин бўлган айрим мудҳиш ҳолатлар сабаби айнан қатъий интизом ва шахс эркинлигини чекловчи абсолют маданиятни сингдириш натижаси, деб қаралиши мумкин. Ёки бўлмаса, бозор маданиятига асосланган муассасада ҳар бир натижанинг фойда билан ўлчаниши, даромад ва фойдага ўтаружу қўйиш оқибатида ходимлар томонидан турли гирромликларга бориш, мижозларга нопок муносабатда бўлиш ҳолатлари кузатилиши мумкин. Шунинг учун, раҳбар ташкилот ҳаётини тартиблашда етакчи ташкилот маданияти қаторида бошқа турдаги маданият турларини ҳам жорий этиб бориши, ҳатто, иерархик маданиятга асосланган ташкилотда ҳам инновацияларни тизимли киритиб бориш, айрим пайтда бўлимлар ўртасида соғлом рақобат муҳитини яратиш (яъни, бозор маданияти элементларини синаб кўриш) жамоа ҳаётини ранг-баранг қилади ва унинг ҳаётига янгича мазмун беради.

Корхонада фаолият юритаётган ёш ва иқтидорли ходимлар бошқарув маданияти қуршовида бўларкан, шу фаолият хусусиятига хос бошқарувни ўзлаштириб борадилар, айнан шу тоифа ташкилотларда бошқарувга қўйилувчи талаблар ва ноаниқ вазиятларда ҳаракат қилиш стратегияларини ўзлаштирадилар. Шу жиҳатдан қараганда, ташкилот маданияти ходимларни самарали хулқ-атворни жорий этувчи хулқ стандартларини сингдирибгина қолмасдан, балки жамоа фаолиятини ташкиллаштириш малакаларини ҳам шакллантириб боради.

Манба ва адабиётлар

1. Рахимова Д.Н., Бекмуродов М.Б. *Лидерлик ва ташкилот маданияти*. — Т.: "Академия", 2000.
2. Бегматов А. ва бошқ. *Корпоратив маданият ва корпоратив бошқарув*. — Т.: "Akademiyu", 2007.
3. Камерон К., Куинн Р. *Диагностика и изменение организационной культуры*. — Спб.: "Питер", 2001.
4. Шейн Э. *Организационная культура и лидерство*. — Спб.: "Питер", 2012.
5. Занковский А.Н. *Организационная психология*. — М.: МПСИ, "Флинта", 2000.
6. Липатов С.А. *Организационная культура: концептуальные модели и методы диагностики // Вестник Московского университета. Серия 14. Психология, 1997. №4. — С. 55-65.*
7. Пригожин А.И. *Методы развития организаций*. — М.: МЦФЭР. 2003.
8. Михненко П.А. *Теория организации и организационное поведение*. — М.: 2019.

Ташкилот маданияти — ёш раҳбарнинг бошқарув салоҳиятини юксалтириш омили

Иброҳим Маҳмудов,

психология фанлари номзоди,
Ўзбекистон Республикаси

Бош прокуратураси академияси доценти

Аннотация: мақолада корхона фаолиятини тартибга солишчи муҳим омиллардан бири – "ташкилот маданияти" тушунчаси таҳлил этилади, ташкилот маданиятининг турлари ва корхона хусусиятига кўра уни жорий этиш зарурати ҳақида сўз боради. Ёш раҳбар дунёқараши ва бошқарув услубининг шаклланишида ташкилот маданияти муҳим омил эканли-

ги ҳамда ташкилот маданияти бутун корхона персонали хулқини тартиблаш имкониятига эгаллиги атрофлича кўриб чиқилади.

Калит сўзлар: маданият, ташкилот маданияти, хулқ стандартлари, ёш раҳбар, бошқарув, самарадорлик, мотивация, жамият, миссия.

Культура организации — фактор совершенствования управленческого потенциала молодого руководителя

Иброҳим Маҳмудов,

кандидат психологических наук,
доцент Академии Генеральной прокуратуры
Республики Узбекистан

Аннотация: в статье анализируется понятие "культура организации", которая выступает как упорядочивающий фактор деятельности учреждения. Перечисляются разные виды организационной культуры и необходимость формирования культуры в зависимости от специфики деятельности организации. Всесторонне рассматривается регулирующая сила организационной культуры в управлении персоналом организации и влияние оргкультуры на становление стиля управления будущего руководителя.

Ключевые слова: культура, организационная культура, поведенческие стандарты, молодой руководитель, управление, эффективность, мотивация, общество, миссия.

Corporate culture is a factor in enhancing the managerial capacity of a young leader

Ibrohim Makhmudov,

Associate Professor PhD (in psychology)
the Academy of the General Prosecutor's Office
of the Republic of Uzbekistan

Abstract: the article analyzes the concept, the culture of an organization, such acts as ordering factor in the activities of an institution. Various types of corporate culture and the need to form a culture are listed, depending on the specifics of the activities of the organization. The regulatory power of corporate culture in personnel management of the organization and the influence of corporate culture on the formation of the management style of the future leader are comprehensively examined.

Keywords: culture, corporate culture, behavioral standards, young manager, management, efficiency, motivation, society, mission.

Искандар ЮСУПОВ,
*магистрант, ФГАОУ ВО Уральский федеральный университет
имени первого Президента России Бориса Ельцина*

ПРОЕКТНОЕ КОМАНДООБРАЗОВАНИЕ: КАК РАЗВИВАТЬ, ОБУЧАТЬ И УДЕРЖАТЬ СПЕЦИАЛИСТОВ

Сильная команда является важнейшим условием решения стратегических задач компании. В создании мобильных проектных команд это приобретает первостепенное значение. Управление персоналом проекта - это деятельность, направленная на сплочение под единые цели и ценности, а также эффективное использование потенциала команды. Однако при проектных формах организации труда на первый план выходят также функции развития и обучения персонала, командообразования и удержания сотрудников[4].

Правильно организованный персонал способен приумножать капитал компании во много раз интенсивнее, чем любой другой ресурс, используемый хозяйствующим субъектом. Основопологающим звеном управления персоналом является подбор и ротация кадров на предприятии.

Система подбора кадров на предприятии, в целом, и в рамках инновационной программы, в частности, должна включать в себя:

- процедуры расчета потребности в персонале по категориям работников;
- нормативное описание профессиональных требований к рабочим и служащим;
- способы профессионального отбора кадров.

Однако подбор кадров не является той стартовой точкой, когда можно с уверенностью утверждать, что коллектив готов к работе. Важным звеном успешного формирования кадрового состава является ротация кадров.

Что такое ротация кадров и для чего она проводится?

Впервые вопросами ротации кадров на научном уровне занялась американская

"Школа научного управления". С выходом в свет монографии Ф. Тейлора "Принципы научного управления" (1911 г.) были раскрыты социальные явления, которые легли в основу управления человеческими ресурсами на предприятии. Именно "Школа научного управления" внедрила в практику научные подходы к рациональной расстановке кадров, которая является, как утверждал Ф. Тейлор, одним из принципов увеличения производительности труда на предприятии.

Ротацией называют последовательную смену профессиональных обязанностей, поочередное пребывание в той или иной должности с целью освоения работником смежных профессий, различных функций, специфики и технологии принятия решений, в том числе управленческих. Ротация кадров - это горизонтальное перемещение персонала по рабочим местам, сопоставимым по профессиональному и статусному уровню.

Ротация персонала в рамках компании обычно проводится ради достижения двух целей:

1. Перемещение работника по структурным подразделениям компании позволяет ему хорошо понять ее деятельность в целом.
2. Подготовки руководителей высшего звена, что требует исключительной компетентности как обязательный элемент программы ротации

Подходы к подбору и расстановке

Существует два основных, конкурирующих между собой, подхода к подбору и расстановке кадров на предприятии, разработанные американскими и японскими учеными.

Особенности американского подхода – составление штатного расписания и квалификационных требований к работникам. Из числа претендентов на рабочее место определяется кандидат, который максимально удовлетворяет всем необходимым требованиям. Вертикальная мобильность работника определяется его способностями к улучшению экономических показателей компании.

Все перечисленное подразумевает нормирование труда работника, четкую регламентированность в расстановке кадров согласно профессиональным навыкам.

Однако следует учесть недостаток подхода – узкая специализация сотрудников. Это замедляет мобильность в расстановке кадров в условиях постоянного изменения производственного процесса.

Японский подход характеризуется следующими основными чертами: система пожизненного найма, ориентация должностных обязанностей под реальные возможности сотрудника, принцип ротации, заключающийся в горизонтальной мобильности сотрудника внутри каждого подразделения.

Главный недостаток подхода – затруднение вертикальной мобильности кадров, что снижает мотивацию к труду.

Таким образом, следует отметить, что ни первый, ни второй метод не удобны для применения в чистом виде на предприятиях Узбекистана. Проанализировав данные подходы, можно сделать вывод, что для узбекских предприятий, в большинстве своем, применим синтез рассмотренных подходов. В частности, интересен принцип горизонтальной ротации работников на примере Японии, однако, на наш взгляд, для дальнейшего вертикального продвижения вверх по карьерной лестнице следует проводить конкурс с отбором наиболее подходящего претендента на должность, что используется в американской модели.

Ротация кадров должна обеспечивать постоянное движение кадров, основываясь на результатах оценки потенциала сотрудников, их индивидуального вклада в работу организации, планировании карьеры, сроках заключения трудового контракта

или занимаемой позиции в штатном расписании.

Таким образом, основой для ротации кадров являются:

- трудовое законодательство;
- философия предприятия; контракт сотрудника;
- материалы аттестационной комиссии;
- должностные инструкции;
- штатное расписание;
- модели служебной карьеры;
- внутренние нормативные документы по оплате труда.

По мнению Базарова Т.Ю., "Ротация кадров – это систематическое передвижение кадров разнородных областей на равноценную должность или на профессию с существенными корректировками перечня профессиональных обязанностей" [1]. Во внутренней ротации кадров можно выделить горизонтальную и вертикальную ротацию. Горизонтальная ротация предполагает передвижение рабочего из одного подразделения в совершенно иное, при котором субъект (при наличии соответствующего волеизъявления) может осознанно изменить род своей деятельности. Однако квалификационный разряд при этом не меняется, а заработная плата зачастую имеет тенденцию расти. Горизонтальное перемещение кадров имеет огромные преимущества для предприятия и для работника, так как длительное пребывание субъекта на одном и том же рабочем месте ограничивает его кругозор, снижает трудовую активность и мотивацию.

Благодаря ротации компании могут справиться с целым рядом проблем. Она помогает удержать ценных сотрудников, преодолеть профессиональное выгорание опытных специалистов, раскрыть потенциал молодой команды, масштабировать успешный опыт на филиалы компании и не только. Как понять, что пришло время для ротации, и как провести ее с максимальной пользой для бизнеса?

Ротация персонала проводится в целях оценки потенциала работников и наиболее рационального применения их профессиональных, интеллектуальных и творческих возможностей (подбор работы под способности человека). Если процесс ротации

сделать контролируемым, внося соответствующие изменения в деятельность компании, то можно не только снизить текучесть кадров, но и увеличить эффективность деятельности каждого сотрудника и предприятия в целом.

Что такое зрелая команда и как ее оценить?

Одним из важнейших элементов процесса ротации персонала в организации является оценка выдвигаемых кандидатов. В ходе такой оценки работодатель сравнивает сотрудника, занимающего ту или иную должность, со специалистом, подходящим для этой позиции.

В зависимости от специфики, размера и типа проекта в его реализации могут принимать участие от одной до нескольких десятков организаций и столько же отдельных специалистов. У каждого из них свои функции, степень участия в проекте и мера ответственности за его реализацию. Команда проекта - одно из главных понятий управления проектами. Это группа сотрудников, непосредственно работающих над осуществлением проекта и подчиненных руководителю проекта; основной элемент структуры проекта, так как именно команда проекта обеспечивает реализацию его замысла. Важно, чтобы это была зрелая команда. Такая команда имеет ряд четких характеристик:

1. Общность цели.
2. Взаимодополняющие навыки, качества.
3. Общая ответственность за конечный результат.
4. Четкие правила взаимодействия.
5. Наличие в составе постоянного "ядра", регулярность совместной работы.
6. Сплоченность, доверие.
7. Взаимозаменяемость.

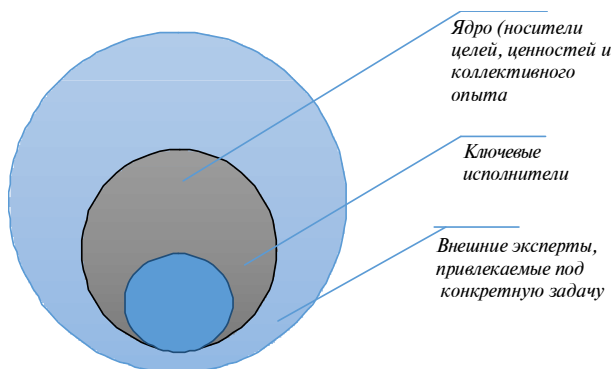

Рис. 1. Структура проектной команды [4]

При формировании команды проекта все усилия направлены на объединение квалифицированных специалистов в группу, способную самостоятельно анализировать и реализовывать функциональные задачи проекта. Принципы формирования команды для управления проектом: заказчик и подрядчик являются ведущими участниками проекта, для управления проектом создается единая команда во главе с руководителем проекта.

Этапы формирования команды проекта:

- определение задач;
- распределение ролей;
- определение необходимой квалификации членов команды и их количества;
- согласование;
- определение условий и ресурсов проекта;
- формирование команды проекта.

В командообразовании и организации работы команды в инновационных проектах применяются Agile-технологии:

- 5-7 специалистов с дополняющими друг друга навыками - разработчиков, аналитиков, тестировщиков;
- все в одной комнате;
- работа ведется итерациями (sprint): каждые 1-4 недели продукт предъявляется заказчику для внесения поправок;
- после завершения итерации команда проводит совещание по анализу совместного опыта ("совещание-ретроспектива"), а также планирует дальнейший рывок;
- каждый день проводится 15-минутное "совещание стоя": "Что сделано вчера? Что будет сделано сегодня? С какими проблемами столкнулся?";
- для повышения интенсивности: доска с декомпозицией задач и висящий на стене график соотношения оставшегося времени и несделанных задач [3].

Следующим этапом в обеспечении эффективной совместной работы проектной команды является анализ опыта: какова была цель? Что было сделано хорошо? Какие были ошибки? Что нужно делать иначе?

Важным фактором эффективности сформированной команды управления проектом является разработка и внедрение полноценной системы мотивации и стимулирования проектных команд. К систе-

ме мотивации прямое отношение имеют грамотно построенные:

- система планирования карьеры;
- интегрированная система ротации проектного персонала.

Данные системы подразумевают плавный переход ключевых сотрудников в другие проекты, что снижает риск ухода квалифицированных членов проектной команды из компании.

Проект внедрения системы ротации проектного персонала можно признать успешным, если разработать систему плавного перехода членов проектных команд на другие проекты, что снизит текучесть кадров. Для этого должна быть интегрированная система ротации проектного персонала [2].

Управленческие команды, имеющие значительный совокупный профессиональный потенциал, становятся сегодня важнейшим фактором повышения эффективности управления предприятиями и организациями, а закономерности их становления и развития в социологической управленческой науке изучены еще не в полной мере.

Таким, образом исследование командообразования как процесса и технологии в организационном управлении является актуальным и требует углубленной разработки, а существующие на сегодняшний день теоретические положения требуют внимательного анализа, обобщения и увязывания с реалиями и особенностями становления рыночных отношений в Узбекистане и общемировыми тенденциями, происходящими в сфере организационного развития.

Источники и литература

1. Базаров Т.Ю. Управление персоналом // — М.: "Академия", 2017. — 224 с.
2. Борисов К. "Командо©. Как достигать больших целей вместе" Изд.: ЛитРес., 2018. — 120 с.
3. Нестик Т. Презентация "Проектное командообразование".
4. Юсупов И.А. Как создать проектную команду // Готовые решения. Стратегия развития. — 2017. №12. — С.59-63.
5. Ричард Ф., Сара К. Созидательное разрушение. Почему компании, "построенные навечно", показывают не лучшие результаты и что надо сделать, чтобы поднять их эффективность. Альпина Паблицер. — М., 2016. — 378 с.
6. Эдериайм Элизабет Марвин Бауэр, основатель McKinsey & Company. Стратегия, лидерство, создание управленческого консалтинга. Альпина Паблицер. — М., 2016. — 278 с.

Проектное командообразование: как развивать, обучать и удерживать специалистов

Искандар Юсупов,
магистрант, ФГАОУ ВО Уральский
федеральный университет имени первого
Президента России Бориса Ельцина

Аннотация: в статье рассмотрены вопросы управления персоналом проекта. Также рассмотрена система подбора кадров, ротация, особенности зарубежного опыта по управлению персоналом. Дана характеристика команды проекта. Разработаны предложения по внедрению системы ротации проектного персонала.

Ключевые слова: командообразование, капитал, управление персоналом, ротация, карьера, квалификация, профессиональные навыки.

Жамоани шакллантиришни лойиҳалашти- риш: мутахассисларни ривожлантириш, ўқитиш ва олиб қилиш йўллари

Искандар Юсупов,
Россиянинг биринчи Президенти
Борис Ельцин номидаги Урал Федерал
университети магистранти

Аннотация: мақолада персонални бошқариш масалалари, шунингдек, кадрлар танлови тизими, ротация, персонални бошқариш бўйича хорижий тажрибанинг ўзига хос хусусиятлари кўриб чиқилган. Лойиҳа жамоасига тасниф берилган. Лойиҳа персонали ротацияси тизимини татбиқ қилиш бўйича таклифлар ишлаб чиқилган.

Калит сўзлар: жамоани шакллантириш, капитал, персонални бошқариш, ротация, карьера, малака, профессионал кўникмалар.

Project team building: how to develop, train and retain specialists

Iskandar Yusupov,
Master student of Ural Federal
University named after the first
President of Russia B.N. Yeltsin

Abstract: the article deals with the issues of project personnel management. The system of personnel selection, rotation, features of foreign experience in personnel management are also considered. The characteristics of the project team are given. Proposals have been developed for the implementation of a rotation system for project personnel.

Keywords: team building, capital, personnel management, rotation, career, qualifications, professional skills.

**Самарали ижтимоий-иқтисодий сиёсат юритиш асослари /
Основы ведения эффективной социально-экономической политики /
The basis of effective socio-economic policy**

Рустамхон ХАДЖАЕВ,

*Тошкент архитектура ва қурилиш институти
катта ўқитувчиси*

**САМАРАДОРЛИК КЎРСАТКИЧЛАРИНИНГ ИҚТИСОДИЁТНИ
РИВОЖЛАНТИРИШДАГИ РОЛИ**

Хар қандай фаолият якуний натижасининг ижобий ёки салбий бўлиши, аввало, самарадорлик кўрсаткичи билан аниқланади. Демак, самарадорлик кўрсаткичи, айниқса, бугунги бозор иқтисодиёти шароитида ҳар қачонгидан ҳам муҳим аҳамият касб этади.

Ушбу нуқтаи назардан келиб чиқиб, аввало, мазкур кўрсаткичнинг асл мазмун-моҳиятини аниқлаштириб олиш мақсадга мувофиқ ҳисобланади. Ўзбек тилининг изоҳли луғатида "самарадорлик" сўзининг самарали, фойдали бўлишлик, фойдалилик (инглиз тилида efficiency) каби маъноларни англатиши қайд этилган. Шу билан бирга, самарадорлик деганда, сарфланган энергияга нисбатан бажарилган иш даражаси ёки ҳар қандай жараённинг амалдаги ва ҳақиқий натижаси ўртасидаги нисбати тушунилади.

Самарадорлик ресурс сарфлари билан ишлаб чиқаришдан олинган натижанинг таққосланишини билдиради, яъни у нима сарфлаб нимага эришилганини кўрсатади [1].

Иқтисодий самарадорлик иқтисодий фаолият натижаларининг ушбу натижаларга эришиш билан боғлиқ ишлаб чиқариш омилларининг харажатлари нисбати билан тавсифланади [2].

Адабиётларда таъкидланишича, иқтисодий самарадорлик - ўта муҳим ижтимоий-иқтисодий категория бўлиб, унга ўзгарувчанлик ва тарихийлик хос. Ишлаб чиқариш фаолиятининг самарадорлиги ҳар бир ишлаб чиқариш кучи ривожланишининг турли даражаларига хос бўлиб, жамият тарихий тараққиётининг барча босқичларида доимо ишлаб чиқаришнинг якуний нати-

жалари қандай харажат ва ресурслар эвазига эришилмоқда, деган саволга жавоб берилиши лозим. Демак, самарадорликни миқдорий баҳолашнинг бошланғич модели иқтисодий натижалар ҳамда харажатлар, ресурслар ўртасидаги нисбатдан иборат бўлган [3]. Баъзи бир олимларнинг фикрича, якуний натижаларни харажат ва ресурсларнинг бирлигидан максимизациялаш ёки харажат ва ресурсларни охириги натижа бирлигига минимизациялаш — жамиятнинг, меҳнат жамоасининг, алоҳида шахснинг (ходимнинг) бошланғич (бирламчи) мақсади. Шу мақсад, унга эришиш усули, иқтисодий самарадорликни ошириш йўллари ва резервлари (уларни таснифи ва миқдорий баҳолаш) иқтисодий фан ва мустақил иқтисодий фанларнинг (тармоқ ҳамда функционал) мазмунини ташкил этади [4].

Умуман олганда, бозор иқтисодиёти шароитида самарадорлик мезонларининг талқин қилиниши ва иерархияси, уларнинг мазмуни ҳамда тавсифлари ўзгаради. Бозор иқтисодиётида тадбиркорлик фаолиятининг асоси даромад, фойда олиш бўлганлиги учун, маҳсулот, иш ва хизматлар сифатининг юқорилиги, уларнинг рақобатбардошлиги таъминланган шароитда, даромадни харажат ва ресурслар бирлигига максимизация қилиш иқтисодий самарадорликнинг бошланғич мезони сифатида кўзга ташланиб туради [3]. Олиб борилган изланишлар кўрсатишича, янги шароитларда самарадорликнинг умуммиллий мезони: миллий даромадни, ялпи ички маҳсулотни халқ ҳаётининг фаровонлиги ошаётган бир пайтда, харажат ва ресурслар

бирлигига максимизация қилиш ҳам сақланиб қолади. Самарадорлик мезонларининг бундай иерархияси мантиқийдир ва бозор иқтисодиётидаги ҳолатни акс эттиради, зеро ишлаб чиқаришнинг умуммиллий самарадорлиги ишлаб чиқаришнинг бошланғич ячейкалари (корхоналар, бирлашмалар, акциядорлар жамиятлари, қўшма корхоналар) ишлаб чиқариш фаолиятининг самарадорлигига боғлиқ. Бошланғич бўғинларнинг ишлаб чиқариш фаолияти қанчалик самарали бўлса, умуммиллий иқтисодиётнинг самарадорлиги ҳам шунча юқори, жамиятда, давлатда ижтимоий ва иқтисодий масалаларни ҳал этиш учун ресурслар (имкониятлар) шунча кўп бўлади [5].

Шундай қилиб, ишлаб чиқаришнинг самарадорлиги бозор иқтисодиётининг муҳим категориялари қаторига мансуб бўлиб, умуман, ижтимоий ишлаб чиқаришни ва алоҳида-алоҳида ҳар бир корхонани ривожлантиришнинг туб мақсади билан бевосита боғлиқдир. Ишлаб чиқаришнинг иқтисодий самарадорлиги, умумий кўринишда, хўжалик фаолияти натижалари билан ишлаб чиқариш харажатларининг ўзаро миқдорий нисбатидир. Ишлаб чиқаришнинг иқтисодий самарадорлигини ошириш муаммосининг моҳияти мавжуд ресурслардан фойдаланиш жараёнида харажатнинг ҳар битта бирлигига иқтисодий натижаларни оширишдан иборат бўлади [6].

Амалда ишлаб чиқариш самарадорлигини оширишга ҳам, жорий харажатларни тежашга ҳам ҳаракатдаги капиталдан оқилона фойдаланиш ва капиталга янги маблағ киритиш билан эришиш мумкин.

Корхонанинг бозор фаолияти, унинг ривожланишидаги узоқ муддатли истиқболлини ҳисобга олган ҳолда энг муҳим иқтисодий натижаси киритилган капитал бўйича максимал даромад олиш ҳисобланади. Даромад билан бир марталик харажатнинг нисбати ишлаб чиқариш самарадорлигини реал ошириш учун бошланғич асосга айланиб боради. Бироқ, шуни алоҳида таъкидлаш лозимки, бозор қонунларига мувофиқ, ишлаб чиқаришнинг самарадорлигини меҳнат унумдорлиги билан бир хил-

лаштириш мумкин эмас. Меҳнат унумдорлиги деб, ишчи кучининг вақт бирлиги мобайнида маҳсулот яратиш қобилиятига айтилади ва ишлаб чиқарилган маҳсулотнинг (истеъмол қийматининг) сарфланган меҳнат миқдорига нисбати билан белгиланади [7]. Шу сабабдан, меҳнат унумдорлиги фақат истеъмол қилинаётган ресурслардан фойдаланишни (жорий харажатларни) акс эттиради, ишлаб чиқариш самарадорлигини ошириш эса, жорий ва бир марталик харажатларни ҳам қўшган ҳолда, барча ресурслардан фойдаланишни тавсифлайди. Шунингдек, бир марталик харажатлар, капитал маблағлар ва капиталга маблағ қўйиш (киритиш) бир хил иқтисодий маънога эга тушунчалар ва ишлаб чиқариш жараёнида олинадиган даромад ҳисобидан шу ресурсларни қоплай олишнинг зарурлигини англатувчи умумий қоидага амал қилишга бориб тақалади.

Баъзи бир олимларнинг фикрича, хўжалик юритишнинг бозор амалиётида иқтисодий самарадорлик намоён бўлишининг хилма-хил шакллари мавжуд [8]. Самарадорликнинг техникавий ва иқтисодий жиҳатлари ишлаб чиқариш асосий омилларининг ривожланишини ҳамда улардан фойдаланишнинг кўп натижа беришини тавсифлайди. Ижтимоий самарадорлик - маълум бир ижтимоий масалаларнинг ҳал этилишини (масалан, меҳнат шароитининг яхшиланиши, атроф муҳитни ҳимоя қилиш ва ҳоказоларни) акс эттиради. Одатда, ижтимоий натижалар иқтисодий натижалар билан чамбарчас боғлиқ, чунки ҳар қандай тараққиётнинг асосини моддий ишлаб чиқаришнинг ривожланиши ташкил этади. Бозор шароитида ҳар бир корхона иқтисодий жиҳатдан эркин маҳсулот ишлаб чиқарувчи бўлган ҳолда, давлат томонидан белгилаб қўйилган солиқ чегирмалари ҳамда ижтимоий чеклашлар доирасида ўз ишлаб чиқаришининг ривожланиш самарадорлигини ҳар қандай баҳосидан фойдаланишга ҳақли. Бозор фаолиятининг ўзига хослиги (бозор жараёнининг турли иштирокчилари манфаатларининг субъективлиги, якуний натижаларга эришишнинг ноаниқлиги, маҳсулот ишлаб чиқариш ва сотиш параметрларининг ҳаракат-

чанлиги, баҳолаш мезонларининг қўплиги ва бошқалар) ҳам, шунингдек, самарадорликни яна умумий ва нисбий кабиларга ажратадики, бу мамлакатимиз назарияси ва амалиётига хосдир, чунки ишлаб чиқаришни ривожлантириш воситасининг имконияти ҳамда энг мақбул вариантнинг танлаб олиш, асосан, бозор конъюнктурасига боғлиқ. Бозор стихияси эса, жуда мураккаб ва бозорга ўтиш ишлаб чиқаришни бошқаришнинг барча даражаларида чинакам самарали қарорларни танлаб олиш ва амалга ошириш учун харажат ва натижаларни ўлчашга ягона ёндашувларни ишлаб чиқишнинг муҳимлигини тақозо (шарт) қилиб қўядики, бу иқтисодий самарадорликни ҳисоблаб чиқишнинг формал хўжалик процедурадан ҳаётий заруратга айлантиради [9].

Самарадорлик кўрсаткичи, аввало, ресурслардан қай тарзда фойдаланиш даражасига ва харажатлар ҳажмига боғлиқ. Изланишларнинг кўрсатишича, харажат ва ресурсларни таснифлаш жаҳон амалиётида ҳар хил [3]. Бу таснифлашда харажат ва ресурсларнинг қуйидаги асосий кўринишлари ажратиб кўрсатилади: жонли меҳнат сарфи (ишлаб бўлинган вақт, иш ҳақи фонди), моддий харажатлар (хом ашё, материаллар, ёқилғи, энергия сарфи), ишлаб чиқариш фондлари (асосий ишлаб чиқариш фондлари, айланма фондлар, муомала фондлари), капитал маблағлар, инвестициялар (асосий фондларни кенгайтирилган қайта ишлаб чиқариш ва айланма фондларнинг ўсиши учун қилинган харажатлар), табиий ресурслар (ер, ер ости бойликларининг захираси, ўрмонлар, сув), ахборот ресурслари (билим, илмий тадқиқотларнинг натижалари, ихтиро ва рационализаторлик таклифлари), иқтисодий категория сифатидаги вақт (иш даври, ишлаб чиқариш вақти, инвестицияларни, инновацияларни амалга ошириш, янги техникани жорий қилиш муддатлари).

Барча харажатлар жорий (ишлаб чиқариш ва муомала харажатлари) ва бир марталик (капитал маблағлар) харажатлар, фойдаланилган ва фойдаланилаётган ресурслар, яқка тартибдаги ва умумий (қўшилган) каби турларга бўлинади.

Харажатлар — йил давомида истеъмол қилинган меҳнат ва моддий харажатлар кўринишидаги ишлаб чиқариш ресурслари. Ишлаб чиқариш ресурслари — йиллар давомида жамғарилган моддий ва молиявий маблағлар, фондлар (асосий фондлар ва оборот маблағлар), шунингдек, миқдор ва сифат характеристикалари билан бирга, потенциал инсон ресурслари (меҳнат ресурслари) [10].

Жорий харажатлар йил давомида маҳсулот ишлаб чиқариш ва хизмат кўрсатиш учун зарур бўлган доимий моддий харажатлар ва меҳнат сарфи, ишлаб чиқариш фондларини кенгайтирилган қайта ишлаб чиқариш ҳамда ишлаб чиқаришнинг техник такомиллаштириш учун зарур бўлган, бир неча йилларга аванслаштирилаётган молиявий ва моддий-техник воситалар (инвестициялар)дир. Одатда, йил давомида самара берадиган жорий харажатлардан фарқли ўлароқ, бир марталик харажатлар, ишлаб чиқариш қувватлари ишга туширилгандан кейин, қоидага кўра, вақтнинг бир йилдан кўп бўлган муайян бир даврида самара беради [3].

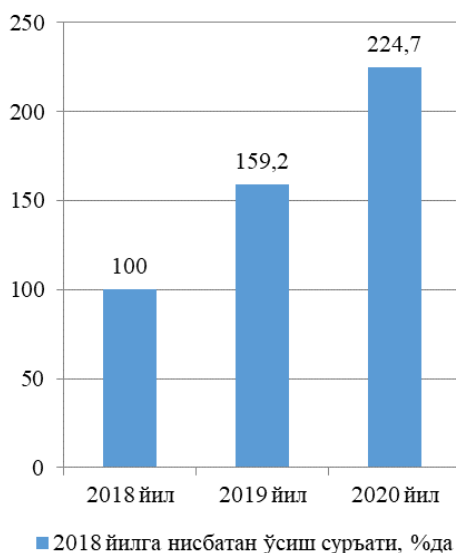
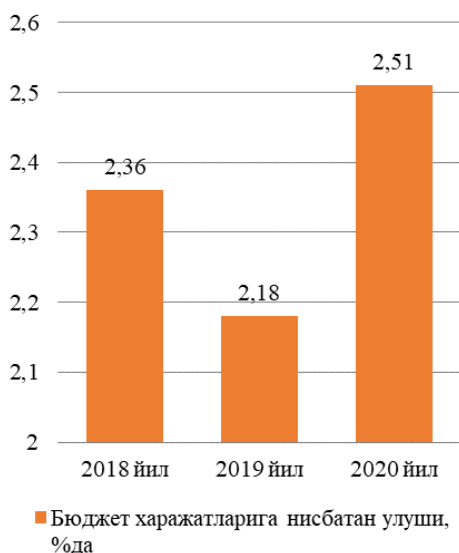
Умуман олганда, бозор муносабатларига ўтиш инсон фаолиятининг ҳал қилувчи соҳаси бўлган иқтисодиётда теран силжишлар бўлишини талаб қилади. Ишлаб чиқаришнинг интенсивлаштиришнинг амалга ошириш, ўз навбатида, ҳар бир корхона, ташкилот, фирма иқтисодий ўсишининг сифат омилларидан тўлиқ ва биринчи навбатда, фойдаланишга қайта йўналтириш заруратини келтириб чиқаради. Ишлаб чиқариш кучлари ва ишлаб чиқариш муносабатлари ҳар тарафлама ривожланган, ташкиллаштирилиши ва самарадорлиги олий даражада бўлган, хўжалик механизми яхши созланган иқтисодиётга ўтишни таъминлаши лозим. Бунинг учун зарур бўлган шарт-шароитлар, сезиларли даражада, бозор механизмларининг амал қилиши ҳисобига яратилади.

Ҳар қандай фаолият самарадорлиги, асосан, илмий-техник тараққиётга боғлиқ ҳисобланади. Илмий-техникавий тараққиёт фан ва технологияларни жорий этиш асосида ишлаб чиқариш ва хизмат кўрсатиш соҳаларининг барча йўналишларини доимий равишда такомиллаштириш бўлган ва

шундай бўлиб қолади. Аслини олганда, охирги пайтларгача илмий-техникавий тараққиёт тадрижий равишда рўй берган. Устунлик, асосан, амалдаги технологияларни такомиллаштиришга, машина ва ускуналарни қисман модернизациялашга бериб қўйилган эди. Бу чоралар амалда муайян,

лекин сезиларли даражада юқори бўлмаган натижаларни берган.

Бунинг яққол мисолини 2018-2020 йилларда республикаимиз бюджет харажатлари таркибида илм-фанга ажратилган маблағларда ҳам кўришимиз мумкин (1-расм).

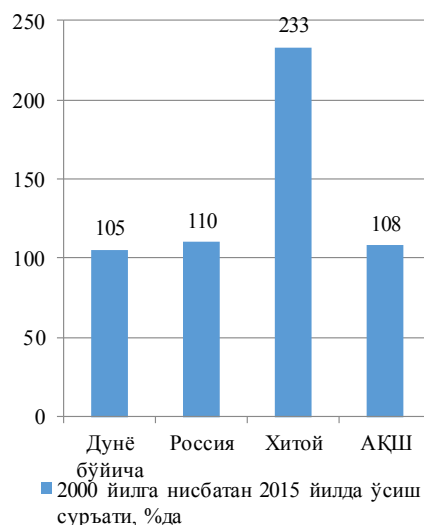
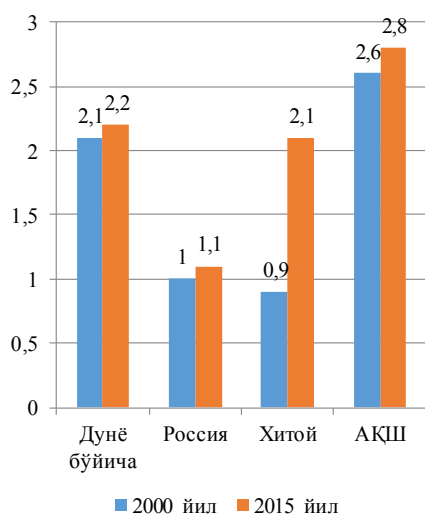

1-расм. Илм-фан ривож учун бюджет харажатлари таркиби [21]

Муаллиф ишланмаси.

Шу билан бирга, дунё миқёсида Россия, Хитой ва АҚШ каби ривожланган мамлакатлар иқтисодиётида илмий фан салоҳиятини ошириш учун ЯИМдаги улушини таҳлил қиладиган бўлсак, 2000 йилдан бошлаб, 15 йил давомида бутун дунё бўйича 2,1 фоиздан 2,2 фоизга кўтарилиш ҳисобига 5 фоизга ошган бўлса, у

ҳам бўлса фақатгина Хитойнинг ўзида 2,3 мартага ошганини, Россияда эса ўртача 1 фоизни, АҚШда ҳам илм-фан салоҳиятини ошириш мақсадлари учун ЯИМ ҳажмининг 2,6 фоиздан 2,8 фоизгача миқдордаги улушни ташкил этиб, деярли ўзгаришсиз қолганини кўришимиз мумкин (2-расм).

2-расм. Илм-фан ривож учун ЯИМда харажатлар улуши [11]

Муаллиф ишланмаси.

Янги техника бўйича ишланмалар ва уларни ҳаётга татбиқ этиш чора-тадбирларини рағбатлантириш етарлича бўлмаган. Республикамизда бозор иқтисодиётининг янги босқичига ўтиш шароитида туб инновацион, сифатли ўзгартиришларга, мутлақо янги технологияларга, техниканинг кейинги авлодларига, фан ва техниканинг энг янги ютуқлари асосида миллий иқтисодиёт тармоқ ва соҳаларини тубдан қайта жиҳозлашга ўтиш зарурияти пайдо бўлмоқда.

Фикримизча, бу борада илмий-техникавий тараққиётнинг энг муҳим йўналишлари қуйидагилар ҳисобланади:

- лазерли, плазмавий технологияларни, ўта юқори босимли ва импульсив босимлардан фойдаланувчи технологияларни ҳамда бошқа илғор технологияларни кенг ўзлаштириш;

- ишлаб чиқаришни автоматлаштириш: юқори даражадаги меҳнат унумдорлигини таъминловчи робототехникани, роторли ва ротор-конвейерли линияларни, эластик автоматлаштирилган ишлаб чиқаришларни жадал ривожлантириш;

- янги турдаги металл маҳсулотлар, пластик массалар, композитлар, металл кукунлари, керамика (сопол) ҳамда бошқа прогрессив конструкцион материалларни яратиш ва ишлатиш.

Ушбу вазифаларни муваффақиятли амалга ошириш, аввало, инвестиция сиёсатига боғлиқ бўлиб, капитал маблағлар самарадорлиги ошишини таъминлашга хизмат қилиши керак. Бунда маблағларни ижтимоий эҳтиёжлар, илмий-техникавий тараққиётни таъминлайдиган тармоқлар фойдасига қайта тақсимлашни амалга ошириш керак. Маблағларнинг катта улуши янги корхоналарни қуришга эмас, ишлаб турганларини қайта жиҳозлаш ва реконструкция қилишга йўналтирилиши керак [12].

Шуни алоҳида таъкидлаш лозимки, ишлаб чиқариш самарадорлигини оширишда ташкилий-иқтисодий омиллар, бошқаришни ҳам назарда тутган ҳолда, муҳим ўрин тутadi. Айниқса, уларнинг роли ижтимоий ишлаб чиқариш кўламининг ортиши ва хўжалик алоқаларининг мураккаблашуви билан ошиб боради. Энг аввало, бу — ишлаб чиқаришни ташкил этишнинг оқилона шакллари ривожлантириш ва

такомиллаштириш, яъни концентрациялаш, ихтисослаштириш, кооперациялаш ва комбинациялаш [13].

Самарали хўжалик юритиш, ресурс тежовчи техника ва технологияларни яратиш ҳамда жорий этиш масалаларини ҳал этишда фан ҳам муҳим роль ўйнаши керак. Ишлаб чиқаришнинг сермеҳнатлиги, серматериаллиги ва серэнергиялигини (энергия сифимдорлигини) пасайтириш, тежаш режимини кучайтириш ҳамда маҳсулот сифатини ошириш мақсадида ИТТ (илмий-техникавий тараққиёт)нинг долзарб муаммолари бўйича фундаментал ва амалий тадқиқотларни фаоллаштириш каби масалалар замонавий фаннинг асосий вазифаларидан ҳисобланади.

Иқтисодиётни интенсификациялаштиришда, ресурсларнинг солиштирма харажатларини камайитиришда маҳсулот сифатини ошириш алоҳида ўринга эга. Иқтисодиётда маҳсулот ва бажарилаётган ишларнинг техник даражаси ҳамда сифатини ошириш бўйича олиб борилаётган ишларнинг натижалари ҳозирги талабларга жавоб бермайди. Бу масала умумхалқ вазифасига айланиши, ҳар бир меҳнат жамоасининг фаолиятини баҳолашда бош омилга, доимий эътибор ва назорат предмети айланиши керак.

Ҳозирги даврда ишлаб чиқариш самарадорлигини оширишнинг барча омиллари таъсирининг имкониятлари жиддий равишда кенгайиб бормоқда. Иқтисодиётни таркибий қайта қуриш, унинг истеъмолчига қайта мўлжал олиши, халқ хўжалигининг энг муҳим тармоқлари - саноат, қурилиш, транспорт ва алоқани юқори технологиялар, жаҳон илмий-техникавий даражасидан орқада қолишни бартараф этиш асосида модернизациялаш; тенг ҳуқуқлилиқ асосида давлат ва хусусий, акциядорлик ва кооператив (жамоавий) каби турли мулк шакллари барпо этилаётган аралаш иқтисодиётга ўтиш; иқтисодиётни молиявий соғломлаштириш амалга оширилмоқда [14].

Бунинг натижасида меҳнат унумдорлигининг, бутун ижтимоий ишлаб чиқариш самарадорлигининг ортишини рағбатлантирувчи, халқ фаровонлигини ошириш йўлида ижтимоий бойликни янада кўпайтиришнинг амалий воситаси бўладиган

бошқарилувчи, замонавий бозор хўжали-
ги шаклланади.

**Шундай қилиб, олиб борилган изланиш-
ларимизга асосланган ҳолда самарадорлик
кўрсаткичларини ижобий томонга ўзгартириш
учун, фикримизча, қуйидаги йўналишларда
чора-тадбирларни амалга ошириш лозим:**

- янги замонавий технологияларнинг
ўзлаштирилиши натижасида автоматлаш-
тирилган ишлаб чиқариш жараёнларида
барча бўлинмаларнинг иши ягона маълу-
мотлар базасига уланган ҳолда назорат
қилиниши ҳисобига ишлаб чиқариш жа-
раёнининг янада аниқ ва равшан бўлиши-
га эришилади;

- ишлаб чиқаришни автоматлаштириш
ҳисобига юқори сифатли маҳсулот олиш,
молиявий харажатларни 30% гача камай-
тириш, кўп сонли маҳсулотлар учун рақо-
батбардошликни ошириш ва ишчилар учун
ишлаб чиқариш хавфсизлигини ошириш
имконини беради;

- замонавий, энергия тежамкор, эко-
логик, инсонлар соғлиғи ва хавфсизлиги
нуқтаи назаридан халқаро меъёрларга тўлиқ
жавоб берадиган, ишлаб чиқариш ва иш-
латилиши юзасидан иқтисодий самарадор-
лиги юқори бўлган қурилиш материалла-
рини яратиш ва ишлатиш.

Ишлаб чиқаришни бошқариш тизими-
да корхона ишлаб чиқариши самарадор-
лигини объектив белгилаш муҳим аҳа-
миятга эга. Иқтисодчилар орасида узоқ муд-
дат давомида ишлаб чиқариш самарадор-
лигини қандай кўрсаткичлар ёрдамида
объектив равишда баҳолаш ҳақида баҳс-
мунозара олиб борилган ва у бугунги
кунда ҳам давом этмоқда.

Хулоса қилиб шуни таъкидлаш лозим-
ки, юқоридаги таклиф ва амалий тавсия-
ларнинг ўз ечимини топиши соҳа ривожини
янги босқичга олиб чиқишда муҳим
қадам бўлади.

Манба ва адабиётлар

1. Ўлмасов А., Ваҳобов А. Иқтисодиёт
назарияси. Дарслик (тўлдирилган ва қайта
ишланган наشري). Ўзбекистон Республика-
си Олий ва ўрта махсус таълим вазирлиги.
Тошкент давлат иқтисодиёт университети. — Т.: "Iqtisod-Moliya", 2014. — 424 б.

2. Под редакцией Б.И. Башкатова. Со-
циально-экономическая статистика. Учеб-
ник для вузов. — М.: "ЮНИТА-ДАНА", 2002.
— 703 с.

3. Акрамов Э.А. Корхоналарнинг молия-
вий фаолияти таҳлили. — Т.: "Молия", 2003.
— 146 б.

4. Барро Р.Дж., Хавьер Сала-и-Мартин.
Экономический рост. Пер.с.англ. — М.: "Би-
ном", 2010. — С. 158-159.

5. Хизрич Р., Питерс М. Предпринима-
тельство или как завести собственное дело
и добиться успеха. Вып.1: Предприниматель
и предпринимательство. Пер.с.англ. 1991.
— 256 с.

6. Матвеева Т.Ю. Введение в макроэко-
номику. — М.: Издательский дом ГУ-ВШЭ,
2008. — 140 с.

7. Ходиев Б.Ю., Шодмонов Ш.Ш. Иқти-
содиёт назарияси (Дарслик). — Т.: "Barkamol
fayz media", 2017. — 784 б.

8. Фойибназаров Б.К. Макро-микроиқти-
содий статистика. Ўқув-услубий қўлланма.
— Т.: 2012. — 125 б.

9. Ўлмасов А., Шарифхўжаев М. Иқти-
содиёт назарияси. Дарслик. — Т.: "Меҳнат",
1995. — 353 б.

10. Брейли Р., Майерс С. Принципы кор-
поративных финансов / Пер. с 7-го англ.
издания Н.Барышниковой. — М.: ЗАО
"Олимп-Бизнес", 2008. — 1008 с.

11. Человек и инновации. Доклад о чело-
веческом развитии в Российской Федерации.
Аналитический центр при правительстве
Российской Федерации. 2018. Под редакци-
ей С.Н.Бобылева, Л.М.Григорьева. отпеча-
тано "4Т дизайн". 2018. — 172 с.

12. Балдин К.В., Передеряев И.И., Голов
Р.С. Инвестиции в инновации. Учебное по-
сobie. — М.: Издательско-торговая корпо-
рация "Дашков и К", 2008. — 238 с.

13. Фатхутдинов Р.А. Инновационный
менеджмент. Учебник для вузов. 6-е изд. —
СПб.: "Питер", 2011. — 448 с.

14. Абдуллаев Ё. Кичик бизнес ва тадбир-
корлик асослари. 100 саволга 100 жавоб. —
Т.: "Меҳнат", 2002. — 156 б.

15. Соатов Н.М. Статистика. Дарслик.
— Т.: "Ўқитувчи", 2004. — 724 б.

16. Макроиқтисодий статистика.
С.С.Фуломов таҳрири остида. Дарслик. — Т.:
"Дитаф", 2002. — 275 б.

17. Барро Р.Дж., Хавьер Сала-и-Мартин. *Экономический рост*. Пер. с англ. — М.: "Бинном", 2010. — С. 158-159.

18. Самуэльсон, Пол, Э., Нордхаус, Вильям, Д. *Экономика*. Пер. с англ.: 16-е изд.: — М.: Издательский дом "Вильямс", 2001. — 688 с.

19. *Экономическая теория. Учебник для студ. вузов* / Науч. ред. и рук. авт. коллектива В.Д.Камаев. — 4-е изд., перераб и доп. — М.: Гуманит изд. центр ВЛАДОС, 1999. — 640 с.

20. *Ўзбек тилининг изоҳли луғати*. — Т.: "Ўзбекистон миллий энциклопедияси" Давлат илмий нашриёти, 2006. — 680 б.

21. *Ўзбекистон Республикаси Молия вазирлиги. Фуқаролар учун бюджет*. <https://openbudget.uz/#/public-budget>.

Самарадорлик кўрсаткичларининг иқтисодий ва ривожлантиришдаги роли

Рустамхон Хаджаев,

Тошкент архитектура ва қурилиш институти катта ўқитувчиси

Аннотация: мазкур мақолада саноат, хусусан, қурилиш тармоғи корхоналари иқтисодий самарадорлигининг моҳияти, олимларнинг илмий-техникавий тараққиёт таъсирчанлиги юзасидан фикр-мулоҳазалари, "иқтисодий ва ижтимоий самарадорлик" тушунчаси ва уларнинг аҳамияти таҳлил қилинган.

Калит сўзлар: самарадорлик, иқтисодиёт, ишлаб чиқариш, илмий-техникавий тараққиёт, бошқариш, таркибий ўзгариш, ресурс.

Роль показателей эффективности при развитии экономики

Рустамхон Хаджаев,

старший преподаватель Ташкентского института архитектуры и строительства

Аннотация: в данной статье анализируются взгляды ученых на важность экономической эффективности промышленных предприятий, особенно в строительной отрасли, понятие экономической и социальной эффективности, влияние научно-технического прогресса на них.

Ключевые слова: эффективность, экономика, производство, научно-техническое развитие, управление, структурные изменения, ресурс.

The role of efficiency indicators in economic development

Rustamkhon Khadjaev,

Senior Lecturer, Tashkent Institute of Architecture and Construction Engineering

Abstract: this article analyzes the views of scientists on the importance of economic efficiency of industrial enterprises, especially in the construction industry, the concept of economic and social efficiency, the impact of scientific and technological progress on them.

Keywords: efficiency, economics, production, scientific and technical development, management, structural changes, resource.

Бахтияр ҚАЛМУРАТОВ,
PhD (иқтисодиёт фанлари бўйича),
Қорақалпоқ давлат университети доценти

ЎЗБЕКИСТОНДА САНОАТ СОҲАСИНИ ИННОВАЦИОН БОШҚАРИШНИ ТАКОМИЛЛАШТИРИШ СТРАТЕГИЯСИ

Юртимиз ижтимоий-иқтисодий тараққиётида қўлга киритилаётган юксак натижалар, энг аввало, янгидан-янги замонавий саноат тармоқлари ва ишлаб чиқариш қувватларининг йўлга қўйилиши, бунинг таъсирида мамлакатимиз минтақаларининг иқтисодий салоҳиятининг сезиларли даражада ортиб бораётгани, яратилаётган маҳсулот ва кўрсатилаётган хизмат турларининг кўпайиб, сифатининг тубдан яхшиланиб бориши, қисқача айтганда, иқтисодиётимизнинг янгича мазмун ва моҳият касб этиб боришида мустақил тараққиёт йўлининг тўғри танлангани, амалга оширилаётган иқтисодий сиёсат стратегиясининг ҳар томонлама пухта асосланган ҳамда халқимизнинг фидокорона меҳнати энг муҳим ва асосий омил бўлиб хизмат қилмоқда.

Президентимиз Шавкат Мирзиёев 2020 йил 29 декабрдаги Олий Мажлисга Мурожаатномасида "...2021 йилда иқтисодий ўсишга, аввало, рақобатдош саноат занжирларини яратиш ҳамда бундай лойиҳаларга инвестицияларни кўпайтириш орқали эришилади. Мамлакатимиз 50 дан ортиқ саноат маҳсулотларини ишлаб чиқаришда барча имкониятлар ва нисбий устунликларга эга. Айниқса, нефтгаз-кимё, металлургия, машинасозлик, электротехника, фармацевтика, қурилиш материаллари, тўқимачилик, чарм-пойабзал, озиқ-овқат ҳамда "яшил иқтисодиёт" билан боғлиқ саноат тармоқлари иқтисодиётимиз "драйверлари"га айланиши учун барча етарли шароитлар мавжуд", - деб таъкидлаб ўтди [1].

Сўнгги йилларда саноат тармоқларини диверсификация ва модернизация қилиш бўйича ислохотларни ва комплекс чоратadbирларни амалга ошириш иқтисодиётнинг ушбу соҳасини ривожлантиришда самарали

таркибий ўзгаришларни таъминлашга ёрдам берди. Шундай қилиб, 2010-2019 йиллар давомида саноат маҳсулоти ўсиши 170,7 фоизни ташкил этди. Лекин иқтисодиётда саноатнинг диверсификация жараёни паст даражада сақланиб қолмоқда, бундан келиб чиқиб, ҳолатни яхшилаш учун саноат тармоқларини ривожлантириш бўйича қабул қилинган 13 та тармоқ дастурларини ўз вақтида ва сифатли амалга ошириш лозим [2].

Ушбу юқорида келтирилган ҳолатлар мамлакатимизда саноат соҳасини инновацион бошқаришни такомиллаштириш стратегияси ишлаб чиқиш масалаларининг долзарблигини асослайди.

Инновацияларга йўналтирилган, рақобатбардош ва кўп тармоқликка ўтишнинг энг муҳим шартларидан бири иқтисодиётнинг барча даражаларида фойдаланиш имконини берувчи соҳани, яъни инновацион ривожлантириш моделларини шакллантиришга имкон берадиган стратегик режалаштириш, интеллектуал ва техник даражасини ошириш учун иқтисодиётнинг инновацион ривожлантиришнинг "қисқа муддатли", "ўрта муддатли" тушунчаларини институционал тартибга солиш орқали узоқ муддатли ривожланиш дастурини ишлаб чиқиш лозим [3].

Бугунги кунда иқтисодиётнинг ривожланиши саноатга боғлиқлигига ҳеч ким шубҳа қилмайди. Мамлакат ва унинг минтақалари саноатининг ривожланиши кўп жиҳатдан инновацион фаолият, тадқиқотларга сармоялар кўламининг ортиши, таълим сифати ва кадрлар малакасига боғлиқ. Саноатнинг асоси ҳудудларни ижтимоий-иқтисодий ривожлантиришда замонавий жамият олдида бошқариш вазифасини қўяди. Минтақавий саноатни ривожланти-

риш энг кўп инновацияларни талаб қиладиган комплекс ҳисобланади [4].

Жаҳон иқтисодийётининг глобаллашуви шароитида мамлакатимиз минтақаларининг айрим маҳсулотлар бозоридаги (нефть маҳсулотлари, тайёр тўқимачилик маҳсулотлари, қурилиш материаллари ва бошқалар) талаб ва таклиф ўртасида номутаносибликлар кузатилмоқда. Иқтисодийётнинг қатор тармоқларида таннархнинг юқорилиги ва меҳнат унумдорлигининг пастлиги маҳаллий маҳсулотларнинг ички ва ташқи бозордаги рақобатбардошлигини пасайтирмоқда.

Асосий товар ва хизматлар бозорида давлат корхоналарининг монопол мавқеи сақланиб қолмоқда. Жумладан, озиқ-овқат, ёғ-мой ва пахта тозалаш саноатини бошқариш тизимида уларнинг иқтисодийётдаги монопол мавқеини пасайтиришга қаратилган ислохотлар якунланмади.

2019 йилда марказлашмаган инвестициялар, биринчи навбатда, иқтисодийёт тармоқларида таркибий ўзгаришларга олиб келадиган ёқилғи-энергетика, тўқимачилик ва тикув-трикотаж, кимё, электротехника, заргарлик, металлургия ва бошқа саноат тармоқларини ривожлантириш дастурларини амалга оширишга йўналтирилди. Натижада, 145 та йирик ишлаб чиқариш қувватига эга корхоналар ишга туширилиб, иқтисодийётда саноатлашув даражаси ўсиш тенденцияси кузатилиб, ЯИМ таркибида саноатнинг улуши 2018 йилдаги 26,3 фоиздан 2019 йилда 29,0 фоизга ошди. Шу билан бирга, саноатни ривожлантиришда ишлаб чиқариш ўсиши динамикаси барқарорлиги ва маҳсулотлар рақобатбардошлигига таъсир қиладиган муаммолар қолмоқда [5].

Шундай қилиб, иқтисодийётнинг деярли барча тармоқлари ва соҳаларида ёқилғи-энергетика ресурсларидан фойдаланиш самарадорлигининг паст даражада сақланиб қолиши натижасида ресурсларни тежаш бўйича аниқ чора-тадбирлар ишлаб чиқиш талаби юзага келган.

Хом ашёни қайта ишлашнинг паст даражаси юқори қўшимча қийматга эга тайёр маҳсулот ишлаб чиқариш учун боғлиқ технологик занжир йўқлиги сабабли сақланиб қолмоқда. Бироқ, бугунги кунда

инвестициялар таркибида саноатга йўналтирилган инвестицияларнинг улуши 33,4 фоизни ташкил этганлиги юқори қўшилган қийматга эга маҳсулотлар ишлаб чиқарадиган рақобатбардош тармоқларни яратиш учун етарли эмас [6].

Машина ва ускуналар эскиришининг юқори даражадалиги меҳнат унумдорлигининг паст даражасига олиб келмоқда. Ўзбекистон саноатида меҳнат унумдорлиги Хитой, Ҳиндистон, Бразилия каби жадал ривожланаётган мамлакатларга қараганда 3-4 барабар паст даражани кўрсатади.

Тармоқлараро кооперациянинг паст даражаси саноатни ривожлантириш учун ички ресурсларни максимал даражада жалб қилишга имкон бермайди, бу эса импорт қилинадиган товарларни истеъмол қилишнинг ўта юқори даражасига олиб келади.

Транспорт ва логистика харажатлари юқори бўлганлиги сабабли ташқи бозорларга кириш учун юқори харажатлар муаммоси мавжуд. Ўз навбатида, бу логистика инфратузилмасининг ривожланмаганлиги билан боғлиқ бўлиб, бунинг учун мамлакатнинг ҳар бир минтақасида ягона логистика тизимини, логистика марказларини қуриш зарур.

Шу билан бирга, кўп турдаги ишлаб чиқарилаётган товарларнинг сифатини таъминлаш муаммоси ҳам мавжуд. Бу, асосан, ягона, қатъий талаблар ва миллий сифат стандартларининг етишмаслиги билан боғлиқ. Кўпгина товарларнинг ташқи бозорларга қўйиладиган сифат талабларига мос келмаслиги маҳаллий товарларнинг рақобатбардошлигига салбий таъсир қилади ва уларнинг экспорти салоҳиятини пасайтиради. Глобал рақобатнинг кучайиши шароитида, бу нафақат анъанавий товарлар, капитал, технологиялар ва ишчи кучи бозорларини, балки давлат бошқаруви тизими ҳамда инновацияларни қўллаб-қувватлаш масалаларини ҳам қамраб олади.

Технологик ўзгаришларнинг янги тўлқини кутилмоқда, бу иқтисодийётнинг барча тармоқларини ривожлантиришда инновацияларнинг ролини оширади ва кўплаб анъанавий ўсиш омилларининг

таъсирини камайтиради. Сўнгги авлод технологияларини ривожлантиришдаги сустрлик миллий иқтисодийнинг рақобатбардошлигини пасайтириши, шунингдек, тобора кучайиб бораётган геосиёсий рақобат шароитида унинг заифлигини ошириши мумкин.

Ҳозирги кунда рақобатбардошликнинг юксак даражасини таъминлайдиган инновацион фаолият иқтисодий тизимни барқарор ривожлантиришнинг асоси ҳисобланади. Инновацион тизим хўжалик амалиётида илмий тадқиқот ва инновация фаолияти натижаларини олиш, ўтказиш ва улардан фойдаланишнинг самарали механизмларини қўллаш ҳисобига мамлакатни иқтисодий ривожлантириш интенсивлигини ошириш имконини беради. Шу муносабат билан республикада замонавий давлат илмий-техник ва инновацион сиёсатни ишлаб чиқиш ҳамда амалга оширишга алоҳида аҳамият берилиши лозим.

Ўзбекистонда инновацион соҳани ривожлантиришга алоҳида эътибор қаратилмоқда. Бугунги кунда илмий-техник кадрларни ривожлантириш даражаси мамлакатни инновацион ривожлантиришнинг энг муҳим кўрсаткичи ҳисобланади. 2020 йилда Ўзбекистонда илмий тадқиқотлар ва ишланмаларни бажарган тадқиқотчи мутахассислар сони 1 миллион нафар аҳолига ўртача 1000 кишини ташкил этган, бу эса жаҳондаги ўртача даражага мос келади.

Илмий тадқиқотлар ва ишланмаларни бажаришда тадбиркорлик сектори роли ошди, бу эса, ўз навбатида, урғун амалий хусусиятга эга тадқиқотларга ва технологияларни жорий этишга тайёр ишланмаларга қаратиш имконини берди. Илмий тадқиқотлар ва ишланмаларни бажарган ташкилотлар умумий сонидан тадбиркорлик сектори улуши 2019 йилда 31,1 фоизни ташкил этди. Қайд этиш жоизки, хусусий ноtijорат секторининг илмий тадқиқот ва тажриба-конструкторлик ишларини бажаришга бўлган қизиқиши ортмоқда. Унинг салмоғи 3,6 барабар ошди ва 2019 йилда 2,3 фоизни ташкил этди. Бу мамлакат корхоналари манфаатдорлиги ошганидан ҳамда уларда ўз илмий тадқиқот ва тажри-

ба-конструкторлик ишларини ўтказиш имконияти борлигидан далолат беради.

Ўз навбатида, қуйидагилар инновацион салоҳият ва инновацион фаолиятни ривожлантиришни тўхтатиб турувчи асосий муаммолар ҳисобланади:

1. Мамлакатимиз саноат соҳасида давлат сектори улуши катталиги ва илмий тадқиқотларни молиялаштириш умумий ҳажмида илмий тадқиқот ва тажриба-конструкторлик ишлари учун харажатлар тузилмасида тадбиркорлик сектори кўрсаткичи етарлича юқори эмаслиги. Бунда давлатнинг саноат соҳасини ривожлантиришга қаратилган илмий тадқиқот институтлари ва олий ўқув юртлари илмий тадқиқотларда бу инвестицияларни сифат жиҳатидан ўзлаштира олмайди. Илмий тадқиқот ва тажриба-конструкторлик ишлари учун харажатларни давлат секторидан тадбиркорлик секторига қайта тақсимлаш мақсадга мувофиқ ҳисобланади. Бу тажриба корхоналарнинг илмий тадқиқот институтлари ва олий ўқув юртлари тадқиқотларидан манфаатдорлиги ошишига олиб келади.

2. Саноат тармоқларидаги корхоналарда инновацияларни жорий этиш даражаси мамлакатда жаҳондагига нисбатан анча кам - 0,34 % (жаҳон бўйича ўртача 40 %). Янги технологияларни тижоратлаштиришдаги қийинчиликлар технологиялар трансферининг ривожланган тизими, тегишли норматив-ҳуқуқий база ҳамда илм-фан ва ишлаб чиқариш ҳамкорлиги тажрибаси йўқлиги билан боғлиқ.

3. Жаҳон амалиётида бизнес-инкубаторлар, технопарклар, технологиялар трансфери бўйича агентликлар энг самарали механизмлар ҳисобланади. Бироқ, мамлакатимизда инновацион ишланмаларга инвестициялар жалб қилиш механизмлари етарли даражада такомиллаштирилмаган.

4. Инновацион ривожланиш кўпроқ Тошкент шаҳри, Тошкент вилояти ва қисман Андижон вилоятида кузатилмоқда. Қолган ҳудудлар фақат йирик инвестиция лойиҳасини амалга ошириш ёки инновацион фаолиятга инвестицияларни ўзлаштириш даврида фаоллик кўрсатмоқда, бу эса, ўз навбатида, мамлакат бошқа ҳудудларининг оқсашига сабаб бўлмоқда.

Хулоса ўрнида таъкидлаш жоизки, ушбу инновацион салоҳият ва инновацион фаолиятни ривожлантиришдаги асосий муаммоларни ижобий ҳал этиш натижасида келажакда мамлакатимизда миллий инновацион тизим асосида саноатни ривожлантиришга кенг шарт-шароитлар яратилади.

2030 йилгача бўлган истиқболли даврда республикада жаҳоннинг ижобий тажрибасини ҳисобга олиб, миллий инновацион тизим (МИТ) асосларини шакллантириш орқали илмий-техник ва инновацион фаолиятни жадал ривожлантириш бўйича чоралар кўриш мақсадга мувофиқ.

Манба ва адабиётлар

1. Ўзбекистон Республикаси Президенти Шавкат Мирзиёевнинг Олий Мажлисга Мурожаатномаси. // *O'zbekiston ovozi*. 2020-йил 30-dekabr.
2. Ўзбекистон Республикасининг 2019 йилда ижтимоий-иқтисодий ривожланишининг асосий тенденциялари нималардан иборат эди? <http://uza.uz/posts/201070>.
3. Мантаева Э. Региональный аспект формирования условий стратегического развития промышленного сектора // *Вестник АГТУ. Сер.: Экономика*. 2012 №1. — С. 58.
4. Клименко М.С. Современные методологические подходы к оценке потенциала регионального промышленного развития на примере отдельных субъектов южного федерального округа. // *Журнал Экономика*, 2009.
5. Ўзбекистон Республикаси Давлат статистика қўмитаси "Ўзбекистон ҳудудларининг йиллик статистик тўплами". — Т.: 2020.
6. Ўзбекистон миллий ахборот агентлигининг расмий сайти маълумотлари. <https://uza.uz/uz/posts/zbekiston-respublikasining-2019-yilda-izhtimoiy-i-tisodiy-ri-09-01-2020>.

Ўзбекистонда саноат соҳасини инновацион бошқаришни такомиллаштириш стратегияси

Бахтияр Қалмуратов,

*PhD (иқтисодиёт фанлари бўйича),
Қорақалпоқ давлат университети доценти*

Аннотация: мақолада мамлакатимиз минтақаларида саноат комплексини инновацион бошқариш стратегиясини такомиллаштириш йўналишлари, соҳанинг иқтисодий ҳолати таҳлил қилинган. Хўжалик амалиётида илмий тадқиқот ва инновация фаолияти нати-

жаларини олиш, ўтказиш ва улардан фойдаланишнинг самарали механизмларидан фойдаланиш ҳисобига мамлакатни иқтисодий ривожлантириш интенсивлигини ошириш бўйича таклифлар ишлаб чиқилган.

Калит сўзлар: саноат, минтақа, иқтисодиёт, инновация, инвестиция, рақобатбардорлик, технологик ўзгаришлар, бошқарув.

Стратегия совершенствования инновационного управления промышленностью в Узбекистане

Бахтияр Калмуратов,

*PhD (по экономическим наукам),
доцент Каракалпакского государственного университета*

Аннотация: в статье исследуются направления совершенствования стратегии инновационного управления промышленного комплекса в регионах страны, анализируется экономическое положение промышленного сектора страны. Внесены предложения по повышению интенсивности экономического развития страны за счет использования эффективных механизмов получения, проведения и использования результатов научно-исследовательской и инновационной деятельности в хозяйственной практике инновационной системы.

Ключевые слова: промышленность, регион, экономика, конкурентоспособность, инновация, инвестиция, технологические изменения, менеджмент.

Strategy for improving innovative industry management in Uzbekistan

Bakhtiyar Kalmuratov,

*PhD (in Economics),
Associate Professor at the Karakalpak State University*

Abstract: the article examines the directions of improving the strategy of innovative management of the industrial complex in the regions of the country, analyzes the economic situation of the country's industrial sector. Proposals have been made to increase the intensity of the country's economic development through the use of effective mechanisms for obtaining, conducting and using the results of research and innovation in the economic practice of the innovation system.

Keywords: industry, region, economy, competitiveness, innovation, investment, technological changes, management.

Тоҳир ҲАСАНОВ,
PhD (иқтисод фанлари бўйича),
Ўзбекистон Республикаси Президенти ҳузуридаги
Давлат бошқаруви академияси доценти

ЎЗБЕКИСТОНДА УЙ-ЖОЙ КОММУНАЛ ХЎЖАЛИГИНИ РИВОЖЛАНТИРИШ – ИЖТИМОЙ СОҲАДА ОЛИБ БОРИЛАЁТГАН ИСЛОҲОТЛАРНИНГ МУҲИМ ЙЎНАЛИШИ

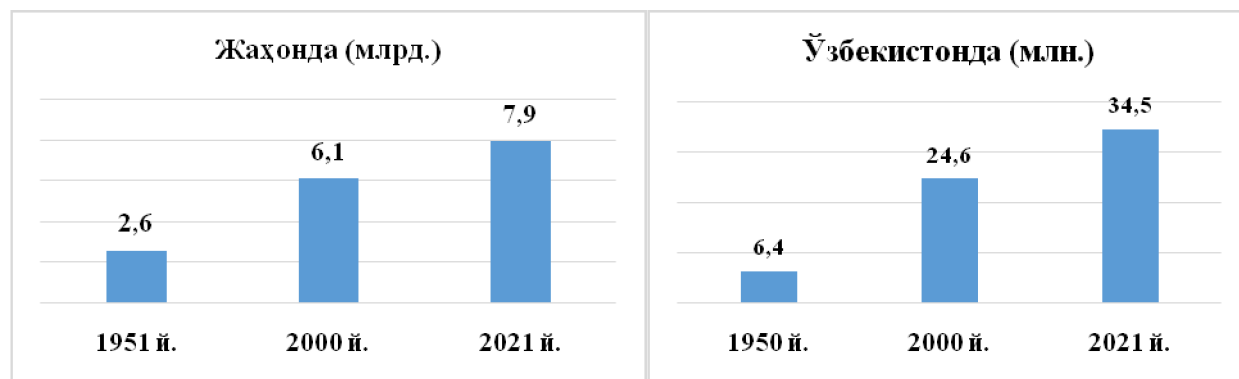
Инсониётнинг тарихий ривожланиши давомида асосий ва муҳим вазибалардан бири аҳолининг турмуш даражасини яхшилаш масаласи бўлиб келган. Аҳоли турмуш даражаси эса, ҳаёт кечириши билан боғлиқ бўлган моддий неъматлар мавжудлиги ва ижтимоий соҳада кўрсатилаётган хизматларнинг ташкил этилиш даражасига боғлиқдир. Ўз навбатида, маънавий ва моддий неъматлар инсон тафаккурининг маҳсули, самарали меҳнати натижаси ҳисобланади. Таъкидлаш жоизки, ҳозирги кунда Бирлашган Миллатлар Ташкилоти томонидан қабул қилинган услубга мувофиқ, дунё мамлакатларининг тараққиёт даражаси рейтинги уларнинг иқтисодий салоҳияти ёки ҳарбий қудратига қараб эмас, балки аҳоли турмуш маданияти ва инсон ресурсларининг ривожланиш даражасига қараб белгиланади.

Аҳолининг турмуш даражаси мамлакатда олиб борилаётган ижтимоий сиёсат ва ижтимоий соҳанинг ривожланиши билан боғлиқдир. Ўз навбатида, ижтимоий соҳа аҳолига мод-

дий ва маънавий неъматлар етказиб берувчи инфратузилмалардан ташкил топади. Таълим, маданият, санъат, спорт ва соғлиқни сақлаш каби соҳалар аҳолини комил инсон қилиб тарбиялаш учун хизмат қилса, уй-жой хўжалиги ва коммунал хизматлар тизимининг ривожланиши аҳолининг фаровон ҳаёт кечириши ва муносиб турмуш тарзининг шаклланиши учун шароит яратади.

Жаҳонда аҳоли сонининг ошиб бориши динамикаси таҳлил қилинганда, 1951 йилда Ер юзида 2,6 миллиард аҳоли яшаган бўлса, 2000 йилда эса аҳоли сони 6,1 миллиард, 2021 йилда эса бу кўрсаткич 7,9 миллиардга етган. Ўзбекистонда аҳоли сонининг ўзгариши динамикаси 1951 йилда 6,4 миллион, 2000 йилда 24,6 миллион [7], 2021 йилда эса 34,5 миллионга етган [5].

Табиийки, аҳоли сонининг кўпайиб бориши яшаш учун шарт-шароитнинг яхшиланиши, турмуш даражасининг юксалиб бориши ва соғлом фарзанд тарбияси учун қулай имконият яратилишида уй-жой коммунал хўжалиги соҳаси муҳим ўрин эгаллайди.

1-расм. Жаҳонда ва Ўзбекистонда аҳоли сонининг ўзгариши динамикаси

Уй-жой коммунал хўжалигини ислоҳ қилиш, шу жумладан, уй-жой коммунал хизматларига ҳақ тўлаш сиёсати, ижтимоий кафолатлар тизими, шунингдек, уй-жой фондини, инфратузилма объектларини бошқариш ва улардан фойдаланиш самарадорлигини ошириш масалалари умумий ижтимоий-иқтисодий ўзгаришларнинг ажралмас қисми ҳисобланади.

Мамлакатимиз иқтисодиётидаги туб ўзгаришлар, бозор иқтисодиётига жадаллик билан ўтиш уй-жой коммунал хизмат кўрсатиш соҳалари фаолиятида турли муаммоларни келтириб чиқарди. Бир томондан, уй-жой соҳасидаги хусусийлаштириш жараёни ва унинг меъёрий ҳужжатлари уй-жой мулкдорлари таркибини сезиларли даражада ўзгартириб, уй-жой коммунал хизматларини кўрсатишни маҳаллий ҳокимият органлари зиммасига юклади, бу эса соҳадаги иқтисодий муносабатлар тизимини тубдан ўзгартирди. Бошқа томондан эса, уй-жой коммунал хизматлари сифатининг пасайиши, уй-жой коммунал инфратузилманинг ёмонлашиши, муҳандислик тизимлари ишончлилигининг сусайиши, соҳани сақлаш учун маҳаллий бюджетларнинг салмоқли улуши уй-жой коммунал хўжалигини бошқариш шакллари ва усуллари етарли даражада ўзгартиришни талаб қилмоқда.

Уй-жой коммунал хўжалиги, коммунал хизматларга тариф сиёсати, энг муҳими, аҳолининг уй-жой коммунал хизматларига бўлган эҳтиёжларини тез муддатда қондириш, самарали ва ўз вақтида таъминлаш имкониятига эга бўлмаган самарасиз бошқарув тизимини такомиллаштириш давлат бошқарувидаги долзарб вазифалардан саналади. Шу муносабат билан мамлакатимиз Президенти Шавкат Мирзиёевнинг 2018 йил 29 декабрдаги Олий Мажлисга Мурожаатномасида: "Маълумки, коммунал хўжалик соҳаси узоқ йиллардан буён кўплаб эътирозларга сабаб бўлмоқда. Шунинг учун 2019 йилдан бошлаб, тармоқда давлат-хусусий шериклик бўйича инвесторлар билан ҳамкорликда ишлашни бошлаймиз", деган фикр илгари сурилди [1].

Иқтисодий муносабатларни ислоҳ қилиш жараёни бозор шароитида уй-жой коммунал хўжалигини бошқаришнинг бутун тизимини ўзгартириш билан боғлиқ

кўплаб назарий ва амалий масалаларни келтириб чиқарди. Бироқ, уларнинг ечими ҳанузгача амалий эҳтиёжлардан орқада қолмоқда, бу эса ислохотлар стратегик йўналишининг ўзгаришига, бошқарув органларининг ҳаётни таъминлашнинг асосий вазифаларни ҳал қилишга йўналтирилишига ва пировардида, уй-жой коммунал корхоналари фаолияти самарадорлигининг пасайишига олиб келади.

Уй-жой коммунал хўжалигини бошқариш, умумий қабул қилинган таърифга кўра, маълум бир ҳудуддаги уй-жой коммунал инфратузилманинг (яъни, уй-жой коммунал хизматини кўрсатувчи тизим ва ташкилотлар), аҳолининг турмушини яхшилаш ва уй-жой коммунал хизматларини таъминлашга қаратилган узлуксиз ишлашни таъминлайдиган фаолиятдир [2].

Ўз мазмунига кўра, маълум бир ҳудуддаги уй-жой коммунал хўжалигини бошқариш бу - ихтисослашган механизмлардан фойдаланган ҳолда уй-жой коммунал хўжалигини бошқариш тизимининг субъекти сифатида: маҳаллий ҳокимиятнинг доимий ва йўналтирилган бошқарув таъсири. Шу билан бирга, соҳа объектлари сифатида: уй-жой коммунал хизмат кўрсатиш ташкилотлари бошқаруви (ташкилотларнинг бошқариш тизими), жараёнлар (уй-жой коммунал хизматлари кўрсатилишини бошқариш), ходимлар (уй-жой коммунал хизмат кўрсатиш корхоналари ходимларини бошқариш) ва тегишли маҳаллий давлат бошқаруви органи хизмат қилади. Уй-жой коммунал хизматларини бошқаришнинг ҳар қандай турининг моҳияти уй-жой коммунал хизмат кўрсатиш соҳасидаги жараён иштирокчиларининг ҳаракатларини йўналтириш ва мувофиқлаштириш бошқарувчи субъектнинг йўналтирилган иродасига бўйсунилган иборат [3].

Ҳудудлардаги уй-жой коммунал хўжалигини бошқариш субъектларининг моҳиятини аниқлаш учун мамлакат иқтисодиётининг ҳозирги давр ривожланиш босқичидаги хусусиятларини ҳисобга олиш керак. Мазкур тизим ҳозирги ҳолатининг ўзига хос хусусияти - унинг турли бошқарув механизмлари асосида амалга оширилишида,

яъни бошқарувнинг ҳам маъмурий, ҳам бозор тамойилларига асосланганлигида. Шаҳар ҳудудларидаги уй-жой коммунал хўжалигини бошқаришнинг ижтимоий аҳамияти уй-жой коммунал хизматларида фақат бозорни бошқариш механизмлари ва воситаларидан фойдаланишга етарлича имкон бермайди.

Мамлакатимиз мустақилликка эришганидан сўнг ўтган қисқа вақт мобайнида иқтисодиётнинг барча соҳалари каби уй-жой коммунал хўжалиги соҳасида ҳам кенг кўламли ишлар амалга оширилди. Энг аввало, уй-жой фонди хусусийлаштирилди, уй-жой коммунал хўжалиги соҳасида амалга оширилаётган таркибий ўзгаришларнинг меъёрий-ҳуқуқий асослари шакллантирилиб, коммунал хўжалигини бошқариш тизими ислоҳ қилинди, соҳадаги корхона ва ташкилотлар фаолияти эркин бозор тамойиллари асосида ташкил этилди. Истеъмолчи ва хизмат кўрсатувчилар ўртасида шартномавий муносабатлар жорий этилди. Коммунал хизматлар соҳасида баҳони шакллантириш ва ёқилғи ресурсларни иқтисод қилиш бўйича ижобий натижаларга эришилди.

Ўз ўрнида таъкидлаш жоизки, мамлакатимизда олиб борилаётган иқтисодий ислохотларнинг туб мазмун-моҳияти халқ фаровонлигини таъминлашдан иборат экан, энг аввало, ижтимоий соҳа ривожини таъминлаш, унинг муҳим қисми бўлган уй-жой коммунал хўжалиги соҳасини ривожлантириш асосий вазифалардан бири бўлиб қолади.

Жамиятда ижтимоий соҳанинг ривожланиш даражаси аҳолининг уй-жой хўжалиги, турмуш шароити ва коммунал хизмат кўрсатиш соҳасининг ривожланганлик даражасига бевосита боғлиқ. Уй-жой коммунал хўжалиги тизимининг ривожланиш даражаси аҳоли турмуш шароитининг ички ташкиллаштирилиши ва ҳаёт тарзини белгилаб беради. Шунинг учун ҳам республикаимизда айнан уй-жой коммунал хизмат кўрсатиш тармоғини ислоҳ қилишга алоҳида эътибор қаратилмоқда [4].

Тизимда эркин бозор муносабатларини жорий этиш жараёнида қуйидагиларга алоҳида эътибор қаратилди:

- соҳада хизмат кўрсатишни бозор тамойиллари асосида ташкил этиш, эркин баҳони шакллантириш, сарф-харажатларни камайтириш, коммунал хизматларга тарифларнинг оширилиши натижасида кўрсатилаётган хизматлар тури тегишли равишда кенгайтирилди ва энг муҳими, уларнинг сифати оширилди;

- меҳнат муносабатларини такомиллаштириш, коммунал хизмат кўрсатиш соҳасида банд бўлган ходимлар меҳнатини рағбатлантириш механизмлари ишлаб чиқилди;

- истеъмолчиларга етказиб берилган товар ва хизматлар учун тўлов интизоми, ресурслар сарфининг ҳисобга олиниши зарур даражада таъминланди, тармоқдаги бир қатор корхоналар ва ташкилотларнинг молиявий аҳволи яхшиланди.

Мазкур ислохотларни тармоқлар кесимида таҳлил қиладиган бўлсак, аҳолига кўрсатилаётган марказий иситиш ва иссиқ сув таъминоти хизматларини молиявий ўзини ўзи қоплашга босқичма-босқич ўтказиш чоралари кўрилди. Жойларда коммунал хизмат кўрсатишни ўзини ўзи қоплашга ўтказиш ҳисобига бюджетдан дотацияларни қисқартириб бориш ва 2006 йилдан 100 % ўзини ўзи молиявий таъминлашга ўтказилиши белгиланган эди. Уй-жой коммунал хизматларга сарф-харажатларни камайтириш мақсадида коммунал (газ таъминоти, иссиқ сув таъминоти, марказий иситиш, сув таъминоти, канализация, ободонлаштириш) хизматларни кўрсатувчи ҳамда фойдаланиш хизматини амалга оширувчи корхоналар учун рентабелликнинг чекланган даражаси 10 фоиз миқдорида белгилаб қўйилди.

Шуни алоҳида қайд этиш лозимки, республикаимизда уй-жой коммунал хўжалиги тизимини ривожлантириш мақсадида ички имкониятлардан фойдаланиш билан бир қаторда, хорижий инвестициялар ва халқаро молиявий институтлар кредитларидан кенг фойдаланиш тизими йўлга қўйилди.

Жумладан, қуйида соҳага давлат томонидан амалга оширилган инвестиция дастурлари орқали жалб этилган маблағлар келтирилади:

1-жадвал

Ўзбекистонда уй-жой хўжалиги соҳасига киритилган инвестициялар ва амалга оширилган ишлар тўғрисида маълумот [5]

Соҳалар	Йиллар			
	2016	2017	2018	2019
Уй-жой хўжалигига киритилган инвестициялар (млн. сўм)	9 394178,7	11 068802,4	19 537131,4	20 309570
Якка тартибдаги уй-жойларнинг фойдаланишга топширилиши (минг кв.м.)	9 004	9 028,2	10 419,7	11 768,2
	Шу жумладан, шаҳарларда 2 752	2 786,7	3 528,9	3 979
	Шу жумладан, қишлоқларда 6252	6 241,5	6 890,8	7 789,2
Сув қувири тармоқларининг фойдаланишга топширилиши (км.)	2 494,9	2 471,4	3 835,6	4 879,2
Газ тармоқларининг фойдаланишга топширилиши (км.)	312,4	305,2	174,4	180,3

2-жадвал

2019 йилда республика бўйича фойдаланишга топширилган якка тартибдаги уй-жойларнинг ободонлаштирилиши (минг кв.м.) [5]

Сув қувири билан	Канализация билан	Иситиш тизими билан	Иссиқ сув таъминоти билан	Ванна (душ) билан
6 311,4	1 848,5	4 047,3	1 717,7	1 765,3

Шуни алоҳида таъкидлаш жоизки, жорий йилда ҳам мамлакатимизда соҳани ривожлантиришга қаратилган бир қатор чоратadbирлар белгиланган. Жумладан, 2021 йилда барча дастурларнинг молиявий манбалари ҳисобидан 1,1 трлн. сўм маблағларнинг ўзлаштирилиши натижасида 1,8 минг км. ичимлик суви ва канализация тармоқлари тортилиб, 118 та объектлар қурилади. Халқаро молия институтларининг 250 млн. АҚШ доллари миқдорида имтиёзли кредит маблағлари ҳисобидан ичимлик суви таъминоти бўйича 283 км. магистрал ҳамда 539 км. тармоқлар, 26 та сув иншоотлари, 4 та сув резервуарлари ва 3 та сув минораси қурилиб, реконструкция қилинади.

Оқова сув тизимлари бўйича 13 та оқова сув тозалаш иншооти, 186 км. коллекторлар ҳамда 79 км. оқова сув тармоқлари, 15

та оқова сув насос станциялари қурилади ва реконструкция қилинади. Республика бюджетидан 70 млрд. сўм ҳисобидан 88 дона ва МЧЖларнинг 48 млрд. сўм маблағлари ҳисобидан 60 дона махсус техникалар харид қилинади.

Шунингдек, 2021-2030 йиллар давомида 130 минг км. паст кучланишли электр тармоқларини ҳамда 40 мингдан ортиқ трансформатор пунктларини реконструкция ва модернизация қилиш режалаштирилган. Бунинг натижасида республикадаги 5 377 та маҳаллада 2 миллиондан ортиқ аҳоли ва 13 мингга яқин улгуржи истеъмолчиларнинг электр таъминоти яхшиланади. Республика бўйича қарийб 15000 км. электр узатиш тармоқлари ҳамда 4 000 дан ортиқ трансформатор пунктлари реконструкция қилинади [6].

Хулоса ўрнида айтиш мумкинки, сўнгги йилларда ҳам мамлакатимиз уй-жой коммунал хўжалиги тизимини ривожлантириш, соҳани янгилаш ва модернизация қилиш, аҳолининг коммунал муаммоларини ҳал этиш борасида кенг қўламли амалий ишлар олиб борилмоқда. Бу эса, ўз навбатида, мамлакатимизда уй-жой коммунал хўжалиги ижтимоий соҳанинг муҳим йўналишларидан бири сифатида қара-лишининг яққол далилидир.

Манба ва адабиётлар

1. Ўзбекистон Республикаси Президенти Шавкат Мирзиёевнинг Олий Мажлисга Мурожаатномаси. 2018 йил 29 декабрь. www.xs.uz
2. Ёдгаров В., Бутунов Д. "Уй-жой коммунал хўжалиги иқтисодиёти ва бошқаруви" фанидан дарслик. — Т.: 2011.
3. Глазырин М. О создании системы комплексного развития муниципального образования // Экономист. 2014. №3. — С. 79-84.
4. Левицкий Л. Запутались в собственных сетях // Российская Федерация сегодня. 2014. №13-14. — 26-29 б.
5. <https://www.stat.uz>
6. <https://kun.uz>
7. <https://countrymeters.info>

Ўзбекистонда уй-жой коммунал хўжалигини ривожлантириш - ижтимоий соҳада олиб борилаётган ислохотларнинг муҳим йўналиши

Тоҳир Ҳасанов,

*PhD (иқтисод фанлари бўйича),
Ўзбекистон Республикаси Президенти
ҳузуридаги Давлат бошқаруви академияси
доценти*

Аннотация: мақолада муаллиф томонидан Ўзбекистонда уй-жой коммунал хўжалигини ривожлантиришнинг ижтимоий-иқтисодий аҳамияти, аҳолининг турмуш даражасига таъсири, жаҳонда аҳоли сонининг кўпайиши натижасида уй-жой коммунал хизматларида бўлган эҳтиёжнинг ошиши муаммолари, мустақиллик йилларида соҳада олиб борилган ислохотлар босқичлари, уларнинг ўзига хос ёндашувлари атрофлича ўрганилган.

Калит сўзлар: уй-жой, уй-жой коммунал хизматлар, аҳолининг турмуш даражаси, ижтимоий неъмат, коммунал маданият, инвестиция, инновация, ҳақ тўлаш сиёсати, ижтимоий кафолатлар тизими.

Развитие жилищно-коммунального хозяйства в Узбекистане — важное направление реформ в социальной сфере

Тоҳир Ҳасанов,

*PhD (по экономическим наукам), доцент
Академии государственного управления при
Президенте Республики Узбекистан*

Аннотация: в данной статье автором было подробно исследовано социально-экономическое значение развития жилищно-коммунального хозяйства в Узбекистане, его влияние на уровень жизни, проблемы растущего спроса на жилищно-коммунальные услуги в мире, этапы и подходы осуществления реформы в годы независимости в данной сфере.

Ключевые слова: жилье, жилищно-коммунальный сервис, уровень жизни населения, социальное благо, коммунальная культура, инвестиции, инновации, платежная политика, система социального обеспечения.

Development of housing and communal services in Uzbekistan is an important direction of reforms in the social sphere

Tokhir Khasanov,

*PhD (in Economics), Associate Professor of
the Academy of Public Administration under
the President of the Republic of Uzbekistan*

Abstract: in this article, the author studied in detail the socio-economic significance of the development of housing and communal services sphere in Uzbekistan, its impact on the level of living, the problems of the growing demand for housing and communal services in the world, the stages and approaches of the reform implementation in the years of independence in this area.

Keywords: housing, housing and communal services, population level of living, social welfare, communal culture, investments, innovations, payment policy, social security system.

**Инвестицияларни оқилона бошқариш — барқарор ривожланиш кафолати/
Объективное управление инвестициями — гарантия стабильного развития /
Objective investment management is a guarantee of stable development**

Бобур ВАЛИЕВ,
*PhD (иқтисодиёт фанлари бўйича),
Ўзбекистон Республикаси Президенти
ҳузуридаги Давлат бошқаруви академияси доценти*

**ЎЗБЕКИСТОН ҲУДУДЛАРИДАГИ ИНВЕСТИЦИЯ
САМАРАДОРЛИГИ ҲОЛАТИ ВА УНИ ОШИРИШ ЙЎЛЛАРИ**

Сўнгги даврда жаҳон мамлакатларида ҳудудлар иқтисодиёти ўртасидаги номутаносибликлар кучайиб бормоқда. Илгор мамлакатларда аҳоли жон бошига тўғри келувчи реал ялпи ҳудудий маҳсулот ҳажми бўйича ҳудудлар ўртасидаги тафовут ортиб бормоқда. Охирги ўн йилликда ушбу тафовут ривожланган давлатларда 1,7 мартани, ривожланаётган мамлакатларда эса 3,2 мартани ташкил этган. Баъзан иқтисодий салоҳият бўйича мамлакатлар ичидаги ҳудудлар ўртасидаги фарқ мамлакатлар ўртасидаги фарқдан катта бўлмоқда [7]. Ўзбекистон минтақаларида ҳам инвестицион фаолиятни тартибга солиш механизмини такомиллаштириш ва инвестициялар самарадорлигини ошириш вазифаси долзарб аҳамиятга эга. Шу боис, мамлакатимиз Президенти Шавкат Мирзиёевнинг 2020 йил 29 декабрдаги Олий Мажлисга Мурожаатномасида [1] ва "2017-2021 йилларда Ўзбекистон Республикасини ривожлантиришнинг бешта устувор йўналиши бўйича Ҳаракатлар стратегияси"да ҳам алоҳида устувор йўналишлар сифатида ҳудудлардаги "ўсиш нуқталари"ни аниқлаш, уларни комплекс ривожлантириш тадбирларини ва иқтисодиётимиз ривожининг муҳим шарти бўлган фаол инвестиция сиёсатини изчил давом эттириш вазифалари қўйилган. Президентимизнинг 2019 йил 14 майдаги "Ўзбекистон Республикаси инвестиция дастурини шакллантириш ва амалга оширишнинг сифат жиҳатидан янги тизимга ўтиш чора-тадбирлари тўғрисида"ги ПФ-5717-сонли Фармони, 2020 йил 1 майдаги "Ҳудудларни ижтимоий-иқтисодий ривож-

лантиришни рейтинг баҳолаш тизимини жорий этиш тўғрисида"ги ПҚ-4702-сонли қарори ва соҳага тегишли бошқа меъёрий-ҳуқуқий ҳужжатлар қабул қилинишининг асосий вазифаларидан бири ҳам ҳудудлар инвестиция салоҳиятини ошириш ҳисобланади.

Илмий тадқиқотларда ҳам минтақаларнинг инвестиция салоҳияти масаласига алоҳида урғу берилмоқда. Жумладан, иқтисодчи олим А.М. Содиқовнинг ёндашувида кўра, муайян минтақадаги инвестиция салоҳияти ундаги табиий ресурс, ишлаб чиқариш, истеъмол, инфратузилма, инновация, меҳнат, институционал, молиявий салоҳият билан аниқланади [4]. Унинг фикрича, фақатгина минтақанинг табиий-иқтисодий, демографик, экологик ва бошқа шароитларини ҳар томонлама ҳисобга олибгина, капитални жалб қилишдан кутилаётган самарага эришиш ва уни иқтисодиётни жадал ривожлантиришга йўналтириш мумкин. А.М.Марголиннинг таъкидлашича, инвестиция салоҳияти маълум даражада тартиблашган инвестиция ресурсларининг йиғиндиси бўлиб, улардан фойдаланиш синергизм самарасига эришишни ҳамда объектга турли омилларнинг ўзаро биргаликдаги таъсирлашуви натижасидаги самарани таъминлайди. Мазкур таъсир самараси эса омилларнинг объектга алоҳида таъсири самараси йиғиндисидан катта бўлади [3]. С.А.Трухин эса, инвестиция салоҳиятини: меҳнат, истеъмол, ишлаб чиқариш, молиявий, институционал, инновацион, инфратузилма ва табиий ресурс салоҳиятларини баҳолаш орқали аниқ-

лашни таклиф этади [5]. Бошқа бир иқтисодчи олим Д.Д.Деньгин инвестиция салоҳиятини минтақанинг макроиқтисодий хусусияти сифатида билиб, ўз ичига: иқтисодий-географик шароити, ҳудуднинг ишлаб чиқариш омиллари билан тўйинганлиги, аҳоли турмуш даражаси, уларнинг истеъмол талаби каби омилларни қамраб олишини таъкидлайди [2]. К.Гуадалупе ва Г.Кастро каби иқтисодчилар эса ўз илмий ишларида Мексика иқтисодиётига хорижий инвестицияларни жалб қилиш салоҳиятига таъсир қилувчи асосий кўрсаткичлар сифатида: даромадлар даражаси (жон бошига тўғри келувчи ЯИМ, реал ўртача иш ҳақи), бозор ҳажми (ЯИМ, аҳоли сони), инсон капитали (жон бошига тўғри келувчи таълимга давлат харажатлари, таълим даражаси), инфратузилма (жон бошига тўғри келувчи транспорт ва алоқага давлат харажатлари, жон бошига тўғри келувчи стационар телефонлар сони), географик жойлашув (минтақа марказидан пойтахтгача масофа, минтақа марказидан энг яқин чегарадаги чорраҳагача масофа) индикаторларидан фойдаланганлар [6].

Инвестицияларнинг самарадорлигини баҳолашда инвестиция нормаси, инвестиция мультипликатори, инвестиция акселератори, ICOR коэффициенти, инвестиция қайтими коэффициентидан фойдаланиш мақсадга мувофиқ. Мазкур кўрсаткичларни танлашдан мақсад — улар инвестицияларнинг ҳажм жиҳатидан миқдорий ўзгаришини эмас, балки уларнинг ўзгариши иқтисодиётга қанчалик самара бера олишини ифодалашга хизмат қилади.

Муайян даврда умумий иқтисодий ўсишнинг ҳудди ушбу даврдаги инвестициялар умумий ўсиш суръатига нисбати инвестицияларнинг самарадорлик даражасини кўрсатади. Шунинг учун муаллиф ҳудудларда ушбу коэффициентни ҳудуд ялпи даромади ўзгаришининг инвестициялар ўзгаришига нисбати билан аниқлашни таклиф этган. Уни қуйидаги формула орқали ҳисоблаш мумкин:

$$\text{ХИМ} = \frac{\Delta \text{ХД}}{\Delta \text{АКИ}} \quad (1)$$

Бу ерда: хим — ҳудудда инвестиция мультипликатори, $\Delta \text{ХД}$ — ҳудуд ялпи даромадининг ўзгариши, $\Delta \text{АКИ}$ — ҳудудда асосий капиталга инвестициялар ўзгариши.

Муаллиф томонидан ҳудудлар инвестиция самарадорлигини баҳолашда фойдаланиладиган бошқа яна бир кўрсаткич сифатида ишлаб чиқаришнинг капиталга нисбатан қўшимча харажатларини ифодаловчи ICOR (Incremental Capital-Output Ratio) коэффициенти таклиф этилган [8]. Уни қуйидаги формула ёрдамида ҳисоблаб топиш мумкин:

$$\text{ICOR} = \frac{\text{Инв}/\text{ЯХМ}}{\Delta \text{ЯХМ}/\text{ЯХМ}} \quad (2)_2$$

Бу ерда: ICOR — ишлаб чиқаришнинг капиталга нисбатан қўшимча харажатлари коэффициенти, Инв — инвестиция ҳажми, ЯХМ — ялпи ҳудудий маҳсулот ҳажми, $\Delta \text{ЯХМ}$ — ялпи ҳудудий маҳсулотнинг аввалги йилга нисбатан ўзгариши.

Бу формула асосида айтиш мумкинки, инвестицияларнинг ICOR коэффициенти ялпи ҳудудий маҳсулотга нисбатан инвестициялар улушини ялпи ҳудудий маҳсулот ўсиш суръатига нисбати билан ҳисобланади.

Ҳудудларда инвестициялар ва иқтисодий ўсиш ўртасидаги муносабатларни таҳлил қилиш ва инвестицион фаолиятнинг самарадорлигини баҳолашда иқтисодий салоҳиятдан фойдалана олиш индекси кўрсаткичидан ҳам фойдаланиш йўллари қуйидаги формулада ўз ифодасини топган:

$$\text{ИСФИ} = (\text{ХИ}/\text{РИ})/(\text{ЯХМ}/\text{ЯИМ}) \quad (3)$$

Бу ерда: ИСФИ — ҳудудда иқтисодий салоҳиятдан фойдалана олиш индекси, ХИ — ҳудудда асосий капиталга инвестицияларнинг жорий даврдаги ҳажми, РИ — республикада асосий капиталга инвестицияларнинг жорий даврдаги ҳажми, ЯХМ — ялпи ҳудудий маҳсулот ҳажми, ЯИМ — ялпи ички маҳсулот ҳажми.

Мамлакатимизга 2020 йилда жалб қилинган инвестициялар ҳажми 202 трлн. сўмга етиб, ўтган йилга нисбатан ўсиш суръати 91,8 % ни ташкил этган ва пасайиш тенденциясига эга бўлган. Ўзбекистон ҳудудларига 2010-2020 йиллар давомида киритилган инвестицияларнинг иқтисодиётга нисбатан кўлами ва самарадорлик да-

ражасини кўрсатувчи инвестиция нормаси, инвестиция мультипликатори, иқтисодий салоҳиятдан фойдалана олиш индекси салмоғи юқори бўлган минтақалар қаторидан Қорақалпоғистон Республикаси, Бухоро вилояти, Қашқадарё вилояти, Тошкент шаҳри, Сирдарё вилояти каби ҳудудлар жой олган (1-жадвал).

Мазкур ҳудудларда инвестиция самарадорлиги юқори бўлиши билан бирга, ишлаб чиқаришнинг капитал сиғими ҳам катта бўлгани учун уларнинг ICOR коэффициенти ҳам баланд бўлган. Андижон, Фарғона, Самарқанд, Хоразм вилоятларида эса, сўнгги ўн йилликда инвестиция фаоллиги паст бўлгани сабабли уларда инвестиция нормаси 17,4-23,9 қийматга эга бўлган.

1-жадвал

2010-2020 йилларда Ўзбекистон ҳудудларида ўртача инвестиция самарадорлиги кўрсаткичлари

№	Инвестиция нормаси		Инвестиция мультипликатори		ICOR коэффициенти		Иқтисодий салоҳиятдан фойдалана олиш индекси	
Юқори кўрсаткичга эга ҳудудлар								
1.	Қорақалпоғистон Республикаси	61,2	Бухоро	2,44	Қорақалпоғистон Республикаси	0,56	Қорақалпоғистон Республикаси	2,45
2.	Бухоро	48,3	Қорақалпоғистон Республикаси	1,43	Бухоро	0,48	Бухоро	1,90
3.	Қашқадарё	45,1	Қашқадарё	0,81	Қашқадарё	0,42	Қашқадарё	1,73
4.	Сирдарё	35,2	Тошкент вил.	0,80	Сирдарё	0,31	Сирдарё	1,36
5.	Тошкент ш.	35,2	Тошкент ш.	0,67	Тошкент ш.	0,30	Тошкент ш.	1,35
Ўртача кўрсаткичга эга ҳудудлар								
6.	Навоий	32,5	Республика	0,63	Навоий	0,28	Навоий	1,25
7.	Жиззах	30,9	Андижон	0,61	Жиззах	0,26	Жиззах	1,19
8.	Наманган	28,7	Самарканд	0,57	Республика	0,23	Наманган	1,09
9.	Сурхондарё	28,0	Фарғона	0,55	Наманган	0,24	Сурхондарё	1,06
10.	Республика	25,9	Наманган	0,43	Сурхондарё	0,24	Тошкент вил.	0,95
11.	Тошкент вил.	24,6	Сурхондарё	0,40	Тошкент вил.	0,22	Хоразм	0,94
Нисбатан паст кўрсаткичга эга ҳудудлар								
12.	Хоразм	23,9	Сирдарё	0,39	Самарканд	0,21	Самарканд	0,92
13.	Самарканд	23,4	Жиззах	0,33	Хоразм	0,21	Фарғона	0,79
14.	Фарғона	20,3	Навоий	0,31	Фарғона	0,18	Андижон	0,67
15.	Андижон	17,4	Хоразм	0,29	Андижон	0,16		

Манба: Ўзбекистон Республикаси Давлат статистика қўмитаси маълумотлари асосида ҳисобланган.

Инвестиция мультипликатори билан тавсифланувчи инвестициялар иқтисодий самарадорлиги эса Хоразм, Навоий, Жиззах ва Сирдарё вилоятларида нисбатан паст бўлган. 2010-2020 йилларда Самарқанд, Фарғона ва Андижон вилоятлари эса, ўз иқтисодий кўламига мос равишда инвестициялар жалб қила олмаганлар. Андижон, Фарғона, Хоразм ва Самарқанд вилоятла-

рида ўзлаштирилаётган инвестициялар, асосан, меҳнат сиғими юқори тармоқларга йўналтирилган.

Юқоридагилардан хулоса қилиб, Ўзбекистон минтақалари инвестиция салоҳиятини ошириш ва инвестиция самарадорлигини яхшилаш юзасидан бир қатор тавсияларни бериш мумкин. Мамлакатимизда оқилона инвестиция сиёсатини олиб

бориш ва ҳудудларга инвестицияларни фаол ўзлаштириш ҳамда улардан самарали фойдаланиш учун зарур шарт-шароитлар яратишда дастлабки босқичда узоқ муддатга мўлжалланган Минтақавий сиёсат умум-республика концепциясини ишлаб чиқиш мақсадга мувофиқдир. Мазкур умумреспублика концепцияси алоҳида минтақалар доирасида узоқ муддатли ижтимоий-иқтисодий ривожлантириш концепцияларини ишлаб чиқишда устувор йўналишлар ва асосий мақсадларни аниқлашга асос бўлади. Кейинги босқичларда минтақалар ижтимоий-иқтисодий ривожлантириш концепциялари асосида ҳудудлар инвестиция стратегияларини ишлаб чиқиш тавсия этилади.

Минтақавий сиёсат умумреспублика концепциясини ишлаб чиқиш ва инвестиция самарадорлигини оширишда қуйидаги асосий вазифалар қамраб олиниши зарур, деб ҳисоблаймиз:

- мамлакат минтақаларининг иқтисодий салоҳияти ва замонавий тенденцияларини ҳисобга олган ҳолда улар таркибида доимий равишда "ўсиш марказлари" ва "ортда қолаётган ҳудудлар"ни ажратиб бориш зарур;

- "ўсиш марказлари" ҳисобланган минтақалардан периферия ҳудудлари ва узоқ қишлоқ жойларга янгиликлар ва инновациялар фаол диффузиясини таъминлаш учун барча шароитларни яратиш;

- ривожланган минтақалар ва ортда қолаётган ҳудудларни ўзаро боғловчи замонавий транспорт коридорлари тизимини шакллантириш керак;

- "ўсиш марказлари"да шаклланган алоқа тармоғини ортда қолаётган ҳудудларда давом эттириш ва ривожлантириш даркор;

- республиканинг ривожланган минтақалари ва тараққиётдан орқада қолаётган ҳудудлари ўртасидаги ўзаро ишчи кучи ва меҳнат ресурслари эркин ҳаракатини таъминлаш мақсадга мувофиқ;

- ривожланган ҳудудларда фаолият юритаётган олий ўқув юртлари, илмий тадқиқот ташкилотлари, "ақл марказлари"нинг ривожланишдан ортда қолаётган ҳудудлардаги филиалларини очишни рағбатлантиришнинг самарали механизмини яратиш юқори самара бериши мумкин;

- ишлаб чиқариш, истеъмол, меҳнат, институционал ва инновация салоҳияти

юқори бўлган ҳудудлар имкониятларидан минтақалараро қўшма ижтимоий-иқтисодий ривожлантириш дастурлари орқали ортда қолаётган минтақаларда самарали фойдаланишни таъминлаш зарур.

Манба ва адабиётлар

1. *Ўзбекистон Республикаси Президенти Шавкат Мирзиёевнинг 2020 йил 29 декабрдаги Олий Мажлисга Мурожаатномаси.* <https://president.uz/uz/lists/view/4057>

2. *Деньгин Д.Д. Региональный инвестиционный потенциал: пути изучения и проблемы использования // Экономический журнал. 2009. — Т. 16. № 2. — С. 50-56.*

3. *Марголин А. М. Экономическая оценка инвестиций. — М.: 2001. — С. 357-359.*

4. *Садыков А.А. Основы регионального развития: теория, методология, практика/Монография. — Т.: "Iqtisod-moliya", 2005. — С. 198-201.*

5. *Трухин С.А. Оценка инвестиционной привлекательности и инновационного потенциала региона (на примере Алтайского края) // Ползуновский Вестник. 2006. № 3-1. — С. 200-203.*

6. *Carmen Guadalupe Ju?rez Rivera, Gerardo ?ngeles Castro Foreign direct investment in Mexico Determinants and its effect on income inequality // Contadur?a y Administraci?n. 2013. Vol. 58. № 4. — P. 201-222.*

7. <https://blogs.imf.org/2019/10/09/widening-gaps-regional-inequality-within-advanced-economies/>

8. http://en.wikipedia.org/wiki/Incremental_capital-output_ratio, <http://www.investopedia.com/terms/i/icor.asp>

Ўзбекистон ҳудудларидаги инвестиция самарадорлиги ҳолати ва уни ошириш йўллари

Бобур Валиев,

PhD (иқтисодиёт фанлари бўйича), Ўзбекистон Республикаси Президенти ҳузуридаги Давлат бошқаруви академияси доценти

Аннотация: мақолада Ўзбекистонда инвестиция самарадорлигини ошириш зарурияти асосланган, ҳудудлар инвестиция са-

лоҳиятига оид илмий қарашлар очиб берилган, инвестиция самарадорлигини баҳолаш усуллари таклиф этилган. Худудларнинг сўнги йиллардаги инвестиция самарадорлиги ҳолатига баҳо берилган ва инвестицияларни фаол жалб қилишнинг асосий вазифалари аниқланган.

Калит сўзлар: инвестиция самарадорлиги, ҳудуд, инвестиция нормаси, инвестиция мультипликатори, ICOR коэффициенти, иқтисодий салоҳият, ўсиш маркази.

Состояние эффективности инвестиций в регионах Узбекистана и пути ее повышения

Бобур Валиев,

*PhD (по экономическим наукам)
доцент Академии государственного
управления при Президенте
Республики Узбекистан*

Аннотация: в статье обосновывается необходимость повышения эффективности инвестиций в Узбекистане, раскрываются научные взгляды на инвестиционный потенциал регионов, предлагаются методы оценки эффективности инвестиций. Проведена оценка состояния инвестиционной эффективности в регионах за последние годы и определены основные задачи активного привлечения инвестиций.

Ключевые слова: инвестиционная эффективность, регион, норма инвестиций, инвестиционный мультипликатор, коэффициент ICOR, экономический потенциал, центр роста.

The state of investment efficiency in the regions of Uzbekistan and ways to improve it

Bobur Valiev,

*PhD (in Economics),
Associate professor of the Academy of Public
Administration under the President of the
Republic of Uzbekistan*

Abstract: the article substantiates the need to increase the efficiency of investments in Uzbekistan, reveals scientific views on the investment potential of the regions, suggests methods for assessing the efficiency of investments. An assessment of the state of investment efficiency in the regions in recent years has been carried out and the main tasks of active attraction of investments have been identified.

Keywords: investment efficiency, region, investment rate, investment multiplier, ICOR coefficient, economic potential, growth center.

Гўзал УМАРОВА,
*иқтисод фанлари номзоди,
Ўзбекистон Республикаси Президенти
ҳузуридаги Давлат бошқаруви академияси тадқиқотчиси*

ТЎҶИМАЧИЛИК САНОАТИНИ СТРАТЕГИК РИВОЖЛАНТИРИШДА ҚУЛАЙ ИНВЕСТИЦИЯ МУҲИТИНИ ЯРАТИШ МАСАЛАЛАРИ

Ўзбекистон Республикасида мустақилликнинг дастлабки йилларидан бошлаб, босқичма-босқич амалга оширилган иқтисодий ва институционал ислохотлар жараёнида бозор тамойиллари талабларига мос инвестиция сиёсати юритилди ва хорижий сармоядорлар учун қулай инвестиция муҳити яратилди. Буларнинг барчаси миллий иқтисодиёт тармоқларига инвестицияларни жалб этиш ҳамда инвестицион фаолиятнинг сезиларли даражада фаоллашувига имкон берди.

Давлатимизнинг тизимли саноат сиёсати миллий иқтисодиётимизни диверсификация ва модернизация қилишга ҳамда унинг рақобатбардошлигини оширишга, етакчи тармоқларни ривожлантиришни қўллаб-қувватлашга, уларга инвестицияларни фаол жалб қилишга, жумладан, маҳаллий хом ашёни қайта ишлашни чуқурлаштириш ҳисобига экспорт салоҳиятини ўстиришга ҳам қаратилгандир.

Мазкур масала бўйича Президентимиз Шавкат Мирзиёев ўз нутқида: "Биз фақат инвестицияларни фаол жалб қилиш, янги ишлаб чиқариш қувватларини ишга тушириш ҳисобидан иқтисодиётимизни жадал ривожлантиришга эришамиз. Иқтисодиётдаги ижобий натижалар эса ижтимоий соҳада тўпланиб қолган муаммоларни тизимли ҳал этиш имконини яратади", деб таъкидлайди [1].

Инвестициялар, инвестиция ресурслари ва уларни бошқариш муаммолари бир қатор хорижлик ҳамда республикаимиз олимларининг илмий ишларида тадқиқ этилган. Жумладан, Г.Александр, Дж. Бейли, В.Г. Золотогоров, А.В. Мертенс, Л.И. Павлова, Л.Н. Павлова, Ф.С. Тумусов, У.

Шарп каби олимларнинг изланишларини алоҳида қайд этиш мумкин [10]. Ушбу тадқиқот ишларида ривожланаётган ва ҳатто, ривожланган бозор иқтисодиётига эга мамлакатларда ҳам инвестицияларни жалб этиш доимий равишда кенгайтириб борилмаса, иқтисодий ўсишни таъминлашга эришиб бўлмаслиги асослаб берилган. Айрим олимлар инвестицияларни миллий иқтисодиётга ихтиёрий шакл (тўғридан-тўғри инвестициялар ёки кредитлар, давлат кафолати остида ёки давлат кафолатисиз, иқтисодиётни барқарорлаштириш ёки тузилмавий масалаларни ечиш мақсадлари)да жалб қилинганда ривожланаётган хўжаликларга самарали таъсир кўрсатади, ижобий натижа беради, деган фикрни илгари сурмоқдалар [7].

Охирги йилларда мамлакатимизда олиб борилаётган кенг қўламли ижтимоий-иқтисодий ислохотлар тобора чуқурлашиб, миллий иқтисодиётнинг турли соҳа ҳамда тармоқларида туб сифат ва миқдор ўзгаришлари содир бўлмоқда. Бу макроиқтисодий барқарорлик, барқарор иқтисодий ўсиш суръатлари ва аҳоли турмуш даражасининг ошишида яққол намоён бўлмоқда. Мазкур ижобий ўзгаришларда инвестицияларнинг аҳамияти беқиёс. Давлат инвестиция дастурларини амалга оширишда Ўзбекистон иқтисодиётига инвестициялар киритиш, аввало, ички манбаларни сафарбар этиш ҳисобидан иқтисодиётимизнинг муҳим тармоқларини жадал модернизация қилиш, техник ва технологик жиҳатдан қайта жиҳозлаш, транспорт коммуникацияларини янада ривожлантириш ва ижтимоий инфратузилма объектларини барпо этиш ҳал қилувчи устувор йўналишга айланди.

Мамлакатимизда амалга оширилаётган бозор ислохотларининг ҳозирги босқичида инвестиция сиёсати иқтисодиётдаги барқарорлик, таркибий ва сифат ўзгаришларини белгиловчи муҳим омил бўлмоқда. Изчил инвестиция сиёсати юртимизда хорижий ва маҳаллий инвесторлар учун қулай ҳамда ҳар томонлама имтиёзли инвестиция муҳитини яратиш имконини берди [12].

Фикримизча, ички молия манбалари чекланган бир шароитда хўжалик субъектларининг ўз маблағлари ёки аҳоли жамғармаларига таяниб иш кўриш узоқ муддатли барқарор иқтисодий ўсишни таъминлай олмайди. Бу эса, ўз-ўзидан хорижий инвестицияларни жалб этиш масаласини устувор вазифалардан бирига айлантиради.

Маълумки, хўжалик субъектларининг иқтисодий фаолиятига бир қатор омиллар таъсир кўрсатади. Уларни икки гуруҳга бирлаштириш мумкин: биринчи гуруҳ фирмага нисбатан ички омилларни ўз ичига олади: умумий ва функционал стратегиялар, персонал, моддий-техник базалар, маҳсулот ишлаб чиқариш ва хизмат кўрсатиш технологиялари ва бошқалар. Иккинчи гуруҳ ташқи омилларни ўз ичига олади. Улар: мамлакатдаги иқтисодий ва сиёсий барқарорлик, барқарор молия-кредит тизими, самарали қонунчилик ва ҳоказолар.

Иқтисодий илм-фан ва амалиётда инвестициялардан оқилона фойдаланиш шартларини мажмуавий таҳлил қилиш учун "инвестиция муҳити" тушунчаси қўлланилади [11]. Ушбу атама замирида "Аниқ мамлакатда инвестициялар риски ва даромаддорлигига моҳиятан таъсир этувчи инвестиция фаолиятини амалга ошириш учун ҳуқуқий, иқтисодий, ижтимоий ва бошқа шартлар тизими", деган маъно ётади. "Инвестиция муҳити" тушунчасини инвестициялаш шarti, деб қараш мумкин. Макродаражада бу тушунча ўз ичига давлат ва алоҳида ҳудуднинг сиёсий, иқтисодий ва ижтимоий кўрсаткичларини олади. Микродаражада эса, алоҳида инвесторлар ва аниқ давлат органлари, жумладан, ўзини ўзи бошқариш маҳаллий органлари, банклар, корхоналарнинг ўзаро муносабатларида ўз аксини топади.

Инвестиция муҳити сармояни самарали қўйиш учун янги имкониятлар ва рағ-

батларни шакллантиради. Бошқача қилиб айтганда, қулай инвестиция муҳитининг яратилиши билан корхоналар учун даромадлар ўсиши ва харажатлар ҳамда рискларнинг камайиши таъминланади. Натижада, қулай инвестиция муҳитининг яратилиши туфайли меҳнат унумдорлигининг ўсиши, инновацияларни татбиқ қилиш, сифат ва маҳсулот рақобатбардошлиги, аҳоли бандлиги, турли даражадаги бюджетга солиқ тўловларини ошириш таъминланади.

Инвестиция муҳити - мураккаб, кенг қамровли ва мажмуавий тушунча. У кўп даражали асосда кўриб чиқилиши мумкин. Мажмуавийлиги шундан иборатки, инвестиция муҳити мамлакат ёки ҳудудда инвестиция фаолиятини амалга оширишга асос бўладиган шарт-шароитларни юзага келтирувчи сиёсий, иқтисодий, ижтимоий характердаги омиллар билан ўзаро боғлиқ ҳолда шаклланади.

Кўп даражалилик, инвестиция муҳитининг ҳудуддаги ёки тармоқдаги тамойили бўйича дифференциация имкониятини билдиради. Мамлакат инвестиция муҳити қаторида иқтисодиётнинг: ҳудудий (вилоят), кичик ҳудудлари, маҳаллий корхоналари, тармоқ ва секторлари инвестиция муҳитини ажратиш мумкин. Шу билан бирга, "мамлакатнинг инвестиция муҳити" асосий тушунча ҳисобланишини таъкидлаш муҳим. Иқтисодиётнинг ҳудудий (вилоят), кичик ҳудудлари, тармоқлари инвестиция муҳитининг хусусиятлари бўлиб, давлат бошқаруви умумдавлат даражасида таъминладиган инвестиция учун шарт-шароит (энг аввало, макроиқтисодий ҳолат ва қонунчилик)ларга уларнинг юқори талаби ҳисобланади.

Ҳар томонлама қулай инвестиция муҳити бизнес тузилмаларнинг фаолият самардорлигига таъсир этади, бу эса, инвестициялашга хос бўлган даромадлар ва капиталнинг ўсишига олиб келади.

Инвестиция муҳити инвесторларнинг мамлакатга ва давлатнинг иқтисодиётга нисбатан ҳаракатларига ишончини оширади, узоқ муддатли инвестициялашга кенг йўл очиб беради.

Мамлакат инвестиция жозибадорлигининг омиллари — етакчи учлик маҳсулотларни сотиш билан боғлиқ. Бу ривожлан-

ган давлатлар чет эл инвестициялари учун кўпроқ жозибадор бўлиб қолаётганлигини англатади. Инвесторлар фаолияти ишлаб чиқариш ва маҳсулотни айирбошлаш орқали фойда олишга қаратилган. Ривожланган давлатлар 65 фоиз, ривожланиб келаётган давлатлар эса 35 фоиз тўғридан-тўғри хорижий инвестицияларни киритишга эришмоқдалар [4].

Тўғридан-тўғри хорижий инвестицияларни жалб этиш бўйича давлат сиёсатининг паст самарадорлиги ҳақида "Инвестициялаш учун туртки бўладиган механизмларнинг самарадорлиги" мезони бўйича респондентлар жавоби нолга тенг. Иқтисодиёт тармоқлари бўйича инвестицияларни қўйиш учун мезонлар жуда муҳим (1-жадвал) [8].

1-жадвал

Тармоқлар бўйича инвестицияларни жойлаштиришнинг энг муҳим мезонлари

<i>Дастлабки сектор</i>	<i>Саноат сектори</i>	<i>Хизмат кўрсатиш сектори</i>
1. Табиий ресурслар мавжудлиги	1. Ички бозорнинг ҳажми	1. Ички бозорнинг ҳажми
2. Инвестиция муҳити барқарорлиги	2. Ички бозорнинг ўсиши	2. Ички бозорнинг ўсиши
3. Инвестициялаш учун туртки бўладиган механизмлар самарадорлиги	3. Инвестициялаш учун туртки бўладиган механизмлар самарадорлиги	3. Инвестициялаш учун туртки бўладиган механизмлар самарадорлиги
4. Халқаро/худудий бозорларга кириш	4. Меҳнатнинг паст қиймати	4. Халқаро/худудий бозорларга кириш

Саноат ва хизмат кўрсатиш тармоқлари учун ички бозорнинг ҳажми ва ўсиши инвестиция қарорларини қабул қилишда асосий омиллар ҳисобланади. Иқтисодиётнинг барча тармоқлари инвестицияларни жалб қилишга туртки бўладиган механизмлардан фойдаланиш билан боғлиқ давлатнинг фаолияти (лойиҳаларнинг давлат томонидан қўллаб-қувватланиши, инвестиция имтиёзлари, инвесторларга кафолатлар ва бошқалар) муҳим ҳисобланади. Саноатда амалга ошириладиган инвестиция лойиҳалари ишчи кучи қийматига сезувчан бўлади.

Миллий иқтисодиётга киритиладиган хорижий инвестицияларнинг ўсиши инвестиция муҳитини яхшилашнинг муҳим натижаси ҳисобланади.

Бизнинг назаримизда, Ўзбекистон, энг аввало, ўзининг ҳудудида иқтисодиётни модернизациялаш ва рақобатбардошликни кўтаришга замин бўладиган янги қувватлар ва ишлаб чиқаришни яратишдан манфаатдор бўлмоқда. Бизнингча, Ўзбекистонга хорижий инвестицияларни жалб этишда инвестиция лойиҳаларини молиялашга қўшимча манба сифатида қаралиши лозим. Хорижий инвестициялар маҳаллий инвестицияларни тўлдириши мумкин, бироқ уларнинг ўрнини боса олмайди. Ички ман-

баларни излаш маҳаллий корхоналарнинг инвестиция фаолиятини фаоллаштиришда устувор вазифа ҳисобланади.

Бизнинг фикримизча, инвестиция фаолиятини давлат томонидан самарали тартиблашнинг заруриятдан келиб чиқиб, мамлакат, ҳудуд, тармоқлар инвестиция муҳитининг комплекс ва кўп даражали таҳлили доимий равишда ўтказилиб турилиши лозим.

Ҳар қандай ҳўжалик тизимининг инвестиция муҳити доимо ижобий ёки салбий томонга, айниқса, ўтиш даври иқтисодиётида ўзгариб турадиган фавқулоддаги ҳолат ҳисобланади. Шу сабабли, инвестиция муҳитининг доимий мониторингига зарурат туғилади. Яъни, бизнинг фикримизча, мамлакат ва унинг ҳудудларида мониторинг тизимини минтақалар ва тармоқлар даражасида мунтазам ўтказиб туриш мақсадга мувофиқдир. Бу эса, республика инвестиция сиёсати самарадорлигини оширишга хизмат қилади. Шуларни инобатга олиб, мамлакатда иқтисодий ислохотлар жараёнида шаклланган инвестиция сиёсати ва уни амалга ошириш механизмларини таҳлил қиламиз. Шунга кўра, инвестиция муҳити мониторингининг беш поғонали моделини таклиф этамиз (1-расм).

1-расм. Кўп поғонали инвестиция муҳитининг мониторингини ташкил этиш тизими
 Манба: муаллиф тадқиқотлари асосида ишлаб чиқилган.

Ҳўжалик субъектлари даражасидаги инвестиция муҳитининг яратилиши инвестиция фаоллигини кўрсатувчи макроиқтисодий омиллардан бири сифатида тавсифланади. Инвестиция муҳитининг ушбу ўзига хос аҳамиятини ҳисобга олиб, унинг бошқарувини ташкил этиш зарур. Ҳудудий инвестиция сиёсатининг инвестиция муҳитига

бошқариш омиллари орқали таъсир этиши инвестициялаш шартларининг сифатини яхшилашга туртки бўлади. Мамлакат ва ҳудудий инвестиция муҳитини бошқариш ҳуқуқий, маъмурий, ташкилий, молиявий, иқтисодий воситалар ёрдамида амалга оширилади. 2-расмда ҳудудий инвестиция муҳитини бошқариш тамойиллари тақдим этилган.

2-расм. Ҳудудий инвестиция муҳитини бошқариш тамойиллари
 Манба: муаллиф тадқиқотлари асосида ишлаб чиқилган.

Қулай инвестиция муҳити шаклланишининг асосий иқтисодий омиллари иқтисодий ривожланишнинг барқарор суръатлари ҳамда бозор институтларининг мавжудлиги ва энг аввало, мустаҳкам ҳўжалик қонунчилиги, ривожланган кредит-банк тизими ҳисобланади.

Инвестициялашни давлат томонидан қўллаб-қувватлашга қаратилган чора-тадбирлар ҳам маълум аҳамиятга эга. Ҳудуд-

нинг инвестиция муҳитини яхшилашнинг асосий йўналишлари таҳлили кўрсатишича, уларнинг кўпи узоқ муддатли характерга эга. Ҳудуднинг инвестиция қонунчилигини яхшилашнинг ўзи етарли. Алоҳида ҳудудлар амалиёти шуни кўрсатдики, Ўзбекистон субъекти даражасида инвесторлар ҳуқуқини ҳимоялашни назарда тутувчи турли кўринишдаги имтиёзлар, кафолатларни тақдим этувчи қонунчилик акт-

ларининг қабул қилиниши ҳудуднинг инвестиция муҳитини янада яхшилайд.

Ҳозирги пайтда Ўзбекистон Республикасида иқтисодий жиҳатдан қулай инвестиция муҳити яратилганлигини қуйидаги омилларнинг амал қилиши орқали кўришимиз мумкин:

- кенг рағбатлантириш чораларининг мавжудлиги;

- хусусий мулкчиликнинг тез ривожланишининг рағбатлантирилиши;

- саноатнинг устувор соҳаларини жадал ривожлантириш зарурлиги;

- иқтисодиётнинг барча тармоқларида ишлаб турган қувватларни модернизация қилиш ва янгиларини барпо этишнинг қўллаб-қувватланиши;

- экспорт салоҳияти ва маҳсулотлар рақобатбардошлигини оширишнинг рағбатлантирилиши;

- экспорт қилинадиган тайёр маҳсулотлар ҳиссаси ва ҳажмини кўпайтиришнинг қўллаб-қувватланиши.

Ўзбекистон Марказий банки маълумотларига кўра, 2018 йилда тўғридан-тўғри хорижий инвестицияларнинг соф оқими 624 миллион долларни ташкил этди, бу эса, 2017 йилга нисбатан уч баравар кам. Ушбу пасайиш 2018 йилда 1 миллиард долларни (2017 йилда 524 миллион доллар) ташкил этган маҳсулотни тақсимлаш тўғрисидаги битимлар бўйича "қайтадиган" инвестициялар ҳажмининг ошиши билан боғлиқ. 2017 йилда катта миқдордаги маблағ хорижий инвесторлар томонидан минерал хом ашё қазиб олишни ташкил этиш бўйича қурилиш-монтаж ишларига йўналтирилди. Чет эллик инвесторлар томонидан соф портфель инвестициялари ҳажми 2017 йилдаги 3 миллион доллардан 2018 йилда 13 миллион долларга кўтарилди. 2019 йилнинг биринчи чорагида тўғридан-тўғри хорижий инвестицияларнинг соф оқими 198 миллион долларни ташкил этди, бу ўтган йилнинг шу давридаги кўрсаткичдан икки баравар кам. Ушбу ҳолат маҳсулот тақсимои тўғрисидаги битимлар (ПСА) бўйича инвестицияларни репатриациясининг ортиши билан боғлиқ [3]. Шу билан бирга, ПСАни ҳисобга олмаганда, акциядорлик инвестицияларининг соф ўсиши 158 миллион долларни ташкил этди, бу ўтган йилнинг шу

даврига нисбатан 60 фоизга кўп. 2019 йил чорагида хорижий инвесторлар даромадларини қайта инвестициялаш ўтган йилнинг шу даврига нисбатан 6 фоизга ошди. Портфель инвестицияларининг 1 миллиард долларга кескин ўсиши йил бошида евро-облигациялар муваффақиятли жойлаштирилганлиги билан боғлиқ [6].

Ушбу статистика тўғридан-тўғри хорижий инвестицияларни жалб қилиш ва ривожлантиришнинг тўлиқ манзарасини очиб бермайди. Шундай қилиб, Инвестициялар ва ташқи савдо вазирлиги маълумотларига кўра, биринчи чоракда 783,3 миллион долларлик тўғридан-тўғри инвестициялар ўзлаштирилди. 2018 йилнинг шу даврига нисбатан (325,8 миллион доллар) ўсиш 457,5 миллион долларни ёки 2,4 бараварни ташкил этди. Хорижий инвестициялар иштирокидаги корхоналар сони инвестицион фаолликнинг яна бир кўрсаткичидир. Шундай қилиб, Давлат статистика қўмитаси маълумотларига кўра, биринчи ярим йилликнинг охирида 9014 та ана шундай корхона мавжуд бўлиб, олти ой ичида улар 2018 йилга нисбатан 37 фоизга ўсишига қарамай, 19,2 фоизга ўсди. Бу ерда Россия Федерацияси, Туркия, Хитой, Қозоғистон ва Корея давлатлари устунлик қилади [13]. Металлургия саноатида (2018 йилга нисбатан 2,4 марта), тўқимачилик саноатида (2,7 мартага), озиқ-овқат саноатида (3,1 мартага) ва фармацевтика саноатида (6,3 мартага) тўғридан-тўғри инвестициялар ҳажми икки баравар кўпайди. Шунингдек, минтақавий бўйсунмишдаги лойиҳалар соҳасининг ўсиши қайд этилди — ҳудудларда тўғридан-тўғри жалб қилинган инвестициялар ҳажми 2018 йилдаги кўрсаткичларга нисбатан тўрт баравар ошди.

Мамлакатга хорижий инвестицияларни жалб қилувчи асосий омиллар:

- бой ва диверсификацияланган табиий ресурслар (газ, олтин, пахта, гидроэнергетика базаси);

- ижтимоий-сиёсий, макроиқтисодий ва молиявий барқарорлик;

- давлат қарзининг нисбатан паст даражаси ва қулай валюта захиралари;

- улкан давлат инвестиция дастури;

- 33 миллион аҳолига эга бўлган ички бозор ҳажми;

- Хитой ва Европа ўртасидаги стратегик жуғрофий жойлашув.

Умуман олганда, Ўзбекистон макроиктисодий барқарорликнинг афзалликларига эга, бу амалга оширилаётган ислохотлар билан бир қаторда, молиявий хизматлар, қурилиш ёки туризм каби иқтисодиётнинг турли соҳаларида имкониятлар яратади. "Бостон Консалтинг Груп" маълумотларига кўра, келгуси ўн йил учун инвестиция салоҳияти 65 миллиард долларга етади, шундан 20 миллиард доллариғача ноозиқовқат саноатига тўғри келади. Ёқилғи-энергетика, тоғ-кон, қишлоқ хўжалиги ва тўқимачилик каби хорижий инвестициялар учун анъанавий бўлган соҳаларнинг инвестицион салоҳиятидан тўлиқ фойдаланилмаган [2].

Шунингдек, Ўзбекистонга нисбатан янги бўлган соҳаларда — молия-банк секторида, қурилиш, телекоммуникация ва туризмда ривожланиш учун катта имкониятлар мавжуд [9]. Капитал бозорлари ривожланган мамлакатларда, паст фоиз ставкалари билан тез ривожланаётган бозорида, юқори даромад олиш имконияти хорижий инвесторларга манзур бўлмоқда. Мавжуд хатарлар ҳам катта имкониятларга эга [5].

Хулоса сифатида шуни таъкидлашимиз мумкинки, Ўзбекистонда инвестиция муҳити яхшиланмоқда. Мамлакатнинг очиқлиги ошмоқда, қийинчилик ва муаммолар тан олинмоқда, уларни бартараф этиш бўйича аниқ чоралар кўрилмоқда. Хорижий инвесторларнинг, шу жумладан, институционал инвесторларнинг қизиқиши тобора ортиб бормоқда.

Ислохотлар суръатини, шу жумладан, молия бозорини эркинлаштиришни, жаҳон капитал бозорларига қўшилишни ва мулк ҳуқуқини ҳимоя қилишнинг самарали тизимини яратишни ҳисобга олган ҳолда, Ўзбекистон яқин келажакда инвестиция киритиш учун жозибадор мамлакатга айланиши мумкин.

Мамлакатимизда хорижий инвестициялар иштирокидаги корхоналарни рағбатлантириш бевосита қуйидаги масалаларни ҳал этишга ёрдам беради:

- янги замонавий техника ва технологияларни республика иқтисодиётига жалб қилиш, уларни ишлаб чиқаришга жорий қилиш, сифатсиз, харидор талабига жавоб бера олмайдиган маҳсулот ишлаб чиқарувчи эски техника-технологиялардан имкон қадар қутилиш;

- янги иш жойларини ташкил қилиш ва аҳолининг ишсиз қисмини иш билан таъминлаш, шу билан бирга, хорижнинг илғор бошқариш тажрибасини жорий этиш ва шу орқали меҳнат унумдорлигини ошириш;

- жаҳон бозори талабларига мос, сифатли маҳсулотлар ишлаб чиқариш ва уларни экспорт қилиш эвазига мамлакатга эркин айирбошланадиган валюталарнинг кўпроқ кириб келишини таъминлаш;

- инвестицияларни молиялаштириш манбалари таркибида давлат бюджети улшининг юқорилиги босқичма-босқич қисқартирилиши лозим;

- корхоналар молиявий аҳволини соғломлаштириш бўйича алоҳида давлат дастурининг ишлаб чиқирилиши мақсадга мувофиқ;

- корхоналарда замонавий молиявий менежмент усулларини кенг қўллашнинг ривожланиши учун замин яратилиши лозим;

- ички инвесторлар ва хорижий инвесторлар учун зарур бўлган ахборотлар базасини таъминлаш мақсадида нодавлат мулкчилик шаклидаги холис ахборот хизмати тизимини яратиш ва ривожлантириш зарур.

Манба ва адабиётлар

1. *Ўзбекистон Республикаси Президенти Шавкат Мирзиёевнинг 2019 йил 28 декабрда Олий Мажлисга йўлаган Мурожаатномаси.*
2. *"Ўзбектўқимачиликсаноат" уюшмасининг статистик маълумотлари.*
3. *Bob Tricker — Corporate Governance, Principles, Policies and Practices, 3rd edition, Oxford online resources center, 2012. — 904 pp.*
4. *Investment Analysis. Gareth D. Myles. May 2010. — 285 pp.*
5. *2015 Investment Company. Fact Book. A Review of Trends and Activities in the U.S.A. Investment Company Industry. Copyright © 2015 by the Investment Company Institute. All rights reserved. — 312 pp.*
6. *Steen Thomsen & Martin Conyon -*

Corporate Governance, mechanisms and systems. McGraw-Hill Higher Education UK, 2012. — 367 pp.

7. Анохин И.В. Управление развитием предприятия: стратегический менеджмент, инновации, инвестиции, цены. Учебное пособие. - М.: Изд-во торговая корпорация "Дашков и Ко", 2012. — 380 с.

8. Дамодаран А. Инвестиционная оценка: инструменты и методы оценки любых активов. Пер.с англ. - 4-е изд. - М.: Альпина Бизнес Букс, 2007. — 1340 с.

9. Емельянов С.В. США: государственная политика стабилизации конкурентоспособности американских производителей // Менеджмент в Узбекистане и за рубежом №3, 2012.

10. Теплова Т.В. Инвестиции. Учебник для вузов. - М.: "Юрайт", 2011.

11. Карриева Я., Ахмедов И., Абдилакимов Ф. Хорижий инвестициялар. Ўқув қўлланма. — Т.: "Иқтисодиёт", 2015.

12. www.lex.uz

13. www.worldeconomics.com.

Тўқимачилик саноатини стратегик ривожлантиришда қўлай инвестиция муҳитини яратиш масалалари

Гўзал Умарова,

иқтисод фанлари номзоди,
Ўзбекистон Республикаси Президентининг
ҳузуридаги Давлат бошқаруви академияси
тадқиқотчиси

Аннотация: мазкур мақолада Ўзбекистоннинг етакчи тармоқларидан бири бўлган тўқимачилик саноатини стратегик ривожлантиришда қўлай инвестиция муҳитини яратиш масалалари чуқур таҳлил этилган. Хорижий инвестицияларни жалб этишнинг муҳим тартибга солувчи дастағи сифатида "Ўзтўқимачиликсаноат" уюшмасининг фаолият йўналишлари, тармоқнинг имижиси, қўлай ва фаровон инвестиция муҳитини шакллантириш, инвестиция фаолиятини рағбатлантириш ва такомиллаштириш бўйича тақлиф ва тавсиялар ишлаб чиқилган.

Калит сўзлар: қўлай ва фаровон инвестиция муҳити, хорижий инвестициялар, маҳсулот, салоҳият, қўшма корхона, маҳсулот ишлаб чиқариш ҳажми, юқори қўшилган қиймат, қайта ишлаш, модернизация, диверсификация.

Вопросы создания благоприятной инвестиционной среды в стратегическом развитии текстильной промышленности

Гузаль Умарова,

кандидат экономических наук,
соискатель Академии
государственного управления при
Президенте Республики Узбекистан

Аннотация: в настоящей статье были глубоко анализированы вопросы создания благоприятного инвестиционного климата для стратегического развития текстильной промышленности, которая является одной из лидирующих отраслей Узбекистана. В статье даны предложения и рекомендации для деятельности Ассоциации "Ўзтўқимачиликсаноат" по совершенствованию и мотивации инвестиционной деятельности, формированию инвестиционного климата, направлению деятельности как регулирующего звена привлечения зарубежных инвестиций.

Ключевые слова: благоприятный инвестиционный климат, зарубежные инвестиции, продукция, потенциал, совместное предприятие, производственные мощности, высокая добавленная стоимость, переработка, модернизация, диверсификация.

Issues of creating a favourable investment climate in the strategic development of the textile industry

Guzal Umarova,

PhD (in Economics),
researcher of the Academy of Public
Administration under the President of
Uzbekistan

Abstract: this article analyzes the issues of creating a favourable investment climate for the strategic development of the textile industry. As an important regulatory support for attracting foreign investment, proposals were made on the activities of Textile Industry, the image of the industry, the formation of a favourable and prosperous investment climate, the promotion and improvement of investment activities.

Keywords: comfortable investment environment, foreign investment, product, potential, joint venture, product production capacity, high added value, processing, modernization, diversification.

Фарҳод МУҲАМЕДОВ,

*иқтисод фанлари доктори, доцент,
Тошкент молия институти декани,*

Аброр ИБОДУЛЛАЕВ,

Тошкент молия институти мустақил тадқиқотчиси

ЎЗБЕКИСТОНДА УЮШГАН ҚИММАТЛИ ҚОҒОЗЛАР БОЗОРИ ФАОЛИЯТИНИ РИВОЖЛАНТИРИШ ИСТИҚБОЛЛАРИ

Уюшган қимматли қоғозлар иқтисодиётни инвестициялар билан таъминловчи муҳим воситалардан бири ҳисобланади, мамлакат иқтисодий ривожланиш ҳолатини белгиловчи том маънодаги ўлчов бирлиги сифатида қаралади.

Мамлакатда иқтисодий ўсишни таъминлаш, рақобатбардошликни ошириш, иқтисодиётни модернизация ва диверсификациялашни чуқурлаштириш, инвестицияларни, авваламбор, иқтисодиётнинг базавий ва таркибий асосини ташкил этувчи соҳаларга жалб қилиш учун қулай шарт-шароитлар яратишга йўналтирилган кенг кўламли ислохотлар Ўзбекистон Республикаси Президентининг 2019 йил 14 январдаги "Давлат активларини бошқариш, монополияга қарши курашишни тартибга солиш тизимини ва капитал бозорини тубдан такомиллаштириш чора-тадбирлари тўғрисида"ги ПФ-5630-сонли Фармонида белгиланган вазифаларни амалга оширишга муайян даражада хизмат қилади [1].

Хорижий мамлакатларда уюшган қимматли қоғозлар бозорининг ривожланиши глобал иқтисодий жараёнлар таъсирида рўй бермоқда. Сўнгги йилларда кузатилган молиявий капитал оқимининг иқтисодий жараёнлар таъсирида ҳаракатланиши, объектив омилларнинг бевосита таъсири, шу жумладан, 2019 йилдан буён кузатиб келинаётган COVID-19 коронавирус пандемиясининг халқаро капитал ҳаракатини чеклаши ҳам уюшган қимматли қоғозлар бозорининг ривожланишига ўз таъсирини ўтказмасдан қолмади, албатта.

Жаҳон фонд биржалари федерацияси (ЖФБФ) маълумотларига кўра, коронави

рус пандемиясининг иқтисодиётга салбий таъсири глобал молия бозорида фавқулодда ўзгарувчанликни келтириб чиқарди. Бозор иштирокчилари вазиятнинг ўзгариб бориши натижасида ўз инвестицияларини кафолатлаш ва деривативлар қийматини қайта баҳолаш талабини бажаришга мажбур бўлмоқда. Бу, ўз навбатида, савдо ҳажмининг ўзгаришига ҳам ўз таъсирини ўтказди [2].

Ўзбекистонда қимматли қоғозлар бозорини самарали ташкил этиш ва уни ривожлантириш борасида муайян ишлар амалга оширилди. Мазкур соҳа олдида турган қатор муаммолар қимматли қоғозлар бозорини мамлакат иқтисодиётининг муҳим таянчларидан бирига айланишида тўсиқ бўлмоқда. Бу борадаги муаммоларни таҳлилий ўрганиб, аниқ механизмлар асосида уюшган қимматли қоғозлар бозорини ривожлантириш юзасидан таклифлар ишлаб чиқиш долзарб масала ҳисобланади.

Уюшган қимматли қоғозлар бозорининг илмий-назарий асослари, замонавий ривожланиш тенденциялари турли моделлар орқали ўрганилган.

Уюшган қимматли қоғозлар бозорининг вужудга келиши ва ривожланишининг назарий ва амалий масалалари хорижлик иқтисодчи олимлар, жумладан, Y.Nobuyoshi, Yu Hsing, B.Nejlаларнинг илмий ишларида тадқиқ этилган. Мазкур ҳодисанинг ривожланиши борасида япониялик олим Y.Nobuyoshi биржаларнинг аҳамияти, Токио фонд биржасининг бугунги кундаги ривожланиш тенденцияларини таҳлил этиб, уюшган қимматли қоғозлар бозорида янги рақамли инструментларни жорий этиш зарурлигини таъкидлайди [3].

Хорижлик тадқиқотчи олимлардан В.Nejla Тунис фонд биржасининг ташкил этилиши, унинг мамлакат иқтисодиётидаги ролини таҳлил этиш орқали уюшган қимматли қоғозлар бозорини тартибга солишда фонд биржасининг аҳамияти ва самарасини илмий ишларида акс эттиради. Унинг фикрича, уюшган қимматли қоғозлар бозори - яхлит шаклланган ва "ишончли"

молиявий ресурсларни жалб этиш учун ташкил этилган молия муассасаси [4].

Ривожланган хорижий давлатлардаги иқтисодчи олимлар мазкур бозорнинг келиб чиқиши ва унинг долзарблигига эътибор қаратибгина қолмасдан, унинг иқтисодиёт ривожланишидаги ўрнини турли иқтисодий таҳлил моделлари орқали кўриб чиқиб (1-жадвал), зарурий хулосаларни шакллантирганлар.

1-жадвал

Уюшган қимматли қоғозлар бозорининг илмий-амалий асослари юзасидан хорижлик олимларнинг фикр-мулоҳазалари

Иқтисодчи олимлар	Уюшган қимматли қоғозлар бозори (биржа)га оид назарий қарашлар, илмий тадқиқот ишлари мазмуни
Y.Nobuyoshi, Нагоя университети (Япония)	Уюшган қимматли қоғозлар бозорида биржалар асосий муассаса бўлиб, улар йирик инвестицион имкониятларни трансформациялаш учун ташкил этилган молия институтлари ҳисобланади.
D.Stauffer, Кологне университети (Германия)	Уюшган қимматли қоғозлар бозорининг ташкиллашганлик даражаси ва унинг статистик шаффофлигини таъминлаш орқали халқаро молия бозорларига интеграциялашувини ошириш мумкин. "Cont-Bouchaud" модели асосида бозордаги статистик кўрсаткичларни таҳлил этиб, бозорнинг келгусидаги динамик ўзгаришида кластер тузиш, прогнозларни ишлаб чиқиш бозорни ривожлантиришда муҳим ўринга эга.
D.Sornette, Найс-София Антиполис университети (Франция)	
Yu Hsing, Жанубий-шарқий Лизиана университети (АҚШ)	"Вох-Сох" модели орқали АҚШда уюшган қимматли қоғозлар бозори ҳолати ва ривожланиш тенденциялари таҳлил этилган. Олимнинг фикрича, уюшган қимматли қоғозлар бозори (фонд биржалари) иқтисодиётнинг ўлчов воситаси сифатида кенгайиб бормоқда, келгусида молиявий ресурсларни ушбу бозор орқали тўлиқ жалб этиш ижобий самарага олиб келади.
Andrew Ellul, Индиана университети (АҚШ)	Қимматли қоғозлар бозоридаги савдолар биржада ташкиллашган, уюшган ҳолда бўлади. Ушбу уюшган бозорлардаги молиявий ресурсларнинг ликвидлик даражаси бирмунча юқори ва ишончли бўлади. Мазкур бозорда фонд биржалари алоҳида аҳамиятлидир. Биржалар мазкур бозорларнинг асосий рычаглари сифатида тан олинади. (Мазкур олимларнинг илмий ишларида Лондон фонд биржасининг уюшган қимматли қоғозлар бозоридаги ўрни ва уни ривожланиб бориш тенденциялари таҳлил этилган.)
Hyun Song Shin, Халқаро Ҳисоб-китоблар банки – (BIS) (Швейцария)	
Ian Tonks, Бристол университети (Буюк Британия)	

Манба: муаллиф томонидан тузилган.

Хориж иқтисодчи олимлари томонидан билдирилган фикрлар муҳим илмий асос ҳисобланади. Хусусан, Yu Hsing "Box-Cox" модели орқали АҚШда уюшган қимматли қоғозлар бозори, D.Stauffer, D.Sornette қимматли қоғозлар бозорининг ташкиллашганлик даражаси ва унинг статистик шаффофлиги "Cont-Bouchaud" модели орқали таҳлил этган [5; 6].

Иқтисодчи олимлардан И.Бутиков фикрича, "Қимматли қоғозлар бозори - жисмо-

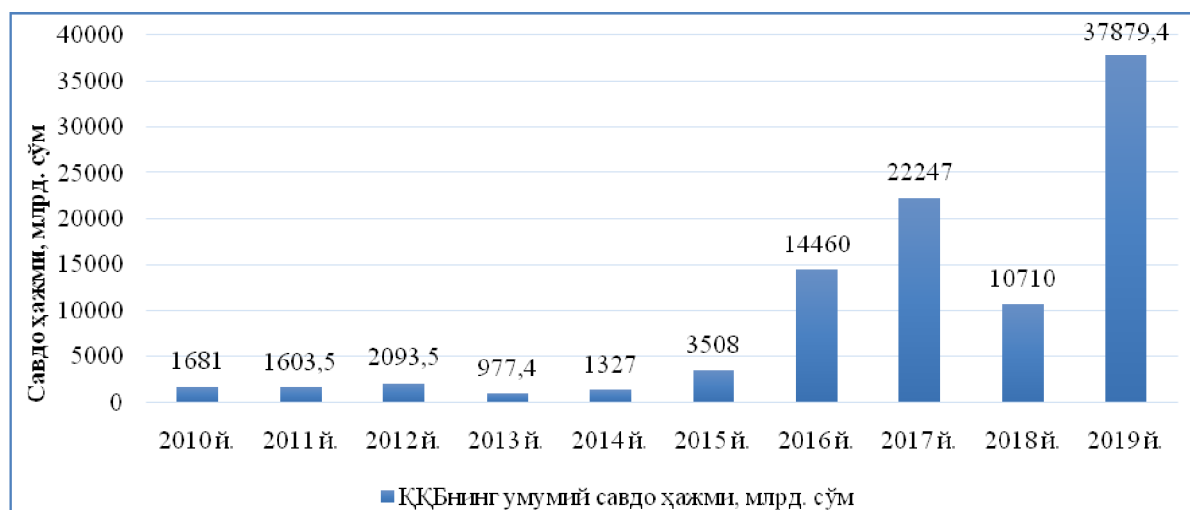
ний ва юридик шахсларнинг қимматли қоғозларни чиқариш, уларнинг муомалада бўлиши ва сўндирилиши билан боғлиқ муносабатлари тизими" [7].

Ш.Шоҳаъзамий асосий эътиборини уюшган қимматли қоғозлар бозорининг асосини ташкил этувчи фонд биржаларининг фаолият тамойилига қаратган. Унинг фикрича, барча иштирокчилар (профессионал иштирокчилар)га тенг шароит яратиб берувчи, аниқ регламент ва қатъий белги-

ланган қоидлар асосида ҳаракат қилувчи, тузиладиган битимларнинг ихтиёрийлигини таъминловчи тамойилларга эга яхлит инфратузилмавий савдо майдонини биржалар сифатида эътироф этиш мумкин [8].

Республикада уюшган қимматли қоғозлар бозори ўтган йиллар давомида, яъни

2010-2019 йиллар давомида савдо ҳажми борасида бирмунча ривожланиш кўрсаткичларини қайд этганлигини кўраимиз. Савдо ҳажми таҳлили орқали уюшган қимматли қоғозлар бозорининг ривожланиш ҳолатига баҳо берилади (1-расм).

1-расм. Ўзбекистонда қимматли қоғозлар бозорида савдо ҳажмининг ўзгариши
Манба: муаллиф томонидан тузилган.

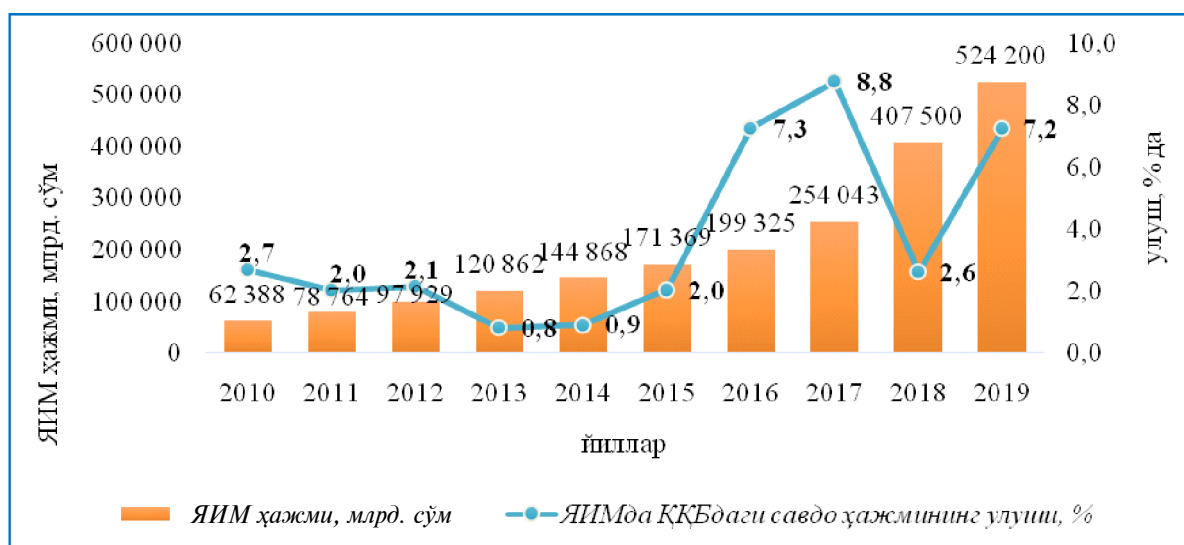
Ўзбекистонда қимматли қоғозлар бозори савдо ҳажмининг динамик таҳлили, ўтган 10 йил давомида доимий ўзгариб турганлигини кўриш мумкин. Юқоридаги статистика маълумотларига асосланган ҳолда айтиш мумкинки, қимматли қоғозлар бозоридаги савдо ҳажми 2010-2015 йиллар давомида ўртача ўзгариш тенденциясини қайд этган. Яъни, 5 йил ичида (2011-2015 йиллар) қимматли қоғозлар бозорининг савдо ҳажми ўртача 1,3 баробар (134,4 %)га ўсган. Ушбу кўрсаткичнинг энг кичиги 2013 йилда қайд этилган бўлиб, мазкур йилда қимматли қоғозлар бозоридаги савдо ҳажми 2012 йилга нисбатан 53,4 %га пасайганлигини кўраимиз. Шунингдек, 2015 йилда савдо ҳажми бирмунча ўсиб, 2010 йилга нисбатан қимматли қоғозлар бозори савдо ҳажми 2 баробардан ортиқча кўпайган.

Юқорида таъкидланганидек, 2016 йилдан бошлаб, савдо ҳажмининг ўсиши кузатилган. Жумладан, сўнгги 4 йилликда, яъни мазкур даврга кирувчи 2016-2019 йилларда қимматли қоғозлар бозори савдо ҳажми 242 %га ўсган ёки ўртача деярли 2,5 баробарга ўсган. Ушбу кўрсаткич 2010-2015

йилларга нисбатан 107,6 %га кўп ҳисобланади. Албатта, 2016-2019 йиллар оралигида 2018 йилда қимматли қоғозлар бозори ҳажми олдинги йилга нисбатан 105,7 %га кам ёки савдо ҳажми 51,9 %га камайганлигини ижобий баҳолаб бўлмайди. 2019 йилда эса, олдинги йилга нисбатан савдо ҳажмининг 3,7 баробарга ўсганлиги қимматли қоғозлар бозорининг инвестицион жозибдорлиги ошганлигини, давлат улуши мавжуд бўлган акциядорлик жамиятларида IPO ва SPO савдо операцияларининг муваффақиятли ўтказилганлигининг ижобий самараси, дейиш мумкин.

Албатта, қимматли қоғозлар бозоридаги савдо ҳажми ўсганини ижобий ҳолат сифатида қараш мумкин. Аммо, ушбу савдо ҳажмининг мамлакат ЯИМдаги улушини таҳлил этиш орқали макроиқтисодий даражада мазкур тенденцияларга аниқ баҳо бериш имкони мавжуд (2-расм).

2-расмда Ўзбекистонда 2010-2019 йилларда қимматли қоғозлар бозори савдо ҳажмининг ЯИМ ҳажмидаги улушининг ўзгариши ифодаланган бўлиб, ЯИМ ҳажми мазкур йилларда доимий ўсиш тенденциясига эга эканлигини кўраимиз. Бизнинг

2-расм. Ўзбекистонда 2010-2019 йилларда қимматли қоғозлар бозори савдо ҳажмининг ЯИМ ҳажмидаги улушининг ўзгариши

Манба: муаллиф томонидан тузилган.

таҳлилий натижа учун асосий маълумот эса, ЯИМ ҳажмида қимматли қоғозлар бозоридаги савдо ҳажмининг нисбати ҳисобланади. Яъни, ЯИМ таркибида қимматли қоғозлар бозоридаги савдо ҳажмининг ўсиши макроиқтисодий даражада инвестицион оқимларнинг портфель инвестициялар ҳисобига ошганлигини англатади. Аммо Ўзбекистонда ЯИМ ҳажмида қимматли қоғозлар бозори савдо ҳажми ўртача 3,6 %ни ташкил этади, холос. Мазкур кўрсаткич бошқа ривожланаётган ва ривожланган давлатлардаги кўрсаткичлардан анча паст ҳисобланади.

Бизнингча, мамлакатда қимматли қоғозлар бозорини ривожлантиришдаги муаммолар сифатида қуйидагиларни келтириш мумкин:

биринчидан, қимматли қоғозларни эмиссия қилиш ва уларни жойлаштиришдаги самарасиз механизмнинг амал қилиши. Натижада, "Фонд бозоридаги акцияларнинг жамий қиймати 25 трлн. сум бўлиб, ЯИМга нисбатан 6 %га ҳам етмайди. Ушбу кўрсаткич Сингапурда - 188 %, Малайзияда - 112 %, Россияда - 34 %ни ташкил этади. Фонд бозорини ривожлантиришнинг янги стратегиясини амалга ошириш натижасида 2025 йил охиригача Ўзбекистонда бу қиймат камида 10-15 %га етказилиши керак" [9];

иккинчидан, қимматли қоғозлар бозоридаги муносабатларни тартибга солишда-

ги ҳуқуқий ҳужжатларнинг ниҳоятда кўплиги уларни яхлит тизимга солиш заруратини юзага келтирган. Бу борадаги мавжуд муносабатларни тартибга солиш мақсадида, Ўзбекистон Республикасининг "Қимматли қоғозлар бозори тўғрисида"ги, "Акциядорлик жамиятлари ва акциядорларнинг ҳуқуқларини ҳимоя қилиш тўғрисида"ги, "Инвестиция ва пай фондлари тўғрисида"ги, "Валютани тартибга солиш тўғрисида"ги, "Биржалар ва биржа фаолияти тўғрисида"ги ва бошқа 23 та қонун, 25 га яқин Ўзбекистон Республикаси Президентининг қарор ва фармонлари, 30 дан ортиқ Вазирлар Маҳкамаси қарорлари, 80 дан ортиқ қонуности ҳужжатлар қабул қилинган. Эндиликда, "Капитал бозори тўғрисида" қонун ишлаб чиқиб, тўғридан-тўғри амал қилувчи ягона механизм сифатида амалиётга жорий этиш мақсадга мувофиқдир.

Сўнгги йилларда капитал бозорини ривожлантириш бўйича бир қатор чора-тадбирлар амалга оширилаётганига қарамасдан, ҳанузгача соҳада кўплаб муаммолар сақланиб қолаётганига гувоҳ бўлиш мумкин. Бу, ўз навбатида, капитал бозори инфратузилмасини ривожлантиришда қимматли қоғозларни эмиссия қилиш ва сотишни, соҳага инвестицияларнинг кенг жалб этилиши, аҳоли молиявий саводхонлигининг оширилиши ва корпоратив бошқарувни ривожлантиришни кўзда тутувчи

ҳамда мамлакатнинг иқтисодий ўсиш суръатларини оширишга қаратилган бир қатор чора-тадбирларни амалга ошириш заруратини тўғдирди. Мазкур чора-тадбирларни амалга ошириш учун биринчи ўринда қимматли қоғозлар бозорини тартибга солувчи қонунчиликни такомиллаштириш зарур;

учинчидан, юқоридаги ҳуқуқий ҳужжатларнинг қабул қилинишига қарамасдан, қимматли қоғозлар бозорини жаҳон андозалари асосида ривожлантиришга оид муносабатларни ўзида жамлаган, амалда фойдаланиб келинаётган мавжуд қонунчилик базасида соҳанинг тўла ривожланишига тўсқинлик қилувчи камчиликлар мавжуд. Жумладан:

- қимматли қоғозлар бозори ва у орқали инвестиция фаоллигини яхлит тарзда "капитал бозори" сифатида ривожлантириш

ва ундаги муносабатларни тартибга солувчи ягона давлат сиёсатини юритиш масаласи яхлит қонун даражасида белгилаб берилмаган;

- ҳозирги кунда қимматли қоғозларнинг турларидан тўлиқ фойдаланиш ва уларни халқаро молия бозорларида муомалада бўлишини таъминлаш борасида амалдаги мавжуд қонунларда қимматли қоғозларнинг халқаро тажрибада ўз аксини топган барча турлари қамраб олинмаган. Натижада, қимматли қоғозларнинг айрим турлари, хусусан, давлат қимматли қоғозлари, халқаро облигацияларнинг муомалага чиқарилиши ва уларнинг халқаро ва миллий ҚҚБларида муомалада бўлиши бир қанча, яъни 10 дан ортиқ қонуности ҳужжатлар билан тартибга солиб келинмоқда.

2-жадвал

Ўзбекистонда уюшган қимматли қоғозлар бозоридаги мавжуд муаммоларнинг SWOT-матрицаси

STRENGTHS кучли		WEAKNESSES кучсиз
Қимматли қоғозлар бозорини ривожлантиришнинг давлат томонидан қўллаб-қувватланиши; давлат бюджети ижросининг нисбатан барқарорлиги; ҚҚБни либераллаштириш жараёнининг узлуксизлиги; сиёсий барқарорлиkning таъминлангани; ташқи иқтисодий ва сиёсий муносабатлар ривожланиб бораётгани; ҚҚБни ривожлантиришда жаҳон стандартларини жорий этиш амалиётининг кириб келганлиги; тижорат банкларида давлат улушининг камайиб бориши ва бунга хорижий инвесторларнинг жалб этилаётгани; тижорат банкларининг ҚҚБдаги ўрни оқори эканлиги; ёпиқ турдаги АЖларининг "очиқланганлиги" ва бошқалар.	A* B C D E F G H I	АЖларининг етарлича ривожланмаганлиги ва улар сонининг камлиги; ҚҚБни тартибга солишнинг такомиллаштирилмагани; ҚҚБни сотиб олишга, асосан, юридик шахсларнинг жалб этилиши ва жисмоний шахслар аралашувининг нисбатан "чекланганлиги"; хусусийлаштириш босқичида АЖлари қимматли қоғозларининг ёпиқ обуна йўли билан самарасиз жойлаштирилгани; потенциал инвесторлар сифатида юридик ва жисмоний шахсларда молиявий саводхонлик даражасининг пастлиги; ҚҚБ институционал инфратузилмасининг етарли даражада ривожланмаганлиги; ҚҚБда узок муддатли турғунлиkning кузатилиши; ҚҚБдаги молиявий воситаларнинг хилма-хиллиги, кам эканлиги.
OPPORTUNITIES имкониятлар		THREATS хавфлар
Инвестицион муҳит яхшиланиши натижасида хорижий инвесторлар қизиқишининг ортиши; АЖдаги давлат улушини очик обуна йўли билан ҚҚБда сотиш амалиётга жорий этилаётгани; қонунчилик асослари янада такомиллаштирилмоқда; ҚҚБга малакали мутахассисларни тайёрлаш учун "ОТМ ва ишлаб чиқариш" интеграциясининг жорий этилиши; халқаро рейтинглардаги ўсиш суръатларини таъминлашда масъул органлар аниқ вазифаларининг белгилаб берилганлиги; халқаро еврооблигацияларнинг муомалага чиқарилиши ва бошқалар.	A B C D E F G	Коронавирус пандемияси шароитида ва унинг салбий оқибатида инвестицион фаоллиkning чекланиши; "Биринчи навбатдаги ислохотлар" натижасида валюта курси девальвацияси, инфляция даражасининг "эркин сузувчанлиги"; капитал оқимида жаҳон молия бозоридаги кучли рақобатнинг таъсири; тижорат банклари депозит фойзлари оширилиши натижасида капитал оқими йўналишининг ўзгариши; АЖдаги давлат улушисотилиши натижасида банкрот ҳолатига тушиб қолиши; кучли монополистларнинг юзага келиши; ташқи қарзларнинг кўпайиши сабабли тўловга қобилиятсизлиkning юзага келиши ва бошқалар.

Изоҳ: А мазкур белгилар шартли ҳисобланиб, ҳар бир жиҳатни кейинги жадвалда аниқлаштириш учун қўлланилади.*

Манба: муаллиф томонидан тузилган.

Бизнинг фикримизча, бу, ўз навбатида, мазкур қимматли қоғозларнинг фаол муомалада бўлишига тўсқинлик қилмоқда;

- Ўзбекистонда ҚҚБ иштирокчилари ва улар фаолиятини назорат қилиш, мувофиқлаштириш ҳамда миноритар акциядор ва инвесторлар ҳуқуқларини тўлиқ ҳимоя қилиш борасидаги мавжуд тартиб-

лар жаҳон стандартларига тўлиқ жавоб бермайди;

- Ўзбекистон қимматли қоғозлар бозорида институционал инфратузилма иштирокчилари ҳисобланган инвестиция воситачиси, инвестицион маслаҳатчи, ишончли бошқарувчи каби бозорнинг профессионал иштирокчилари фаолиятини лицензиялаш

механизми мураккаб ҳисобланади. Қолаверса, мазкур профессионал иштирокчиларнинг бозордаги ваколатлар доираси ниҳоятда тор эканлиги жаҳон тажрибасига тўла жавоб бермайди;

- "Тошкент" РФБсида котиловкаланиш варағи тоифалари жозибадор эмаслиги. Шунингдек, қимматли қоғозларнинг биржадан ташқари савдоларида амалга оширилаётган савдо битимларининг тўлиқ тартибга солинмаганлиги.

Шу билан бирга, мазкур соҳани тартибга солиш бир давлат органи доирасида амалга оширилиши ва барча функцияларнинг ягона регуляторда жамланиши оқибатида, қимматли қоғозлар бозорини тартибга солиш, давлат активларини бошқариш, бозорда монополияга қарши курашиш соҳасида тизимли муаммоларнинг тўпланишига олиб келди.

2-жадвалда Ўзбекистонда қимматли қоғозлар бозоридаги муаммоларни ҳал этишдаги мавжуд яратилаётган имкониятлар, келгуси ривождаги асосий хавф-ха-

тарларнинг таҳлили келтирилган. Мазкур таҳлилий маълумотлардан қимматли қоғозлар бозоридаги рақобат муҳитида акциядорлик жамиятларининг етарлича ривожланмаганлиги ва улар сонининг камлигини кўриш мумкин. Шунингдек, SWOT-таҳлил жадвалида келтирилган муаммолар ечимини аниқ белгилаб олиш ва улар ечимини янада оптималлаштириш мақсадида, "аниқ миқдорий фокус" усули орқали муаммолар ва бошқа жиҳатларни аниқлаштириб, уларни илмий абстракциялаймиз.

Мазкур омилларнинг аҳамиятлилиқ даражасини баҳолаш асосида Ўзбекистонда қимматли қоғозлар бозорининг ривожланишидаги асосий муаммолар ва уларнинг ечими юзасидан биринчи навбатда эътибор қаратилиши лозим бўлган жиҳатларни белгилаш мумкин. Ушбу баҳолаш натижалари асосида таҳлилда келтирилган асосий омилларни илмий абстракциялаш методи орқали аниқлаб оламиз. Бунда омилларнинг аҳамиятлилиқ даражаси асосий мезон ҳисобланади.

3-жадвал

Уюшган қимматли қоғозлар бозори муаммоларини SWOT-матрицаси натижаларининг аҳамиятлилиқ даражаси

SWOT	Таҳлилдаги жиҳатлар	Аҳамиятлилиқ даражаси (0-5 балл)	Берилган баҳо (0-5 балл)	Умумий ўлчов	Улуши, 100 %
Кучли	A	5 ***	3	15	13,9
	B	3 **	3	9	8,3
	C	3 **	2	6	5,6
	D	5 ***	5	25	23,1
	E	5 ***	4	20	18,5
	F	4 **	2	8	7,4
	G	2 *	2	4	3,7
	H	3 **	2	6	5,6
	I	5 ***	3	15	13,9
	Жами:			108	32,8***
Кучсиз	A	5 ***	1	5	6,8
	B	4 **	2	8	11,0
	C	3 **	1	3	4,1
	D	3 **	1	3	4,1
	E	4 **	2	8	11,0
	F	5 ***	3	15	20,5
	G	4 **	2	8	11,0
	H	4 **	2	8	11,0
	Жами:			73	22,2***

Имкониятлар	A	5 ***	3	15	23,4
	B	4 **	2	8	12,5
	C	5 ***	3	15	23,4
	D	4 **	2	8	12,5
	E	4 **	3	12	18,8
	F	2 *	3	6	9,4
	Жами:			64	19,5**
Хавфлар	A	4 **	3	12	14,3
	B	4 **	3	12	14,3
	C	5 ***	3	15	17,9
	D	3 **	3	9	10,7
	E	4 **	2	8	9,5
	F	5 ***	4	20	23,8
	G	4 **	2	8	9,5
Жами:				84	25,5***
Умумий ўлчов миқдори (Σ жами)				329	100 %

Изоҳ: 5*** - юқори аҳамиятга эга омил; 3-4 ** - ўртача аҳамиятга эга омил; 1-2 *- паст аҳамиятга эга омил; 0 - аҳамиятга эга бўлмаган омил.

Шу сабабли омилларнинг 10 %дан юқори улушга эга бўлганларини ажратиб оламиз.

4-жадвал

SWOT-матрицасида аҳамияти баҳолаб олинган кўрсаткичлар (муаммолар) танланмаси

STRENGTHS кучли	WEAKNESSES кучсиз
Қимматли қоғозлар бозорини ривожлантиришнинг давлат томонидан қўллаб-қувватланиши; сиёсий барқарорликнинг таъминлангани; ташқи иқтисодий ва сиёсий муносабатлар ривожланиб бораётгани; ёпиқ турдаги АЖларининг “очиқланганлиги” ва бошқалар.	ҚҚБни тартибга солишнинг такомиллаштирилмагани; потенциал инвесторлар сифатида юридик ва жисмоний шахсларда молиявий саводхонлик даражасининг пастлиги; ҚҚБ институционал инфратузилмасининг етарли даражада ривожланмаганлиги; ҚҚБда узок муддатли турғунликнинг кузатилиши; ҚҚБда молиявий воситалар хилма-хиллигининг кам эканлиги.
OPPORTUNITIES имкониятлар	THREATS хавфлар
Инвестицион муҳит яхшиланиши натижасида хорижий инвесторлар қизиқишининг ортиши; АЖдаги давлат улушини очик обуна йўли билан ҚҚБда сотиш амалиётга жорий этилаётгани; қонунчилик асослари янада такомиллаштирилиши; ҚҚБга малакали мутахассисларни тайёрлаш учун “ОТМ ва ишлаб чиқариш” интеграциясининг жорий этилиши; халқаро рейтинглардаги ўсиш суръатларини таъминлашда масъул органлар аниқ вазифаларининг белгилаб берилганлиги ва бошқалар.	Коронавирус пандемияси шароити ва унинг салбий оқибатларида инвестицион фаолликнинг чекланиши; “Биринчи навбатдаги ислохотлар” натижасида валюта курси девальвацияси, инфляция даражасининг “эркин сузувчанлиги”; капитал оқимида жаҳон молия бозоридаги кучли рақобатнинг таъсири; тижорат банкларидепозит фоизларининг ошиши натижасида капитал оқими йўналишининг ўзгариши; АЖларидаги давлат улушининг сотилиши натижасида банкрот ҳолатига тушиб қолиши; кучли монополистларнинг юзага келиши.

Умуман олганда, Ўзбекистонда қимматли қоғозлар бозорини ривожлантириш учун юқорида келтирилган жадвалдаги кучли томонларни янада такомиллаштириш мумкин. Кучсиз ва хавфли томонларнинг муаммоларини эса алоҳида чоралар орқали ечиш талаб этилади. Бу борада мавжуд имкониятлардан фойдаланиш даркор.

Кўриб ўтилган муаммоларнинг амалий ечими сифатида бирламчи ҳолатда "Капитал бозори тўғрисида" қонун ишлаб чиқиш ва уни қимматли қоғозлар бозоридаги муносабатларда тўғридан-тўғри амал қилувчи ягона механизм сифатида шакллантиришда қайси жиҳатларга эътибор бериш зарур?

Бизнинг фикримизча, ушбу қонун лойиҳасини ишлаб чиқишда қуйидаги асосий жиҳатларга эътибор қаратиш мақсадга мувофиқ:

биринчидан, қонун лойиҳасида давлат томонидан ҚҚБдаги муносабатларни рағбатлантиришга оид аниқ ва давлат дастурларини амалга ошириш бўйича ягона давлат сиёсати юритилишини назарда тутувчи ҳуқуқий нормаларни киритиш лозим. Бундан ҚҚБни тартибга солувчи давлат органларининг ваколат чегаралари аниқ белгилаб олиниши ва улардан бирининг "макрорегулятор" сифатидаги ўрни ҳуқуқий жиҳатдан белгиланиши керак;

иккинчидан, амалдаги ҚҚБда институционал иштирокчилар, жумладан, пенсия жамғармалари (кейинчалик хусусий пенсия фондларининг ташкил этилишини ҳам инобатга олган ҳолда), суғурта ташкилотлари, инвестиция ва пай фондлари, республикадаги ҳуқуқий шаклидан қатъи назар, фаолият кўрсатувчи тижорат банкларининг кенг иштирок этишларини назарда тутувчи нормаларни киритиш;

учинчидан, ҚҚБдаги ўзаро муносабатларда ва соҳани тартибга солувчи қонун ҳужжатлари талабларини бузган юридик ва жисмоний шахсларга нисбатан молиявий санкцияларни қўллаш тартибини назарда тутувчи нормаларни киритиш;

тўртинчидан, ҚҚБдаги муносабатларни тартибга солувчи ҳавола нормаларидан воз кечиб, бевосита амал қилувчи нормаларни киритиш ва бошқалар.

Шунингдек, 2019 йилдан буён кузатиб келинаётган коронавирус пандемияси ва

ундан кейинги 1-босқичдаги даврда қимматли қоғозлар бозори соҳасидаги муҳим институционал тузилмалар ҳисобланган АЖларидаги давлат улушини хусусийлаштириш борасида ҳам қатор эътиборга молик жиҳатлар мавжуд. Бу борада мазкур даврда инвестицион фаолликнинг молия бозорида пасайиши кузатилди. Ушбу жараён янги иқтисодий инқирознинг бошланиш даврига тўғри келганлигини инобатга олсак, ундан кейинги даврларда, биринчи навбатда, хусусийлаштирилган АЖларининг моддий аҳволи давлатнинг молиявий кўмагидан маҳрум бўлган ҳолати тезда яхшиланмаслигини прогноз қилиш ҳам мумкин. Бу эса, ҚҚБнинг Ўзбекистонда ривожланишига ўзининг салбий таъсирини кўрсатиши табиий, албатта. Шу сабабли, мазкур муаммо таҳлилда тезда чоралар кўрилишини талаб этувчи "ўрта аҳамиятли" деб баҳоланди. Бу борада юзага келаётган муаммоларнинг ечими сифатида қуйидагилар таклиф этилади:

- пандемия давридан олдинги даврда (пендемия кузатилишидан 6 ой олдин муддатда) давлат улуши хусусийлаштирилган АЖларига давлатнинг молиявий субсидияларини тақдим этиш;

- пандемия даврида давлат улуши мавжуд бўлган АЖларининг молиявий ҳолатини таҳлил этган ҳолда, уларни "хусусийлаштириш йўл харитаси"ни ишлаб чиқиш ва эксперт хулосаларини шакллантириш лозим;

- пандемиядан кейинги даврда иқтисодиётнинг "соғайиши"ни инобатга олган ҳолда давлат улуши мавжуд бўлган АЖларини хусусийлаштиришда "таътил" эълон қилиш (иқтисодий фаолиятнинг ривожланиш даражасини инобатга олган ҳолда);

- пандемия ва ундан кейинги 6 ой муддат ичида хусусийлаштирилган АЖларга молиявий, солиқ имтиёзларини қўллаш.

Шунингдек, Ўзбекистонда қимматли қоғозлар бозорини ривожлантиришда маҳаллий корпоратив ва муниципал облигацияларни чиқариш соҳасида қуйидагиларни амалга ошириш таклиф этилади:

- биржада - облигациялар бозорида (Bond Market) масъулияти чекланган жамиятлар (МЧЖ) томонидан чиқариладиган корпоратив облигациялар эркин сав-

досини ташкил этиш. Натижада, МЧЖ шаклидаги эмитентларнинг корпоратив облигациялари фонд биржаси инструментлари таркибига киритилган ва муомалада янги молиявий инструментларнинг пайдо бўлишига имконият яратилади;

- маҳаллий давлат ҳокимияти органларининг маҳаллий бюджетларида юзага келган дефицитни республика бюджетидан субсидия ва субвенциялар бериш орқали қоплаш амалиётини муниципал облигацияларни муомалага чиқаришга ўтказиш лозим;

- муниципал облигацияларни чиқариш бўйича алоҳида тартибни назарда тутувчи қонун ҳужжати қабул қилиш ва унда маҳаллий давлат ҳокимияти тузилмасида муниципал облигацияларни чиқаришни мувофиқлаштириб борувчи ваколатли орган фаолиятини йўлга қўйиш мақсадга мувофиқ;

- хусусийлаштирилган АЖлари ва хорижий инвесторлар иштирокида бўлган АЖларига узоқ ва қисқа муддатли корпоратив облигацияларни чиқариш, уларни харид қилишда жисмоний шахсларга устуворлик беришни кўзда тутувчи амалиётни жорий этиш мумкин.

Ўзбекистонда қимматли қоғозлар бозоридаги асосий муаммолардан бири профессионал иштирокчилар борасида малакали мутахассисларнинг етишмаслигидир. Мазкур муаммонинг стратегик ечими сифатида иқтисодий таълим соҳасига ихтисослаштирилган олий таълим муассасаларининг "Қимматли қоғозлар ва биржа иши" сингари таълим йўналишлари ва магистратура мутахассисликларида таҳсил олувчи битирувчиларга Капитал бозорини ривожлантириш агентлиги орқали жисмоний шахслар сифатида профессионал иштирокчи бўлиш ҳуқуқини берувчи малака сертификатларини бериш амалиётини жорий этиш ўзининг ижобий самарасини бериши мумкин. Бу борада кадрларнинг салоҳиятини ошириш ва улар ўртасида кадрлар тақлифини кўпайтириш орқали рақобат муҳитини кучайтириш мумкин.

Манба ва адабиётлар

1. Ўзбекистон Республикаси Президентининг 2019 йил 14 январдаги "Давлат активларини бошқариш, монополияга қарши ку-

рашишни тартибга солиш тизимини ва капитал бозорини тубдан такомиллаштириш чора-тадбирлари тўғрисида"ги ПФ-5630-сонли Фармони.www.lex.uz/

2. <https://www.world-exchanges.org/news/articles/world-federation-exchanges-issues-statement-covid-19-and-market-volatility>

3. Nobuyoshi Y. Commodity Efts in The Japanese Stock Exchanges. *Journal of Advanced Studies in Finance*, ISSN 2068-8393 <https://journals.aserspublishing.eu/jasf/article/view/45>. Issue Vol 2 No 1 (2019): JASF Volume II Issue 1(3) Summer 2019.

4. Nejla B. Book-to-market equity and size as determinants of returns: evidence from the tunisian stock exchange. *Sovremennaya ekonomika: problemi, tendentsii, perspektivi*, № 8, 2013. p 45. University of Manouba, ESC (High School of Business), (Tunisia).

5. Yu Hsing. Impacts of Financial Stock Prices and Exchange Rates on the Demand for Money in Poland. *South East European Journal of Economics and Business*. Volume 2 issue 1 04 Mar 2008 . University Hammond, USA.

6. D. Stauffer, D. Sornette. Self-organized percolation model for stock market fluctuations. *Physica A: Statistical Mechanics and its Applications*. Volume 271, Issues 3-4, 15 September 1999, Pages 496-506. Y. Nishimura.

7. Бутиков И. Қимматли қоғозлар бозори. Дарслик. - Т.: Консудитинформ, 2001. - 61 б.

8. Шохаззамий Ш.Ш. Финансовый рынок и ценные бумаги. Книга I, II. - Т.: "Iqtisodmoliya", 2005. - 321 б.

9. Ўзбекистон Республикаси давлат статистика қўмитаси ва "Тошкент" РФБ маълумотлари.

10. Мирзиёев Ш.М. Фонд бозорини ривожлантириш масалалари муҳокама қилинди. 07.10.2019 <https://president.uz/uz/2913>.

Ўзбекистонда уюшган қимматли қоғозлар бозори фаолиятини ривожлантириш истиқболлари

Фарҳод Муҳамедов,

иқтисод фанлари доктори, доцент,
Тошкент молия институти
декани,

Аброр Ибодуллаев,

Тошкент молия институти мустақил
тадқиқотчиси

Аннотация: мақолада Ўзбекистонда уюшган қимматли қоғозлар бозорининг ривожланиш ҳолати таҳлил этилган. Уюшган қимматли қоғозлар бозоридаги мавжуд муаммолар ўрганилган. Шунингдек, таҳлил ва тадқиқот натижалари юзасидан Ўзбекистонда уюшган қимматли қоғозлар бозор фаолиятини янада такомиллаштиришга қаратилган тавсиялар ишлаб чиқилган.

Калит сўзлар: уюшган қимматли қоғозлар, COVID-19 коронавирус пандемияси, халқаро капитал ҳаракати, Жаҳон фонд биржалари федерацияси, савдо тизимлари, капитал бозори, молиявий ресурслар, макрорегулятор, облигациялар бозори.

Перспективы развития организованного рынка ценных бумаг в Узбекистане

Фарход Мухамедов,

доктор экономических наук, доцент,
декан Ташкентского финансового
института,

Аброр Ибодуллаев,

самостоятельный соискатель
Ташкентского финансового института

Аннотация: в статье анализируется состояние развития организованного рынка ценных бумаг в Узбекистане. Изучаются текущие проблемы организованного фондового рынка. По результатам анализа и исследования разработаны рекомендации по даль-

нейшему совершенствованию функционирования организованного рынка ценных бумаг в Узбекистане.

Ключевые слова: организованные ценные бумаги, пандемия коронавируса COVID-19, международное движение капитала, Всемирная федерация фондовых бирж, торговые системы, рынок капитала, финансовые ресурсы, макрорегулятор, рынок облигаций.

Prospects for the development of organized securities market in Uzbekistan

Farkhod Mukhamedov,

Associate Professor, DSc (in Economics),
Tashkent Institute of Finance

Abror Ibodullayev,

researcher, Tashkent Institute of Finance

Abstract: the article analyzes the state of development of the organized securities market in Uzbekistan. The current problems in the organized stock market are studied. Based on the results of the analysis and research, recommendations have been developed to further improve the functioning of the organized securities market in Uzbekistan.

Keywords: organized securities, COVID-19 coronavirus pandemic, international capital movement, World Federation of Stock Exchanges, trading systems, capital market, financial resources, macro-regulator, bond market.

Саид-Амир УСМАНОВ,
*магистрант РАНХиГС при Президенте Российской Федерации,
Северо-западный институт управления*

ТЕОРЕТИКО-МЕТОДОЛОГИЧЕСКИЙ АНАЛИЗ ПРОЕКТНОГО УПРАВЛЕНИЯ ПРЕДПРИЯТИЙ В СФЕРЕ СТРОИТЕЛЬСТВА

Постановка и совершенствование проектного управления - переход к системному развитию и обеспечению функционирования предприятий и организаций. Проектное управление - метод управления масштабными задачами в условиях временных и ресурсных ограничений для достижения заявленных результатов и поставленных целей.

Проектное управление позволяет:

- обеспечить реализацию планируемых показателей за счет запуска тех инициатив, которые принесут наибольшую выгоду для предприятия;

- получить результаты требуемого качества, удовлетворяющие потребности, ради которых был предпринят проект;

- соблюсти сроки получения результатов, в том числе синхронизацию с зависимыми от проекта работами организации;

- эффективно управлять ресурсами - финансовыми, материальными и трудовыми.

Система проектного управления состоит из следующих компонентов:

- методология проектного управления - нормативно-регламентная база, определяющая правила проектного управления и закрепляющая ответственность и полномочия участников;

- структурное подразделение (Проектный офис), целью которого является поддержка и развитие проектного управления, а также участников, обладающих достаточными знаниями и компетенциями для выполнения закрепленных функций;

- информационная система проектного управления.

Ключевые инструменты проектного управления:

LM Soft предлагает полный комплекс услуг по построению и совершенствованию

системы проектного управления предприятия в целом или его отдельных направлений, включая проведение анализа текущей ситуации и формирование концепции проектного управления, а также поддержку и апробацию сформированной системы на пилотной области с последующим масштабированием на всю предметную область.

Преимущества применения системы проектного управления:

- улучшение количественных и качественных показателей - сокращение сроков реализации проекта, получение требуемых характеристик результатов, эффективное развитие;

- удобство управления - наличие актуальной информации online, закреплённые процессы взаимодействия между участниками, унифицированные шаблоны.

По мнению Фунтова В.Н., "Несмотря на актуальность применения современных методов управления, как правило, не ставились задачи создания целостной, методологически обоснованной концепции управления проектами развития как перспективной формы интеграции процессов развития компании, управленческой науки с практикой. Отсутствует завершённая концепция системного видения системы управления проектами развития, сущности, содержания и методологических принципов, охватывающая стадии от предварительного обоснования до оценки результатов реализации проекта. Многим представляются несовместимыми на практике такие элементы управления развитием, как командная работа и функционально организованная компания" [8].

Применение в компании методов управления проектами, а особенно инновационными проектами, позволяет более

обоснованно определять цели и оптимально планировать стратегию организации. А также более полно учитывать проектные риски, оптимизировать использование имеющихся ресурсов и избегать конфликтных ситуаций, контролировать исполнение составленного плана, анализировать фактические показатели и вносить своевременную коррекцию в ходе работ, накапливать, анализировать и использовать в дальнейшем опыт успешно реализованных проектов. Условия жесткой конкуренции, постоянное изменение социально-экономической ситуации, стремительное развитие новых технологий заставляют организации применять новые методы управления и реализации бизнес-проектов. Применение проектного управления в достижении стратегических целей существенно поможет повысить эффективность как единичных,

так и комплексных проектов компании.

Проектное управление – это решение, благодаря которому определяются и достигаются четкие цели при соблюдении баланса между объемом работ, ресурсами, временем, качеством и рисками. Решение позволяет справиться с основными рисками и сделать так, чтобы проект стал успешным, а инвестиции окупились.

1. Направленность на достижение целей. Проекты нацелены на получение определенных результатов – иными словами, они направлены на достижение целей. Именно эти цели являются движущей силой проекта, и все усилия по его планированию и реализации предпринимаются для того, чтобы эти цели были достигнуты. Достижение цели определяет завершение проекта. Проект обычно предполагает целый комплекс взаимосвязанных целей.

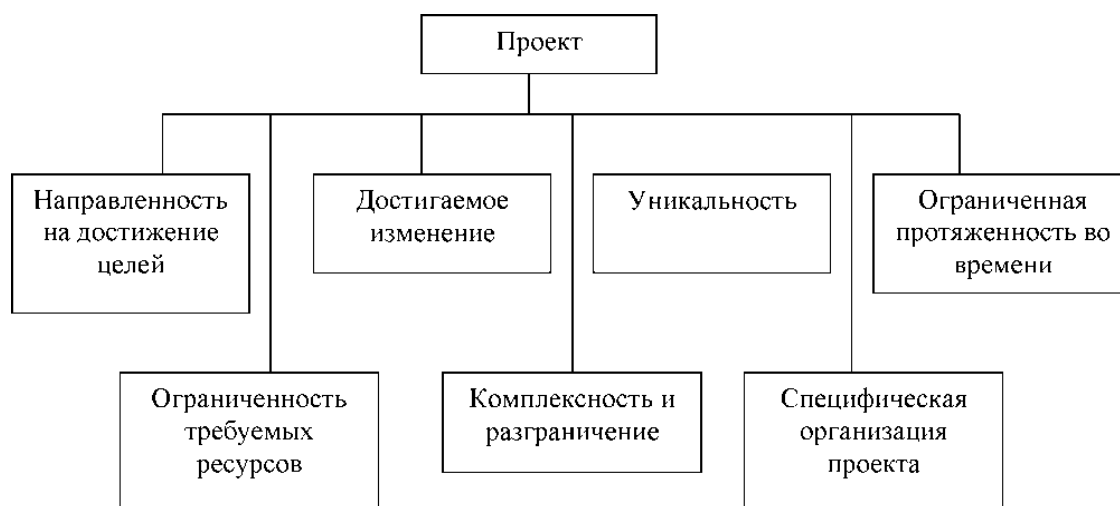

Рис.1 Признаки проекта

1. Достижаемое изменение – этот признак можно выделить как наиболее важную характеристику проекта, так как осуществление проекта всегда несет за собой изменение некой вещественной системы или предметной области, в которой реализуется проект. По сути, реализация проекта всегда связана с изменениями некой системы и является целенаправленным и динамическим ее переводом из существующего в некое заданное состояние.

2. Уникальность. Проекты – мероприятия, в известной степени, неповторимые и однократные. Вместе с тем, степень уникальности может сильно отличаться от од-

ного проекта к другому. Даже в проектах с высокой степенью новизны, несомненно, имеются процессы, которые характерны не только для данного проекта, но и используются во многих других проектах. В проекте также может встретиться мероприятие повторного характера, например, мелкосерийное производство, входящее в него.

3. Ограниченная протяженность во времени. Проекты выполняются в течение конечного периода времени. Они временны. У них есть определенное начало и завершение, которые ограничивают продолжительность осуществления проекта. Проект считается выполненным, т.е. законченным,

когда достигнуты его основные цели. Значительная часть усилий при работе с проектом направлена именно на обеспечение того, чтобы проект был завершен в намеченное время.

Отличие проекта от производственной системы заключается в том, что проект является однократной, не циклической деятельностью. Концепция проекта, однако, не противоречит концепции фирмы или предприятия и вполне совместима с ней. Напротив, проект часто становится основной формой деятельности фирмы.

5. Ограниченность требуемых ресурсов. В каждом проекте используются различные ресурсы: финансы, люди, техника, оборудование, материалы. Объем выделяемых на проект ресурсов тесно связан с бюджетом и всегда конечен. Объем ресурсов в ряде случаев может быть изначально жестко лимитирован, и тогда при заданных ограничениях на ресурсы могут быть определены сроки и продолжительность проекта. В случае же жестко заданных сроков может быть определено необходимое количество требуемых ресурсов. Но так или иначе, утвержденный вариант реализации проекта имеет спецификацию и график потребления ресурсов.

6. Комплексность и разграничение. Комплексность проекта означает учет всех внутренних и внешних факторов, прямо или косвенно влияющих на результаты проекта. В то же время каждый проект имеет четко определенные рамки своей предметной деятельности и должен быть отделен от других проектов или предприятий. Этот признак позволяет рассматривать проект как целостную систему с определенными характеристиками.

7. Специфическая организация проекта. Большинство проектов не может быть выполнено в рамках существующих организационных структур и требует на время реализации проекта создания "специфической для проекта организационной структуры". В то же время для отдельных мелких или относительно простых проектов создание специальной организации не требуется или неоправданно.

Управлением проектами можно назвать такое управление, которое применяет си-

стемный подход в решении сложных компонентов. Для подобного рода решений используются различные методы и приемы. В управлении проектами применяется определенный стиль управления, мышления и самореализации. Управление проектом можно назвать методологией или философией, которая позволяет решать задачи (проекты) в комплексе и с наибольшим эффектом. Качественное управление проектом позволяет достичь поставленной цели в установленный или более короткий срок, при договорных или более низких затратах. Вспомогательным критерием оценки успешности проекта является так называемая форма тройственной ограниченности (цель, время, стоимость), т. е. достижение цели (содержания) за определенное время и стоимость.

Необходимым условием для качественного проектного менеджмента является умение применять основы ключевых компетенций - универсальные знания и умения. Международная ассоциация управления проектами определила три основных вида компетенций. Техническая компетентность выражается при помощи двадцати элементов (компетенций), поведенческая компетентность включает в себя пятнадцать элементов, контекстуальная компетентность состоит из одиннадцати элементов.

Типичные проблемы строительного предприятия:

1. Первая проблема - неполная загрузка производственных мощностей приводит к тяжелому бремени накладных расходов в составе себестоимости изготавливаемой продукции.

2. Вторая проблема - на большинстве строительных предприятий сохранилась организационная структура управления, основанная на бюрократических принципах. Иерархическое распределение полномочий и ответственности, стандартизованные правила, управление исходя из прецедентов - эти принципы плохо работают в современных экономических условиях.

3. Третья проблема - строительные предприятия, как правило, с одной стороны, остро ощущают дефицит финансирования,

а с другой - неэффективно используют ресурсы: оборудование, товарно-материальные запасы, персонал.

В результате перечисленных причин наблюдается низкая эффективность и недостаточная управляемость строительных предприятий. В сложившихся условиях необходимо выстроить новую систему управления строительным предприятием, способную в кратчайшие сроки адаптировать предприятия в соответствии с потребностями и тенденциями рынка. В связи с этим возрастает актуальность исследований по разработке научно обоснованных и практически применимых методик анализа эффективности инвестиционных проектов, реализуемых в условиях действующего строительного предприятия.

Проектный подход позволяет создавать гибкие организационные структуры, предназначенные для решения конкретных задач при постоянных отклонениях от запланированного хода выполнения строительных работ.

Управление при помощи проектов позволяет сконцентрироваться на достижении поставленных целей и вместо долгого и очень формального выполнения регламентированных процессов осуществлять короткое и прямое взаимодействие, координацию и четкое разделение труда.

Проекты, реализуемые в различных областях, разными специалистами имеют значительные различия между собой. Поэтому для выбора того или иного подхода к управлению конкретным проектом предварительно необходимо разобраться с особенностями именно данного типа или вида проекта. Проекты, встречающиеся на строительных предприятиях можно клас-

сифицировать по различным характеристикам:

- малые, крупные, средние проекты по объему затрат ресурсов;

- монопроекты, отличающиеся узкой специализацией - это отдельные проекты различного типа и назначения, имеющие определенную цель, четко очерченные рамки по финансам, ресурсам, времени, качеству и предполагающие создание единой проектной группы;

- по целям, стоящими перед проектами, наиболее часто выделяют проекты, направленные на создание или реновацию основных фондов организаций, требующие вложения инвестиций;

- могут разделяться на "технические" (внедрение новой строительной технологии), "организационные" (внедрение новой системы управления), "экономические" (внедрение системы финансового планирования и бюджетирования строительного предприятия).

Применение методов управления проектами позволяет избежать такие распространенные проблемы, как срывы и переносы сроков окончания работ, нарушения технологии, проблемы финансирования, нарушения сроков поставок и комплектности ресурсов. Одним из главных преимуществ методологии управления проектами является также то, что она универсальна и может применяться к совершенно разным с точки зрения технологии реализации проектам.

Необходимо отметить, что любой проект в строительстве проходит через определенные фазы в своем развитии, называемые в совокупности жизненным циклом. В таблице 1 представлены фазы жизненного цикла проекта в строительстве.

Таблица 1

Фазы жизненного цикла проекта в строительстве

Прединвестиционная фаза проекта		Инвестиционная фаза проекта		
Прединвестиционные исследования и планирование проекта	Разработка документации и подготовка к реализации	Проведение торгов и заключение контрактов	Реализация проекта	Завершение проекта
1. Изучение прогнозов	1. Разработка плана проектно-исследовательских работ	1. Заключение контрактов	1. Разработка плана реализации проекта	1. Пусконаладочные работы

2. Анализ условий для воплощения первоначального замысла. Разработка концепции проекта	2. Задание на разработку ТЭО и разработка ТЭО	2. Договор на поставку	2. Разработка графиков	2. Пуск объекта
3. Предпроектное обоснование инвестиций	3.Согласование, экспертиза и утверждение ТЭО	3. Договор на подрядные работы	3. Выполнение работ	3. Демобилизация ресурсов, анализ результатов
4. Выбор и согласование места размещения	4. Выдача задания на проектирование	4. Разработка планов	4.Мониторинг и контроль	4. Эксплуатация
5. Экологическое обоснование 6. Экспертиза	5. Разработка, согласование и утверждение 6. Принятие окончательного решения	X	5. Корректировка плана проекта 6. Оплата выполненных работ	5. Ремонт и развитие производства 6. Закрытие проекта, демонтаж оборудования

Одним из основных этапов проектного управления является оценка инвестиционной привлекательности проекта. Рассматривая окупаемость инвестиционного проекта, в нем выделяют три основные фазы:

- предварительную (обоснование инвестиций);
- подготовительную (инвестиции);
- производственную (строительство и продажи).

Жизненный цикл проекта, целью которого является выполнение работ по контракту, может включать фазы: начальную (подготовка контрактов и инициации работ), фазу реализации проекта (детальное планирование и исполнение) и фазу завершения работ по проекту.

При реализации проектного управления важную роль играют задачи коммуникаций и совместной работы представителей различных и часто конкурирующих подразделений строительного предприятия. Внутренняя культура каждого предприятия и условия реализации проектов по-своему уникальны для каждой компании. Однако следование основополагающим принципам и концепциям, несомненно, поможет предприятию создать эффективную структуру проекта, без которой, как показывает практика, невозможна эффективная и успешная реализация проектного управления.

Основная сила проектной концепции управления в строительстве заключается в делегировании власти и возложении ответственности за достижение целей на определенных руководителей- менеджере проекта и ключевых членах команды. Основная проблема проектной концепции управления заключается в сложности создания эффективной временной системы управления, которая должна функционировать совместно с постоянной системой управления в организации.

Проекты сложны по своей структуре, и в процессе их реализации принимают участие большое количество организаций, выполняющих различные функции. Распределение функций между участниками проекта решается конкретно для каждого проекта.

Создание эффективной команды является важнейшим составляющим успеха проекта. Для того чтобы быть эффективным, проект-менеджер должен создать атмосферу благоприятной командной работы. Лидер проекта должен создавать окружение, в котором члены команды нового проекта будут профессионально удовлетворены, вовлечены и будут иметь взаимное доверие друг к другу. Чем больше командное чувство, тем выше качество обмена информацией, включая искренность обмена идеями и подходами.

Проектная команда - это временный коллектив, создаваемый для осуществления определенного проекта. Организационная структура и метод создания проектной команды зависит от многих факторов:

- вида и типа проекта;
- традиционного подхода, принятого в данном регионе, городе, конкретной фирме;
- наличия специализированных фирм по проект-менеджменту и т.п.

Оптимальная организация команды проекта, включающей как руководителей проекта и команду исполнителей, так и подразделения и специалистов, влияющих на ход работ или оказывающих ту или иную поддержку проекту, позволяет повысить эффективность управления и избежать проблем.

Должности основных членов команды проекта различаются в зависимости от типа проекта. Для промышленного проекта, например, в ядро команды, кроме менеджера проекта, должен входить главный инженер проекта, который отвечает за спецификации и качество конечного продукта. Для крупных проектов необходимо иметь команду из нескольких инженеров: инженера, отвечающего за спецификацию продукта, инженера, отвечающего за технологию производства, и специалиста, ответственного за установку, тестирование и опытное производство.

Администратор проекта - специалист, отвечающий за все официальное делопроизводство внутри проекта, протоколирующий вносимые изменения, жалобы и прочие вопросы, связанные с контрактными обязательствами. Часто администратор проекта отвечает также за ведение архива проекта.

В крупных проектах могут быть также:

1. Контролер проекта - осуществляет сбор, обработку и учет информации о ходе выполнения работ и фактических затратах.
2. Руководитель служб поддержки - отвечает за функционирование служб информационной поддержки и поддержки управленческих функций.

3. Офис проекта. Полезно иметь офис проекта (штаб проекта) даже для небольших проектов. Офис проекта является центром, в который стекается информация по проекту, проводятся совещания и встречи. Рабочие места постоянных членов команды проекта, по возможности, должны располагаться в штабе.

В каждом проекте можно определить специалистов, деятельность которых критична для успеха проекта в целом. Например, члены высшего руководства строительной организации, контролирующие проект; специалисты, обладающие специфической квалификацией, необходимой для достижения результатов проекта и т.п. В любом случае, организационная структура управления должна обеспечивать прямой контакт менеджера проекта с данными специалистами.

Управление командой проекта можно рассматривать также как элемент общей корпоративной системы управления персоналом.

Источники и литература

1. Указ Президента Республики Узбекистан №УП-5120 "О мерах по внедрению системы проектного управления в Республике Узбекистан" от 24 июля 2017 года
2. https://nrm.uz/contentf?doc=588351_&products=1_vse_zakonodatelstvo_uzbekistana
3. <https://www.gazeta.uz/ru/2019/05/11/partnership/>
4. Руководство к своду знаний по управлению проектом (руководство РМВОК), шестое издание.
5. Чурилов А. А. Понятие, роль и актуальность проектного управления в России // Молодой ученый. 2013. №3. — С. 299-301.
6. Функнер А.Е. Проектный подход к управлению на промышленном предприятии // Научные исследования и разработки молодых ученых / 2015 г. - №5 — С. 303-305.
7. Бирюков В., Дрозжжинов В. Проектный подход в современном бизнесе // Стандарты и качество / 2010 г. №7.
8. <https://www.dissercat.com/content/upravlenie-proektami-razvitiya-predpriyatii>

**Теоретико-методологический анализ
проектного управления предприятий в
сфере строительства**

Саид-Амир Усманов,
магистрант РАНХиГС при Президенте
Российской Федерации, Северо-западный
институт управления

Аннотация: в статье рассмотрены вопросы определения проектного управления, а также ключевые инструменты, преимущества системы проектного управления, типичные проблемы строительных предприятий, фазы жизненного цикла проекта в строительстве. Даны предложения по развитию проектной концепции управления в строительстве.

Ключевые слова: проектное управление, уникальность, ресурсы, риск, проектная команда, жизненный цикл проекта, офис проекта.

**Қурилиш соҳасидаги корхоналар
лойиҳавий бошқарувнинг
назарий-методологик таҳлили**

Саид-Амир Усманов,
Россия Федерацияси Президенти
ҳузуридаги Россия халқ хўжалиги ва
давлат хизмати академиясининг
Шимоли-ғарбий бошқарув институти
магистранти

Аннотация: мақолада "лойиҳавий бошқарув" тушунчаси, калитли инструментлари, лойиҳавий бошқарув тизимининг афзалликлари, қурилиш корхоналари муаммолари, қурилишда лойиҳани ҳаётийлик цикли фазаси кўриб чиқилган. Қурилишда лойиҳавий бошқарув концепциясини ривожлантириш бўйича таклифлар илгари сурилган.

Калит сўзлар: лойиҳавий бошқарув, ноёблик, ресурслар, риск, лойиҳа командаси, лойиҳанинг ҳаётийлик даври, лойиҳа офиси.

**Theoretical-methodological analysis of
project management of enterprises in the
sphere of construction**

Said-Amir Usmanov,
RANEPA under the President
of Russian Federation
Northwest Institute of Management

Abstract: the article discusses the issues of defining project management, as well as key tools, advantages of the project management system, typical problems of construction enterprises, phases of the project life cycle in construction. Proposals are given for the development of the design concept of management in construction.

Keywords: project management, uniqueness, resources, risk, project team, project life cycle, project office.

**Ижтимоий-сиёсий тараққиёт — фуқаролик жамияти пойдевори/
Социально-политическое развития — основа гражданского общества /
Socio-political development - the basis of civil society**

Ақида ДАДАШЕВА,
юримик фанлари доктори,
Ўзбекистон Республикаси Президенти ҳузуридаги
Давлат бошқаруви академияси доценти

**ЖАМОАТЧИЛИК ФИКРИ — ФУҚАРОЛИК ЖАМИЯТИНИ
РИВОЖЛАНТИРИШНИНГ МУҲИМ ОМИЛИ**

Дунёда фуқаролик жамияти инсонлар мавжудлигининг бир шакли сифатида эътироф этилса, "фуқаролик жамияти" тушунчаси антик даврдан Ғарб маърифатчиларигача бўлган узоқ давр мобайнида турлича кўринишларда намоён бўлган, ўша даврда бу тушунча фуқаролар ўртасида вужудга келадиган ва ижтимоий зарарли бўлган ижтимоий можароларни қоидалар воситасида бартараф этиш мақсадида шаклланган сиёсий бирлашмалар сифатида тушуниланган. Шу билан бирга, тарихдан маълумки, инсонга тегишли бўлган ақл, эркинлик ва фаровонлик, адолат ҳукмронлик қиладиган идеал жамият ғояси узоқ эволюцияни бошдан кечирган.

Қадимги ва ўрта асрларда Шарқда ҳам одил фуқаролик жамиятини барпо этиш ғояси инсоният тарихининг "Авесто", "Маҳобҳорат" каби йирик ёзма ёдгорликларида, Конфуцийнинг асарларида, буюк мутафаккирлар Форобий, Беруний, Ибн Сино, Амир Темур, Алишер Навоий ва бошқаларнинг назарий қарашларида ўз ифодасини топган. Қадимда бу концепция "фозил жамият" тушунчасига мос равишда, давлатдан ажралмаган ҳолда талқин этилган. Афлотуннинг фикрича, давлат адолатли жамият қуришни ўз олдига мақсад қилиши, одамлар эса жамият манфаатлари йўлида оқиллик, жасурлик, босиқлик ҳамда адолат билан, ўзларига топширилган вазифаларни пухталиқ билан бажаришлари керак. Жамият ҳақида қайғуриш "доно ҳукмдор"нинг вазифаси сифатида белгиланган.

Шу билан бирга, биз уларнинг асарларида жамиятнинг адолатлилиги ва инсонпарварлигини, инсон ахлоқий қадриятла-

рини шакллантириш муаммоларини тушунишга, меҳнат ва иш ҳақи, жиноят ва жазо, ҳуқуқ ва мажбуриятлар ўртасидаги мувозанатни замонга оид баҳолашга ҳаракат қилинганлигини кўришимиз мумкин.

Кўриб турганимиздек, ушбу муаммоларнинг барчасида ҳуқуқий давлат қуриш, қонун устуворлиги ва барчанинг қонун олдида тенглигини таъминлаш, инсон ҳуқуқлари ва қонунларга ҳурмат маданиятини шакллантириш масалалари, ижтимоий ҳимояга муҳтожларни давлат томонидан ҳимоя қилиш нуқтаи назаридан долзарб бўлиб қолмоқда. Ўзбекистонда ҳозирги кунда барча ижтимоий ҳимояга муҳтож қатламга мансуб фуқароларнинг пухта ва чуқур таълим, сифатли тиббий ёрдам олиши олиб борилаётган ислохотларнинг асосий ғояларида ўз ифодасини топган.

Демократик ислохотлар ва фуқаролик жамиятини ривожлантириш вазифаси фаол фуқарони тарбиялаш, аҳолининг ижтимоий-сиёсий ҳаётдаги иштирокини кенгайтиришга устувор йўналиш сифатида алоҳида эътибор берилишини талаб этмоқда. Ўзбекистон Республикаси Президенти таъкидлаганидек: "Ислохотларнинг амалий натижадорлигини оширишда, жойларда янги ташаббусларни илгари суришда аҳолиимизнинг янада фаолроқ, янада ташаббускор бўлишига эришмоғимиз лозим. Энг асосийси, бу ислохотлар натижасида халқимиз учун фаровон ва муносиб турмуш шароитини яратиб беришимиз керак. Одамларимиз етарли даромад топиши учун энг қулай бизнес ва инвестиция муҳити-

ни шакллантириб, янги-янги корхоналар ва иш жойларини кўпайтиришимиз зарур. Бу ғоят долзарб ишларни ўзимиз қилмасак, ҳеч ким бизга четдан келиб қилиб бермайди" [1]. Демократик ислохотларнинг самарали натижалар бериши ва истиқболи аҳолининг фаоллигига, фуқароларнинг ижтимоий-сиёсий жараёнлардаги иштирокига боғлиқ бўлиши, табиий. Чунки давлатнинг ижтимоий-сиёсий салоҳиятини белгиловчи омиллардан бири - шу мамлакат фуқароларининг фаоллиги, ақл-заковати ва фидойилиги. Шу ўринда таъкидлаш жоизки, демократик ислохотларни чуқурлаштириш учун фуқароларнинг демократик жараёнларнинг фаол иштирокчисига, демократик қадриятларнинг фаол ҳимоячисига айланишига эришиш зарур. Бу ўта мураккаб вазифа фуқароларнинг сиёсий ва ҳуқуқий маданиятини собитқадамлик ва қатъият билан юксалтириб боришни талаб этади.

Жамоатчилик назорати фуқароларнинг ҳокимият билан ўзаро муносабатларининг энг самарали механизмларидан бири ҳисобланади. Вакиллик демократияси сайловларнинг рақобатли кураш шароитида ўтишини таъминлаш, фуқароларнинг ўз иродасини эркин ифода этиши билан бир қаторда, ҳокимият вакиллариининг халқ олдида ҳисобдор бўлиши, амалга ошираётган сиёсати ва хатти-ҳаракатлари учун жамият олдида масъул бўлишини ҳам назарда тутати. Жамоатчилик назорати фуқаролик жамиятининг муҳим институтларидан бири саналади. Жамоатчилик назорати, бир томондан, давлат ҳокимияти ва бошқаруви органлари фаолиятини янада такомиллаштиришга хизмат қилса, иккинчи томондан, фуқароларнинг ҳақ-ҳуқуқларини мансабдор шахсларнинг ноқонуний хатти-ҳаракатларидан ҳимоя қилиш механизми вазифасини ўтайди. Умуман, давлат ҳокимияти органлари фаолияти устидан кучли жамоатчилик назоратининг мавжудлиги демократик давлат белгиси ҳисобланади.

Турли давлатларда фуқаролик жамиятини шакллантириш моделлари ва тушунчалари уларнинг иқтисодий, сиёсий ва ижтимоий ривожланиш даражаси, одамларнинг хусусиятлари ва менталитетига боғлиқдир. Демак, Япония, Жанубий Корея,

Сингапур ва Малайзияда ислохот жараёнлари иқтисодий сиёсатнинг устуворлиги принципи асосида ривожланиб, давлат ва ҳукуматнинг роли, анъанавий сиёсий ва психологик хусусиятлари, халқнинг онги ва менталитетини белгилайди, сиёсий институтларнинг ривожланиш даражасида мутахассислар томонидан замонга мослаштириб борилиб, мониторинги амалга оширилади.

Фуқаролик жамияти ҳодисасига хос бўлган умумий ғоялар ва тамойиллар мавжуд. Фуқаролик жамияти ғояларини тарихий таҳлил қилиш асосида қуйидаги универсал хусусиятларини ажратиб кўрсатиш мумкин:

биринчидан, халқ - давлат ҳокимиятининг ягона манбаи, чунки давлат халқдан келиб чиқади ва давлатнинг халққа хизмат қилиш принципи, ҳокимиятнинг қонунийлиги амал қилади;

иккинчидан, танлов эркинлигини таъминлаш, халқ референдум орқали қарор қабул қилиш ва давлат ҳокимияти тақдирини белгилаш ҳуқуқини ўзида сақлаб қолади. Ҳеч бир давлат ҳокимиятининг вакиллик органи халқ қарорини бекор қилишга ҳақли эмас; аслида, сиёсий ва мафкуравий плюрализм амал қилади;

учинчидан, давлат бошқарув ҳокимиятининг асосий тамойиллари, ҳокимият тармоқлари ўртасидаги бир-бирини тийиб туриш ва бошқалар;

тўртинчидан, халқ нодавлат нотижорат ташкилотлари ёрдамида тўғридан-тўғри (сайловлар) ва билвосита (ҳокимиятнинг қонун чиқарувчи ва вакиллик органлари, ижро ҳокимияти органлари) давлат ҳокимияти органларига таъсир қилади. Жамоат ташкилотлари давлат ҳокимияти устидан жамоатчилик назоратини амалга оширади;

бешинчидан, сўз эркинлиги, оммавий ахборот воситаларининг мустақиллиги таъминланади;

олтинчидан, миллий ва диний бағрикенглик, ривожланган ўзини ўзи бошқариш органлари тизимининг мавжудлиги ва мустақиллиги таъминланади;

еттинчидан, инсоннинг энг юқори қадрият сифатида тан олинishi. Гуманизм ва адолат тамойиллари амалда бўлиб, одамларнинг турмуш даражасини яхшилашга қаратилган ижтимоий сиёсат амалга оширилмоқда;

саккизинчидан, инсон, жамият ва давлат манфаатларининг комбинацияси. Турли ижтимоий қатламлар манфаатларининг оқилона мувозанати таъминланади, ижтимоий шериклик институтлари ривожланади, турли ташкилотларга бирлашадиган шахслар жамият ва умуман, жамиятнинг уйғун мақсадли ривожланиши таъминланади;

тўққизинчидан, қонун устуворлигини таъминлаш, барчанинг қонун олдида тенглиги ва адолатпарварлик инсон ҳуқуқларини сўзсиз тан олиш ва ҳимоя қилиш ва бошқалар.

Фуқаролик жамиятининг юқоридаги хусусиятлари универсалдир. Бироқ, инсонлар маданияти, урф-одатлари ва менталитетининг ўзига хос хусусиятларининг турли давлатларда намоён бўлиш шакллари турли хил ва бир хилликка интилиш жамият учун салбий оқибатларга олиб келадиган назарий хатодир.

Фуқаролик жамиятининг тарихий ва замонавий талқинлари, унинг хусусиятларини таҳлил қилиш шуни кўрсатадики, фуқаролик жамияти турғун ҳодиса эмас, у доимо такомиллашиш жараёнида. Шунинг учун, фуқаролик жамияти ривожланишидан сўнг, унинг концепциялари ҳозирги ҳолатнинг ўзига хос хусусиятларини акс эттирган ҳолда тузатилади ва тўғриланади.

Дунё ҳаракатда, ҳамма жойда диалектика ҳукмронлик қилади, аммо бу ҳаракатланаётган дунёни билиб бўлмаслигини англатмайди. Дунё ўзгариб бормоқда, аммо одамлар шунчаки кузатувчи бўлмаслиги керак. Аксинча, дунёни билган ҳолда, улар жараёнда фаол иштирокчи бўлишлари керак. Билимнинг чексизлиги билим чегарасини инкор этишни англатмайди. Чегаралар ҳар доим бўлган ва шундай бўлади, билимга қараб бу чегаралар ўзгаради. Фуқаролик жамияти ҳақидаги билимларнинг ҳам чегараси бор [2]. Инсоният эришган нарсани бугун биз ривожлантиришимиз керак. Ушбу ҳолат фуқаролик жамиятини изчил модернизация қилиш шароитида ўрганишни талаб қилади.

Бу соҳадаги энг муҳим вазифа нодавлат институтларни ривожлантириш, ҳукумат қарорларини қабул қилувчи давлат тузилмалари жамиятнинг фикрини ижтимоий, ди-

ний, маданий, профессионал хилма-хиллигидан келиб чиқиб ўрганиб, таклиф ва тавсияларини ҳисобга олишлари шарт. Давлат, кўпинча, жамиятда эришилган келишув натижаси, ижтимоий ва давлат қурилиши вазифаларининг ҳал қилинишини таъминловчи восита сифатида қаралади. Ҳозирги кунда ҳар қандай давлат — энг демократик давлат ҳам мажбурлаш ва бостириш воситаси бўлиб, маълум ижтимоий гуруҳлар ва қатламларнинг манфаатини ифода этади.

Ислохотлар янада чуқурлашган ҳозирги 2021 йил босқичида ва келажакда ҳуқуқий ихтисослик олдида давлат қурилиши соҳасида, хусусан, маҳаллий ижро ҳокимияти органлари (ҳокимлик институти)га оид тегишли янги вазифалар юзага келмоқда. Зеро, уларнинг ечимини топмасдан туриб, демократия йўлида самарали илгарилаб бўлмайди. Шу билан бирга, амалиётда ҳали ҳокимлик институтининг аҳоли билан ишлашда мавжуд самарали шакл ва услубларидан етарлича фойдаланилмаётгани билан боғлиқ муаммолар юзага келмоқда.

Виртуал ва Халқ қабулхоналарига йилига 1 миллиондан зиёд мурожаатлар келиб тушаётгани халқ билан мулоқотни янги босқичга олиб чиқишни талаб этади. Эндиликда, давлат идоралари раҳбарлари ва ҳокимларнинг ушбу мурожаатларни қай даражада ҳал этаётгани бўйича ҳисоботларини парламент ва халқ депутатлари Кенгашларида мунтазам эшитиш тизими йўлга қўйилади. Ҳисобдорлик масалалари маҳаллий ижро органларининг масъулиятини янада ошириш, вазифалари, ваколатларини бажаришдаги ўрни ва ролини тўғри белгилаш, улар фаолиятига энг самарали шакл ва услубларни жорий этиш, шунингдек, мазкур органлар ҳуқуқий мақомининг кейинги ривожланиш истиқболлини белгилаб олиш давлат қурилишининг ҳозирги босқичидаги долзарб вазифалардан биридир.

Қонун устуворлигини таъминлаш, ҳамма учун тенг ҳуқуқлилиқни яратиш — бу муҳим. Қонун устуворлиги механизми чуқур таҳлил қилиниб, мустаҳкам яратилса, амалиётда ўз кучини кўрсатса, ҳуқуқшунослар ижобий ютуқларга эришган бўладилар.

Манба ва адабиётлар

1. Ўзбекистон Республикаси Президенти Шавкат Мирзиёевнинг 2020 йил 29 декабрда Олий Мажлисга йўллаган Мурожаатномаси. www.Prezident.uz

2. Иммануэл Кант таваллудининг 280 йиллиги ва вафотининг 200 йиллигига бағишланган халқаро Конгресс материаллари. - Москва: ИФ РАН. 2005.

3. Дадашева А.А. Маҳаллий ижроия органлари фаолияти устидан таъсирчан жамоатчилик назорати механизмларини шакллантириш. Монография. — Т.: "Yangi kitob", 2020.

4. Якубов Ш.У. Давлат ва фуқаролик жамияти институтлари ҳамкорлигининг ҳуқуқий механизмларини такомиллаштириш. Юрид. фан. докторлик.... дис. автореферати. — Т.: (12.00.02). 2018.

5. Федоров В.В. Общественный контроль за деятельностью уголовно-исполнительной системы как форма взаимодействия гражданского общества с государством: автореф дис. ...канд.юрид.наук. -Владимир, 2006. — С. 24.

Жамоатчилик фикри — фуқаролик жамиятини ривожлантиришнинг муҳим омили

Акида Дадашева,
юридик фанлари доктори,
Ўзбекистон Республикаси Президенти
ҳузуридаги Давлат бошқаруви
академияси доценти

Аннотация: ушбу мақолада фуқаролик жамиятининг ривожланиши ва ҳукумат томонидан олиб борилаётган ислохотларда фаоллигининг, ҳуқуқий онг ва ҳуқуқий маданиятнинг муҳимлиги эътироф этилган. Ҳуқуқий давлат қуришида қонун устуворлиги ва барчанинг қонун олдида тенглигининг таъминланиши, инсон ҳуқуқлари ва қонунларга ҳурмат маданиятини шакллантириш масалалари ҳануз долзарб бўлиб қолмоқда. Ҳозирги кунда жамоатчилик назоратининг муҳимлиги ва ўз ўрнига эга бўлиши демократик жамиятнинг ривожланиши ва такомиллашиб боришига тўғри келади.

Калит сўзлар: фуқаролик жамияти, ҳуқуқий онг, ҳуқуқий маданият, жамоатчилик фикри, ахлоқий қадриятлар, референдум, тамойиллар.

Общественное мнение важной фактор в развитии гражданского общества

Акида Дадашева,
доктор юридических наук,
доцент кафедры Академии
государственного управления при
Президенте Республики Узбекистан

Аннотация: в данной статье признается важность развития гражданского общества и его активности в реформах, проводимых государством, важность их правового сознания и правовой культуры. Обеспечение верховенства закона и равенства перед законом, формирование культуры уважения прав человека и верховенства закона остается одним из самых насущных вопросов в построении правового государства. Сегодня важность и место общественного контроля - это стимул для развития и совершенствования демократического общества.

Ключевые слова: гражданское общество, правовое сознание, правовая культура, общественное мнение, моральные ценности, референдум, принципы.

Public opinion is an important factor in the development of civil society

Akida Dadasheva,
Doctor of Law, Associate Professor,
the Academy of Public Administration under
the President of the Republic of Uzbekistan

Abstract: this article recognizes the importance of the development of civil society and its role in government reforms, the importance of their legal consciousness and legal culture. Ensuring the rule of law and equality under the law, building a culture of respect for human rights and the rule of law remains one of the most pressing issues in building the rule of law. Today, the importance and place of public control is an incentive for the development and improvement of a democratic society.

Keywords: civil society, legal consciousness, legal culture, public opinion, moral values, referendum, principles.

Насриддин НАЗАРОВ,
сиёсий фанлар доктори,
Тошкент архитектура-қурилиш институти профессори

COVID-19 — ТОЖЛИ ВИРУС ХУРУЖИ ВА УНИНГ ТАЪСИРИНИ МИНИМАЛЛАШТИРИШНИНГ МИЛЛИЙ ХУСУСИЯТЛАРИ

Бугун — XXI асрнинг биринчи чора-гида терроризмга қарши кураш билан бир қаторда, мавжуд касалликларнинг айримлари инсоният учун таҳдид сифатида пандемик характер касб этиб, инсоният соғлигига таҳдид солиб, хуруж солаётганлиги надоматли ҳолдир. Бундай хавфнинг олдини олиш учун миллионлаб тиббиёт ходимлари отрядининг жалб этилаётгани эпидемик ҳолатнинг дунё миқёсида долзарб муаммолардан бири эканлигидан далолатдир. Касаллик Хитойнинг Ухань шаҳридан бошланган бўлса-да, муайян ҳудуддан чиқиб, умумжаҳон муаммоси сифатида миллий эпидемиядан пандемияга айланиб, глобал аҳамият касб этди. Айнан шу жиҳат халқаро глобаллашувнинг салбий қиёфаси сифатида ўзининг жирканч башарасини намоён этиб, бугунги кунга қадар кўплаб одамларнинг ёстиғини қуритишга муваффақ бўлди.

Ўзбекистон Республикаси Президенти Шавкат Мирзиёев бу борада: "Биз жуда катта куч сарфлаб, кўп саъй-ҳаракатлар, халқимизнинг кўмаги ва чуқур тушуниши, сабр-тоқати билан Ўзбекистонда бу офатни жилоблаб турибмиз. Лекин барибир жуда ҳам зийраклик ва эҳтиёткорлик билан, карантин қоидаларига тўлиқ амал қилишимиз шарт. Бу хавф бутун дунёда бутунлай бартараф этилмас экан, хотиржамликка берилишга асло ҳаққимиз йўқ" [1], дея таъкидлаган. Ҳақиқатан ҳам, хотиржамлик, бепарволик инсоннинг фаол ҳаракати йўлидаги ғовдир. Шу боис, давлат миқёсида халқнинг соғломлигига эътибор қаратилиб, бутун ижтимоий-сиёсий фаолият ушбу мақсад сари йўналтирилган экан, жамиятнинг ҳар бир аъзоси зийраклик ва огоҳликни ўзининг ҳаёт тарзига айлантириши бугунги куннинг долзарб вазифасидир.

Эпидемик хуруж ижтимоий тараққиёт ва миллий хавфсизлигимизга таъсир этувчи салбий омил, ижтимоий-сиёсий, иқти-

содий ва маданий тараққиётга таҳдид сифатида барқарор тараққиётни издан чиқаради, мамлакат ичкарасидаги ижтимоий ҳаёт ривожига тўсқинлик қилади. Жамиятда ушбу хавфга қарши соғлом иммунитетни шакллантириш муҳим аҳамият касб этади. Бундай иммунитет жамият аъзолари орасида ўзаро ишонч, юксак руҳ ва ҳар хил таҳдидларнинг олдини олишга йўналтирилган фаолиятдирки, уни ҳосил қилиш ижтимоий инқироз оқибатларини минималлаштиришга бўлган интилишлар кучаяётган бугунги кунда муҳимдир.

Ҳозирда бутун дунёда пандемиядан эҳтиёт бўлиш учун кенг қўлланилаётган чилла сақлаш, яъни карантин Ибн Сино атрофдаги аҳолини юқумли касалликлардан ҳимоялаш учун қўллаган усулдир.

Ибн Синонинг юқумли касалликларнинг олдини олиш, унга қарши курашишда чилланинг ўрни, яъни қирқ кунлик карантиннинг зарурийлиги тўғрисида ўзининг қимматли фикрларини илгари сурган. Бугунги кунда жаҳондаги соғлиқни сақлашга масъул бўлган мутасадди тизимлар медицина, яъни Мадади Сино (Ибн Сино ўғитлари, меросига таянувчи соҳа, ташкилот) деб номланганлиги ҳақидаги фикрлар олимлар тадқиқотларида ўз ифодасини топганлиги эътиборлидир. У биринчи бўлиб микроблар касалликни тарқатувчи омил эканлигини қайд этиб, нафақат микроблар, ҳатто, микроб тарқатувчилардан ҳам эҳтиёт бўлмоқ лозимлигини билдирган. Сарик касалликлар каби бактериал инфекциялар вужудга келишининг сабаблари ҳамда уларнинг олдини олишнинг муҳимлиги тўғрисида илгари сурган фикрлари эътиборга лойиқ. Организмда қанд миқдорини аниқлашнинг ҳам оптимал усулини топган, қон таркибидаги салбий ўзгаришлар қанд миқдорининг кўпайиб кетишига боғлиқ эканлигини далиллар асосида исботлаган [2].

Бугунги кунда COVID-19 тожли вируси коинот мушқули сифатида инсониятга таҳдид солиб турган экан, бу жирканч иллатга қарши курашишда бобомиз Ибн Сино меросидан фойдаланиш муҳимдир.

Оламдаги тасодифлар умуминсоний тараққиётга ижобий ёки салбий таъсир этиш характериға эға. Тожли вирус пандемияси ижтимоий-маданий тараққиётга, ҳатто, халқаро сиёсий жараёнларға ҳам сезиларли таъсир этди. "... мазкур "вирусли лабиринт" қисқа вақтда бир минтақа, ё қитъаға эмас, балки 187 мамлакатга кириб борди. Уларға нафақат ташқаридан, балки ичкаридан ҳам кучли зарба берди" [3]. Ва бу зарба, биринчи навбатда, инсон саломатлигига, ундан сўнг эса турмуш шароитига, барча жамиятларнинг ижтимоий-иқтисодий потенциалига кучли салбий таъсир берди. Унинг оқибатларини бартараф этиш бир неча йилларни талаб этади.

Юқорида таъкидлаб ўтганимиздек, тожли вирус таҳдиди халқимизни огоҳ бўлишга даъват этиб, унинг олдини олиш ҳамда оқибатларини минималлаштириш йўлида анъанавий миллий қадриятларимиздан кенг фойдаланишни, жумладан, шахсий гигиена қоидаларига мунтазам амал қилиб, жисмоний таъсир эҳтимоли мавжуд бўлган шароитда соғлом маданиятга амал қилишни тақозо этади. "Умуман, коронавирус хавфи йўқолганидан кейин ҳам халқимиз карантин пайтидаги айрим қоидаларни ўзининг одатий турмуш тарзига айлантириши керак. Жумладан, шахсий гигиенаға қатъий амал қилиш, қўлни тез-тез совунлаб ювиш, дезинфекция қилиш, турли тўй-маросимларни жуда чекланган таркибда ўтказиш, юқумли касал бўлса, ниқоб тақиш одатий қоидаға айланиши зарур" [4]. Инсоннинг воқеликка муносабати вазият тақозосидан келиб чиқиб, ёндашувни талаб этади. Шу боис, ниқоб ва қўлқоп тақиш ҳам бугунги коронавирус таҳдидидан ихоталаниш сифатида жамиятнинг ҳар бир аъзосидан эътибор қаратишни талаб этади.

Жамият ёки давлатда ижтимоий-маданий тараққиёт сиёсий барқарорлик мавжуд бўлганда ривожланади. Сиёсий барқарорлик эса, ҳар қандай жамиятнинг таҳдидбардошлик салоҳияти билан чамбарчас боғлиқ бўлиб, турли таҳдидларға қарши имунитетнинг мавжудлик ҳолати билан белгиланади. Ҳар қандай ички ёки ташқи таҳ-

диднинг олдини олиш, хуружлар қўламини минималлаштириш зиёлиларимизнинг хоҳиш-иродаси ҳамда байналмилаллик мавқеига, миллат ва элатларнинг тарихий келиб чиқиши, ижтимоий тараққиётда тутган ўрни каби масалаларни холисона, умуминсоний тафаккур асосида идрок этиш қобилиятиға боғлиқ. "Инсон мутлақ идеал бўлмагани каби, жамият ҳам мутлақ идеал бўлолмайди. Халқ деганда, унинг бутун фазилатию нуқсонлари билан бирга яхлит ҳолда тушунамиз. Орамизда карантин режими қоидаларини бузаётганлар, жиноятчилар, порахўрлар бор. Бироқ улар жуда озчиликни ташкил этади. Борлари ҳам пандемия жараёнида ўзларини йиғиб олишмоқда, қонидаги миллий ахлоқ, одоб, инсоф, диёнат, эзгулик ва мурувват имунитетлари жонлана бошлади. Пандемия уларни тарбияламоқда. Бошқача қилиб айтганда, коронавирус пандемияси Ўзбекистонда ахлоқий-маънавий пандемияға айланиб бормоқда" [5]. Албатта, ҳар қандай таҳдид, тўғрироғи, таҳдидға қарши яхлит курашиш, яъни умумий мақсад сари якдил фаолият элни бирлаштиради. Бундай ҳолат ижтимоий-тарихий воқеалар тажрибасидан ҳам яхши маълум. Шу боис, ушбу таҳдид ҳам миллий ахлоқнинг ривожига хизмат қилиб, жамиятимизда ўзаро ҳурмат ва эҳтиром ҳисси юксалишини таъминлайди, деб умид қиламиз.

Маълумки, эпидемиологик таҳдид бўлган COVID-19, яъни тожли вирус таҳдиди хуруж қилгунға қадар, диний экстремизм, фундаментализм ва терроризмдек зарарли оқимлар ҳам ижтимоий тараққиётга таҳдид сифатида намоён бўлиб, инсоният бошиға ҳисобсиз хавф-хатарни солиб келди. Улар фаолияти учун шарт-шароит ва моддий имконият яратишда асосий роль ўйнаётган айрим ташкилотларнинг молиявий кўмаги, наркобизнес ва қурол обороти инсоният кушандаларининг жирканч қилмишлари учун асосий омил бўлиб хизмат қилди ва айни кунларда ҳам ушбу таҳдидлар қўламини қисқарган эмас. Ушбу омилларнинг таъсири диний фундаментализм тарғиби ва халқаро наркокардор сифатида фойдаланиш масалаларида турфа давлатлар ҳамда жиноятчи гуруҳлар манфаатлари тўқнашаётган Марказий Осиё республикаларига ҳам, табиий равишда, тааллуқ-

лидир. "Муаммоларни инсоният ақл-идроки қай даражада англаб етганлиги, борди-ю улар ўз ечимини топмаса, инсоният учун нечоғлик таҳдид туғдиришидан қанчалик хабардорлиги муҳим аҳамиятга эга. Умуман, инсоният ўз олдига тўғридан-тўғри таҳдидга айланаётган "муаммолар гирдобиди яшаш фалсафаси" устида бош қотириши лозим. Инсоният босиб ўтган тарихий тараққиёт тажрибаси шундан гувоҳлик берадики, мамлакат, жамият ҳаётига нисбатан хавф-хатар объектив равишда ҳамisha мавжуд бўлади" [6]. Ва бундай мавжудликка тайёр туриш, эҳтимол тутилган таҳдидларнинг олдини олишга ҳаракат қилиш, умуман, жамиятда огоҳлик билан бир қаторда, кучли ғоявий, сиёсий ва жисмоний имунитет тизимини шакллантириб бориш — бутунги куннинг долзарб вазифаси.

Тожли вирус иллоти таҳдидининг дастлабки кунларидан бошлаб, Ўзбекистон аҳолини ушбу касалликдан ҳимоя қилишнинг самарали йўллари излай бошлади. Бу жиҳат халқнинг ўз миллий қадриятларига янада масъулият билан ёндашишини тақозо эта бошлади. Бундай қадриятлар сирасига шахсий гигиена талабларига қатъий риоя этиш, дўстлар билан ҳамда давра учрашувларида қўлни кўксига қўйиб салом бериш, тўй, тантана ва давраларни ихчам шаклда ўтказиш каби хусусиятларни санаб ўтиш лозимки, ушбу жиҳатлар ижтимоий-маданий ҳаётда қўлланилаётгани эътиборлидир. "Эътироф этиш керакки, корона-вирус пандемиясига қарши курашиш борасида Ўзбекистон танлаган йўл оқилона. 2020 йил 19 мартда Ўзбекистон Республикаси Президентининг "Коронавирус пандемияси ва глобал инқироз ҳолатларининг иқтисодий тармоқларига салбий таъсирини юмшатиш бўйича биринчи навбатдаги чора-тадбирлар тўғрисида"ги Фармони имзоланди. Ушбу ҳужжат асосида Инқирозга қарши курашиш жамғармаси ташкил этилиб, унинг маблағлари ҳисобидан қайси соҳалар биринчи навбатда молиялаштирилиши лозимлиги белгиланди. Бу эса пандемиянинг иқтисодий асоратларини юмшатиш имконини бериши билан аҳамиятлидир" [7]. Ушбу жиҳат ҳам глобал таҳдиднинг иқтисодий оқибатларини юмшатишда муҳим роль ўйнамоқда. Шу билан бирга, Ўзбекистонда ушбу хуруж таъсири

камайтиришга йўналтирилган фаолият Марказий Осиё минтақасида оммалашиб, ушбу тажрибадан фойдаланиш кенг тарқалаётганлигини ҳам айтиб ўтиш лозим.

Минтақада ижтимоий таҳдидлар таъсирини минималлаштиришда Ўзбекистон тажрибасини илгари суришда, бизнинг фикримизча, қуйидаги жиҳатларга эътибор қаратмоқ лозим:

1. Ўзбекистонда ижтимоий-сиёсий янгиланишлар шароитида қўлга киритилган муваффақиятларни тарғиб этиш асосида минтақада ўзаро дўстлик, ҳамжиҳатлик ва қон-қардошлик хислатлари ривожини таъминлаб бориш. Бунда ўзаро ҳамкорлик жараёнларига, Марказий Осиё аҳолисининг ижтимоий-ҳуқуқий манфаатларига эътибор қаратган ҳолда уларда умумминтақавий қадриятларга содиқлик хислатларини ривожлантиришга эришиш.

2. Таҳдидларнинг олдини олиш ҳамда улар таъсирини минималлаштириш учун ижтимоий-сиёсий, миллий-маданий характердаги барча минтақавий ташкилот ва бирлашмалар фаолиятида "Бағрикенглик — Ижобий тасаввурлар — Ҳамкорлик — Дўстлик — Қон-қариндошлик" формуласи тизимида функционал вазифалар ижросини таъминлашга эришиш.

3. Эҳтимол тутилган таҳдидлар олдини олиш ва улар таъсирини минималлаштириш учун тафаккур ривожини таъминлаш, бунинг учун минтақавий тафаккурда турфа этник манфаатлар умуммиллий, сўнгра умумминтақавий тафаккур яхлитлигига эришиш. Бунинг учун адабиёт, маданият ва санъат ҳодимлари иштирокида декада ва учрашувлар фаолиятига кенг йўл очиб, тарғиб этишга муваффақ бўлиш, зеро ҳар қандай таҳдиднинг олдини олиш учун, биринчи навбатда, минтақавий тафаккурда сифат ўзгаришларини таъминлашга эришиш муҳим.

АҚШдаги етакчи таҳлил марказларидан бири бўлган Халқаро стратегик тадқиқотлар ассоциацияси президенти Грегори Купли ҳам интервьюсида ўз фикрларини билдириб ўтди: "Ўзбекистон коронавирус пандемиясига қарши қандай самарали кураш олиб бораётганини кўришдан хурсандман. Афсуски, яқинда мамлакат йирик табиий офатлар — Бухорода довул ва Сирдарё вилоятида сув тошқинларига дучор бўлди... Юзага келган қийинчиликларга қарамай,

Ўзбекистон бир вақтнинг ўзида тожли вирус билан курашишда давом этапти. Бу ўзбек халқининг қатъиятини намоён этади ва Марказий Осиё учун намунадир" [8]. Ушбу фикрлар Ўзбекистоннинг Марказий Осиё минтақасида таҳдидбардошлик салохиятини билдириб, халқимизга хос бўлган бирлик ва ҳамжиҳатликнинг инъикосидир.

Хуллас, COVID-19-тожли вирус хуружи давримизнинг долзарб муаммоларидан бири бўлиб, унга эътибор қаратмаслик жамият аъзолари орасида жароҳатли нуқталарнинг кўпайишига олиб келади. Ана шундай салбий оқибатларни минималлаштириш, мавжуд жароҳатнинг газак олиб кетишига йўл қўймасдан, жамиятни ижтимоий-иқтисодий таназзулга бошловчи бундай жирканч иллатга қарши аҳоли тафаккурида ҳамда унинг жисмида кучли иммунитетни шакллантириб ривожлантириш зиммамиздаги улкан масъулиятдир.

Манба ва адабиётлар

1. Президент карантин қоидаларига тўлиқ амал қилиш кераклигини таъкидлади // "Халқ сўзи". 2020 йил 8 май.
2. Абу Али Ибн Сино. Тиб қонунлари. — Т.: Абдулла Қодирий номидаги халқ мероси нашриёти, 1994.
3. Шодиев Т. Пандемия ва глобал инқироз: Ўзбекистон иқтисодиётига қандай таъсир кўрсатади? // "Халқ сўзи". 2020 йил 20 май.
4. Шавкат Мирзиёев: эпидемиологик вазият жиловини маҳкам ушлаган ҳолда карантин талабларини юмшатишни давом эттирамиз // "Халқ сўзи". 2020 йил 14 май.
5. Жўраев Н. Ўзбек феномени: Ўзбекистон Республикаси Президентини Шавкат Мирзиёевнинг хайр-саховат, кўмак ва муравватлилик ташаббусининг асослари ҳақида айрим мулоҳазалар // "Миллий тикланиш". 2020 йил 20 май.
6. Пахрутдинов Ш. Таҳдид — ҳалокатли куч. — Т.: "Академия", 2001. — 135 б.
7. Каримов Н. Дунёни қақшатган вирус // "Халқ сўзи". 2020 йил 13 май.
8. АҚШ расмийлари ва экспертлари ўзбек халқининг матонатини эътироф этди // "Халқ сўзи". 2020 йил 5 май.

Covid-19 — тожли вирус хуружи ва унинг таъсирини минималлаштиришнинг миллий хусусиятлари

Насриддин Назаров,
сиёсий фанлар доктори,
Тошкент архитектура-қурилиш
институтини профессори

Аннотация: ушбу мақолада инсоният учун таҳдид сифатида ижтимоий-маданий ҳаётда салбий моҳият касб этиб, барқарор тараққиётни издан чиқаришига уринаётган тожли вирус хуружи ҳамда унинг таъсирини минималлаштиришнинг миллий хусусиятлари таҳлил этилган. Бу соҳада Ўзбекистон тажрибаси ўрганилиб, Марказий Осиё минтақасида қўлланилаётганлиги ҳақида фикр-мулоҳазалар илгари сурилган.

Калит сўзлар: тожли вирус, таҳдид, миллий хусусиятлар, Ўзбекистон, иммунитет, пандемия, глобал инқироз, миллий қадриятлар, тажриба.

Угроза коронавируса Covid-19 и национальные особенности минимизации его влияния

Насриддин Назаров,
доктор политических наук,
профессор Ташкентского архитектурно-строительного института

Аннотация: в данной статье анализируются угрозы коронавирусной пандемии и минимизации ее воздействия, что оказывает негативное влияние на социально-культурную жизнь как угрозу человечеству и направлено на подрыв устойчивого развития национальных особенностей. Опыт Узбекистана в этой области был изучен и высказаны мнения о его применении в регионе Центральной Азии.

Ключевые слова: коронавирус, угроза, национальные особенности, Узбекистан, иммунитет, пандемия, глобальный кризис, национальные ценности, опыт.

The threat of coronavirus Covid-19 and national features of minimizing its impact

Nasriddin Nazarov,
Doctor of political sciences,
Professor, Tashkent institute of architecture
and civil engineering

Resume: this article analyzes the threats of coronavirus and minimizes its impact, which has a negative impact on socio-cultural life as a threat to humanity and is aimed at undermining sustainable development of national characteristics. Uzbekistan's experience in this area has been studied and views have been expressed on its application in the Central Asian region.

Keywords: coronavirus, threat, national characteristics, Uzbekistan, immunity, pandemic, global crisis, national values, experience.

Дилфуза ЖУМАНИЕЗОВА,
PhD (фалсафа фанлари бўйича),
Камолитдин Бехзод номидаги Миллий рассомлик ва
дизайн институти доценти

ДИНИЙ ҚАДРИЯТЛАРДАН ФОЙДАЛАНИШ ЖАМИЯТ МАЪНАВИЙ ЮКСАЛИШИНING МУҲИМ МЕЗОНИ СИФАТИДА

Дунёда юз бераётган глобаллашув жараёнлари халқларнинг ижтимоий ва маънавий ҳаётига таъсир кўрсатиб, кишилар онги, турмуш тарзи, дунёқарашларида сезиларли таъсир кўрсатмоқда. Глобаллашув чуқурлашиб боргани сари динийлик ва дунёвийлик, инсонийлик ва илоҳийлик мутаносиблиги ҳам ўзгариб бормоқда. Сўнгги йилларда турли маданиятлар ўртасидаги фарқлар "маданиятлар тўқнашуви"ни келтириб чиқармоқда. Жаҳонда диний ва дунёвий қарашлар ўртасидаги зиддиятлар реал воқеликка айланаётгани кузатилмоқда. Маълумки, шахс, жамият ва дин масалалари қадимдан муҳокама қилиниб, уларнинг инсон маънавиятидаги ўрни ҳақида ранг-баранг қарашлар илгари сурилиб келинади. Ўзбекистонда тарихий-маданий мерос, жумладан, диний қадриятларга бўлган эътибор давлат сиёсати даражасига кўтарилган. "Кўп асрлик миллий ва диний қадриятларимизни асраб-авайлаш, дунё илм-фани ва маданияти ривожига улкан ҳисса қўшган аجدодларимизнинг бебаҳо меросини ўрганиш, унинг асосида ёшларни комил инсон этиб тарбиялаш жамиятда барқарор ижтимоий-маънавий муҳитни таъминлашнинг муҳим шартларидан бири ҳисобланади" [1]. Жамият ривожининг ҳозирги босқичида диний қадриятлар, жумладан, тасаввуф таълимотини ўрганиш ва уларнинг концептуал ғояларидан унумли фойдаланиш самарали натижалар бериши мумкин. Ушбу таълимотнинг вакилларида бири Хожа Аҳрор Валий ўз даврида жамият муаммолари ва уни маънавий юксалтириш масалаларига доир ёрқин фикрларни баён қилган эди. Тарихчи Фахриддин али ас-Сафийнинг

"Рашаҳот айн ал-ҳаёт" ("Ҳаёт булоқларидан томчилар") номли асарида ёзилишича, Хожа Убайдулла — Хожа Аҳрор 1404 йил март ойида (906 йил рамазон ойида) Тошкент вилоятининг Бўстонлиқ туманига қарашли Боғистон қишлоғида таваллуд топган. Хожа Убайдулло — Хожа Аҳрорнинг насабномасида (шажара) у ота томонидан чохорёрларнинг биринчиси Абу Бақр Сиддиққа (632-634), она тарафдан чохорёрларнинг иккинчиси Умар ибн ал-Ҳаттобга (634-644) бориб туташади, дейилган [4].

Хожа Аҳрор Валий мусулмон оламининг улуг мутасаввиф донишмандлари орасида ўзига хос мўътабар ўрин тутди. Хожа Аҳрорнинг буюклиги шундаки, унинг табаррук сиймосида исломий фидойилик, адолатпешалик, инсофу тавфиқ, ғарибпарварлик, фақирлик ва давлатмандлик муҷассам эди. Хожа Аҳрор Валий, аввало, диний мутаассиблик ва динпарастликка қарши эди. Бугунги жамиятимизда кечаётган жараёнлар учун унинг бу борадаги фикрлари жуда муҳимдир. Унинг фикрича, агар кишининг дили пок бўлса, унда мўътадил иймон ҳосил бўлади. "Фарзандим ва нури дийдам, — дея мурожаат қилди у, — бутун ҳимматингни шунда қилгинки, дилда Ҳақдан ўзга ҳеч нарса турмасин. Ҳақ субҳонаҳудан бошқа нарса сени ўзига машғул қилса, "ла илаҳо иллаллоҳ" деб ўша нарсани ўзингдан узоқлаштир" [3]. Демак, иймон-этиқодли бўлиш учун Ҳақни тан олиш кифоя. Аксинча, мазҳабпарастлик ёки ибодатбозлик қилиш шарт эмас. "Ҳақиқий тақво, — дея қайд этади мутафаккир, — дилнинг Ҳақдан бошқа нарсдан узилиши ва холи бўлишидадир" [3]. Дилда Ҳақ файзидан бошқа нарса

бўлмаса, одам мутаассиблик ва турли хом ҳаёллардан чекинади. Аксинча, Ҳақни англамаган дилда кибр, таъма ва такаббурлик ҳосил бўлади.

Хожа Аҳрор Валий кишида пайдо бўладиган ахлоқсизлик, ёмонлик ва комилсизлик иллатларини Дилда пайдо бўладиган ножоиз туйғуларда кўради. Шу сабабли у Дилни Ҳақ файзи билан машғул қилиб қўйишни тавсия қилади: "Дилни маҳбубга (муғлоқ ҳақиқатлар ва эзгуликларга) гирифтор қилмоқ лозим. Унинг муҳаббати ғалабаси билан дилда маҳбубдан ўзга ҳеч нарса жойлаша олмасин. Дилда Маҳбубдан бошқа ҳеч нарсани кўрмагил" [3]. Бу, албатта, ибодатсиз амалга ошмайди. Шунчаки намоз ўқиш, тоат қилиш ибодат эмас. "Ибодатнинг ҳақиқати ҳушув, шикасталик ва ниёзмандликдир" [3]. Бу жуда муҳим кўрсатма бўлиб, у қуйидаги маъноларни англатади:

ҳушув — тоатдан завқ, лаззат олиш;

шикасталик — тоат вақтида ўзининг одам эканлигини англаш;

ниёзмандлик — тоат воситасида дилда эзгу туйғуларни ҳосил қилиш.

Бугун бизнинг жамиятимизда шундай кишилар ҳам учрайдики, улар намозхонликларини таъма қиладилар. Ваҳоланки, исломда тоат-ибодат инсонда одамийликни уйғотиш учун жорий қилинган. Хожа Аҳрор Валий ҳам ушбу фикрни такрорлашдан чарчамаган. Чунки тоат-ибодатдан маъно уқмаганлар "аҳли суннат вал-жамоат тариқати атрофида қанчалик айланиб юрмасин, ҳеч нарсага эришмайди" [3]. Шу маънода, тоат-ибодат кишига ахлоқдан бошқа ҳеч нарсани бермайди. "Авом ҳам, хос ҳам ахлоқи ҳамида билан зийнатлансин" [3].

Хожа Аҳрор Валий инсон мутаассиблик, кибр, таъма, динпарастлик каби иллатлардан қутилиш учун бутун умри давомида ўзлиги билан курашиши керак, деган фикрга келади. Ҳатто, кексайган чоғида: **"Қариб қолдим, ҳануз ўзлимдан қутилишга муяссар бўлганим йўқ"**, деганди [3]. У ҳолда қандай йўл тутиш лозим? Мутафаккир дейди: "Дўстлар ва фарзандлардан илтимос шулки, Аллоҳ учун бундай қилсинлар: ҳаёт, ёшлик ва ақл ҳар хил офатлардан сақланиш учун берилган, энди бир ҳиммат қилиб, Ҳақни англасинлар ва озорпешаликдан воз кечсинлар!" [3].

Хожа Аҳрор Валий **инсон ҳаётда инсон бўлиб қолиши** зарурлиги ғоясини уқтиришдан тўхтамаган. "Эй инсон, — дейди у, — ҳаракат қил, токи инсонийлик мартабасидан улуғлашиб, мардлик мақомига етгайсан" [3]. Унинг фикрича, инсонларнинг уч мақоми бўлади:

- инсонийлик мақоми: унда нафс қутқулари ва шайтон мазамматлари билан курашилади;

- мардлик мақоми: Ҳақни англаб, руҳан қовушиб кетилади;

- ҳайвонлик мақоми: фақат еб-ичиб, яшаб ўтади [3].

Шу сабабли инсон Мардлик мақоми томон мудом интилиб яшаши лозим. Агар у бу мақомга эришса, "Ҳақ субҳонаҳу таоло унинг кўзини ва дилини яхшилик томонга очади" [3]. Мутафаккирнинг фикрича, кишининг яхшиликка интилиши мардликдир. Мардликни икки нарса келтириб чиқаради:

1. Муҳаббат.

2. Ўлимни эслаш.

"Муҳаббат — эзгуликлар манбаи", **"Ўлимни эслаш** эса улуғларнинг шодлигидир" [3]. Демак, инсон мард бўлиши учун қалбида Эзгулик бўлиши керак ва шунда ўз умрининг ўткинчи эканлигини англаб, яхшилик қилишга интилади. Акс ҳолда, у ўз умрида гофил ва жоҳил бўлиб яшаб ўтади.

Хожа Аҳрор Валий ўз ғоясига содиқ қолиб, инсонларнинг инсони сифатида Пайғамбарни (САВ) кўрсатади ва ундан ибрат олишга даъват қилади. Шу ўринда у бир қизиқ тезисни илгари суради: **"Ҳар бир кишида тобелик миқдорига мувофиқ Набий алайҳиссалом камолотидан насиба бордин"** [3]. Демак, инсонийлик бобида Пайғамбарга қанчалик тақлид қилинса, инсоннинг камолоти шунчалик ортиб боради. Бундай тезис бошқа мутасаввуф файласуфларда учрамайди.

Пайғамбар алайҳиссалом, энг аввало, ўз нафс қутқуларига голиб келганлиги билан ибрат бўлган эдилар. Шу маънода, у кишининг бу хислатига тақлид қилинса, ҳар бир инсоннинг камолот касб этиши учун кафолат бор. Бу ўз *нафсига қаршилик қилиш* билан амалга ошади [3]. Мутасаввуф файласуфлар инсонни ҳар қандай ноинсоний ҳаракатга бошловчи қутқуларнинг бошла-

ниши "нафс"дан деб тушунтирганлар. Хожа Аҳрор Валий ҳам нафс ҳавойиларидан воз кечишни изчил такрорлаганлар. У чунки Расулуллоҳга тақлид қилиш нафс қутқуларидан ҳам инсонни қутқаришига ишонади. Қуръони каримда: "Кул ин кунтум туҳиббуналлоҳа фаттабъиъуний йуҳбибкунмиллоҳу — Айт, эй инсонлар сизлар Аллоҳни севсангиз менга тобе бўлингларки, Аллоҳ ҳам сизларни севади" (Қуръон, "Оли Имрон", 31-оят), - дея келтирилади.

Хожа Аҳрор Валий ўз даври жамиятининг маънавий даражасини Нақшбандийлик тариқатининг ғоялари асосида кўтаришга интилди. У бу борада устози Мавлоно Яъқуб Чархийнинг (вафоти 1447 йил) мана бу васиятига амал қилган: "Бу тариқни айтмоқликда даҳшат этмагил ва мустағидларга еткурғил" [4].

Демак, Нақшбандийлик тариқати ғоялари мўътадиллик билан истеъдоди борларга (мойиллиги бор кишиларга) тарғиб қилиниши керак. Гап шундаки, XV асрда Темурийлар давлати иқтисодий томондан қудрат касб этган эди [5]. Бу даврда бош ғоявий ҳукмронликка эга бўлиш учун таълимотлар зимдан кураш олиб бораётган эди. Бу ишда тасаввуф тариқатлари ҳам иштирок этаётган бўлиб, улар орасида Нақшбандийлик, Ишқийлик ва Яссавийлик тариқатлари анча фаол эди. Ушбу ғоявий курашда ғолиб чиқишнинг ягона йўли бутун жамият аъзолари учун мақбул умумий ғояни тақдим этишда эди. Нақшбандийлик тариқати вакили Хожа Аҳрор Валий бу миссияни бажара олди. Таъкидланганидек, у бу борада Пайғамбар (САВ) маърифатига суянди. Бу энг мақбул йўллардан бири бўлиб, ҳар қандай киши ёки гуруҳнинг Пайғамбар номини эшитгач, шаккоклик қилиши даргумон эди. Демак, энг мураккаб даврларда иймон-эътиқод, маънавият ва қадриятлар масалаларига доир муаммоларни бартараф этишда Пайғамбар сиймосига таяниш мумкин.

Хожа Аҳрор Валий Пайғамбар маърифатини шарҳлаб кўрсатар экан, имкон қадар одамларга манфаат келтирадиган масалаларга урғу берган. Бир ўринда у шогирдларига дейди: "Кўчаларда ойланиб юринглар.

Бир иш этунгларким, одамлар сизлардан манфаат олсунлар!" [4]. Бу кўрсатма Пайғамбар фаолиятидан келиб чиқиб берилган эдики, Расулуллоҳ одамларнинг оғирини енгил қилиш мақсадида уйларида ташқарига кўп чиқар эди [4]. Хожа Аҳрор Валий шундан келиб чиқиб, бу кўрсатмани ҳар бир кишига — оддий фуқародан тортиб, ҳукмдорларгача бўлган тоифага қарата айтади. Мазкур кўрсатма ўз даврида умумий биродарлик руҳига асос солганди. Унга кўра, фуқаро ва ҳукмдорлар, фуқаро ва зиёлилар орасида ўзаро тушунувчанлик ва ҳамкорлик руҳи юзага келди. Айниқса, ҳукмдорлар қалбида оддий кишилар ва зиёлилар қатламига нисбатан мойиллик пайдо бўлди. Бу жамият учун муҳим ҳодисадир.

Хожа Аҳрор Валийнинг диққат марказида турган масалалардан яна бири **жамият ахлоқи** масаласи эди. Унга кўра, жамиятнинг маънавий юксалтириш учун жамият ахлоқини ислоҳ ва муолажа қилиш лозим. Мутафаккир бу масаланинг муҳимлигини тез илғаб олган ва асосий эътиборни жамиятда учрайдиган иллатларни бартараф этишга қаратган. Шундай иллатлардан бири *такаббурликдир* [4]. Бу жамият мўътадиллиги ва ахлоқини муҳофаза қилишдаги асосий масалалар тоифасига киради. Чунки такаббурлик натижасида жамият кескин равишда — қуйи ва оқ суяклар табақасига бўлиниб кетиши мумкин. Бир гал Хожа Аҳрор Валий мажлисида биров шундай ҳадисни тилга олиб қолди: "Ат-такаббур маъл мутакаббири садақатун — Такаббурга такаббурлик қилмоқ садақадур" [4]. Масала нозик қўйилган: такаббурлик қилганга такаббурлик билан жавоб бериш лозим, акс ҳолда, такаббур шахс меъёридан ошиб кетади. Бу, биринчидан. Иккинчидан, агар такаббурга такаббурлик қилиш билан жавоб берилса, жамиятда бу иллат яшовчан бўлиб қолади. Шу сабабли Хожа Аҳрор Валий бу масалани қуйидагича шарҳлаб кўрсатади: **"Такаббур икки нав турур: мазмум (рад этиш) ва маҳмуд (маъқул). Мазмум бўлгон такаббур Худонинг бандаларига ўзини улуғ тутмоқ, ҳақорат кўзи билан қарамоқ ва ўзини олардин зиёдаю яхши кўрмакдир. Маҳмуд бўлгон такаббур эса ўзини модун аҳақ таолоға илтифот этмаслик турур. Ва аҳақ субҳонахудин ғайриға ўзини улуғ**

тутмоқ ул маънидаким, ҳар нимарсаким Ҳақ субҳонахунинг ғайри турур ондин алоқа ва илтифоти мунқатиъ турур. Бу такаббур асл турур ва фано мартабасига мувассил турур" [7]. Демак, такаббурлик деганда икки масалани чуқур тушуниб олиш лозим:

1) одамларга нисбатан такаббурлик қилинмайди;

2) Худодан тўсувчи воқеа-ҳодисаларга нисбатан такаббурлик қилиниб, ундан ғолиб келинади.

Иккинчи масалага мисол учун молу дунёни меъёридан ортиқ йиғишни кўрсатиш мумкин. Меъёридан ортиқ молу дунё кишини ҳақиқатлардан тўсади, бундай ҳолда молу дунёга нисбатан такаббурлик қилинади.

Хожа Аҳрор Валий масаланинг ечимини аниқ ва мақбул берган. Умуман, мутафаккир жамият ахлоқини муолажа этиш учун муайян шахсларнинг феъл-атворини ислоҳ қилиш йўлидан борган. Чунки унинг фикрича, **"Жамодатга (жамият аҳлига) одамлар аъмоли ва ахлоқларининг таъсири арбоби таҳқиқларнинг наздида амири муқаррар турур"** [3]. Демак, бир кишининг фаолияти ва ахлоқи бутун жамиятга таъсир қилиши мумкин. Чунки жамият аъзолари тақлид юзасидан унинг юриш-туришига диққат қилади. Демак, бир кишининг фаолияти ва ахлоқини тузатиш билан бутун жамиятнинг маънавий даражасини кўтариш мумкин. Шу маънода, мутафаккир шундай танбеҳ беради: "Ҳар мазаммат ва дашномким, бир кишидин сенга нисбатан воқеа бўлса, билгайсанки сен ул турурсен. Агар сени хук (чўчка), саг (ит) ва буларни амсоли (мисоли) бўлгон лафзни десалар, яқин этгилким, санда ул сифатлардин ҳиссаи бор турур. Нечунким, одаме нухайи жамиъа турур, ондоғким, малакий сифатлари бор турур ва сабъий (ҳайвоний) ва баҳамий (табiiй) сифатлардин ҳам ҳолий эмастур" [4]. Демак, кишининг айбини юзига айтсалар, изтироб чекмаслик лозим. Аксинча, бу нуқсонни тузатиш йўлидан бориш керак. Чунки инсонда фаришта ва ҳайвонат сифатлар мужассам бўлган. Имом Ғаззолий (1058-1111) ҳам бу тўғрида сўз юритиб, инсонда тўрт сифат мужассам эканлигини таъкидлаган эди:

- "ахлоқи баҳойим" — тўрт оёқли ҳайвонлар сифати;

- "ахлоқи сабоъ" — даррандалар сифати;

- "ахлоқи шаётин" — деу шайтонлар сифати;

- "ахлоқи малоика" — фаришталар сифати [7]. Инсонда вақти-вақти билан бу сифатлардан бири жўш уриб уради. Шу маънода Хожа Аҳрор Валий агар кишига танбеҳ берсалар ранжимасликни ва аксинча, уни табiiй қабул қилиб, ўзни ислоҳ қилишни тавсия қилади. Шунда кишининг оёғи ердан узилмайди ва жамиятда ўзига хос бир мўътадил ахлоқ таркиб топади.

Хулоса қилиб айтиш мумкинки, биринчидан, Хожа Аҳрор Валий комил инсон тарбиясида ахлоқий ва маънавий етукликни асосий ўринга қўяди. Бундай тарбия махсус Устоз томонидан амалга оширилади;

иккинчидан, шахсни тарбиялашда жазба (туйғуларни уйғотиш), зикр (руҳий машқ) ва илм (ҳақиқатларни англаш) воситаларига таянишга урғу берган. Булар шариат, тариқат ва ҳақиқат босқичларида амалга оширилади. Сухбат ва ишонтириш методидан фойдаланилади;

учинчидан, Хожа Аҳрор Валий тасаввуфий дунёқарашга эга, лекин ижтимоий фаол шахсни вояга етказиш ғоясини илгари суради.

Диний қадриятлардан фойдаланиш жамият маънавий юксалишида муҳим аҳамият касб этади. Шунинг учун амалиётга жорий этишга қуйидаги таклифлар тавсия этилади:

- ислом дини ва тасаввуф фалсафасининг бугунги замонга мос келадиган ғоя ва тамойилларини "Тарбия", "Маънавият асослари", "Диншунослик", "Касбий этика" сингари фанларга, давлат хизматчиларининг ахлоқ кодексларига сингдириб юбориш даркор;

- шу борадаги илмий тадқиқотлар кўлами ва салмоғини янада ошириш зарур;

- давлат хизматчилари, ҳуқуқни муҳофаза қилиш органлари ходимлари учун ўтказиладиган сиёсий маърифат соатларида ислом дини ва тасаввуф фалсафасининг ҳозирга замон талабларига жавоб берадиган ғоявий асосларидан фойдаланиш керак;

- ёшлар масалалари билан шуғулланувчи ташкилотлар фаолияти самарадорлигини ошириш мақсадида улар маънавий-маърифий тарғибот ишлари мазмунига уйғунлаштириш мақсадга мувофиқ.

Манба ва адабиётлар

1. Ўзбекистон Республикаси Президентининг 2018 йил 16 апрелдаги "Диний-маърифий соҳа фаолиятини тубдан такомиллаштириш чора-тадбирлари тўғрисида"ги ПФ-5416-сонли Фармони. <http://lex.uz/Pages/>
2. Ўзбекистон Республикаси Президентининг Шавкат Мирзиёевнинг Олий Мажлисга йўллаган Мурожаатномаси. <http://uza.uz/uz/posts/zbekiston-respublikasi-prezidenti-shavkat-mirziyeevning-oliy-25-01-2020>
3. Валий Ҳожа Аҳрор. Фиқорат ул-орифин. // Табаррук рисоалар. — Т.: "Адолат", 2004. — 134 б.
4. Сафий Али. Раҳоҳату айни-ҳаёт. Обиҳаёт томчилари. — Т.: Абу Али ибн Сино, 2004.
5. Яздий Шарофиддин Али. Зафарнома. — Т.: "Шарқ", 1998.; Шомий Низомиддин. Зафарнома. — Т.: "Ўзбекистон". 1995.
6. Термизий Имом. Шамоили Муҳаммадия. — Т.: "Камалак", 1991.
7. Такаббурлик — ўзни ўзгалардан устун қўйиш, улуғвор билиш ва кибр билан юриш.
8. Ўша манба. Албатта, Ҳожа Аҳрор Валий бу ўринда ҳадисни тасаввуфий услубда талқин қилган ва у жамият томонидан қабул қилиниши мумкинлиги билан диққатни тортади.
9. Ғаззолий М. Кимёи саодат. — Т.: "Камалак", 1995. — 15 б.
10. <https://www.usajournalshub.com/index.php/tajssei/search/search?simpleQuery=Dilfuza%20Djumaniyazova&searchField=query+Humanity+And+Divinity+Are+The+Objects+Of+Sufi+Teachinghttps://www.usajournalshub.com/index.php/tajssei/article/view/2284>

Диний қадриятлардан фойдаланиш жамият маънавий юксалишининг муҳим мезони сифатида

Дилфуза Жуманиёзова,
PhD (фалсафа фанлари бўйича),
Камолитдин Бехзод номидаги Миллий
рассомлик ва дизайн институти доценти

Аннотация: мақолада жамиятнинг маънавий юксалишида диний қадриятлардан фойдаланиш муҳим мезон эканлиги таҳлил

қилинган. Тасаввуф таълимотида баён қилинган ғоялардан, бу таълимотнинг нуфузли вакили Ҳожа Аҳрор Валийнинг жамият муаммолари ва уни маънавий юксалтириш масалаларига доир ёрқин фикрлари тақдим қилинган.

Калит сўзлар: жамият, тасаввуф, қадрият, ахлоқ, муҳаббат, дин, шахс, инсон, инсонийлик, маърифат.

Использование религиозных ценностей в качестве важного критерия духовного подъема общества

Дилфуза Джуманиязова,
PhD (по философским наукам), доцент
Институт национального искусства и
дизайна имени Камолитдина Бехзода

Аннотация: в статье подчеркивается, что использование религиозных ценностей является важным критерием духовного подъема общества. Из идей, выраженных в учении суфизма, представлены блестящие взгляды авторитетного представителя этого учения Ходжа Ахрора Вали на проблемы общества и вопросы его духовного подъема.

Ключевые слова: общество, мистика, ценности, мораль, любовь, религия, личность, человек, человечность, просвещение.

The use of religious values as an important criterion for the spiritual uplift of society

Dilfuza Jumaniyazova,
PhD (in Philosophy),
Associate Professor, Institute of
National Art and Design named after
Kamoliddin Bekhzod

Abstract: the article analyzes the use of religious values as an important criterion for the spiritual uplift of society. From the ideas expressed in the teachings of Sufism, the brilliant views of the authoritative representative of this teaching, Khoja Akhror Wali, on the problems of society and issues of its spiritual uplift are presented.

Keywords: society, mysticism, values, morality, love, religion, personality, man, humanity, enlightenment.

Азизбек АМОНОВ,
Республика Маънавият ва маърифат маркази
мустақил тадқиқотчиси

МИЛЛАТЛАРАРО АЛОҚА МАДАНИЯТИНИНГ ИЖТИМОИЙ ТОТУВЛИКНИ ТАЪМИНЛАШДАГИ РОЛИ

Дунёнинг турли минтақаларидаги давлатларда истиқомат қилувчи миллатларнинг ўзи яшаётган жамиятдаги ўрни ва мақомлари турлича кечган. Масалан, Америка Қўшма Штатларида XIX асрда ирқчилик, табақалашув, яъни оқ танли ва қора танлиларнинг адолатсизликда кечган тарихи ва мавқеи кўпчиликка маълум. Оқ танлилар қора танлиларга инсон эмас, балки мулк, буюм сифатида муносабатда бўлишган. Бу борада бокс қироли Муҳаммад Алининг шу мавзуга бўлган муносабатини таҳлил қилсак, ижтимоий тотувликка раҳна солувчи омилларга рўбару бўламиз.

"Мен Рим олимпиадасининг олтин медалъ совриндори бўлдим, Россия бир томонда, Польша иккинчи томонда (Польша ҳам коммунистик мамлакат-ку), мен қайсидир маънода ўз миллатимизнинг душманларини жангда ютдим. Америка байроғи мадҳияси остида шоҳсупага қўтарилдим. 1960 йил, мен шоҳсупада катта ғурур билан турибман. Мен олтин медални қўлимга олдим ва ўзимга "Эй дўстим, сен ўз халқинг учун олтин медални қўлга киритдинг, дунё чемпиони бўлдинг, демак, Сен шаҳарнинг қоқ ўртасидаги ресторанда овқатланишинг мумкин!" деб, шаҳар марказига йўл олдим. Олтин медалимни тақиб, ғурур билан бир ресторанга кирдим. Аслида, ўша вақтларда қора танлиларга оқ танлилар билан бир жойда овқатланиш мумкин эмас эди. Мен ресторанга кириб ўтирдим ва официантга: "Менга бир чашка чой, хот-дог", дедим. У эса менга: "Кечирасиз, бизда қора танлилар йўқ", деб жавоб қилди. Менинг жаҳлим чиқди ва "Мен ҳам қора танлиларни емайман", деб бақирдим ва "Менга бир чашка чой ва гамбургер бе-

ринг, дедим". Биласизми, мен унга бутун дунёни забт этганимни, бокс бўйича дунё чемпиони бўлганимни, ўз халқим учун олтин медалъ совға қилганимни айтдим. Официант ресторан менежери билан боғланди ва у менга "Кечирасиз, Сиз бу ердан чиқиб кетишингиз керак", деди. Мени ресторандан ҳайдаб чиқаришди, ўз жонажон шаҳримдан! Қайсики, мен шу ерда христиан дини вакили, черков аъзоси. Мен шаҳар марказида овқатлана олмайман. Узоқ ўйладим ва тез орада оқ ва қора танлилар ажратилмайдиган мусулмон динига ўтдим" [1].

Муҳаммад Али адолатсизликнинг мафкуравий пойдеворини англайди: "Биз негрларга оқларни сев, қора танлиларни ёмон кўр, деб ўргатишган" [1]. "Ҳозирги вақтда дунёда жуда кўп қора танлилар яшайди, аммо улар ўзи ҳақида ҳеч нарсани билмайди, ўз тилида гаплашишмайди. Ўрта асрларда бир машҳур қул сотувчи - Джон Хоккенс деган шахс яшаган. Ўша вақтларда унинг 5 та қулини Джонс деб аташган ва улар унга тегишли эканлигини билдирган. Агар сиз қулдор Смитга тегишли бўлсангиз, демак, сизнинг исмингиз ҳам Смит бўлган. Одамлар хусусий мулк эгаси номи билан номланган. "Мен мустақил эканман, демак, ўз аجدларим номи билан номланишга ҳақлиман ва исмимни Муҳаммад Али деб номладим. Тасаввур қилинг, хитойликни Роберт Смит ёки немисларни Ван ёки Ли деб аташса, тўғри бўладими?! Демак, биздан қуллик даврида тилимизни, исломни, динни ўғрилашди" [1].

Миллат ва элатларнинг бирлашишига, тотувликда яшашига салбий таъсир этувчи бу каби салбий ҳодиса ва жараёнлар дунё тарихида кўп кузатилган.

Ўзбекистон мустақиллигининг илк кунлариданоқ ўзаро тотув, иқтисодий тараққий этган мамлакат барпо этиш учун, энг аввало, миллатлараро ҳамжиҳатлик, инсонларнинг барча жабҳада тенглик муносабатлари, ҳамкорлик ва дўстлик муҳитини яратиш йўлидан борди. Йиллар давомида мамлакатимизда бу тамойилга амал қилиб келинмоқда.

Миллатлараро мулоқот маданияти халқлар ўртасидаги ўзаро муносабатларни яхшилашга, ҳар бир халқда ўзини шу мамлакатнинг тўла ҳуқуқли фуқароси бўлишига, унинг ваколатли ва масъулиятли субъекти деб ҳис қилишига имкон беради.

Ўзбекистоннинг кўп миллатли халққа айланиши, миллат ва элатларнинг миграцияси узок тарихий жараёнлар натижасидир. Маълумотларга кўра, 1919 йилда ҳозирги Ўзбекистон Республикаси ҳудудида 70 га яқин миллат ва элатлар вакиллари истиқомат қилган. Орадан ўттиз йил ўтгач, бу сон 91 тага, 1959 йили - 113 тага, 1979 йили - 123 тага етди. Охири аҳолини рўйхатга олиш натижаларига кўра, республикаимизда 136 дан ортиқ миллат вакиллари яшамокда [2; 6].

Халқимиз асрлар мобайнида бошқа миллатлар ва элатлар: қozoқлар, тожиклар, қирғизлар, туркманлар, араблар, турклар, ҳиндлар, афғонлар, бухоро яҳудийлари ва бошқалар билан бирга яшаб келди. Бизнингча, мана шу тарихий фактнинг ўзи янги замон кишисининг миллатлараро алоқа маданиятини шакллантириш ва ривожлантириш қанчалик муҳим, долзарб ва кечиктириб бўлмайдиган вазифа эканлигини яққол кўрсатиб ва исботлаб турибди. Бу объектив ҳолат ўзига алоҳида диққат-этибор беришни, жамиятда ўзаро тотувлик, ўзаро ишонч, ўзаро ёрдам, умуман, сиёсий барқарорлик вазиятини яратиш учун иқтисодий, ҳуқуқий, ижтимоий-сиёсий, маънавий-маърифий шарт-шароитларни таъминлаш тўғрисида ғамхўрлик қилишни талаб қилади. Шунинг учун ҳам миллатлараро алоқа маданиятини шакллантириш ва ривожлантиришнинг илмий асосларини яратиш миллатлараро муносабатлар социологиясининг муҳим ва долзарб вазифаси ҳисобланади.

"Жаҳон тажрибасидан миллатлар ёки этник гуруҳлар ўртасидаги ўзаро муносабатларда анъанавий уйғунлик вужудга келган мамлакатларда кўп элатлилик омили давлатларнинг сиёсий-иқтисодий ривожланишига самарали, рағбатлантирувчи таъсир кўрсатишига кўплаб мисоллар келтириш мумкин. Бу мамлакатларда этник гуруҳлар ва ирқлар ўртасида маълум муаммолар мавжуд. Шунга қарамай, кўп миллатлилик ижтимоий-иқтисодий тараққиёт йўлидаги тўғаноққа айланиб қолмаган. Аксинча, тараққиётнинг жадаллашувига ёрдам берган. Миллатлар ва маданиятларнинг бир-бирига ўзаро таъсири бу давлатларда яшаётган халқларнинг маънавий-маърифий юксалиши учун яхши манбага айланган. Шундай қилиб, мамлакатларда кўп элатлилик омили демократик ўзгаришларни жадаллаштириш ва фуқаролик жамияти қуришнинг таъсирчан воситасига айланган" [3; 69].

Бизнингча, ҳозирги даврда миллатлараро алоқа маданиятининг ижтимоий манбалари (1-расм [4]) ва яқин 10 йилликда кутилаётган миллатлараро алоқа маданиятидаги трансформацион жараёнлар (2-расм [5]) қуйидаги тартибда таснифланади:

1-расм. Миллатлараро алоқа маданиятининг ижтимоий манбалари

2-расм. Миллатлараро алоқа маданиятидаги трансформацион жараёнлар

Миллатлараро алоқа маданиятининг интенсивлашуви титул миллат маданияти ва толерантлик табиатининг оммалашуви-га боғлиқдир. Унинг шаклланиши ўзбекларга хос бағрикенгликнинг миллий гуруҳлар ўртасида мутаносиб тарзда сингиши ва ҳурматли қадриятга айланишига боғлиқдир. Миллий муносабатларда тушунмовчиликлар, ҳар хил зиддиятлар, муаммоли ҳолатларнинг келиб чиқиши эҳтимолдан холи эмасдир. Аммо буларнинг бари фақат конструктив мулоқот йўли билан ечилиши лозимдир. Айниқса, бирор-бир миллат ёки элатлар ҳаётидаги қандайдир салбий ҳодисаларни танқид қилиш ўта эҳтиёткорлик ва меъёрни билишни талаб этади. Бирор-бир салбий ҳодиса ёки жиноий ҳаракатларга миллий тус беришга, умуман, йўл қўйиб бўлмайди. "Ўзбеклар иши", "Кавказ мафияси" каби тоталитаризмнинг ўринсиз, миллатчилик руҳидаги айбловлари бунга мисол бўла олади [3; 71].

Ваҳоланки, халқларимизнинг азалий маънавий, миллий-исломий бирлигининг яна бир мисолини XIX асрнинг иккинчи ярмида халқимиз ҳаёти, феъл-атворини ўрганган венгер олими Ҳерман Вамберининг қайдларида кўрамыз. Ўша давр ўзбеклари ҳақида олим шундай деган эди: "Олтин ўрдада "ўзбек" деган ном анча олдиндан маълум бўлиб, бу сўз орқали "мусулмонча тарбияланган", деган мазмун тушунилган [6; 113]. Яъни улар "шафқатсиз одатлардан бош тортишиб, Ўзбекхон муқаддаслаштирган мусулмонлик - Осиё маданиятига йўл очишган: ўтроқ ва ярим ўтроқ, асл деҳқон; ҳарбий миллат; савдода оғир вазмин; санъатда мўтадил; очик кўнгил, мард, жиддий, ҳақиқий туркий ҳимматга эга, маъюсликкача камгап, совуққонликни одоб-ахлоқ намунаси ҳисобловчи, бир гапни ўйлаб оғзидан чиқаргунча бир қанча дақиқалар ўтади; ўзбек ўйлаброқ гапиришга мойил, у бунини табиий деб билади; садоқатли ва довюрак бўлиб, тўғри гапирадиган, тўғри ҳаракат қиладиган, кўзга тик қарайдиган эркакни мукамаллик намунаси деб билади. Давлатнинг ҳимоя қилиб яшашни ўз зиммасига олган ўзбекларнинг оилавий муносабатларини асл намуна ҳисобласа бўлади. Уларда кўп хотинлилик фақат ҳукмронларга хос, ўрта ёшга бориб

қолган фарзандлар ўз ота-оналарига жуда ҳурмат ва эҳтиромли бўлишади. Ўзи 30-40 ёшларга бориб қолган ўғил отаси бир қарашидаёқ чўчиб кетади ва ҳеч қачон отаси бор пайтда чилим чекмайди, биринчи ўтирмайди ва биринчи гапирмайди; туркий шевада гапирадилар; ўзбеклар художўйдирлар ва болаларидан кўнун талаб қилишади; муғомбирлик камдан-кам учрайди; ўзбеклар яхши мусулмондирлар - шу жиҳатдан анатоллиялик туркларга ўхшайдилар; ашула ва мусиқани жон дилидан севишади" [6; 114].

Туркия Президенти Режеп Таййип Эрдоғаннинг Ўзбекистон Республикасига давлат ташрифида ҳам маданий-гуманитар ва миллатлараро тотувлик энг муҳим йўналиш деб эътироф этилди. Бунинг нақадар ҳақлиги бутун ташриф давомида ўзаро меҳрли муносабатларда сезилиб турди. Бу ҳикмат Президент Шавкат Мирзиёевнинг: "Турк халқи ўзбек заминини ўзи учун муқаддас, деб билади ва уни "ота юртимиз" [7; 385], деб эъозлайди. Қардош турк халқининг бизнинг ўлкамиз ва халқимизга бўлган чексиз меҳр ва ҳурматини англаш, ҳис қилиш учун шу сўзнинг ўзи кифоя", деган сўзлари ёхуд: Режеп Таййип Эрдоғаннинг "Туркия ва Ўзбекистон тарихи буюк, урф-одат ва анъаналари муштарак, энг яқин дўстлар сифатида танилган. Халқаро майдонда ҳам, ўзаро алоқаларда ҳам бир-бирини доимо қўллаб-қувватлайди. Бугунги музокаралар ушбу дўстлик ришталарини янада бир поғона юқорига олиб чиқишига ишонаман", - деган сўзларида ўз ифодасини топган [8].

Турк - тарихий шахс исми. Мирзо Улуғбек бобомиз Туркни "Машриқнинг биринчи хоқони", деб шундай тавсифлаган эди: "У (Турк) оқил ва боадаб бўлиб, ҳунароманд бўлган. Ўз қавми орасида хуш расм-русумлар, гўзал тартиблар ўрнатган. Таомга туз солиш, шунингдек, чорва ва ваҳший ҳайвонлар терисидан либос тикиб кийиш ҳам Турк даврида пайдо бўлди. Турк 240 йил умр кўрган" [9]. Дарҳақиқат, ўзбек ва турк халқлари кўп асрлик умумий тарих, ягона тил ва дин, муштарак қадриятлар ва ўхшаш урф-одатлар билан бир-бирига чамбарчас боғланган. Соҳибқирон Амир Темурнинг "Биз ким мулки Турон Амири Туркистон, миллатларнинг энг улуғи

Туркнинг бош бўғинимиз" [10], деган муборақ сўзлари турк ва ўзбеклар тарихи бирлигининг олий ҳужжати бўлиб хизмат қилади.

*Агар бир қавм, гар юз, йўқса мингдир,
Муайян турк улуси худ менингдир.
Олибмен тахти фармонимга осон,
Черик чекмай Хитодин то Хуросон.
Хуросон демаким, Шерозу Табрес ...[11].*

Жаҳон харитасида ушбу байтларда тилга олинган ҳудудларни тасаввур этсак, Хитойдан Табризгача яшаган юзлаб халқлар - жами турк улуси Алишер Навоийнинг илҳомидан баҳра олгани маълум бўлади.

Президент Режеп Эрдоған Туркий тилли давлатлар ҳамкорлик кенгашининг Туркиядаги офисида фақат Ўзбекистон байроғи етишмаётгани ҳақида айтган эди. Президентимиз Шавкат Мирзиёев ташаббуси билан Ўзбекистон байроғи эндиликда туркий тилли давлатлар байроқлари сафида ҳилпираб турибди.

Марказий Осиё ўрта аср тарихий-географик адабиётларида азалдан Туркистон деб аталган. Бу ном 1925 йилгача яшаб келган. 1925 йилдан бошлаб, Ўрта Осиё термини жорий қилиниб, "Туркистон" тушунчаси йўқ қилинган эди. Бу бежиз эмас, чунки империялар 25 дан ортиқ туркий тилдош, диндош, қардош халқларнинг дўстлигидан қўрқиб келишган. Шу сабабли туркий халқлар орасига низо, қутқу, хусумат солинди. Туркистон мухторияти, ўзлик, мустақиллик ҳақида оғиз очган жадид боболаримиз Мунавварқори Абдурашидхонов, Мажид Қодирий, Абдулла Қодирий, Абдурауф Фитрат, Маҳмудхўжа Бехбудий, Ҳожи Муин, Ибрат ва бошқа юзлаб шахслар қатағонга дучор этилди.

Миллатлараро алоқа маданияти, инсонпарварлик миллатлараро муносабатларда инсонпарварлик ва ижтимоий адолат тамойилларига таянилади. Жамиятнинг тараққийпарварлиги ва инсонпарварлиги ундаги асосий мезон - миллатлараро алоқа маданияти даражасига боғлиқ. Жамият сиёсий, иқтисодий, ижтимоий жиҳатдан қанчалик тараққий этган бўлмасин, агар миллатлараро алоқа маданияти ривож топмаган бўлса, уни ривожланган, деб бўлмайди.

Миллатлараро алоқа маданиятисиз мамлакат, минтақалар миқёсидаги бирорта ҳам

масала ижобий ҳал этилмайди. Ўзаро ижтимоий, сиёсий муносабатлардаги келишмовчиликнинг муҳим сабабларидан бири - ҳар иккала томонга хос бўлган миллатлараро алоқа маданиятининг етишмаслигидан. Социологик тадқиқот натижаларининг кўрсатишича, миллатлараро муносабатлар соҳасидаги ҳар қандай муаммони ҳал қилишга тўсқинлик қилаётган нарса - узлуксиз таълим муассасаларида миллатлараро мулоқот маданиятининг тарбиявий жиҳатларига алоҳида эътибор қаратилмаётганидир. Акс ҳолда бу ҳолат мамлакатда миллатлараро алоқа маданиятининг ривожланмай қолиши, халқларнинг ўз тарихини билмаслиги, аجدодлари маънавиятидан беҳабарликка, миллий қадриятларидан узилиб қолишига олиб келади.

Жамиятда миллатлараро алоқа маданияти қанчалик юқори бўлса, ўша жамиятда миллатлараро зиддиятлар ва муаммолар содир бўлиши хавфи шунчалик кам бўлади. Юқори даражадаги миллатлараро алоқа маданиятига эга жамият зиддиятли шароитлардан тинч йўл билан чиқиб кета олади. Миллатлараро алоқа маданиятининг туб мазмуни бу - бутун инсоният, миллатлар, irqлар бирлигини онг-тафаккурда ҳис қилиш ва унинг бирлиги кучидан илҳомлана олиш.

Миллатлараро алоқа маданияти ҳозирги кунда жаҳон миқёсида ривожланмоқда. Дунё мамлакатлари ўртасида шаклланиб ва ривожланиб бораётган интеграциялашув миллатлараро алоқа маданиятининг шаклланиши учун қулай замин бўлиб, унинг ривожланишига зарур шарт-шароитлар яратмоқда. Буни Марказий Осиё халқларининг минтақавий миқёсдаги "Туркистон - умумий уйимиз" шиори остидаги маданий интеграциялашуви мисолида кўришимиз мумкин. Дарҳақиқат, бу интеграция, маданий бирикиш миллатлараро мулоқот маданиятининг ҳозирги, замонавий талабларига жавоб беради.

Президент Шавкат Мирзиёевнинг 2017 йил 23 декабрдаги Олий Мажлисга Мурожаатномасининг бешинчи йўналишида миллатлараро тотувлик, яқин қўшнилар билан дўстона ва амалий муносабатларни ривожлантириш устувор йўналишлар этиб белги-

ланди. Ўтаётган йиллар ушбу позитив ғояларнинг рўёбини кўрсатмоқда. Давлатимиз раҳбарининг Президент Имомали Раҳмоннинг таклифига биноан 2018 йил 9 март куни давлат ташрифи билан Тожикистон Республикасида бўлиши икки мамлакат ҳамкорлигини сифат жиҳатидан янги босқичга кўтарди. Кўчаларда Ўзбекистон Президенти истиқболига чиққан минглаб тожикистонликларнинг юз-кўзларидаги шодлик бу ташрифнинг қардош халқлар учун орзиқиб қутилган воқеа эканини кўрсатди.

Миллатлараро мулоқот маданиятини ривожлантиришда диний бағрикенглик омилининг роли катта. Мамлакатимизда миллатлараро тотувлик муҳити ва диний бағрикенглик тамойиллари барқарор ҳукм сурмоқда. Республикамизда 16 та диний конфессия ва 2200 дан ортиқ диний ташкилот фаолият олиб боради. Мазкур ташкилотлардан 1875 таси ислом динига, 33 таси рус православ черковига, 24 таси Евангелъ христиан, 22 таси баптистлар Иттифоқига, 22 таси Евангелъ Пол христиан черковига, 4 таси Евангелъ-лютеран черковига, 11 таси еттинчи кун адвинтистлар черковига, 5 таси Рим-католик черковига, 1 таси Арман-апостол черковига, 7 таси Бахайишонч уюшмасига, 2 таси Кришна жамиятига, 2 таси иеговларга, 8 таси иудея жамоасига, 60 таси протестантлар черковига, 1 таси Ўзбекистон Библия жамиятига, 1 таси "Голос Божий" жамоасига ва яна 1 таси Будда ибодатхонасига тегишлидир [12].

Истиқлол йилларида юз мингдан ортиқ киши ҳаж ибодатини адо этган [13]. Республикамиз аҳолисидан 1991 йилда - 350, 1995 йилда - 3008, 2000 йилда - 3841, 2005 йилда - 4 минг, 2010 йилда - 4522, 2014 йилда эса 4602 зиёратчилар ҳаж сафарига борганлар. 2016 йилда 5 минг нафар зиёратчи Ҳаж сафарига борган бўлса, 2017 йилда 7 мингга юртдошларимиз Ҳаж ибодатини адо этишди [14]. Булар Ўзбекистонда шакланган янги этносиёсий парадигманинг миллатлараро алоқа маданиятига кўрсатган ижобий таъсири натижасидир.

Маълумки, миллатлараро мулоқот маданиятининг ўзаги - ўзаро ишонч бўлиб, ишонч эса маънавиятнинг негизидир. Ишонч сусайса, ишончсизлик ортса, ўзаро муносабатларда совуқчилик кучаяди.

Миллатлараро алоқа маданиятини ривожлантиришнинг бош мезони бир миллатнинг бошқа миллат манфаатларини рўёбга чиқаришга, ривожлантиришга, уларнинг ўзаро муносабатларини, ўзаро алоқаларини мустаҳкамлашга қўшган ҳиссаси, кўрсатган холис ёрдами ҳисобланади. Ҳозирги глобаллашув даврида миллатлараро муносабат маданиятида янги тенденция, яъни умуминсоний маданиятга интилиш кучайиб, уни ўзлаштиришга бўлган майлнинг ривожланиши кузатилади. Ана шундай шароитда ҳар бир халқнинг миллий маданиятини ривожлантириш эҳтиёжи долзарб масалага айланади. Шу боисдан ҳам, миллатлараро алоқа маданиятини шакллантириш тарихий зарурат бўлиб, уларда миллатлараро алоқа маданияти уюштирувчи асос вазифасини бажаради ва инсонпарварлик моҳиятининг ифодаси бўлиб қолади. Бундай ҳамкорлик, бирлашиш ҳозирги инсониятнинг юксак, олий идеали бўлиб, миллатлараро алоқа маданияти бу идеалнинг таркибий қисми ва уни амалга оширишнинг энг муҳим йўлидир.

Манба ва адабиётлар

1. АҚШнинг машҳур журналисти, телебошловчиси билан бокс қироли Мухаммад Али суҳбати/ (<https://www.youtube.com/watch?v=dS0hZtgLuWc&t=3s>) 1981 йил.
2. Мансуров А. Миллатлараро ҳамжиҳатлик - барқарорлик омили. — Т.: 1999. — 6 б.
3. Шермухаммедов С. Миллатлараро алоқа маданиятининг асосий томонлари, даражаси, ривожланиш мезонлари ва ижтимоий тараққиётдаги аҳамияти. // Миллатлараро ҳамжиҳатлик - барқарорлик омили. — Т.: 1999. — 69 б., — 71 б.
4. Тадқиқотчи А.Амонов томонидан шакллантирилган миллатлараро алоқа маданияти ижтимоий манбаларининг таркибий чизмаси.
5. Тадқиқотчи А.Амонов томонидан яқин 10 йилда қутилаётган миллатлараро алоқа маданиятидаги трансформацион жараёнларнинг таркибий чизмаси.
6. Вамбери Ҳ. Бухоро ёхуд Мовароуннаҳр тарихи. — Т.: Фафур Фулом номли адабиёт ва санъат нашриёти, 1990. — 113 б.

7. Мирзиев Ш.М. *Халқимизнинг розилиги бизнинг фаолиятимизга берилган энг олий баҳодир*. — Т.: «Ўзбекистон», 2018. — 385 б.

8. *Ўзбекистон - Туркия: ўзаро ишонч ва дўстликка асосланган ҳамкорлик жадал ривожланмоқда* // «Халқ сўзи», 2018 йил 1 май.

9. Улуғбек Мирзо. *Тўрт улус тарихи*. — Т.: Чўлпон, 1994. — 352 б.

10. *Темур тузуклари*. — Т.: Ёшлар, 2018. — 12 б.

11. Алишер Навоий шеъри. <https://ziyouz.uz/ilm-va-fan/adabiyot/va-ob-ra-monov-suz-zhangiri/>

12. *Ўзбекистон Республикаси Адлия вазирлиги жорий архиви. 2015 йил учун диний таъкилотларни рўйхатга олиш бўйича ҳисоботи*. 12-бет.

13. *Ўзбекистон Республикаси Вазирлар Маҳкамаси қошидаги Диний ишлар қўмитасининг жорий архиви. 1991-2016 йиллардаги ҳисобот*.

14. <https://hidoyat.uz/12148>

Миллатлараро алоқа маданиятининг ижтимоий тотувликни таъминлашдаги роли

Азизбек Амонов,

Республика Маънавият ва маърифат маркази мустақил тадқиқотчиси

Аннотация: мақолада миллатлараро алоқа маданияти миллатлараро муносабатларда инсонпарварлик ва ижтимоий адолат таъминлашда таяниши ҳамда жамият тарққийпарварлигининг асосий мезони - миллатлараро алоқа маданияти даражасига боғлиқлиги ёритилган. Миллатлараро алоқа маданиятининг ижтимоий манбалари ва яқин 10 йилда кутилаётган миллатлараро алоқа маданиятидаги трансформацион жараёнлар тартиби таснифланган. Ўзбекистонда шакланган янги этносиёсий парадигманинг миллатлараро алоқа маданиятига кўрсатган ижобий таъсири таҳлил этилган.

Калит сўзлар: миллат, элат, миллатлараро тотувлик, мулоқот маданияти, вертуал муносабат, социологик, трансформация, маънавий яқинлик, консенсус, инсонпарварлик.

Роль культуры межнациональных коммуникаций в обеспечении социального согласия

Азизбек Амонов,

*независимый исследователь
Республиканского центра духовности
и просвещения*

Аннотация: культура межнационального общения, гуманизм базируется на принципах гуманности и социальной справедливости в межнациональных отношениях, а главный критерий развития общества - уровень культуры межнационального общения. Классифицированы социальные истоки культуры межнационального общения и порядок трансформационных процессов в культуре межнационального общения, ожидаемых в ближайшие 10 лет. Проанализировано положительное влияние новой этнополитической парадигмы, сформировавшейся в Узбекистане, на культуру межнационального общения.

Ключевые слова: нация, этничность, межэтническое согласие, культура общения, виртуальные отношения, социология, трансформация, духовная близость, консенсус, человечество.

The role of the culture of international communication in providing social integrity

Azizbek Amonov,

*independent researcher,
Republican Center for Spirituality and
Enlightenment*

Abstract: the culture of interethnic communication, humanism is based on the principles of humanity and social justice in interethnic relations, and the main criterion for the development of society - the level of culture of interethnic communication. The social sources of the culture of interethnic communication and the order of transformational processes in the culture of interethnic communication expected in the next 10 years are classified. The positive impact of the new ethno-political paradigm formed in Uzbekistan on the culture of interethnic communication has been analyzed.

Keywords: nation, ethnicity, interethnic harmony, culture of communication, virtual relationship, sociological, transformation, spiritual closeness, consensus, humanity.

Камолитдин КУШБАКОВ,
*Ёшлар муаммоларини ўрганиш
ва истиқболли кадрларни тайёрлаш
институтини тадқиқотчиси*

ЎЗБЕКИСТОНДА ЁШЛАР МУАММОЛАРИНИ ЎРГАНИШДА ТИЗИМЛИ ЁНДАШУВ

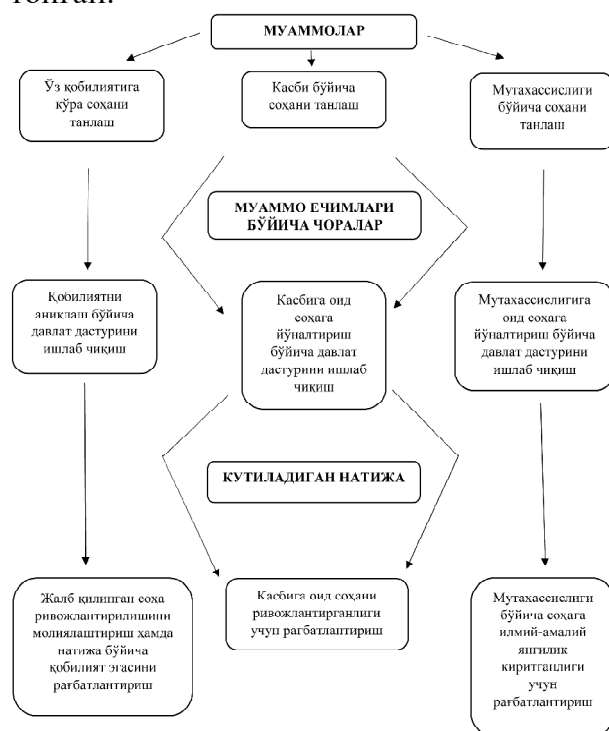
Ўзбекистон демографик хусусиятига кўра, ёшлар мамлакати ҳисобланади. Чунки, айнан ёшлар юз бераётган ўзгаришларнинг индикаторлари бўлиб, уларнинг таълим-тарбияси, малакаси юксалиши натижасида мамлакат ижтимоий тараққиётига эришилади.

Ҳозирги кунда 18-30 ёшлилар орасида расмий ишсизлик 17 фоиз ёки 844 минг нафарни ташкил этади [1]. Президентимиз 2020 йил 20 август кун мутлақо янги тизим, тартиб ва ёндашувлар асосида иқтисодий фаолликни ошириш чора-тадбирлари юзасидан видеоселектор йиғилиши ўтказди. Йиғилишда ишсиз ёшлар ва хотин-қизлар бандлигини таъминлаш масаласига алоҳида аҳамият қаратилди. Бу ишларни тизимли амалга ошириш мақсадида, мамлакатимизда жорий этилган "темир дафтар"лар сингари, ишсиз ёшлар бўйича ҳам алоҳида ("Ёшлар дафтари") рўйхат шакллантириб, ҳар бири билан янги тизим, янги тартибда манзилли ишлаш муҳимлиги таъкидланди. Бугунги кун ёшларини қийнаётган муаммоларни аниқлаш, таҳлил қилиш ва ечимини топиш мутасадди ташкилотларга асосий вазифа этиб белгиланди [2].

Биз мазкур мақолада ёшларнинг асосий муаммолари, уларнинг ечимлари бўйича чоралар ҳамда кутиладиган натижалар хусусида қуйидаги башоратларни ишлаб чиқдик:

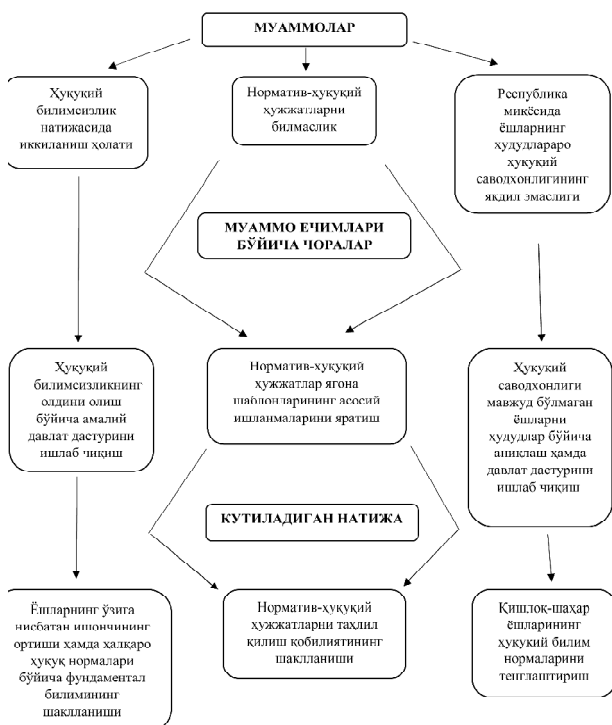
Биринчи башорат — ёшлар билан боғлиқ соҳа ва йўналишларда ягона давлат сиёсатини, стратегик йўналишлар ва давлат дастурларини ишлаб чиқиш ҳамда амалга

ошириш [3]. Башорат 1-расмда ўз аксини топган.

1-расм. Соҳа ва йўналишларни шакллантиришда ягона давлат сиёсатининг амалга оширилиши ҳамда давлат дастурларининг стратегик аҳамиятини ошириш, мавжуд муаммоларининг ечимлари юзасидан кутиладиган натижалар

Иккинчи башорат — мамлакатимизда ёшларни қўллаб-қувватлаш, уларнинг қонуний ҳуқуқ ва манфаатларини ҳимоя қилишга қаратилган норматив-ҳуқуқий ҳужжатларни такомиллаштириш юзасидан тақлифлар тайёрлаш [4]. Башорат мазмуни 2-расмда кўрсатилган.

2-расм. Республика миқёсида ёшларнинг ҳудудлараро ҳуқуқий саводхонлигини ошириш бўйича муаммоларни ҳал қилиш, тақлифлар натижаси

Учинчи башорат — ёшлар сиёсати соҳасидаги қонун ҳужжатларига риоя этилиши устидан давлат назоратини амалга ошириш [5]. "Ёшлар дастури"ни амалиётга жорий этишда ягона давлат дастурининг ишлаб чиқирилиши мутасадди давлат ташкилотлари устидан назоратнинг ўрнатилиши, соҳадаги муаммолар ечимининг тизимли ўрганилиши масалаларини таҳлил қилиш жоиз.

Бу борада концепция ҳам ишлаб чиқилган. Концепцияда қуйидаги вазифаларни бажариш назарда тутилган:

- ёшларнинг қонуний ҳуқуқ ва манфаатларини ҳимоя қилишга қаратилган ҳуқуқий базани такомиллаштириш;
- таълимнинг барча босқичларида ёшларнинг сифатли таълим олишини таъминлаш, ҳудудларда инклюзив таълим ривожланиши учун шарт-шароит яратиш;
- ёшларга муносиб меҳнат шароитларини яратиш, уларнинг иқтисодий имкониятларини кенгайтириш, тадбиркорлик фаолиятини ривожлантириш;
- ёшларни маданият, санъат, жисмоний тарбия ва спортга кенг жалб этиш, ахборот технологияларидан фойдаланиш кўникма-

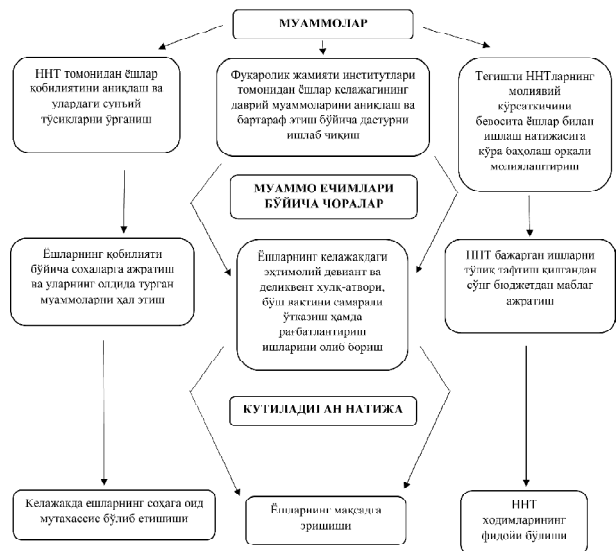
ларини ривожлантириш, улар ўртасида китобхонликни тарғиб қилиш, хотин-қизлар бандлигини таъминлашга қаратилган "Беш муҳим ташаббус"ни амалга ошириш;

- ёшларнинг ижтимоий фаоллигини ошириш, ёшлар жамоат ташкилотлари ва волонтерлик ҳаракатларини қўллаб-қувватлаш.

Тўртинчи башорат. Ёшларни Ватанга садоқат, миллий ва умуминсоний қадриятларга ҳурмат руҳида тарбиялаш, ўсиб келаётган ёш авлодни илм-фан ва инновацияларга кенг жалб этиш, уларни "Миллий тикланишдан — миллий юксалиш сари!" гоёси атрофида бирлаштиришга қаратилган чора-тадбирларни белгилаш ҳозирги кунда асосий вазифа сифатида қаралмоқда [6].

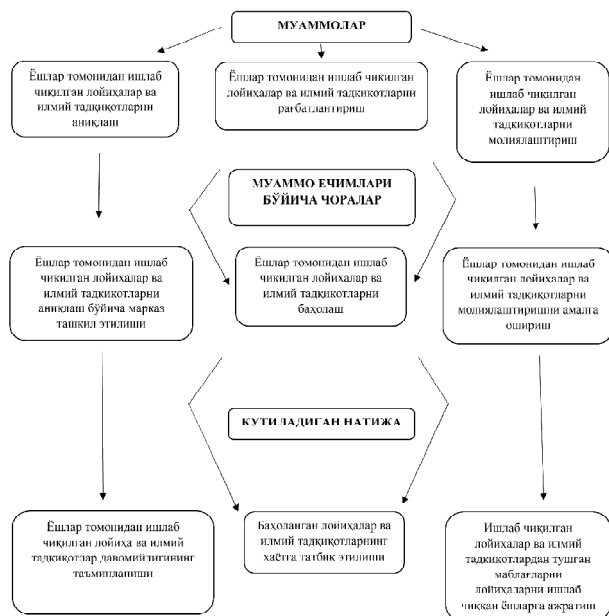
Ёшларнинг ижтимоий аҳволини назорат қилиш, оила муҳитини соғломлаштириш ҳамда вояга етаетган ўсмирларнинг бўш вақтини уларнинг қизиқиши бўйича банд қилиш ҳозирги кунда мутасадди ташкилотлар томонидан олиб борилаётган ишларнинг натижадорлиги сифатида белгиланади.

Бешинчи башорат — ёшларга оид давлат сиёсатини амалга ошириш жараёнида нодавлат нотижорат ташкилотлари ва фуқаролик жамиятининг бошқа институтлари билан самарали ҳамкорлик қилиш [7]. Мазкур башорат моҳияти 3-расмда ифода этилган.

3-расм. Ёшларга оид давлат сиёсатини амалга оширишда нодавлат нотижорат ташкилотлари ва фуқаролик жамиятининг бошқа институтлари билан ҳамкорликда мавжуд муаммоларни бартараф этиш, келажақда ёшларнинг жамият ҳаётидаги ролини ошириш натижаси

Олтинчи башорат — ёшларга оид дастурлар, лойиҳалар ва илмий тадқиқот ишларини молиялаштириш учун ижтимоий буюртма шаклида ажратиладиган давлат грантлари ва субсидияларни тақсимлаш, улардан мақсадли ва самарали фойдаланилишини таъминлаш [8]. 4-расмга қаранг.

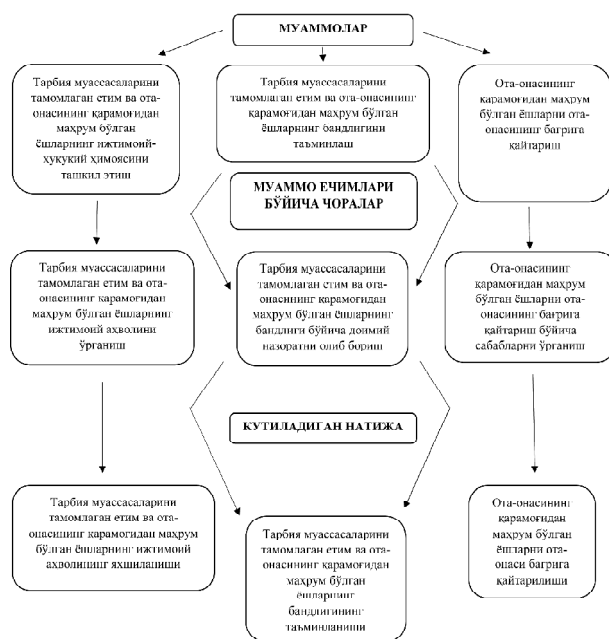

4-расм. Лойиҳалар ва илмий тадқиқот ишларини молиялаштириш борасида мавжуд муаммо ва камчиликларни бартараф этиш юзасидан таклиф ва ечимлар натижаси

Еттинчи башорат — тарбия муассасаларини тамомлаган етим ва ота-онасининг қарамоғидан маҳрум бўлган ёшларнинг ижтимоий-ҳуқуқий ҳимоясини ташкил этиш ва бандлигини таъминлаш [9]. 5-расмга қаранг.

Саккизинчи башорат — ёшларни кичик бизнес ва хусусий тадбиркорликка кенг жалб этиш, замонавий касб-ҳунарлар, рақамли иқтисодиёт кўникмаларини пухта эгаллашлари учун қўшимча шарт-шароитлар яратиш, уларни иш билан таъминлаш жараёнларига кўмаклашиш [10]. Ҳозирги кунда ёшларга берилаётган имтиёзлар, жумладан, субсидия ва кредит ажратиш, ер бериш ҳамда маълумотга эга бўлмаган ёшларни мономарказларда ўқитиш уларнинг ижтимоий аҳволини яхшилашда муҳим аҳамият касб этмоқда.

Олий таълим йўналишлари ва олий маълумотли кадрлар тайёрлаш кўрсаткичлари-

5-расм. Тарбия муассасаларини тамомлаган етим ва ота-онасининг қарамоғидан маҳрум бўлган ёшларнинг ижтимоий-ҳуқуқий ҳимоясини ташкил этишдаги камчиликларни бартараф этиш тизими

нинг ҳудудлар бўйича оптимал тақсимои юзасидан ёшлар бандлиги таъминлаб келинмоқда. Шу борада қуйидаги асосий вазифалар ҳам белгилаб олинган:

биринчидан, ёшларни кичик бизнес ва хусусий тадбиркорликка кенг жалб этиш; иккинчидан, замонавий касб-ҳунарлар, рақамли иқтисодиёт кўникмаларини пухта эгаллашлари учун қўшимча шарт-шароитлар яратиш;

учинчидан, ёшларни иш билан таъминлашга кўмаклашиш;

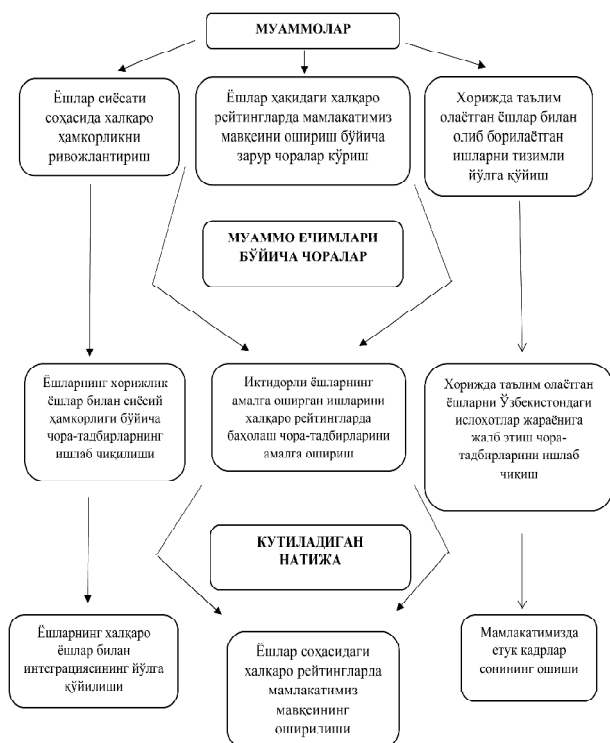
тўртинчидан, амалий бизнес режаларга ёрдам қилиш;

бешинчидан, ишлаб чиқариш ҳамда хизмат кўрсатиш соҳасини ривожлантириш орқали қўшимча иш ўринларини яратиш.

Ҳозирги кунда жаҳон талабидаги кадрларга бўлган эҳтиёж жуда катта. Айниқса, ёш кадрларнинг тадбиркорлик соҳаси ҳамда давлат ташкилотларида истиқболли мутахассис сифатидаги ўрни алоҳида аҳамиятга эга. Шуни ҳисобга олиб, Президенти-миз томонидан давлат ташкилотларида ёшларнинг кадр сифатида, керак бўлса, юқори лавозимларга тайинланишига катта эътибор қаратилмоқда.

Тадбиркорликни ривожлантиришда ёшларнинг илмий янгиликларига асосланган маҳсулотларнинг ишлаб чиқарилиши экспортнинг ошишига ва бу давлат бюджети ҳамда аҳоли даромадини ортишига олиб келади.

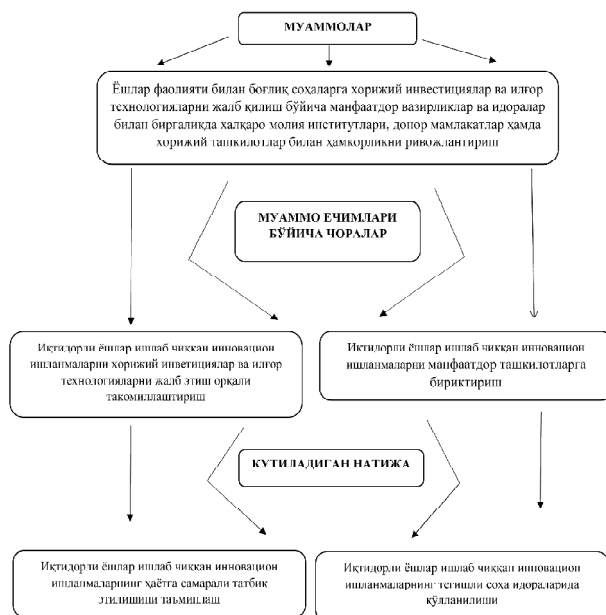
Тўққизинчи башорат — ёшлар сиёсати соҳасида халқаро ҳамкорликни ривожлантириш, соҳа бўйича халқаро рейтингларда мамлакатимиз мавқеини ошириш борасида зарур чоралар кўриш, хорижда таълим олаётган ёшлар билан олиб борилаётган ишларни тизимли йўлга қўйиш [11]. 6-расмга қаранг.

6-расм. Бугунги кунда ёшлар сиёсати соҳасида халқаро ҳамкорликни ривожлантириш, соҳа бўйича халқаро рейтингларда мамлакатимиз мавқеини оширишдаги камчиликларни бартараф этиш тизими

Ўнинчи башорат — ёшлар фаолияти билан боғлиқ соҳаларга хорижий инвестициялар ва илғор технологияларни жалб қилиш бўйича манфаатдор вазирликлар ва идоралар билан биргаликда халқаро молия институтлари, донор мамлакатлар ҳамда хорижий ташкилотлар билан ҳамкорликни ривожлантириш [12]. 7-расмга қаранг.

Хулоса шуки, ёшлар муаммолари ҳал этилиши келажакда уларнинг Ватан равнақига ҳисса қўша оладиган инсон, мута-

7-расм. Ёшлар фаолияти билан боғлиқ соҳаларга хорижий инвестициялар ва илғор технологияларни жалб қилишда тўсиқ бўладиган омилларни бартараф этиш тизими

хассис бўлиб улғайишига ёрдам беради. Бу эса бугун оқилона тадбирлар, аниқ амалий чоралар кўрилишига боғлиқдир. Мавжуд камчиликлар бартараф этилса, муаммоларнинг олди олинса, мамлакат ижтимоий тараққиёти ижобий томонга ўзгариши ва юксалиши, шубҳасиз.

Манба ва адабиётлар

1. <https://www.gazeta.uz/uz/2021/01/27/youth-policy/>
2. <https://xs.uz/uzkr/post/ishsiz-jigit-qizlar-bandligi-yangi-tizim-asosida-taminlanmoqda>
3. Мирзиёев Ш.М. Миллий тараққиёт йўлимизни қатъият билан давом эттириб, янги босқичга кўтарамиз. — Т.: "Ўзбекистон", 2017. — 92 б.
4. Ўзбекистон Республикаси Президентининг 2017 йил 7 февралдаги "Ўзбекистон Республикасини янада ривожлантириш бўйича Ҳаракатлар стратегияси тўғрисида"ги ПФ-4947-сонли Фармони. — Т.: "Адолат", 2017. — 11 б.
5. Ўзбекистон Республикаси Президентининг Шавкат Мирзиёевнинг 2020 йил 24 январда Олий Мажлисга йўллаган Мурожаатнома-си. // "Халқ сўзи", 2020 й. 25 январь.

6. "Ўзбекистон Республикасини ривожлантириш стратегиясининг янги босқичида инсон омили ва манфаатлари: халқаро амалиёт ва Ўзбекистон тажрибаси" илмий-амалий конференция материаллари тўплами. — Тошкент, 2019.

7. Мирзиёев Ш.М. Қонун устуворлиги ва инсон манфаатларини таъминлаш — юрт тараққиёти ва халқ фаровонлигининг гарови. Ўзбекистон Республикаси Конституцияси қабул қилинганининг 24 йиллигига бағишланган тантанали маросимдаги маъруза. 2016 йил 7 декабрь. — Т.: "Ўзбекистон", 2016. — 48 б.

8. Мирзиёев Ш.М. Буюк келажакимизни мард ва олижаноб халқимиз билан бирга қурамыз. — Т.: "Ўзбекистон", 2017. — 488 б.

9. 2017 йил — шиддатли ислохотлар йили. — Т.: "Адолат", 2018. — 96 б.

10. <http://uzlidep.uz/uzc/news/demokratik-islokhotlarni-izchil-davom-ettirish-halkimiz-uchuntinch-va-osoyishta-munosib-khayot>

11. Мавлонов Ж.Ё. Фуқаролик жамиятига оид замонавий концептуал дискурснинг асосий йўналишлари (ижтимоий-фалсафий таҳлил). Автореферат. 2017.

12. Anheier H. K. (англ.) русск. Civil society: Measurement, Evaluation, Policy, London, 2004.

Ўзбекистонда ёшлар муаммоларини ўрганишда тизимли ёндашув

Камолиддин Кушбаков,
Ёшлар муаммоларини ўрганиш ва истиқболли кадрларни тайёрлаш институти тадқиқотчиси

Аннотация: ушбу мақолада ёшлар муаммолари, амалга оширилиши зарур бўлган чоралар, уларнинг ечимлари бўйича таклифлар ҳамда таклиф ва тавсияларнинг жорий этилишидан кутиладиган натижалар таҳлил қилинган. Шу борада Ўзбекистон Республикаси Президенти томонидан олиб борилаётган сиёсатнинг мазмун-моҳияти тўғрисида сўз юритилган.

Калит сўзлар: ёшлар муаммолари, бандлик, норматив-ҳуқуқий ҳужжатлар, фуқаро, лойиҳа, грант, инновацион технологиялар, спорт, бюджет, мутахассислик, соҳа, халқаро рейтинг.

Системный подход к изучению проблем молодежи в Узбекистане

Камолиддин Кушбаков,
исследователь Института изучения проблем молодежи и подготовки перспективных кадров

Аннотация: в статье анализируются основные проблемы современной молодежи, меры по их решению и ожидаемые результаты. Обсуждались содержание и сущность проводимой Президентом Республики Узбекистан политики и основные задачи Молодежного агентства Узбекистана в изучении проблем молодежи.

Ключевые слова: проблемы молодежи, трудоустройство, правовые документы, гражданство, проект, грант, инновационные технологии, спорт, бюджет, специализация, отрасль, международный рейтинг.

A systematic approach to the study of youth issues in Uzbekistan

Kamoliddin Kushbakov,
researcher at the Institute for the Study of Youth Problems and Training of Prospective Personnel

Abstract: this article analyzes the main problems of today's youth, measures to solve them and the expected results. The essence of the policy pursued by the President of the Republic of Uzbekistan and the main tasks of the Youth Agency of Uzbekistan in the study of youth issues were discussed.

Keywords: youth issues, employment, regulations, citizenship, project, grant, innovative technologies, sports, budget, specialization, industry, international rating.

**Замонавий социология сифатий тадқиқотларининг долзарб муаммолари/
Актуальные проблемы современных качественных социологических исследований /
Actual problems of modern qualitative sociological research**

Мансур БЕКМУРОДОВ,
*социология фанлари доктори, профессор,
Ўзбекистон Республикаси Президенти
ҳузуридаги Давлат бошқаруви академияси
кафедра мудири,*

Мавлюда ҒАФҒОРОВА,
*PhD (социология фанлари бўйича),
Ўзбекистон Республикаси Президенти
ҳузуридаги Давлат бошқаруви академияси
докторанти*

**ХОТИН-ҚИЗЛАРДА "МАРГИНАЛЛИК" ФЕНОМЕНИНИНГ
ЮЗАГА КЕЛИШИ ВА УНИНГ СОЦИАЛ ОҚИБАТЛАРИ**

Хозирги замон Ўзбекистон ижтимоий жараёнларини ўрганишда "маргиналлик" муҳим ижтимоий ҳодиса ҳисобланади. "Маргиналлик", "маргиналлашув" тушунчалари дунё фуқаролиги, ассимиляциялашув, миллий ўзликдан бегоналашув ҳолатлари билан бевосита боғлиқдир. Бу ҳол "маргиналлик" тушунчасининг ҳозирги жадал ўзгаришлар ва ислохотлар жараёнидаги ўрни ва аҳамиятини оширади.

Маргиналлик ҳодисаси миллат тақдирида фавқулодда муҳим муаммо эканлиги ва Ўзбекистоннинг бугунги кунини ва эртаси, жамиятимизнинг барқарор ривожланишига ҳам жиддий таъсир кўрсатишини инобатга олиб, уни махсус тадқиқ этишни лозим топдик. Президент Шавкат Мирзиёевнинг "Ижтимоий барқарорликни таъминлаш, муқаддас динимизни асраш — давр талаби" мавзусидаги анжуманда сўзлаган "Ватанимиз тақдири ва келажаги йўлида ҳамжиҳат бўлиб, қатъият билан ҳаракат қилайлик" номли нутқида миллий ўзлигимизни сақлаш, муқаддас динимиз, эътиқодимиз, маданиятимиз, соғлом муҳитни асраш зарурлигини алоҳида таъкидлаб, айнан шу масалалар бизнинг бугунги ва эртанги кунимизни, фарзандларимиз, набираларимиз тақдири ва келажагини, бир сўз билан айтганда, ҳаёт-мамотимизни ҳал қилиши ҳеч кимга сир эмаслиги қайд этилди.

Бугунги глобаллашув шароитида шахсининг онги ва маънавиятига турли ташқи омилларнинг таъсири сабаб, аксарият ҳолларда, унинг ўз маданияти, урф-одати ва қадриятларидан бегоналашуви кузатилади.

Респондентларга "маргиналлик" тушунчаси юзасидан берилган саволга уларнинг 19,9 %и "Жамиятда ўзини маданиятли деб ҳисоблайдиган киши", 18 %и "Ҳеч қерда ўз ўрнини топа олмайдиган киши", 13,8 %и "Жамиятдан маданий-маънавий бегоналашган фуқаро", 9,9 %и "Маҳаллий жамоалар қабул қилмайдиган киши", 9 %и "Рус тилини мукамал биладиган киши", 8,3 %и "Ўз миллий тилини билмайдиган киши", 8,3 %и "Ўз оиласига садоқати барқарор бўлмаган инсонлар", 3,5 %и "Миллий урф-одатларга садоқати йўқлар", 3,2 %и "Шаҳарда яшайдиган киши" деган таърифларни келтиришган [1].

Замонавий жамиятда барча инсонлар, хусусан, хотин-қизларнинг социомаданий қиёфасидаги ўзгаришлар уларнинг бугунги кундан розилик ва эртанги кунга бўлган ишончини белгилаб беради. Хотин-қизларнинг тафаккур тарзидаги ўзгаришлар уларда янгича ментал хусусиятларнинг шаклланишига йўл очади. Айни вақтда, собиқ иттифоқ мафкураси руҳида шаклланган айрим ёши катта авлод вакиллари ҳамда уларнинг ижтимоий таъсири остида бўлган алоҳида ижтимоий қатлам сифатида шаклла-

наётган айрим ёшлар вакилларида маргинал ёндашув кўзга ташланади.

Умрининг 30-40 йилини совет тузумида яшаб ўтказган одамларнинг онгидаги ёндашув ва қарашлар истиқлол йилларида юз берган ислохотлар таъсири остида муайян ўзгаришларга юз тутди. Уларнинг сиёсий, социомаданий, маънавий қиёфаларида янги тузум қадриятлари шакллана бошлади.

Мазкур масала юзасидан олиб борилган тадқиқотлар натижаларига кўра, хотин-қизларнинг социомаданий қиёфасига таъсир этиб, уларнинг маргиналлашувига олиб келувчи омиллар иерархияси, респондентларнинг жавобларига кўра, қуйидагича кўринишга эга бўлди: тарбия тизими омили — 36 %; таълим тизими омили — 22 %; коммуникатив тизим ҳамда мажбурий миграция омили — 12 %; тарғибот тизими, реклама ва ОАВ омили — 10 % ҳамда меҳнат миграцияси омили — 8 %ни ташкил қилди.

Тадқиқот натижаларидан келиб чиқиб айтиш мумкинки, бугунги кунда хотин-қизларнинг меҳнат миграцияси ҳам уларнинг маълум даражада маргиналлашувига таъсир этувчи омиллар қаторига кирганлигини кўришимиз мумкин. Изланишлар натижасидан маълум бўлишича, эркаклар хотин-қизларга қараганда Россия ва Қозғистонда аҳолининг меҳнат миграциясига жалб этилиш кўрсаткичи $\frac{1}{4}$ ни ташкил этади. Шу нисбат БАА, Таиланд, Туркия ва Жанубий Кореяда тамоман тескари ҳолат, яъни аёллар эркакларга қараганда 3 баробар кўп. Ўзбекистон фуқаролари кўпроқ мазкур мамлакатларга бориши аниқланган.

Мамлакатимизнинг бир неча вилоятларида ўтказилган социологик сўров натижалари аёллар миграцияси кучайишининг объектив ва субъектив сабабларини аниқлаб берди. Хусусан, Қашқадарё вилоятининг бир қатор қишлоқларидан меҳнат даромадига эга бўлиш учун хорижга борилишининг сабаблари ўрганилди. Ўрганилган маҳаллалар аҳолисининг фикрига кўра, қишлоқларда эркаклар сонининг сезиларли даражада камайиши аёллар ўртасида ҳам миграция кайфиятининг кучайишига сабаб бўлди. Бундай кайфият қишлоқларда 18 ёшдан катта бўлмаган ёшлар ва хотин-қизларда, айниқса, яққол кўринади. Маҳаллий аҳоли вакиллариининг фикрига кўра,

кичик ўғирликнинг кенг ёйилиши хотин-қизларнинг яширин криминогенлиги ўсиб бораётганини кўрсатмоқда. Тадқиқот натижаларига кўра, эрлари чет элда ишлаётган хотин-қизлар орасида ахлоқ қоидаларига риоя қилиш даражаси пасаймоқда. Респондентларнинг фикрига кўра, (сўралганларнинг 42 фоизи шундай деб ҳисоблашади) чет элдаги эркаклар "иккинчи" оила қуришади ва ўша жойдаги хотин-қизлар билан оғзаки никоҳ маросимидан ўтиб, уларни "иккинчи" хотинга айлантиришади. Оилада ота-она тарбияси бўлмаса, айниқса, ота тарбиясининг йўқлиги фарзандларнинг таълим даражасига ўз таъсирини кўрсатади, ҳамма маънавий-маърифий юк мактабга тушиб қолади [2].

Буларнинг барчаси оила ва никоҳ институти ҳақидаги тасаввур барқарорлигининг бузилишига олиб келади. Мисол учун, бугунги кунда мигрантлар орасида сохта никоҳ тузиш ҳоллари кенг тарқалган. Натижада, меҳнат миграцияси мигрантларнинг муайян қисмида оилавий ажримларнинг кўпайишига олиб келади.

Таъкидлаш жоизки, цивилизацион жараёнлар инсоннинг инсондек яшаши, ишлаши учун турли қулайликлар яратмоқда. Цивилизация жараёнлари хотин-қизлар социомаданий қиёфасига, айниқса, унда мустақил ҳаракатланиш, эркин қарор қабул қилиш хусусиятлари шаклланиши жараёнига кучли таъсир кўрсатмоқда.

Ўтказилган социологик тадқиқот натижалари ҳозирги замон аёлининг социомаданий қиёфасида мақсадлилиқ, прагматизм, ўз келажагини яратиш, ғайрат, ўз интеллектуал салоҳиятини юксалтиришга бўлган қатъиятлилиқ, интилувчанлик фазилатлари янада шаклланиб бораётганлигини кўрсатди.

Таҳлил натижаларидан маълум бўлдики, респондентларнинг 51,78 %и ёш хотин-қизлар ўз келажагини яратишга нисбатан ўзларини қатъиятли муносабатда деб ҳисоблашади, 8,09 % иштирокчилар эса келажакни яратишда ўзининг асосий куч эканлигига ишонишмайди.

Ёшларнинг ўз келажагини яратишга нисбатан, аввало, ўзлари сабабчи бўлиш-

лари, ёшликда мукаммал билим олиш ва касб сирларини ўрганиш эртанги фаровон келажакнинг асоси бўлишини тушунтириш ота-оналар, маҳалла-қўй ва таълим муассасаларининг асосий вазифасидир.

Респондентларнинг 35,6 %и фикрича, бугунги ёш қизлар интернетга боғланишдан кўпроқ қониқиш ҳосил қилади. Шунингдек, сўровнома қатнашчиларининг 26 %и — спорт, 14,3 %и — бадий адабиёт, 6,9 %и — пул топиш, 5,4 %и — мода, 5 %и — илмий адабиёт, 3,7 % — кино санъати, 2,8 %и — диний эътиқодни кучайтиришдан қониқиш ҳосил қилишларини таъкидлашган.

Кўришиб турибдики, интернет тармоғи, хусусан, ижтимоий тармоқлар аксарият ёшларимизнинг ҳаётидан муқим жой олган. Интернетнинг афзалликларини эътироф этиш билан бирга, унинг салбий жиҳатларини ҳам унутмаслик зарур. Хусусан, аксарият йигит-қизларда интернет тармоғидан фойдаланиш маданиятининг етарли даражада шаклланмагани, уларнинг улкан ахборот майдонидаги маълумотларга эргashiшга мойиллиги юқорилиги ҳам бу борада кўплаб муаммоларга сабаб бўлмоқда.

Бу каби ҳолатларнинг олдини олишда таълим муассасаларида, айниқса, умумий ўрта таълим мактабларида таҳсил олаётган ёшлар учун дарсларда мунтазам иштирок этиш, ахборот хавфсизлиги, интернетдан фойдаланиш маданияти, ижтимоий тармоқларнинг салбий тарафлари хусусида тушунтириш ишларини кучайтириш мақсадга мувофиқ [1].

Интернет тармоғи инсонни ўзига кучли боғлаш хусусиятига эга, уни анъанавий мулоқотдан узоқлаштиради ҳамда муайян даражадаги фаол ижтимоий ҳаётдан четда қолиб, маргиналлашувига сабаб бўлади.

Жамият бир бутун жонли организм бўлгани учун айрим катта ва ўрта ёшлилар онгидаги маргиналлик маълум даражада ёш йигит-қизлар тафаккурига таъсир этиши мумкин. Бундай таъсир объектив ва субъектив тарзда кечади. Натижада, ўтган давр ижтимоий-сиёсий муҳитида шаклланган авлоднинг айримлари билан янги авлод дунёқарашида зиддият ва тушунмовчиликлар келиб чиқиши мумкин [3]. Ўзаро тушунмаслик оқибатида ёш йигит-қизлар

билан катта ёшдагилар ўртасида маънавий узилиш ҳолатлари кузатилади, бу жараёнда айрим ёшлар жамиятдан бегоналашади, мазахизм ва садизм, индивидуализм сингари майлларга оғиб кетишига олиб келади. Кекса авлод вакиллариининг ёшлар маънавияти, онги ва тафаккурини етарлича инобатга олмагани сабабли тўқнашув вужудга келади.

Бундай ҳолатлар рўй бермаслиги учун ворисийликни таъминлаш, оилавий қадриятларни мустаҳкамлаш, аجدодларимизнинг маънавий меросини ёш йигит-қизларимизга етказиш ва унга амал қилиш усул-воситаларини ўргатиш керак бўлади. Тадқиқот натижалари охириги 4 йиллик эмпирик асосидаги кузатувлар катта ва ёш авлод орасида жамият томонидан қабул қилинмайдиган, анъанавий турмуш тарзидан маънавий бегоналашган, ўз она тилини мукаммал билмайдиган, ўз миллий адабиёти ва санъатини ёқтирмайдиган шахслар вужудга келгани, бир сўз билан айтганда, маргиналликнинг пайдо бўлганидан гувоҳлик бермоқда.

Бугун мамлакатимизда кечаётган турли ислохотлар, ўзгаришлар жараёнида она тилимизнинг нуфузини янада мустаҳкамлаш, ёшларга хорижий тилларни ўрганишнинг афзалликларини уқтириш билан бир қаторда, уларни она тилига ҳурмат руҳида тарбиялаш ҳар қачонгидан муҳим аҳамият касб этмоқда.

Ёшлар ўз она тилини мукаммал билса, ҳурмат қилса миллий адабиётимиз ва миллий санъатимизни яхши тушуниш имконига эга бўлишади. Шахс тарбияси, маънавиятини миллий адабиёт ва санъатга эгалликдан айро ҳолда тасаввур этиш қийиндир. Шу нуқтаи назардан, ёшлар маънавиятини юксалтиришда юқоридаги жиҳатларни уйғунлаштириш тақозо этилади.

Таҳлиллар шуни кўрсатмоқдаки, 65,2% респондент фарзандлари миллий санъатимиз ва адабиётимиздан катталар каби завқланишини билдирган. Шунингдек, 23,5 %и қисман завқланишини, 3,9 %и завқланмаслигини, 7,2 %и савол моҳиятини билмаслигини таъкидлаган.

Тадқиқот натижаларига кўра, сўнгги 15-20 йил мобайнида айрим ёшларнинг мил-

лий адабиёт ва санъатимизга нисбатан қизиқиши пасайиб кетган. Миллий адабиётнинг ёшлар тарбиясидаги улкан таъсирини инобатга олган ҳолда мактабларда ушбу фанни ўқитишни янада такомиллаштириш, бу борада янги таълим ва тарбия методларини қўллаш мақсадга мувофиқ.

Ёшларнинг миллий адабиёт ва санъатдан узоқлашиши ёки уларга нисбатан қизиқишнинг пасайиб кетиши турли омиллар билан боғлиқ. Шулардан бири чет тилларини ўрганиш ёки ўзлаштириш, дейиш мумкин.

41 % респондент фарзандлари чет тилларини ўзлаштириб бошқалар билан эркин мулоқотга кириша олиши, 19,6 %и фақат ўзбек тили орқали кенг ва чуқур билимларга эга бўлиш қийинлиги, 19,6 %и келажакда юқори лавозимларда ишлаши, 16,7 %и келажакда моддий эҳтиёжларини қондиришини, фақатгина 2,99 %игина маданиятли шахс бўлиши учун зарурлигини таъкидлашган.

Юқоридаги сабаблардан кўриниб турибдики, ота-оналар фарзандининг миллий маънавий тамойиллар заруриятини англамасдан, фақат келгусидаги мавқеи ва моддий таъминоти сабаб чет тилларини ўргатишга ҳаракат қилишмоқда. Бу борада, албатта, ота-оналар ўртасида тушунтириш ишлари олиб бориш, ОАВ она тилини ўрганиш миллат келажак билан боғлиқ масала эканини тушунтириши, тарғибот қилиши муҳимдир.

Ёш йигит-қизларнинг маргиналлик кайфиятига тушиб қолмаслиги учун оила муҳити, катталар ибрати, миллий ахлоқу одоби ва дунёқараши давр тақозосига мос равишда ривожланган бўлиши даркор. Ёшларнинг тафаккури, асосан, оила ва мактабда шаклланади. Агар ҳар бир ўзбекистонлик фуқаро, оила ва мактаб бу вазифага бефарқ бўлса, айрим ёшларда маргиналлик кайфиятлари янада кучайиши эҳтимолдан холи эмас.

Маргиналлик шахсда жамиятда эълон қилинган қонун-қоида, меъёрлар, анъаналардан узоқлашишга олиб келади. Хуллас, ёшларнинг ижтимоий-маънавий фаоллиги, тафаккурдаги миллий маънавий қад-

риятлар, жамият ҳаётидаги ўзгаришлар, социомаданий хусусиятлар маргиналлашмаган шахснинг шаклланишига хизмат қилувчи омиллардир.

Катта авлоднинг маънавий қадриятларга таяниши суствлиги, янги ижтимоий муносабатларга мослаша олмаслиги, миллий маданиятни чуқур ўзлаштиришга нисбатан лоқайдлиги ёш авлод маънавий эҳтиёжларининг ижтимоий мақсадлар йўлида шаклланишига салбий таъсир кўрсатади, табиий равишда қондира олмайди.

"Ўз она тилини билмаслик келгусида фарзандларингиз тақдирига салбий таъсир кўрсатишини биласизми?" деган саволга қуйидагича жавоблар олинди: "Ўзбек тилини билмаслик зиён келтирмайди" — 48 %, "Зиён келтиради" — 7 %, "Бу ҳақда ўйлаб кўрмаганман" — 25 %, "Билмайман" — 12 %. Жавоблар шуни кўрсатадики, аксарият респондентлар фарзандларининг ўз она тилини билмасдан улғайишлари келажакда қандай салбий оқибатларга олиб келишини билмайдилар.

Таҳлиллар кўрсатмоқдаки, респондентларнинг ярмидан кўпроғи (53,8%) ўзини Ўзбекистон фуқароси, миллат, жамиятнинг ажралмас бўлаги эканини ҳис қилишини билдирган. Шунингдек, 15,6 %и — "ўзбек халқи фарзандиман", 13 %и "ўз тилим ва маданиятимга мансуб шахсман", 13 %и — "Ислом динига эътиқод қилиши"ни, 3,5 %и — "ўзини дунё фуқароси деб билиши"ни маълум қилган. Сўровнома иштирокчиларининг нисбатан камроқ қисми янги Ўзбекистоннинг ривожланишига ҳисса қўшишини ва миллий урф-одатларга риоя этишини (0,4 %), ўз миллатининг вакили (0,2 %) ҳамда ушбу саволга жавоб беришга қийналишини ҳам таъкидлаган.

Бу ҳолат ватандошларимизда Ўзбекистон фуқароси сифатидаги мақом тарбиясини кучайтириш заруратини кўрсатади. АҚШ, Россия ва бошқа қатор мамлакатларда ўтказилган тадқиқотларда "Ўз мамлакати фуқароси" эканини англаш кўрсаткичи 80-90 фоизни ташкил этади.

Маълумки, мамлакат ижтимоий барқарорлигида умуминсоний қадриятлар, хусусан, миллатлараро тотувлик ва бағрикенглик ғояларининг улугъланиши муҳим аҳамият касб этади. Ўзбекистон ҳудудида

яшаб келаётган турли миллатларнинг тили, урф-одат ва анъаналари сақланиши, авлоддан-авлодга етказилиши учун мамлакатимизда барча шароитлар яратилган. Жумладан, 1992 йил 13 январда Марказий Осиёда биринчилардан бўлиб, Ўзбекистонда Республика байналмилал маданият маркази тузилиб, бугунги кунда республика бўйлаб 137 та байналмилал маданият маркази фаолият юритиб келмоқда. Бироқ респондентларнинг қарийб ярми (48,26 %) миллат ажратмаслигини, бундан ташқари, 25,8 %и бошқа миллат вакиллари билан ҳамкорлик ва ўзаро ишонч асосида яшашини, 24,7 % респондент ўзи учун, асосан, ўз халқининг вакилларига ишонч билдириб яшашини, 4,9 %и бу борада бошқа миллат вакилларига эҳтиёткорлик билан ёндашишини қайд этган. Ўтказилган тадқиқот натижалари аҳолининг муайян қисмида сиёсий жараёнларга бефарқлик ва маълум даражадаги маргиналлик мавжудлигини ҳам кўрсатди.

Маргиналлик ҳодисаси жамият аъзоларининг икки хил дунёқарашга эга бўлган, ўзаро фарқланувчи маънавий, ахлоқий, сиёсий, ижтимоий, психологик ҳолатларини англатади. Маргиналлашув жараёни, бир томондан, меҳнат миграцияси, тақдир тақозоси билан хорижий мамлакатларга чиқиб кетган, уларнинг диний, миллий-этник, маданий турмуш тарзини даставвал мажбур бўлгани учун ўзлаштирган ва бошқа миллат тилини қабул қилган ва бора-бора ўз она тилида сўзлашишни хоҳламай қўйган аҳоли вакиллари ўз ичига қамрайди. Иккинчи томондан эса, Ўзбекистонда муқим яшаб турган ҳолда ўз тили, санъати, адабиёти, маданияти, урф-одатларидан узоқлашган макон ва замон мантиғига мос келмайдиган бошқа қадрият ҳамда урф-одатларни, айниқса, Ғарб мамлакатларида кенг тарқалган индивидуализм, эгоизм, "оммавий маданият" билан боғлиқ, маънавий жиҳатдан умуминсоний ва миллий қадриятларга зид муносабатларни ўзлаштириши билан боғлиқ тенденцияларни ўз ичига олади [4, 92-96].

Америкалик сиёсатшунос Патрик Бьюкененнинг "Ғарбнинг ҳалокати" [5] номи китобида Ғарб мамлакатларида маргиналликни юзага келтирган сабаблардан

бири: жамият маънавиятидаги инқирозлар, жумладан, оила ва никоҳ, туғилиш ва аҳолининг табиий ўсиши борасидаги инқирозлар тилга олинади. Унинг фикрича, саноати ва юқори технологиялари ривож топган жамиятда одамларнинг бирдан бойиб кетиши, тўкин ҳаётга эришишга бўлган эгоистик интилиши уларнинг асл қадриятларга, жумладан, оила ва никоҳга, ёшлар тарбиясига бўлган муносабатларида кескин маънавий инқирозини келтириб чиқарди. Бу ҳолатни у гедонизм илллати билан боғлайди ва унинг оқибати жамиятда қатор ижтимоий муаммоларни келтириб чиқараётганини эътироф этади. Муаллифни хавотирга солган нарсаси шуки, бундай онг ва ҳаётий хулосалар Европа халқларининг энг зарур ва муҳим қадриятларига путур етказиши хавфидир. Шу боисдан ҳам биз тадқиқотимизда маргиналликнинг Ўзбекистон муҳитида қандай салбий оқибатларни келтириб чиқаришини ўрганишга интилдик.

Респондентлар томонидан кишини гедонизм, "оммавий маданият", енгилтабиатлилик иллатларидан қайтара оладиган асосий омил сифатида оғирнинг устидан, енгилнинг остидан ўтиш хислати (33,7 %)га аҳамият қаратилган. Шунингдек, ўзини ўзи баҳолаш туйғусининг юқорилиги (29,5 %), шахвоний ҳирсга берилишга мойиллик (11,8%), яхши нарсаларни ўзлаштириб олиш хислати (9,7 %), эгоизм (6,11), оилавий тарбияда ота-онанинг салбий ибрат бўлиши (4,64 %), миллий ахлоқ қоидаларидан узоқлашганлик (4 %) каби омиллар ҳам "оммавий маданият" ва унинг унсурларидан ҳимоя қилиш воситалари сифатида кўрсатилган.

Кўриниб турибдики, бу борада оилавий тарбиянинг ўрни алоҳида. Шундай экан, ёши улуг нуронийлар, оқсоқоллар ва отинойиларнинг оилаларда соғлом муҳитни қарор топтириш, фарзандга тўғри тарбия бериш масалаларидаги фаоллигини ошириш мақсадга мувофиқ. Табиийки, бу турли жамиятларда мавжуд қадрият, анъана ва менталитетдан келиб чиқиб, ўзига хос тарзда кечади. Бу соҳа тадқиқотчиларининг фикр-мулоҳазаларига кўра, янги авлодни ижтимоий ҳаётга жалб этиш жараёни икки хил кўринишда намоён бўлади. Биринчиси, авлодлар ўртасидаги муно-

сабатларни, иккинчиси, ёш қизларда миллий асослардаги ижтимоийлашувни кучайтиради. Табиийки, биринчиси, яъни авлодлараро муносабатлар авлодлар ўртасидаги ворисликни таъминлашга ўз ҳиссасини қўшса, иккинчиси, ижтимоий тараққиётни янгилаш учун ўз тақдирига масъулият билан ёндашув ва ижодкорликни ифода этади. Ижтимоийлашувда "жамият талаби ва хотин-қизлар эҳтиёжлари" муносабатида жамоа талаблари устуворлиги намоён бўлса, ворисийликда хотин-қизлар эҳтиёжлари ва жамият талаблари нисбатида жамоа қоида ва талабларидан кўра, эҳтиёжини устун қўйиш кўзга ташланади. Шу сабабли хотин-қизлар муаммосини ўрганаётганда социологлар унга нисбатан муайян демографик табақа нигоҳи билан қарамасдан, балки социал муаммо сифатида қараши ҳам хотин-қизларнинг социомаданий қиёфасини ўзгартиришга асос бўлиши мумкин. Бу масалада қиёсий таҳлиллар инсон ресурслари, инсон капиталининг ошиб бориши ўзига хос этномаданий хусусиятларнинг ўзгаришига олиб келишини кўрсатди.

Маргиналлик категорияси генетик жиҳатдан ўзи мансуб бўлган, аммо шу генетик дастурдан узоқлашиб, этномаданий муносабатларга кириша олмайдиган, ўзи туғилиб ўсган жамиятда ўзининг ўрнини топа олмайдиган, ижтимоий, сиёсий, маданий муҳитдан бегоналашган, ўз миллий санъати ва адабиётини ёқтирмайдиган, аммо бошқа миллий маданий муҳитда ўзини маданиятли деб ҳисоблайдиган хотин-қизларнинг турмуш тарзидаги ўзгаришлар трансформацияси негизида асосланди [1].

Маргиналлик жамиятнинг ўзига хос маданий "касали", "оғриқли нуқтаси" бўлиб, уни доимо кузатиб ва назорат қилиб бориш талаб этилади. Бу тоифа вакиллари мавжуд ижтимоий нормалардан "оғиш"га мойил турли кўринишдаги ижтимоий гуруҳларга қўшилишга интиладилар. Маргиналлик XX аср бошларида немис социолог Георг Зиммель [6] томонидан социологик илмга киритилган бўлиб, "бегоналашув" тушунчаси билан уйғун тарзда изоҳланган. Георг Зиммель "бегона", "келгинди" тушунчаларини муайян бир ижтимоий гуруҳга яқин ва ундан чиқариб юборилган ёки ўзи чиқиб кетган киши, деб тушун-

тирган. Шундай ёндашувга асосланиб, Георг Зиммелнинг америкалик издоши, социолог Роберт Парк "маргинал одам" [7] тушунчасини қўллайди. Роберт Парк, Зиммелдан фарқли ўлароқ, "бегона"нинг ижтимоий келиб чиқиши, унинг пайдо бўлишидаги ижтимоий муҳит, турли гуруҳлар, маданиятлар, жамоалар ўртасидаги зиддиятлар оқибатида пайдо бўлиши жиҳатларини ўрганган. Яна бир америкалик социолог — Альфред Шюц "маргиналлик" тушунчасини янада тўлдириб, узоқ вақт ўз уйдан кетган ва бегона одам бўлиб уйига қайтган "аслида эса, ўзимизники" тушунчасини қўллайди [8].

Илмий адабиётларда Ўзбекистонда "маргиналлик" феноменининг юзага келиши ва унинг социал оқибатлари масаласи махсус ўрганилмаган.

"Ямон била яхши орасида кўп фарқдур, Икки кеманинг учин тутқон фарқдур" [9].

Алишер Навоийнинг фикрича, атроф муҳитнинг ўзгариши учун инсон мос равишда ички дунёсини ва маънавий-эстетик, социологик қарашларини ўзгартириши лозим. Инсоннинг ички дунёси ва фикри, аввало, сўзда ифодаланади, иймон-этиқоди айтган сўзида ва қилган ишида акс этади. Сўздаги маъно-мазмун шахснинг ақл-фаросат даражасини белгилайди. Бу фикр-мулоҳазалардан қуйидаги хулосаларни чиқариш мумкин.

Мамлакатимизда олиб борилаётган ислохотлар жараёнида аёлларнинг ҳуқуқий, ижтимоий, маданий манфаатларини муҳофаза қилиш, уларнинг фаолиятига халақит бераётган тўсиқларни бартараф этиш, "ижтимоий, сиёсий ва маънавий бегоналашув"нинг олдини олиш даркор.

Маргиналлик анъанавий мафкуравий чегаралар ва маънавий талабларнинг замондаги ўзгарувчанликка мос келмаслиги ёки жамиятда қабул қилинмайдиган, ўз миллий тили ва турмуш тарзи хусусиятларини яхши билмайдиган шахслар сифатида талқин қилинади. Ўтказилган тадқиқот натижалари асосида маргиналликнинг қуйидаги мезонлари ишлаб чиқилди:

- ўз миллий адабиёти ва санъатини ёқтирмайдиган шахс;

- жамоада юз берувчи муҳокамаларга қабул қилинмайдиган одам;
- маҳаллий жамоада ўз ўрнини топа олмайдиган киши;
- ўз оиласига кам эътиборли ва оила аъзолари ҳам уни бегоналаштирувчи шахс;
- миллий ва анъанавий кийиниш маданиятидан узоқлашган шахс;
- ўзини маданиятли дейдиган, аммо жамият уни ўз маданиятидан бошқа маданиятга мансуб деб ҳисоблайдиган шахс;
- шаҳар шароитидан бошқа ҳолатларни қабул қилмайдиган шахс;
- жамиятдан маданий-маънавий бегоналашган шахс;
- ўз миллий тилини билмайдиган шахслар.

Таъкидлаш жоизки, юқорида қайд этилган мезонлар ижтимоий-сиёсий, инсонпарварлик руҳи билан йўғрилган бўлса-да, ҳар бир давр ўзининг янгилиниш жараёнида аҳоли таркибида муайян қўламдаги "маргинал инсон" типларини яратади. Турмуш тарзи стереотипларида ижтимоий ва иқтисодий фаолликдан четда қолган, ўз ижтимоий ўрни ва социал қиёфасидаги ўзгаришларни йўқотган шахс маргинал саналади. Биз "маргиналлик" феноменини аниқлашда, хусусан, хотин-қизларнинг маргиналлашувида аёлларнинг социал антропологияси хусусиятларига таяниш зарур, деб ҳисоблаймиз.

Бунда қуйидагиларга эътибор бериш муҳим:

- ҳар қандай шахс гуруҳ ва жамият ҳаётида турли хил қадриятларни ўзида мужассам этади ва ўз социал қиёфасини ижтимоийлаштиришда ана шу қадриятларни намоён этади;

- маргиналлик ҳодисаси ахлоқий, диний, сиёсий ва социомаданий хусусиятларга кўра тавсифланишини эътиборга олиш.

Маргиналлик ҳолатидан чиқариб, жамиятга фаол интеграциялаш учун уни қуйидаги таъсир босқичларидан ўтказиш талаб этилади: маргинал шахслар турмуш тарзи ва фаолиятига аффелятив ёндашувни сингдириш. Аффелятив ёндашув хулқ-атвор турлари орасида ижтимоий ҳамжиҳатликка эришишнинг энг мақбули саналади;

- жамият қоидалари, урф-одатларига бўйсунуш (қабул қилинган мақсад ва воқиталарни қабул қилиш);

- инновацион (жамиятнинг ривожланиш стратегиясига дахлдор бўлиш);
- муҳаббат, меҳр (жамият қоидалари, ўзбек тили, урф-одат ва анъаналарга меҳрли ёндашувни қабул қилиш);
- садоқат (миллий санъат ва адабиётни эъзозлаш);
- фидойилик (миллий маънавий юксалиш жараёнида фаол иштирок этиш).

Шу боисдан ҳам айнан аффелятив ёндашув юқоридаги беш тамойил талаблари доирасида "миллий ҳурмат" негизидаги этномаданий бирлашувни юзага келтиради.

Манба ва адабиётлар

1. Мазкур сўровномада тасодифий-эҳтимолий танлаш усули қўлланилди, танлашда ҳудуд, жинс, маълумотлилиқ, ҳаётий тажрибага эгалик ва ёш кўрсаткичлари мезон сифатида олинди. Сўровнома "Жамиятда дунёқараш ва маънавий ўзгаришлар ҳолати"ни ўрганиш мақсадида 2019 йил сентябрь-декабрь ойларида ўтказилиб, унга Тошкент, Самарқанд, Фарғона ва Нукус шаҳарларидаги 350 нафар эксперт фикри асос қилиб олинди.

2. Мазкур тадқиқот Қашқадарё вилоятининг Яккабоғ туманида кузатув методи орқали 2019 йил 16-18 октябрь кунлари ўтказилди.

3. Тадқиқот натижалари ёшларни ҳаётда ўз ўрнини белгилаш борасидаги сабъ-ҳаракатлари, ҳаётий мўлжаллари хусусидаги маълумотлар билан қиёсланди.

4. Бекмуродов М. Замонавий бошқарув социологияси. —Т.: Ёшлар нашриёт уйи, 2020. — 436 б.

5. Патрик Дж. Бьюкенен. Смерть Запада. — АҚШ: "АСТ". 2003. — Р. 16.

6. Дусенко С. Структура и функция социального пространства туризма (социологический анализ) // Человек. Цивилизация. Общество / Общ. ред., сост.и предисл. А.Ю.Согомонов. Пер. с англ. — Москва: Политиздат, 1992. — С.543.

7. Парк Р.Э. Культурный конфликт и маргинальный человек // Социальные и гуманитарные науки. Сер. 11. Социология. 1997. №2. — С.172 -175.

8. Хохлова М.А. Мигрант как наивный этнограф: опыт освоения нового культурного пространства города // Журнал соци-

ологии и социальной антропологии. 2007. №1. — С. 170.

9. Алишер Навоий. Мукаммал асарлар тўплами. 14-том. — Т.: "Фан", 1998. — 122 б.

**Хотин-қизларда "маргиналик"
феноменининг юзага келиши ва унинг
социал оқибатлари**

Мансур Бекмуродов,
социология фанлари доктори, профессор,
Ўзбекистон Республикаси Президентининг
хузуридаги Давлат бошқаруви академияси
кафедра мудири,

Мавлюда Гаффорова,
PhD (социология фанлари бўйича),
Ўзбекистон Республикаси Президентининг
хузуридаги Давлат бошқаруви академияси
докторанти

Аннотация: мақолада "маргиналик" феномени ҳозирги замон Ўзбекистон ижтимоий жараёнларини ўрганишда муҳим ижтимоий ҳолат эканлиги ҳамда унинг социал оқибатлари, ўтказилган тадқиқотлар натижалари асосида маргиналиكنинг мезонлари ишлаб чиқилган ва ушбу мезонларнинг замонавий хотин-қизларнинг социомаданий қиёфасидаги ўзгаришлари қонуниятларининг социологик жиҳатларига эътибор қаратилган.

Калит сўзлар: маргиналик, социомаданий қиёфа, хотин-қизлар, феномен, ўзгаришлар қонуниятлари, миллий маргинал шахс, аффелятив ёндашув, мезонлар.

**Возникновение феномена
"маргинальности" у женщин и его
социальные последствия**

Мансур Бекмуродов,
доктор социологических наук, профессор,
заведующий кафедрой Академии государственного управления при Президенте
Республики Узбекистан,

Мавлюда Гаффорова,
PhD (по социологическим
наукам), докторант Академии
государственного управления при
Президенте Республики Узбекистан

Аннотация: в статье освещено важное значение в изучении социальных процессов современного Узбекистана феномена "маргинальности", а также разработаны критерии маргинальности на основе результатов проведенных исследований. Обращено внимание на социологические стороны закономерности изменений в социокультурном облике современных женщин этих критериев.

Ключевые слова: маргинальность, социокультурный облик, женщины, феномен, закономерности изменений, национальная маргинальная личность, аффелятивный подход, критерии.

**The emergence of the "marginality"
phenomenon in women and its social
consequences**

Mansur Bekmurodov,
Professor, Doctor of Sociological Sciences,
Academy of Public Administration under the
President of the Republic of Uzbekistan,
Mavlyuda Gafforova,
PhD (in Social Sciences),
The Academy of Public Administration under
the President of the Republic of Uzbekistan

Abstract: the article focuses on the fact that the phenomenon of "marginality" is an important social situation in the study of the social processes of modern Uzbekistan and on the sociological aspects of the legislation of changes in the socioeconomic appearance of modern women and girls by the results of its sociological consequences. The criteria of marginality were developed from the point of view of sociology.

Keywords: marginality, socioeconomic appearance, women's, phenomenon, laws of change, national marginal personality, affective approach, criteria.

Фарҳод ПАРМАНОВ,
социология фанлари доктори,
Бектош ИСРОИЛОВ,
фалсафа фанлари номзоди, доцент

МИГРАНТЛАР ИЖТИМОИЙ БЕГОНАЛАШУВИНИНГ МАЪНАВИЙ ХАВФСИЗЛИККА ТАЪСИРИ

Миграция жараёнида жамият иқтисодий эҳтиёжларини доминант мезон сифатида қараш асосида шаклланган умумий тасаввурлар барча тарихий даврларга хос бўлиб, ҳозирги глобаллашув шароитида мигрантлар жамият иқтисодий тараққиётига, ижтимоий ва маданий соҳалар ривожланишига муайян даражада таъсир кўрсатади.

Миграция туфайли ҳар хил миллат вакиллари турли тилларда гапирадиган, ранг-баранг урф-одатларга, динлар ва яшаш тарзига эга кишилар билан мулоқотга киришмоқда. Бу муносабатлар мигрантларни қабул қилган жамият ва мигрантлар онги стереотиплари, турмуш тарзи стандартларининг ўзгаришига олиб келмоқда.

Ўзбекистон Республикаси Президентининг 2019 йил 30 июлдаги "Одам савдосига ва мажбурий меҳнатга қарши курашиш тизимини янада такомиллаштиришга оид қўшимча чора-тадбирлар тўғрисида"ги ПФ-5775-сонли Фармонида мувофиқ, "Одам савдоси"га қарши курашиш бўйича республика идоралараро комиссияси Олий Мажлис Сенати Раиси бошчилигида "Одам савдоси" ва мажбурий меҳнатга қарши курашиш миллий комиссияси этиб қайта ташкил қилинди.

2020 йил 13 октябрь куни кечган сайлов натижасига кўра, Ўзбекистон Республикаси ҳам БМТнинг Инсон ҳуқуқлари бўйича кенгаш аъзоси этиб сайланди. 2030 йилгача мўлжалланган Барқарор ривожланиш мақсадлари мамлакатимизда ҳар бир инсоннинг ҳуқуқ ва қонуний манфаатларини таъминлашни кўзда тутадиган "ҳеч

кимни эътибордан четда қолдирмаслик" тамойили асосида амалга оширилади [1].

Жуда кўп мигрантларнинг Гонконг, Лондон, Нью-Йорк ва бошқа мегополис шаҳарларда тўпланиб, глобал урбанизация жараёнининг хусусиятларини белгилаб бераётганлиги тарихий социологик фактдир. Зеро, жадал суръат ва юқори даражада ривожланган бундай "космополитан марказлар" дунёнинг турли чеккаларидан келган одамлар маданиятининг ўзаро ижтимоий муносабатларини ривожлантиришга хизмат қилиб, уларнинг интеграциялашуви ва универсаллашувига имкон яратаётган бўлса-да, азалий қадриятлар деваливациясига хизмат қилаётганини, янги ноанъанавий "оммавий маданият" шаклларида сабаб бўлаётганини, конформистик стереотипларни шакллантираётганини ҳам унутмаслик лозим.

Ўзбекистон Республикаси Президентининг 2018 йил 10 декабрда қабул қилинган "Инсон ҳуқуқлари бўйича Ўзбекистон Республикаси Миллий маркази фаолиятини такомиллаштириш тўғрисида"ги ПҚ-4056-сонли қарорига кўра, Инсон ҳуқуқлари бўйича Ўзбекистон Республикаси Миллий маркази инсон ҳуқуқлари соҳасидаги Ўзбекистон Республикасининг халқаро мажбуриятларини бажариш бўйича давлат органлари ва бошқа ташкилотларнинг ўзаро ҳамкорлигини, миллий маърузалар тайёрланишини, инсон ҳуқуқларини ҳимоя қилиш бўйича халқаро ташкилотлар билан ҳамкорликни кенгайтиришни таъминловчи давлат органидир.

Ўз навбатида, бу социал-иқтисодий жараёнларнинг сабаблари мигрантларга нисбатан мигрантофобия, ксенофобия (грек-

ча. ксенос - бошқа жойда туғилган, бегонна, ёт, келгинди, мусофир; фобос - қўрқув) каби сиёсий ва мафкуравий харақтерга эга қарашлар натижаси эканлигини таъкидлаш жоиз. Улар турли ОАВда, сиёсий баёнотлар, виртуал "жанг"лар, ижтимоий тармоқларда ўзини намоён этади. Экспертлар давлатларда турли сиёсий кескинликлар кучайган шароитда ўзаро бир-бирини айбловчи томонлар мигрантларга нисбатан салбий муносабатда бўлишини (айниқса, журналистлар ва сиёсатчилар) таъкидлайдилар.

Ваҳоланки, ҳозирги глобаллашган дунёда ҳар қандай давлатнинг моддий ишлаб чиқаришини ривожлантириш эҳтиёжи меҳнат бозорида мигрантлар ишчи кучига муҳтож. Шу жумладан, маҳаллий аҳоли кундалик ҳаётда мигрант-муҳожирлар билан ўзаро алоқада бўлишга мажбур. Чунки муҳожирлар уларнинг турли маиший хизматларида асосий ишчи кучи ҳисобланади. Шунинг учун маҳаллий аҳоли ўртасида: "Мен келгинди-муҳожирларни ёқтирмайман, аммо менга арзон нархда, яхши иш бажарувчилар керак. Майли, улар "келгинди" бўла қолсин. Аммо мен маблағимни тежаб қоламан" [2], деб фикрловчилар кўпчиликлари ташкил қилади.

Мигрантофобия, аксарият ҳолларда, "этник-миллатчилик либоси"га ўралган бўлади. Масалан, яқин пайтгача (Украина ва Россия муносабатлари кескинлашгунча) россияликлар юртига, аниқроғи, улар яшаётган жойга украиналик ва беларуслар келишини хуш кўришар, молдаванларга бироз ишончсизлик билан муносабатда бўлишган, бошқа этник гуруҳ мигрантлари ҳақида салбий фикр устувор бўлган. Яъни, социологик сўровларда иштирок этган респондентларнинг 57 %и Шимолий Кавказдан, 51 %и Кавказортидан, 48%и Марказий Осиёдан келганларга, 45 %и хитойликларга ишончсизлик билдиришган [3].

Реципиент (қабул қилувчи) мамлакатларнинг мигрантларга нисбатан интолерантлиги (яъни, бағрикенг бўлмаслиги) маҳаллий аҳоли ва мигрантлар ўртасида зиддиятларни келтириб чиқаришида асосий сабаблардан бири бўлмоқда. Бундай зиддиятлар турли этномаданий гуруҳ мигрантларининг муайян этносоциал ижти-

моий муҳитга "адаптация имунитети" (тўғрироғи, мойиллиги) нисбатан паст даражада бўлиши, яъни уларни қабул қилувчи томоннинг анъанавий этномаданий хусусиятлари бегоналиги, мигрантларнинг янги жойда умумқабул қилинган норма ва анъаналарни қабул қилишга тайёрлик даражаси пастлиги (ёки уларни билмаслиги)-дан келиб чиқиши мумкин.

Маиший ҳаёт даражасида "мигрантоксенофобия" ҳар қандай давлатда бўлиши мумкин. Одамларнинг кундалик онгида кишиларни "ўзиники" ва "бегоналар"га бўлиш, ўзи ва бошқаларнинг этник, конфессионал, социал ва бошқа ижтимоий гуруҳларга мансублигига оид белгилар, ментал хусусиятлар мигрантларнинг ноформал уюшмалари юзага келишига асос бўлади. Бу белгиларга: турли тарихий даврлар ва ижтимоий-сиёсий шароитларда мигрантларнинг миллий тили ва урф-одатлари, тарихий анъана ва тасаввурлари, дини ва маиший маданияти каби хусусиятлари кирган.

Агар бирор давлатда мигрантларга қарши радикал ксенофоб ёки миллатчи кучлар бош кўтарса, улар табиийки, "бегонна" деб ҳисоблайдиган мигрантларнинг жамиятдаги ролини, ижтимоий мавқеи, даромад даражаси ва бошқа кўрсаткичларини эътиборга олмайд. Аиниқса, уларда "оломон психологияси" жунбушга келган вазиятларда агрессив эҳтирослар юқори даражада намоён бўлади ва зиддиятларни кескинлаштиради.

Табиий равишда, уларга мигрантларнинг реакцияси (аксарият ҳолатларда, уларга ижобий муносабатда бўлган маҳаллий аҳолининг ҳимоя қилиши) ноформал гуруҳлар шаклланишига, нисбатан мукамал ташкилланишган диаспораларнинг вужудга келишига сабаб бўлади. Дунёда мигрантларга муносабатда уларни географик ўрни, миллий ва диний мансублиги нуқтаи назардан баҳолаш устувор.

Ҳозирги пайтда бу қарашлар мигрантофобия, исломофобия каби фобия (грекча. - phobos - қўрқув, яъни баъзи вазият ва объектлардан назорат остига олиб бўлмайдиган қўрқиш, даҳшатга тушиш) шаклларида намоён бўлмоқда. Зеро, бу одам-

ларни "ўзиники" ва "бегоналар"га бўлиш учун тайёр ва қулай формула бўлиб, аксарият ҳолларда, ундан кўплаб Фарб давлатларида (айрим ЕИ давлатлари), кейинги вақтларда оммавий миграция босимидан қутилиш, чеклаш учун "муваффақиятли" фойдаланилмоқда.

Бундан ташқари, маҳаллий кадрлар чет эллик ҳамкасбларига зимдан қаршилик қилиши мумкин. Яъни, бошқа давлатдан келган муҳожир-мутахассисларнинг яхшироқ ижтимоий позицияни эгаллаши, юқори даромадга эга бўлиши уларнинг гашига тегиши мумкин. Айтайлик, Финляндия ва Англияда тиббиёт ходимлари етишмаётган бўлса-ю, ҳукуматга Таиланд, Вьетнам ва Филиппиндан ҳамшираларни олиб келиш манфаатлироқ бўлса, яъни кам ойлик тўлаган ҳолда сифатли кадрларни жалб эта олса, бу маҳаллий кадрларни демпинг қилиш (яъни, арзон баҳолаши) сифатида тушунилиши мумкин.

Мигрантлар манзил давлатларида суд тизими, коррупция, ҳуқуқни муҳофаза қилиш ва бошқа маъмурий ташкилотлар дискриминациясидан жабр кўради. Уларнинг таълим ва соғлиқни сақлаш тизимидан фойдаланиш ҳуқуқлари чекланганлиги, фуқаролик ҳуқуқларидан маҳрум этилиши, ҳақорат, ирқий, диний камситилиши ва турли зўравонликлардан жабр кўриши ноформал уюшмаларга бирлашишларига сабаб бўлади.

Айниқса, аёл мигрантлар жиддий муаммоларга дуч келмоқда. Хусусан, аёллардан турмуш қуриш учун кўчганлар, уй ишларини бажарадиганлар ёки кўнгилочар бизнесда машғул бўлганлар кўпроқ эксплуатацияга дучор бўладилар. Мигрант аёллар (айниқса, ноқонуний, хуфий муҳожирлар) мамлакатлар меҳнат бозорида дискриминацияни бошидан кечиради. Агар улар ҳомиладор бўлиб қолса ёки ижтимоий тамға босилса (яъни, ОИТС билан касалланганлар билан алоқа қилса), ишдан бўшатилади ёки депортация қилинади.

Мигрант аёллар эркакларга қараганда ижтимоий ҳаётдан изоляция қилинади, яъни кўпроқ уйда қолади. Бу эса уларнинг янги жамиятга мослашиши, киришиб кетиши учун зарур бўлган тил ва касб маҳоратини ривожлантиришини қийинлашти-

ради. Масалан, Googleда жинсий белгига кўра камситиш ҳолатлари кузатилган. Яъни, Googleда аёллар аёл бўлгани учун камроқ маош олгани ёки камситилгани билан боғлиқ хабарлар тарқалган эди. Бу ҳолатни компания ўзининг 91% ишчисига тўланадиган маошни ўрганиш орқали аниқлаган ва қўшимча компенсация тўлаган. Масалан, Google 10677 та ходимига 2018 йил учун 9,7 млн. доллар қўшимча компенсация тўлаган [4].

Мигрантларнинг фарзандлари ҳам эътиборга муҳтож. Хусусан, улар ўзига таниш анъанавий ҳаётдан ажралиб, тили ва маданияти мутлақо бегона жамиятга тушиб қолганидан катталарга қараганда кўпроқ жабр кўради. Бу эса, ўз навбатида, оилаларнинг ёш аъзолари фаровонлиги ва келажак ҳаётининг ўзгаришига жиддий таъсир кўрсатиши мумкин.

Умумлаштириб айтганда, юқорида кўрсатилган омилларнинг мигрантлар ижтимоий ҳаётига салбий таъсири оқибатлари нуқтаи назаридан қаралса, қуйидаги умумлашган хулосаларга келиш мумкин, яъни мигрантлар: а) ўз юртидан ихтиёрий ёки ғайриихтиёрий айрилган, аксарияти, Ватанига қайтиш имконияти чегараланганлиги ёки йўқлигидан жабр кўради; б) деярли барчаси асосий фуқаролик ҳуқуқларидан маҳрум, улар гарчи расман "қул" деб юритилмаса-да, аммо бажараётган ишлари, яшаш шароити шундан далолат беради; в) мажбурий аскар - қотиллар, муайян сиёсий кучларнинг манфаатлари йўлида алдов йўли билан олиб келиниб, улардан ҳарбий ҳаракатларда фойдаланилади; г) миграция қисматида оилаларидан ажратилиши натижасида кўплаб оилалар пароканда бўлади; д) арзонга сотилган ишчи кучи бўлиб, асосан, меҳнати билан манзил давлатлар иқтисодиёти тараққиётига хизмат қилади.

Энг муҳими, биринчидан, улар бугунги дунёда илми, салоҳияти, кучи билан халқи, юртига эмас, бошқалар манфаати учун ишлайдиган одамлар бўлиб, бу тоифадаги инсонлар сони тобора ортиб бормоқда. Иккинчидан, уларда "ким кўп ҳақ тўласа, шунга хизмат қиламан" қабилидаги стереотипларнинг шаклланиши космополитик туйғуга асос бўлишидадир. Учин-

чидан, аксарият мигрантларнинг оғир меҳнат шароити, қониқарсиз тиббий ёрдам туфайли соғлиғини, меҳнатга қобилиятини йўқотиши мигрантларни жўнатган давлат ва унинг оиласи иқтисодиётига салбий таъсир кўрсатади.

Юқорида таъкидланган муаммолар мигрантлар ҳаётига кучли таъсир кўрсатиши, уларнинг ноформал гуруҳлари пайдо бўлишига туртки беради. Яъни, мигрантларнинг ноформал ташкилот ёки гуруҳлари уларнинг ўзини ўзи муҳофаза қилиш инстинкти асосида шаклланган, доимий ўзаро алоқада бўлган ва муайян эҳтиёжларни қондиришга қаратилган оммавий-ижтимоий ва ихтиёрий ташкилотдир. Унда гуруҳнинг кундалик ҳатти-ҳаракат қоидалари, маънавий-ахлоқий нормалари ишлаб чиқилади ва аъзолари жамоатчилик назоратида бўлади.

Бу ташкилотлар муайян спорт турига қизиқувчиларни, ўзига хос индивидуал

ишни амалга оширувчиларни, одатий бўлмаган фаолият тури билан шуғулланувчиларни "хоббиси"га; муайян жойда тугилганларни протекционистик мансублигига; диний эътиқоди ва бошқа белгиларга кўра кишиларни бирлаштириши мумкин. Улар ҳар доим бўлган ва бундан кейин ҳам бўлади.

Халқаро террорчилик ташкилотларнинг оддий аъзолари, маргиналлашган кишилар ҳаётда ўз ўрнини топа олмаган мигрантлар эканлигини таъкидлаш керак. Улар социал-психологик, физиологик, демографик хусусиятларига кўра, мафкуравий жиҳатдан "ишлов берилишга", криминалликка мойил, девиант ҳуқ-атворли кишилардир. Диний ранг-баранглик, социал ҳимояга муҳтожлик, жиноятчилик даражасининг юқорилиги мигрантларни 1-жадвалда келтирилган кетма-кетлик бўйича шаклланадиган ноформал гуруҳларга тортади.

1-жадвал

Формал ва ноформал гуруҳларнинг мезонлари, шаклланиши ва белгилари

Мезонлар	Формал гуруҳлар	Ноформал гуруҳлар
Келиб чиқиши	Бошқа ташкилот томонидан тузилади	Ўз-ўзидан ташкил топади
Мақсадлари	Уни тузган ташкилот эҳтиёжларини қондириш	Гуруҳ эҳтиёжларини қондириш
Гуруҳ ҳатти-ҳаракатига таъсир этиш манбаи	Гуруҳ ва ундаги мансабларга оид йўриқномалар	Алоҳида шахс
Таъсир йўналиши	Юқоридан қуйига (гуруҳга)	Қуйидан юқорига (гуруҳга)
Алоқалар характеристикаси	Қатъий белгиланган, расмий каналлардан фойдаланилади	Ёмон белгиланган, доимий бўлмаган каналлар орқали
Шахслараро муносабатлар	Юқори ташкилот томонидан буюрилади	Ўз-ўзидан ташкил топади
Раҳбар	Юқори ташкилот томонидан белгиланади	Гуруҳ томонидан белгиланади

Бундай вазиятда, миграция сабабли Россия, Қозоғистон ва бошқа давлатларга борган, аммо ўз ўрнини тополмаганларни молиявий қизиқтириш орқали Сурия, Ироқ, Афғонистон, Покистон ва бошқа ислом давлатларидаги диний-экстремистик гуруҳларга жалб этилаётгани маълум. Бунинг учун диний ва миллий мурасасизлик, одамларни мафкуравий, айниқса, интернет тизи-

ми, хусусан, Telegram мессенжери орқали масофадан "қайта ишлаш", уларда террорчи ҳақида ижобий тасаввур туғдириш, моддий манфаатдорликка қизиқтириш, ислом ва шариат қоидалари ҳақида нотўғри фикр уйғотиш оқибатида мигрантлар шундай гуруҳларга қўшилиб қолмоқда.

Мутасадди давлат ташкилотлари ва МДХ давлатлари мусулмонлар идоралари

томонидан кўрилатган амалий ва ташкилий чора-тадбирлар бу соҳада вазиятни юмшатаётган бўлса-да, ёшлар ва мигрантларни мазкур ташкилотларга жалб этиш ҳолатлари ҳозир ҳам мавжудлигини Россия Федерациясида 2018 йил март ойига қадар 19 та экстремистик, миллатчилик ва фашистик ташкилотлар фаолиятига чек қўйилганлигидан [5] ҳам билиш мумкин.

Марказий Осиё аҳолисининг 50-60 %и 30 ёшгача бўлган ёшлардан иборат. Уларнинг бир қисми касб-хунарга эга бўлмагани учун маъқул ишга жойлаша олмай, маргиналлашиш ҳолати кузатилмоқда. Яъни, ҳаётда ўз ўрнини тополмаган бундай ёшлар тажовузкор хатти-ҳаракатларга қўшилиб бормоқда. Уларнинг етарли таълим олганлари ҳам, муайян касбни эгаллаганлари ҳам ўзига муносиб иш тополмай, ўз оилаларига "ортиқча юк" бўлиб қолмоқда. Бундай вазиятда таълим (айниқса, унинг диверсификациялашиш ва меҳнат бозори талаб ва таклиф конъюнктурасига мос ўзгариши) аҳолининг мобиллигини кучайтирадиган ўзига хос "социал лифт" вазифасини бажара олмаслигига олиб келади.

Мутахассис-психологлар фикрича, муҳожир-мигрантларнинг, ҳатто, қисқа муддатга умидсизликка тушиши, соддалиги туфайли алданиб қолиши, ғайрат-шижоатини йўқотиши, флуктация (яъни, алданганлик, хоҳиш-истакларининг реал мавжуд имкониятларга мос келмаслиги), ёлғизлигини ҳис қилиш ҳолатлари уларни шундай гуруҳларга жалб этишда жуда кўл келади [6].

Европада демографик вазиятнинг ҳозирги ўзгариш динамикаси бегона миллий-маданий ноформал жамоалар аста-секин тубжой аҳоли ўрнини олиб, асосий этномаданий гуруҳлар муносабатида нисбатни ўзгартириши ҳамда титул халқлар маданияти билан мавқеда устунлик учун кураш кучайиши билан характерланади. Масалан, "Rew прогноз" марказининг фикрича, 2050 йилга келиб, Ғарбий Европа аҳолиси таркибида мусулмонлар ҳиссаси камида 10 % га етади ва минтақада исломлашув билан боғлиқ ҳодисалар кучайиши мумкин [7].

Ҳозир этномаданий гуруҳларнинг диний белгилари асосида ўзаро ажралиши ва идентификациялашуви сезиларли даража-

га етмоқда. Мусулмон гуруҳларининг диний ва тил жиҳатдан ҳуқуқий нотенглиги масжидлар қурилиши ва жамоат жойларида диний атрибутикага оид белгиларни тақиши, кийиниши, араб ва бошқа миллий тилларда жамоат жойларида гаплашишлари оддий ҳолга айланмоқда [8].

Мигрантларни қабул қилувчи мамлакатларда социал муаммолар этниклашуви (яъни, миллий маънавий-ахлоқий қадриятлар идентификациялашуви), аиниқса, ишсизлик, камбағаллик, социал тенгсизлик, йирик шаҳарларда бегона маданият туфайли айрим ҳудудларнинг геттолашуви, социал маргиналлашув, этник гуруҳлар сегрегацияси мураккаблашаётган социомаданий ва этномаданий интеграция жараёнларини янада мураккаблаштирмоқда.

Хусусан, бир томондан, ислом Шарқи мамлакатларидан христианлик асосий дин бўлган АҚШ ва Ғарб мамлакатларига стихияли иммиграция, маҳаллий аҳолидан катта маданий фарқи бўлган ва унга қийин мослашадиган бегона ижтимоий қатламларнинг инфильтрация қилинишига олиб келмоқда. Иккинчи томондан, мусулмонлар орасида бошқа динларни тарқатишга ҳаракатлар - прозелитизм ҳодисаси кучаймоқда.

Айрим мигрант-ёшларнинг Ғарб мамлакатларидаги нисбатан "шоҳона ҳаёт"га интеграциялашув даражасининг пастлиги ҳам уларнинг шундай гуруҳларга тортилишига олиб келади. Маълумки, ривожланган мамлакатларда мигрантлар, асосан, қишлоқ ва ўрмон хўжалиги, плантациялар, оғир саноат, қурилиш ва уй хизмати каби секторларда банд бўлади. Бунинг сабабларидан бири шуки, маҳаллий аҳоли, ҳатто, иқтисодий инқироз вақтларида ҳам бундай "қора" ишларда ишлагиси келмайди. Шу сабабга кўра, иқтисодий ривожланиш тенденцияларидан қатъи назар, халқаро меҳнат бозорида мигрант ишчиларга бўлган талаб ўсиб бораверади.

Кўпинча, бундай секторларда ишлайдиган мигрантларнинг шахсини, касб-малакасини кўрсатадиган ҳужжатлари бўлмайди ёки номунтазам ҳуқуқий ҳолатда бўлади. Шунинг учун улар кам иш ҳақиға рози бўлиб, хавфли шароитларда ишлашади. Масалан, АҚШда мексикалик мигрантлар, асосан, фермаларда ишлайди. Россия Фе-

дерациясида номунтазам мигрантлар оғир саноат, қишлоқ хўжалиги, қурилиш, хизмат кўрсатиш соҳаларида кўпроқ. Европа давлатларида мигрантлар қурилиш, озиқ-овқат саноати ва бошқа номунтазам хизмат соҳаларида ишлашади.

Бу соҳаларда иш берувчилар учун мигрантларнинг афзаллиги шундаки, улар арзон ва мослашувчан. Аммо мигрантлар, кўп ҳолларда, қаттиқ эксплуатация қилинади ва ҳақоратларга учрайди. Бу меҳнат мигрантларининг ўз норозилигини ноформал гуруҳларга қўшилиш орқали намоёйиш қилишга олиб келади. Айниқса, камбағал кварталларда яшовчи ўсмир-мусулмон мигрантлар, ночор ва иши юришмаган оила аъзолари бу иш билан махсус шуғулланадиганлар қармоғига илинадилар.

Масалан, мусулмон-мигрантларни ўз мамлакатлари аҳолисига аралашиб кетишига ҳамда уларда умумдавлат-миллий ўхшашлик (идентиклик) хусусиятлари вуҷудга келишига ёрдамлашувчи компанияларнинг ташкил этилиши муҳим амалий аҳамиятга эга бўлмоқда. Хусусан, Австрияда 2011 йилдан "Биргаликда Австрия" лойиҳаси амал қилади [9]. Унда Интернет ва мактаб ўқув дастурини узвийлаштирувчи ахборотлар берилишига ОАВ ва бошқа ахборот трансформацияси коммуникацияларининг кенг иштирок этиши унинг самардорлигини белгиламоқда.

Энг яхши ўқитувчилар, диаспора вакиллари мактаблардаги маърузалари орқали мигрантларни этномаданий интеграциялаштириш ишида тизимли фаолият олиб бормоқда. Бу каби тажрибани мигрантлар сони кўп бошқа мамлакатлар ҳам қўллашса, глобал барқарор тараққиётни таъминлашда яхши натижалар бериши, шубҳасиз.

Социологик тадқиқотлар жараёнида аниқланган маълумотларда чет элларга иш излаб боришнинг асосий сабаблари кўрсатилган. Бунда биринчи ўринда (41,5 %) яшаш жойида тўланадиган иш ҳақининг бугунги кун эҳтиёжларини қондиришга етмаслиги ҳақидаги фикр туради [10].

Хусусан, хорижга борган меҳнат мигрантларининг 20 фоизи тегишли ҳужжатларни расмийлаштирмасдан яшаётганлиги,

уларнинг "одам савдоси" ёки бошқа жиноятлар билан боғлиқ турли салбий ҳодисалар девиант хулқ-атвор шаклланиши учун потенциал имконият яратади. Яъни, социологик-статистик маълумотларга кўра, хорижга иш излаб кетган меҳнат мигрантлари, ўзлари истамаган ҳолда борган мамлакатларида ноқонуний, жиноий ишларга қўшилиб қолиши, коррупция ва уюшган жиноятчилик (масалан, рэкёт)нинг ривожланишига сабаб бўлади. Булар аҳоли ўртасида ҳуқуқий саводхонликни оширишга қаратилган тарғибот-ташвиқот ишларини янада кенгайтириш муҳимлигини кўрсатади.

Респондентларнинг фикрича, меҳнат мигрантлари учун энг муҳим муаммо борган жойларида иш ўринлари мавжудлиги билан боғлиқдир. Чунки, уларнинг тақдирини айтиш шу вазият билан белгиланади. Мигрант хорижда иш излашга қанча кўп вақт сарф қилса, шу даражада турли муаммоларга дуч келиши мумкин. Социологик тадқиқот натижаларига кўра, мигрантларнинг касбига мос иш топиши улар учун асосий муаммо бўлади. Респондентларнинг 49 %и хорижда ишлаётган танишлари ёки қариндошлари олдиндан топиб қўйган тайёр иш жойига боришни маъқул кўришларини айтишди. Уларнинг 26,8 %и иш қидиришга уч ойгача, 11,1 %и уч ойдан олти ойгача, 5,4 %и эса 6 ойдан 1 йилгача вақт сарфлашади. Респондентларнинг 40,4 %и мезбон мамлакат аҳолисининг аксарияти мигрантларга яхши муносабатда эканлигини, 25 %и эса уларга нисбатан меҳмондўстлигини кўрсатган. 21,2 %и маҳаллий аҳолининг мигрантларга лоқайд муносабатини, 8 %и уларни ёқтирмаслигини қайд этган. 5,2 %и респондент мазкур саволга жавоб бермаган [11].

Юқорида қайд этилган тадқиқот натижаларига кўра, мигрант-респондентларнинг фикрича, энг долзарб муаммо — иш берувчи давлат тилини билмаслик (35 %). Иккинчи ўринда, яшаш жойи (30 %), иш билан таъминланиш муаммоларини (28 %) кўрсатишган. Бу муаммолар мигрантлар контингентида ноформал гуруҳларнинг шаклланишига олиб келмайди, деб ҳеч ким кафолат бера олмайди.

Мигрантлар бирор мамлакатга нафақат умид-интилишлари, балки анъана-

лари, қадрият ва эътиқодларини сақлаш эҳтиёжини ҳам олиб келишади. Бу "юк"-нинг умуминсоний манфаатларга, аниқроғи, ишга келган мамлакатлар аҳолиси манфаатларига мослиги ёки зидлиги уларнинг фаолияти йўналиши ва характери билан белгилаб беради.

Зеро, кишиларнинг дин, тил, аждод, миллий-маданий қадриятлар ворисийлиги, миллат, географик келиб чиқиш ва бошқа ижтимоий белгиларининг умумийлиги, улардаги этномаданий хусусийлигини истисно қилмайди. Лекин муҳожирларнинг иккинчи ва кейинги авлодларида этномаданий индивидуаллик ва хусусийлик устуворлиги йўқолиб боришини кўрамиз.

Миграция жараёнининг жамият ва маданиятларга таъсири, нисбатан янги "санъат жанрлари" шаклланиши ва ҳаётга трансформацияси "оммавий маданият" тарзида намоён бўлади. Бунга исталганча мисоллар келтириш мумкин, хусусан, мусиқа санъатида жаз, регга ва бхангра каби мусиқа усуллари; тасвирий санъатда авангардизм, абстракционизм йўналиши; адабиётда Ханиф Қурайшийнинг "Субурдиянинг Буддаси", Жади Смитнинг "Оқ тишлар" ва Моника Алининг "Ғиштли йўл" асарлари миграция туфайли келиб чиққан ва трансформацияси амалга ошган.

Мигрантларда янги шаклланган миллатлараро, халқаро (транснационал) ташкилотлар томонидан этномаданий алоқалар ривожлантирилиб, этномаданий глобал транснационализм ғояларини кишилар онига сингдиришга хизмат қилса, жаҳон ҳамжамияти томонидан бу ташкилотларнинг мигрантлар миллий қадриятларига, диний эътиқоди ва садоқатига яширин равишда путур етказиш потенциали халқаро сиёсий муаммо сифатида қораланмоқда.

Бунга мисол тариқасида мигрантлар ўртасида жиноятчилик (айниқса, ноформал-ноқонуний экстремистик, террористик, сепаратистик оқимларга қўшилиб кетиш) кўрсаткичлари юқори эканлигини кўрсатиш мумкин:

1) миграцион жараёнлар ривожланишининг ҳозирги босқичига хос хуфия миграция, "одам савдоси", мигрантофобия, милитаризациялашув тенденцияларининг кучайиб, глобал муаммога айланиши ва миг-

рантлар контингентида ноформал гуруҳлар шаклланишининг ижтимоий-сиёсий оқибатлари;

2) миграция жараёнини умуминсоният цивилизацияси манфаатларига мос равишда ташкиллаштириш, бошқариш ва назорат қилишнинг демократик-гуманистик тамойилларини мукаммаллаштиришга мутасадди миллий, минтақавий, халқаро институтларни шакллантириш ва фаолиятини демократиялаштириш;

3) миграцион ижтимоий-сиёсий муносабатлар глобаллашуви датолеантликни, ижтимоий шерикчиликни, ўзаро ёрдам ва ҳамкорликни, корпоративликни интеграциялаштириш жараёни очиклиги ва шаффофлигини таъминлашнинг халқаро ҳуқуқий, қонуний ҳужжатлари ва маънавий-ахлоқий нормаларини тақозо қилиши;

4) турли давлатларда миграция ҳодисасини, муайян сиёсий кучларнинг утилитар-меркантил манфаатлари асосида баҳолаш мезонларидан воз кечиш, унинг ижтимоий, иқтисодий, сиёсий, мафкуравий, маънавий-ахлоқий оқибатларига реал тарихий вазият ва умуминсоният цивилизацияси манфаатларига кўра муносабат;

5) халқаро миграция жараёнларида ижтимоий, иқтисодий, сиёсий, маданий муносабатлар тизимида гуманизм тамойилининг устувор қадрият мақомининг маънавий-ахлоқий нормалари, қонуний-ҳуқуқий асосларини дунё ҳамжамиятининг барча соҳалари, йўналишлари тараққиёти тенденциясини барқарорлаштириши;

6) ҳар қандай жамиятда мигрантларнинг фаол иштирокида ноқонуний-ноформал гуруҳлар шаклланишининг олдини олишда маданий омиллар ролини, функционал аҳамиятини оширишда, унинг сиёсий ташкилотлар, оммавий фуқаролик институтлари фаолияти йўналишларини мувофиқлаштиришни тақозо қилиши;

7) миграцион жараёнлар характерини белгиловчи жамият тараққиёти даражаси, социал жараёнларнинг объектив ривожланиш қонуниятлари ва йўналишлари, субъектив омиллар таъсир имкониятлари адекватлиги нисбий ва шартли равишда бўлиб, уларнинг ички зиддиятларини истисно қилмай, ривожланиш хусусиятларига мос ўзгариб туриши;

8) миграция жараёнларининг этномаданий индивидуал йўналишларини, уларнинг субъектларига хос умумий мақсадлар, эҳтиёжлар, манфаатлар асосида интеграциялаштиришнинг глобал зарурияти - миграция субъектлари фаолиятини мувофиқлаштирувчи потенциал имконияти эътиборга олинишини тақозо қилади.

Бу ҳодисалар ижтимоий-сиёсий фанлар олимлари томонидан нисбатан батафсил ўрганилганига қарамадан, уларнинг мазмун-моҳиятида ҳали аниқланмаган жиҳатлар кўп, яъни мигрантларни муайян ижтимоий белгиларига қараб уюштирувчи ноформал-ноқонуний ташкилотларнинг аксарияти стратегияси ва тактикасини ўзгартириб туради ва уларнинг илмий жамоатчилик томонидан илғаб олиниши қийин; бу ҳодисанинг объектив ривожланиш қонуниятлари ва натижаларидаги ўзгаришлар, инсониятнинг динамик ўзгарувчан субъектив эҳтиёж ва манфаатлари тизимига боғлиқ; умуман, ноқонуний-ноформал ташкилотлар, хусусан, мигрантлар фаолияти билан боғлиқ уюшмалар таркибий ўзгаришларини илмий таҳлил қилиш усул ва воситалари, назарий-методологик асослари, технологияси, тушунча ва категориал аппарати ҳозирча мукамалликдан йироқ; мигрантлар ноформал ташкилотлари фаолиятини мақсадга мувофиқ йўналтириш, инсонпарварлаштириш ҳақидаги назарий таълимотларнинг, аксарият ҳолатларда, ҳаётдан ажралган утопик характери, бу ташкилотлар ҳақида ҳолис статистик-социологик маълумотлардан хабардор эмаслиги, расмий ҳужжатлар "қашшоқлиги" билан изоҳланиши мумкин.

Масалан, БМТнинг социологик тадқиқот маркази томонидан афроамерикалик ишчи ва ўрта синф ўртасидаги ижтимоий мобилликни ошириш учун уларга яратилган зарур имконият, имтиёз ҳақида сўровнома ўтказилди. Шуниси ажабланарлики, нотижорат ва ижтимоий жамоат ташкилоти, давлат муассасалари томонидан таклиф қилинган ижтимоий дастур ва имтиёзли хизматлар уларнинг даромади юқори социал қатламга ўтиш имкониятини берди.

Шунга қарамадан, тадқиқотда имтиёзли ссуда, кредит, грант, стипендия ва ишга жойлашиш имкониятлари ҳақидаги ахборот социал капиталдан фойдаланиш масалалари сўровномада иштирок этган респондентлар орасида кенг тарқалмаган эди. Шунинг учун, тадқиқотчилар мигрантлар учун ижтимоий дастурлар томонидан таклиф қилинган социал капитал ёрдамисиз ҳам молиявий, таълим ва ишчи имкониятларининг мавжудлиги гуруҳлар вертикал мобиллиги потенциалига кучли таъсир кўрсатмаслиги ҳақидаги хулосага келдилар [12].

Мигрантлар контингентидан ноформал гуруҳларнинг шаклланиши сабаблари ва уларнинг социал оқибатлари таҳлилларини умумлаштириб, қуйидаги назарий хулосаларни айтиш мумкин:

биринчидан, ҳар қандай жамиятда ноқонуний, ноформал уюшмаларнинг шаклланиши ҳақидаги социологик назарияларда факториал ва комплекс-тизимли таҳлил усул-воситалари индивидуаллиги мазкур таълимотлар муқобиллигини белгилаб берган;

иккинчидан, ҳозирги пайтда миграция жараёнининг глобаллашуви умумий меҳнат бозорининг шаклланиши, нафақат уни бўлиб олиш, балки унда кечаётган жараёнларни назорат қилиш ва бошқаришда гегемонликка даъвогар томонлар пайдо бўлишига олиб келди;

учинчидан, халқаро меҳнат бозорида мигрантлар айирбошлаш технологиялари ривожланган ва демократик бошқарув тизими тараққий этган давлатлар тажрибасидан фойдаланиш, ноформал-ноқонуний ташкилотлар шаклланишининг олдини олишда муҳим аҳамиятга эга;

тўртинчидан, ёшларни агрессив тажовузлардан ҳимоя қилишга мутасадди давлат ташкилотлари, оммавий фуқаролик институтлари, ОАВ ва жамоатчилик фикрини уйғунлаштириш мигрантларнинг ноформал ташкилотларга муносабатини конкретлаштиради;

бешинчидан, мигрантларнинг халқаро ноқонуний-ноформал ташкилотларга қарши курашда миллий, минтақавий ва

умуминсоний ташкилотлари фаолиятини интеграциялаштиришнинг ҳуқуқий асосларини, маънавий-ахлоқий нормаларини ривожлантиришга оид муқобил йўл йўқ.

Манба ва адабиётлар

1. Президент Шавкат Мирзиёевнинг БМТ Инсон ҳуқуқлари бўйича кенгашининг 46-сессиясидаги нутқи. Тошкент, 2021 йил 22 февраль.

2. Фуқаролик жамиятини ривожлантириш марказининг жамоатчилик фикрини ўрганиш сектори томонидан 2019 йилда (бир йилдан беш йилгача хорижда ишлаб келган мигрантлар ўртасида) ўтказилган социологик тадқиқот натижалари.

3. Опрос Аналитического центра Юрия Левады. Формулировка вопроса: "Как Вы относитесь в целом к приезжим (этническая группа)"? Варианты ответов: "С симпатией, интересом", "Спокойно, как к любому другим, без особых чувств", "С раздражением, неприязнью", "С недоверием, страхом", "Затрудняюсь ответить". Опрошено 2107 респондентов.

4. <https://www.blog.google/inside-google/company-announcements/ensuring-we-pay-fairly-and-equitably/>

5. Профилактика терроризма и экстремизма в молодежной среде. — М.: 2018. — С. 5-30.

6. Романов А. В. Психологические причины вовлечения в деструктивные религиозные культы // Журнал практического психолога. 2000. No 1-2. — С. 35-39.

7. The Future of World Religions: Population Growth Projections, 2010-2050. URL;

8. <http://www.pewforum.org/2015/04/01Vreligious-projections-2010-2050> (accessed 21.04.2017).

9. Alba R. 2005. *Bright vs. Blurred Boundaries: Second-Generation Assimilation and Exclusion in France, Germany, and the United States*. - *Ethnic and Racial Studies*. Vol. 28. No. 1. P. 20-49. DOI: <https://doi.org/10.1080/0141987042000280003>

10. OECD Development Co-operation Peer Reviews: Austria 2020. OECD Publishing, 2020 M02 27-100 pages

11. Фуқаролик жамияти шаклланишини мониторинг қилиш мустақил институти томонидан 2019 йилда ўтказилган социологик тадқиқотлар натижалари.

12. Parks-Yancy R. *Interactions into opportunities: Career management for low-income, first-generation African American college students* // *Journal of College Student Development*. 2012. — Т. 53. №. 4. - P. 510-523.

Мигрантлар ижтимоий бегоналашувининг маънавий хавфсизликка таъсири

Фарҳод Парманов,
социология фанлари доктори,
Бектош Исроилов,
фалсафа фанлари номзоди, доцент

Аннотация: мақолада мигрантларнинг бегона маданий муҳитдаги хатти-ҳаракатлари уларни қабул қилган жамият социал нормаларига, тарихан шаклланган анъаналарига мувофиқ эмаслиги, қадриятлар трансформациялашувининг ўз миллий менталитетига таъсири, мигрантлар контингентида ноформал гуруҳларнинг шаклланиши ва географик хусусиятлари, социал оқибатлари ҳамда бошқа ижтимоий белгилари тўғрисидаги таҳлилар умумлаштирилиб, мигрантлар ижтимоий бегоналашуви омиллариининг маънавий хавфсизликка таъсирига оид назарий хулосалар келтирилган.

Калит сўзлар: миграция жараёнлари, ижтимоий бегоналашув, космополитан марказлар, мигрантофобия, мигрантоксе-нофобия, фрутация, реципиент, этномаданий трансформация, транснационализм, ноформал гуруҳлар.

Влияние социальной отчужденности мигрантов на духовную безопасность

Фархад Парманов,
доктор социологических наук,
Бектош Исроилов,
кандидат философских наук,
доцент

Аннотация: в статье обобщен анализ поведения мигрантов в иной культурной среде в соответствии с социальными нормами, исторически сложившимися традициями принимающего общества, рассматриваются влияние трансформации ценностей на их национальный менталитет, формирование и географические особенности становления мигрантов в странах контингент мигрантов, социальные последствия долгого пребывания за рубежом и другие социальные характеристики процессов миграции. В материале содержатся теоретические выводы о влиянии фактора самоощущения мигранта как чуждого элемента социума на духовную безопасность.

Ключевые слова: миграционные процессы, безопасность, социальное отчуждение, космополитические центры, мигрантофобия, мигрантоксенофобия, фрустрация, реципиент, этнокультурная трансформация, транснационализм, неформальные группы, духовность.

Impact of social alienation of migrants on spiritual safety

Farkhad Parmanov,
Doctor of Sociological Sciences,
Bektosh Isroilov,
PhD (in Philosophy),
Associate Professor

Abstract: the article summarizes the analysis of the behavior of migrants in different cultural environment in accordance with social norms, historically established traditions of the host society, examines the impact of the transformation of values on their national mentality, the formation and geographical features of the formation of migrants in countries. the contingent of migrants, the social consequences of a long stay abroad and other social characteristics of the migration processes. The material contains theoretical conclusions about the influence of the factor of self-awareness of a migrant as an alien element of society on spiritual security.

Keywords: migration processes, security, social alienation, cosmopolitan centers, migrantophobia, migranttoxenophobia, frustration, recipient, ethnocultural transformation, transnationalism, informal groups, spirituality.

Шаҳноза ТИЛЯБАЕВА,
Ўзбекистон Республикаси Президенти ҳузуридаги
Давлат бошқаруви академияси докторанти

ДИАСПОРА ФЕНОМЕНИ: ТАРКИБИ ВА МАЗМУНИ

Замонавий социолог олимларнинг асарларида этник гуруҳларнинг ижтимоий кўчиши, трансчегаравий миграциянинг ўсиши билан боғлиқ назарий ва услубий масалалар тобора кўпроқ ўрганилмоқда. Диаспора феномени ижтимоий ҳодиса сифатида соҳа мутахассисларига алоҳида эътибор қаратишни тақозо этмоқда. Диаспораларда жамоа сифатида анъаналарга риоя қилиш, маданий ўзликни сақлаш, фаол ўзаро боғлиқлик кучли бўлади. Бошқача айтадиган бўлсак, "Диаспоралар мезбон жамиятда ягона ижтимоий гуруҳга бирлашиб, ўзларининг ижтимоий мослашувчанлиги орқали тарихий Ватани (келиб чиққан мамлакати) билан мустаҳкам алоқаларни сақлаб қолишмоқда" [1].

Диаспоралар аҳолининг мажбурий ёки ихтиёрий гуруҳлари эмиграцияси натижасида пайдо бўлган, тарихий даврни ўз ичига оладиган аҳоли қатламидир. Савдогарлар, кўпинча, биринчи бўлиб бошқа юртларга ҳижрат қилишган ва янги аҳоли яшайдиган манзилларни ташкил этишган. Савдогарларнинг аҳоли манзиллари, аксарият ҳолларда, тижорат хусусиятига эга бўлган. Шу каби халқларнинг ўз яшаш майдонларини кенгайтириш усуллари финикияликлар, яҳудийлар ва юнонларга хос хусусият саналган. Бу халқларнинг барчаси ҳудудлари бўйича кичик давлатларга эга бўлиб, қадимги дунёнинг кенг ҳудудларида тарқалиб, мустамлакалар яратдилар.

Эллинизацияга учраган яҳудийлар орасида диаспора атамаси милoddан аввалги 586 йилда бобилликлар томонидан Яҳудо Қироллигидан мажбуран чиқариб юборилган (Галут) яҳудийлардан фарқли равишда, Исроил еридан ташқарида ихтиёрий равишда яшайдиган яҳудий жамоаларига нисбатан ишлатилган.

Тарихдан маълумки, Марказий Осиё мамлакатлари ҳудуди ҳам қадимдан турли

хил этник аҳоли қўним топган замин ҳисобланади. Халқларнинг буюк кўчиши жараёнларини айнан Осиё қитъасида кузатиш мумкин.

Замонавий дунё ривожининг натижаларидан бири аҳоли миграциясининг кучайишидир. Бир томондан, анъанавий миграцияни озиқлантирувчи омиллар: давлатларнинг парчаланиши ва уларнинг шаклланиши, урушлар, минтақалар ўртасидаги иқтисодий тенгсизлик ва бошқалар бўлса, иккинчи томондан, алоқа ва транспорт тизимларининг ривожланиши, интеграция жараёнлари миграция учун янги имкониятлар яратади. Шундай қилиб, диаспора деб номланувчи жамоалар кўпайиб бормоқда [2]. Миграция жараёнларининг кучайишига бир ҳудуддаги демографик ҳолатнинг кескин ўзгариши ва аҳоли эҳтиёжлари учун ресурсларнинг кескин камайиб кетиш сабаблари ҳам, албатта, таъсир кўрсатади. Миграция диаспораларни шакллантирувчи энг муҳим омил саналади.

Қуддус университети профессори Г.Схеффер дунёдаги энг машҳур диаспоралар сонини аниқлашга уриниб кўрди. Унинг ҳисоб-китобларига кўра, "тарихий" (яъни, қадим замонлардан бери мавжуд) деб номланувчи диаспораларнинг энг каттаси - хитойлар ҳозирги кунда 35 миллион кишини ташкил қилади, ҳиндлар - 9 миллион, яҳудийлар ва лўлилар - ҳар бири 8 миллиондан, арманистонликлар - 5,5 миллион, юнонлар - 4 миллион, олмонлар - 2,5 миллион, друз диаспораси - 1 миллион киши. Замонавий диаспоралар орасида энг йириклари, афроамерикаликлар - 25 миллион, курдлар - 14 миллион, ирландлар - 10 миллион, италянлар - 8 миллион, венгер ва поляклар - 4,5 миллион, турк ва эронликлар - 3,5 миллион, японлар - 3 миллион, ливанликлар (насроний) - 2,5 миллион кишини ташкил этади [3].

Ҳар қандай жамоа "бегона маданият" муҳитида ўзининг этномаданий қадриятларини сақлаб қолишга ҳаракат қилади [4]. Бошқа томондан, кишиларнинг айнан шу гуруҳга мансублик туйғусини диаспорани ўзи қабул қилиши керак. Шундай қилиб, диаспора миллий жамоаларга жамиятда мўлжал олишга ёрдам берадиган социал модель ҳисобланади [5]. Мўлжал олишда жамоавий ҳуқ-атвор (интуитив коммуникатив код [6], келиб чиққан мамлакати билан боғлиқлиги (идентификация) [7], жамоавий хотира) [8] муҳим ҳисобланади. Мансубликнинг муҳим омили қадриятларнинг ўзига хослиги ва қадриятлар тизимидир. Хусусан, маълум маданий ва қадриятларнинг мавқеи деганда (уларнинг устуворлиги ва афзаллиги) уларнинг қиёсий аҳамияти, аксиологик белгиси ("қадриятлар" ёки "қадриятларга қарши") тушунилади.

Э.Т. Хилл XX асрнинг 60-йилларида фанга "проксима" атамасини киритади [9]. Мазкур ёндашув орқали турли халқларнинг ижтимоий бағрикенглиги, ўз муҳитига бошқаларни сингдира олиш даражаси, алоҳида кишилар ўртасидаги мулоқотлар масофаси масалаларини махсус ўрганиш имкониятлари юзага келди [10].

Диаспора феномени нафақат социология фани, балки политология, фалсафа, антропология, культурология ва юриспруденция фанларининг объектига аллақачон айланиб улгурган.

Диаспорологияда ҳали ҳам диаспора ҳодисасига ягона ёндашув мавжуд эмас [11]. Аслида, мазкур тушунчага аниқлик киритиш глобаллашув жараёнларида жуда зарур ҳисобланади. Худди шундай фикрни тадқиқотчи М.Бойсариев [12] ҳам қўллаб-қувватлайди. Кўпинча, ушбу атама мигрантларга, этно-диний гуруҳларга, ўзининг миллий давлатидан ташқарида яшовчи этник озчиликларга тааллуқлидир [13]. Мамлакат ҳудудида яшовчи тарихан ушбу ҳудуднинг титул миллати ҳисобланган озчиликни ташкил этувчи бошқа миллат ёки этник гуруҳга нисбатан мазкур атамани ишлатиб бўлмайди. Бундан хулосани тадқиқотчи Л.С. Курносова [14] ҳам қайд этади. Фикримизча, жамоани диаспора сифатида эътироф

этиш учун, албатта, уни тарихий ватанидан узоқда қўним топган аҳоли тоифаси ташкил этиши керак.

Россиялик тадқиқотчи А.А. Гуманованинг таъбирича, "Диаспора-замонавий жамиятда уюшган этник камчиликнинг ташкилий жиҳатдан мавжуд бўлиш шакли.

Диаспора бу - жараён. Тарихий ватандан ташқарида у ёки бу этник гуруҳнинг тарқалиш жараёни, шу билан биргаликда, ижтимоий ҳодиса ҳамдир. Диаспора ўзаро алоқалар тизими, анъаналарга, шаклланиш тарихига ҳамда ўзининг ташкилотига эга бўлган давлатлараро ҳамжамиятдир" [15]. Л.С. Курносованинг фикрича, "Диаспоралар маълум бир жамият учун автохтон бўлмаган этник гуруҳларга тегишли мигрантлар гуруҳини ўз ичига олиши керак" [16].

Диаспораларни ўрганиш соҳасидаги мавжуд барча ишланмалар ва назарияларни икки гуруҳга бўлиш мумкин.

Биринчи гуруҳга Ю.В. Бромлей ва Л.Н. Гумилев тақлиф этган диаспора феномени этнос назарияси асосида тадқиқ этилган асарлар киради. Уларнинг асарларида диаспора алоҳида масала сифатида кўриб чиқилмаган [17]. XX аср бошларида этнография масалаларини ўрганган Л.Н. Гумилёв [18] ва Ю.В. Бромлейлар [19] "этниқ диаспора" тушунчасининг назарий асосларига тамал тошини қўйдилар.

Л.Н. Гумилёвнинг фикрича, этник гуруҳларни бирлаштирувчи тил, ижтимоий келиб чиқиш, одатлар, моддий маданият ҳар доим ҳам этносларнинг зарурий белгиси бўлмаслиги мумкин. Шунга қўра, "диаспора" тушунчаси ҳар доим ҳам амалий аҳамиятга эга эмас, у нисбий тушунча, алоҳида олинган озчиликни ташкил қилувчи этнос ҳар доим ҳам у ёки бу этник гуруҳга мансубликни билдирмайди.

Ю.В. Бромлей турли этник гуруҳларни ўрганишда ҳудуднинг, иқтисодий ва сиёсий ҳаётнинг умумийлиги каби зарурий белгига эга бўлмаган этникос категориясини қўллайди.

Иккинчи гуруҳ тадқиқотлари диаспоранинг турли жиҳатлари, ўзига хос хусусиятлари ва фарқларини ўрганишга бағишланган.

1980-1990 йилларда тадқиқотчилар Р.Г.Абдулатипов, Т.А.Полоскова, В.А. Тиш-

ков ва бошқалар бевосита диаспораларнинг мақоми, белгилари ва жамиятдаги роли каби масалалар билан шугулланишган.

Ю.А. Поляков "диаспора" тушунчасининг иккита талқинини беради: "Диаспора - бошқа этник муҳитдаги этник жамоа, иккинчиси - бошқа давлатга этник ва маданий жиҳатдан тегишли бўлган у ёки бу мамлакат аҳолиси". С.В. Лурьенинг талқинича, "Диаспора кенг тушунча бўлиб, бегона социомаданий маконда яшаётган бошқа халқ вакиллари" [20].

Ж.Т.Тощенко, Т.П. Чаптыковалар эса, "Диаспора - тарихий Ватанидан ташқарида, бошқа этник муҳитда яшовчи, ривожланиши ва фаолияти учун керакли социал институтларга эга бўлган, келиб чиқиши бир хил кишиларнинг барқарор қатлами" [21], дея таъриф берадилар.

Тадқиқотчи З.И. Левин [22] диаспорани ўз мамлакати ташқарисидаги этник гуруҳнинг бир қисми сифатида қарайди ҳамда келиб чиқиши ва диаспоранинг этник-маданий ўзига хослиги сақланиб қолгунича мавжуд бўлишига ишонади.

В.Д. Попков [23] ўзининг "Этник диаспоралар феномени" асарида замонавий диаспоралар феномени ҳанузгача яхши ўрганилмаган социал, этник ва сиёсий жараёнлар, ҳодисалар туфайли давлатлар ҳамда маданиятлар чегарасини кесиб ўтувчи глобал этник анклавларни вужудга келтирган масалаларга эътибор қаратади. Шундан келиб чиқиб айтиш мумкинки, бу ҳолат диаспораларнинг дунё бўйлаб сунъий равишда ошиб кетишига сабаб бўлди (халқларнинг мажбурий кўчирилиши, дунё харитасида янги давлатларнинг вужудга келиши ва бошқ.).

Диаспоралар табиатини аниқлаш бўйича ягона эталонни жорий этиш (классик диаспора) ва бунга миграция жараёнларининг кучайиши сабабли тарқалган турли хил этник гуруҳларни таққослаш етарли натижа бермади. Тарқалган кўпгина этник гуруҳлар классик диаспоралар намунасига тушмаганлиги сабабли [24] ушбу гуруҳларни таҳлил қилиш учун "янги (замонавий) диаспора" категорияси ишлаб чиқилди. Диаспораларга нисбатан ягона намунадан воз кечиш ва "диаспора" атамасини бир нечта кўринишда талқин қилиш, муаммолар

ечимини эмас, балки уни таҳлил қилишнинг мураккаблашишига олиб келди.

Аммо тарихий маконга - Ватанга қайтиш истаги (homing desire) [25] истиқомат қилинадиган мамлакатдаги ўхшаш анъаналар, байналмилаллик, дўстлик ва инсоний мулоқот эҳтиёжини англаш ва тушуниш каби ижтимоий вазиятларнинг мавжудлиги билан тўлдирилади. Кўчиб келганлар ўзларининг турли йўналишдаги институтлари - диний муассасалардан тортиб, кундалик миллий машғулоти шаклларига қадар фаолият билан шугулланишади. Шу тарзда улар Ватан туйғусига бўлган эҳтиёжларини қондиришлари мумкин. "Диаспора" тушунчаси моҳиятан Ватанга қайтишга бўлган яширин истакдир", деб ёзади британиялик олим Автар Бра [26]. Шу билан бирга, Ж.Т. Тощенко ва Т.И. Чаптыкованинг сўзларига кўра, диаспоралар фаолиятида ташкилий уюшқоқликнинг етишмаслиги, уларнинг тегишли мамлакатда, умуман, мавжуд эмаслигини англатади [27].

Уюшиш истагидаги мигрантлар диаспоралар жамоасини ташкил қилади, мазкур жамоалар диаспораларнинг бирламчи элементи. Ушбу тизим нафақат жамоаларнинг мавжудлигини, балки этнодисперс гуруҳ элементлари ўртасида алоқанинг мавжудлигини ҳам назарда тутди [28]. Элементлар ўртасида коммуникатив алоқанинг йўқлиги диаспоранинг ташкил этилмаганлигини билдиради. В.Д. Попкованинг нуқтаи назарича, "Турли минтақаларда ўз жамоаларига эга бўлган этник гуруҳлар ўртасидаги алоқаларнинг мавжудлигига қараб, ушбу гуруҳларни диаспора деб аташ мумкин бўлади" [29].

Замонавий диаспора — этник маданий ўзига хослик ва умумий ижтимоий-сиёсий манфаатлар асосида иммигрантларнинг турли гуруҳларини бирлаштиришга, жамоавий, гуруҳ консолидацияси ва турли алоқа туғунларини шакллантиришга ҳисса қўшадиган алоқа тармоқларининг концентрацияси. Диаспора турли даража ва йўналишдаги алоқаларнинг иштирокчиси сифатида таркибининг ўзига хослиги, ресурсларининг мақсади билан глобал хавфсизлик, барқарорликни сақлаш учун жавобгар бўлган сиёсий муносабатларнинг тўлақонли субъекти мақомига эгадир [30].

"Замонавий дунёда диаспораларнинг яшаб келаётган давлатидаги ва тарихий Ватан ҳисобланган мамлакат ҳаётидаги аҳамияти ва роли ошди. Сўнгги ярим асрда мигрантлар сони уч барабар кўпайди. 1960 йилда дунё бўйича туғилган мамлакатидан ташқарида яшовчилар сони 75,5 миллион кишини, 2000 йилда 176 миллиондан ортиқ кишини ва 2010 йилда деярли 214 миллион кишини ташкил этди" [31]. 2020 йилга келиб, жаҳондаги мигрантлар сони 281 миллиондан ошди [32]. БМТ мутахассисларининг фикрига кўра, XXI асрнинг бошларига келиб, сайёрамизнинг ҳар 35-аҳолиси мигрант эди. Миграция оқимлари глобал ўсишининг оқибатларидан бири диаспоралар шаклланиши ҳисобланади. Анъанага кўра, йирик диаспоралар ўзларининг тарихий ватани — Исроил, Арманистон, Хитой, Ҳиндистон ва бошқаларни сиёсий ва иқтисодий жиҳатдан қўллаб-қувватлайдилар. Диаспораларнинг дунё сиёсатининг янги субъектлари сифатида шаклланиши, миллий давлат ҳаётининг барча соҳаларида, жумладан, сиёсий қарорларни қабул қилишга таъсир қилиб, мамлакатлардаги ўзгаришларга сабаб бўлади [33].

Ҳозирги глобаллашув жараёнларида диаспоралар категория сифатида янги белгиларга эга бўлмоқда: диаспора жаҳон сиёсатида янги актёр ролини ўйнаб, нафақат ўзининг тарихий Ватани манфаатларини ифода этади, балки яшаб келаётган давлат ижтимоий ҳаётида ҳам фаол иштирок этади. Бу ҳодисалар диаспоралар фаолиятини институционаллаштириш зарурлигини кўрсатади.

Сўнгги ўн йилликда глобал ахборот макони ривожланди ва жадал кенгайиб бормоқда. Диаспоралар ўзларини глобал интернет тармоғида намоён этишда фаоллик кўрсатмоқдалар. Илмий адабиётларда "кибер диаспоралар" ва "рақамли диаспоралар" каби атамалар пайдо бўлди [35].

Кибермакон нафақат этник гуруҳларнинг жамиятдаги фаоллигини ўзида мужассам этади, балки уларнинг манфаатларини интернет орқали таъминлайди. Интернет этнография ва социал антрополо-

гиянинг ушбу янги йўналишини интерпретациялаш учун кенг майдон очмоқда [36]. Шу билан бирга, интернет барча этник гуруҳлар фаолиятини таҳлил қилиш учун энг яхши тадқиқот майдонидир.

Этник гуруҳ сифатида диаспора бир қатор ижтимоий муҳим функцияларни амалга оширади:

1. Миллий ўзига хосликни сақлаш функцияси. Шахснинг этник ўзини англашини ривожлантириш, унинг диаспорасининг этник хусусиятларини маданий асослаш, турли халқларнинг тили ва маданиятини сақлаш.

2. Иқтисодий интеграция функцияси. Йирик диаспоралар мамлакат иқтисодиётида миллий мавқени шакллантиришга, маълум бир этник гуруҳ вакилларида иборат миллий корхоналарни ташкил этишга қодир бўлади, бу уларнинг тезкор равишда иқтисодий интеграциялашувига ёрдам беради.

3. Ижтимоий ҳимоя функцияси. Диаспоралар, кўпинча, ўз аъзоларини турли хил иқтисодий ва ижтимоий зиддиятлардан ҳимоя қилишади, шунингдек, уларга ҳар хил ёрдам ва хизматлар кўрсатадилар.

4. Мослашиш функцияси. Диаспоранинг бир қисми бўлган этник озчилик вакиллари тезда ўзларини таниш жамиятда ҳис қилиб, унга ёрдам беришларини сезадилар ҳамда янги мамлакатга мослашадилар.

5. Таълим ва ижтимоийлашув функцияси. Болалар ўзларининг этник гуруҳлари анъаналарини, унинг тили ва маданиятини мерос қилиб олишади, чунки улар ўз оилалари, умуман, ўз диаспораларида ўз мактаблари ёки синфларини яратишга ҳамда миллий газета ва журналларни нашр этишга қодир бўлган тегишли тарбияни оладилар.

Ушбу функцияларнинг ижобий томонлари билан бир қаторда, диаспораларнинг салбий оқибатлари ҳам мавжуд. Уларнинг асосийларидан бири миллатлараро зиддиятнинг кучайиши ҳисобланади. Воқеаларнинг бундай салбий ривожланиши, биринчи навбатда, диаспора вакиллари, кўпинча, ўзларини этник бўлмаган гуруҳ вакилларида бутунлай ажратиб олишлари билан боғлиқ.

Бундай социологик бузилишнинг пайдо бўлишини ташқи гуруҳнинг бир хиллигига ишониш, шунингдек, мамлакат аҳолиси таркибидаги кичик этник гуруҳларнинг бегоналашуви оқибатларини салбий намоён бўлиши сифатида тавсифлашни мумкин. Бу кўпчиликка ҳам, ижтимоий озчиликка ҳам тегишли. Шу билан бирга, улар гуруҳининг вакиллари ташқи гуруҳ аъзоларига қараганда атайлаб кўпроқ ижобий қабул қилинади. Воқеаларнинг бундай ривожланиши миллатлараро зиддият ва ишончсизликнинг кучайишига олиб келади.

Диаспоралар қуйидаги умумий тавсифга эга:

- турли хил урушлар, этник низолар, инқилоблар, очарчилик, давлатларнинг парчаланиб кетиши оқибатида келиб чиққан ихтиёрий ва мажбурий миграция натижасида жаҳоннинг турли мамлакатларида бир этноснинг тарқалганлиги;

- диаспораларнинг барча аъзолари томонидан ички алоқалар ва бирдамликни этник жиҳатдан англаш;

- диаспора аъзоларининг тегишли мамлакатда узоқ муддат истиқомат қилиши, яъни жамоаларнинг нисбатан турғунлиги;

- жамоалар ўзаро трансмиллий тармоқларининг мавжудлиги;

- диаспоралар сонининг туб этнос сонидан кам бўлиши;

- тарихий Ватан билан узвий алоқанинг ўрнатилганлиги;

- умумий келиб чиқишга оид тарихий тасаввурларнинг мавжудлиги;

- диаспоралар ижтимоий, сиёсий ва маданий ташкилотларининг фаолият олиб бориши;

- яшаб турган мамлакат ва тарихий Ватани билан ўзаро ҳаракатлар стратегиясининг мавжудлиги [37].

Т.В. Полоскованинг фикрича, "Реассимиляция каби мураккаб ҳодиса яқиндан ўрганишни талаб қилади. Ўз этник илдизларини сақлаб қолиш ёки тан олишдан бош тортиш нафақат иммигрантнинг ассимиляция қилинишига бўлган табиий истаги, балки "тарихий ватан" ва истиқомат қилаётган мамлакат ўртасидаги ўзаро муносабатларнинг ноқулай ҳолати, кучли этнократик сиёсат ва бошқа вақтинчалик омил-

лар билан ҳам боғлиқ бўлиши мумкин. Ушбу омиллар олиб ташланганда, йўқолган этник ўзига хосликни тиклаш жараёни бошланади ва натижада, диаспоралар худди шу этник асосда қайта тикланади (Туркиядаги арманлар диаспораси, Финляндиядаги руслар ва бошқалар). Ушбу жараёнлар ҳали замонавий адабиётларда жиддий таъсир кўрсатиши мумкин бўлсада, илмий адабиётларда муносиб ёритилмаган" [38]. Фикримизча, бу жараённи Афғонистондаги ўзбеклар диаспорасига ҳам қўллаш мумкин. Узоқ йиллар тарихий ватанидан узилиб қолган ўзбек диаспорасининг этник ўзига хослигини тиклаш алоҳида йўналишда кетаётганини кўрсатади.

"Диаспоралар аъзоларининг халқаро даражадаги бошқарув кўникмаларига эгалиги уларнинг муваффақиятини таъминлайди. Уларнинг кам сонли қисми фақатгина ўз юртларида мана шундай кўникмалар бўйича ўқитилади. Бундан ташқари, бошқарув билимлари кенгайтирилган сиёсий таълим билан тўлдирилади. Бу диаспора аъзоларининг ўз уйлари ва уларни қабул қилаётган маданият ўртасидаги тафовутни осон енгишига ёрдам беради. Биринчи авлод иммигрантлари, қоидага кўра, уларни қабул қилган мамлакатда унчалик кўзга ташланмайдилар.

Ушбу иммигрантлар уларнинг этник мансублиги камчилик бўлиши мумкинлигини билишади. Оммавий савдо компанияси раҳбари бўлишни мақсад қилган инсонлар бундай тўсиқларга дуч келиши ва уларни енгиб ўтишга тайёр туриши лозим. Ана шундай иммигрантларнинг муваффақияти уларни қабул қилаётган мамлакат уларни ўз бирлашмаларининг намунаси ва ифодачисига айлантиради, ушбу иммигрантларни қабул қилган давлатнинг эътироф этиши эса, уларнинг ўз уйларида улар ҳақидаги фикрларига янги маъно беради".

Юқоридаги фикр ва мулоҳазалардан келиб чиқиб айтиш мумкинки, диаспора этник ва маданий жиҳатдан ўзига хос бўлган, ягона қадриятлар тизимига амал қиладиган, умумий манфаатларга эга бўлган, тарихий ватани билан узвий ало-

қадор ҳамда миллий институтлари ёрдамида этник мансубликни сақлаб қолиш имконига эга аҳоли қатламидир.

Диаспоралар қуйидаги умумий белгиларга эга:

- 1) этник ўзига хослик;
- 2) маданий қадриятларнинг умумийлиги;
- 3) ўзини сақлаб қолиш истагини ифодаловчи социомаданий қаршилик;
- 4) ўз этноси билан умумий келиб чиқиш қарашларининг мавжудлиги;
- 5) диаспоралар ижтимоий, сиёсий ва маданий институтларининг мавжудлиги.

Хулоса қилиб айтганда, замонавий "диаспора" тушунчасига ягона ёндашувнинг мавжуд эмаслиги, унинг мураккаб ижтимоий муносабатлардан таркиб топгани ҳам эмас, балки глобллашув жараёнида давлатлар ўртасидаги сиёсий-иқтисодий кескинликнинг мавжудлиги, ахборот-коммуникация технологияларининг тезкор суръатларда ривожланиши, анъанавий қадриятлар трансформацияси, космополик ғояларнинг шаклланиши, этник озчилик аҳоли қатламларининг доимо ўзини ҳимоя қила олмаслиги каби омиллар ушбу тушунчага мазмунан ягона таърифни келтириш имконини бермайди.

Манба ва адабиётлар

1. Авдашкин А.А. Глобальные и локальные диаспоры. *Вестник Удмуртского университета \ Социология. Политология. Международные отношения.* 2018. Т. 2, вып. 4. — С. 418.
2. Базанов В.А. Диаспора как система. *Вестник РУДН, серия Социология,* 2011, № 3. — С. 24.
3. Boysariyev M. *Diasporas in the modern world: the evolution of phenomena and concepts // Жамият ва инновациялар - Общество и инновации-Society and innovations Special issue -1, No01 (2020) / ISSN 2181-1415. — P.107.*
4. Tölölyan K. *Rethinking Diaspora(s): Stateless Power in the Transnational Moment / Diaspora.* 1996. — 5 (1).
5. Dabag M., Platt K. *Diasporas und kollektive Gedachtnis. Zur Konstruktion kollektiver Identitäten in der Diaspora // Identität in der Fremde / Hrsg. von M. Dabag, K. Platt. — Bochum, 1993.*

6. Ashkenasi A. *Identitätsbewahrung, Akkulturation und die Enttatschung in der Diaspora // Identität in der Fremde / Hrsg. von M. Dabag, K. Platt. — Bochum, 1993.*

7. Safran W. *Diasporas in Modern Societies: Myths of Homeland and Return // Diaspora.* 1991. —1 (1).

8. Tölölyan K. *Rethinking Diaspora (s): Stateless Power in the Transnational Moment / Diaspora.* 1996. — 5 (1).

9. Минюшев Ф. *Социальная антропология. Учебное пособие. Академический проект.* 2004. — С. 117.

10. Бекмуродов М.Б. *Замонавий бошқарув социологияси / Монография. — Тошкент: Yoshlar nashriyoti, 2020. — 119 б.*

11. Адидеран А.М. *Ключевые вехи становления современной теории миграции в работах западных ученых XX в. // Вестник РУДН. Серия "Социология". 2015. № 1.*

12. Boysariyev M. *Diasporas in the modern world: the evolution of phenomena and concepts // Жамият ва инновациялар-Общество и инновации-Society and innovations Special issue -1, No01 (2020) / ISSN 2181-1415. — P.120.*

13. Поздеев И.Л., Арзамазов А.А. *Узбеки в России: практики адаптации в инокультурной среде. Вестник РУДН, серия "Социология", октябрь 2015, том 15, № 4. — С.124.*

14. Курносова Л.С. *Понятие диаспоры в социологическом дискурсе / Вестник Нижегородского университета им. Н. И. Лобачевского. Серия: Социальные науки, 2006. — С. 236.*

15. Гуманова А.А. *Крупнейшие диаспоры в мировых городах. Автореф. дис. ... канд. геог. наук. — Москва, 2006. — С. 6-7.*

16. Курносова Л.С. *Понятие диаспоры в социологическом дискурсе / Вестник Нижегородского университета им. Н. И. Лобачевского. Серия: Социальные науки, 2006. — С. 237.*

17. Еханурова И.Р. *Теоретические подходы к определению понятия "диаспора" / Вестник Бурятского государственного университета. 2011, № 6. — С. 105.*

18. Гумилев Л.Н., Иванов К.П. *Этнические процессы: два подхода к изучению // Социол. исслед. 1992. № 1. — С. 52., Гумилев Л. Н. Этногенез и биосфера Земли / Гумилев Лев Николаевич. — М.: ДИ-ДИК, 1997. — 640 с.*

19. Бромлей Ю.В. *Очерки теории этноса. — М.: Либроком, 2009. — 440 с.*

20. Лурье С.В. Историческая этнология. - М.: Аспект Пресс, 1997. - 138 с.
21. Тощенко Ж.Т., Чаптыкова Т.П. Диаспора как объект социологического исследования // Социс. 1996. № 12. - С. 33-42.
22. Левин З.И. Менталитет диаспоры (системный и социокультурный анализ). - М.: Институт востоковедения РАН; Издательство "Крафт+", 2001. - 176 с.
23. Попков В.Д. Феномен этнических диаспор. - М.: ИС РАН, 2003. - 340 с.
24. Арутюнов С., Козлов С. Диаспоры: скрытая угроза или дополнительный ресурс. URL: http://www.ng.ru/science/2005-11-23/14_diaspory.html
25. Brah A. Cartographies of Diaspora, Contesting Identities. - L.-N.Y., 1996. - P. 190-193
26. Brah A. Cartographies of Diaspora, Contesting Identities. - L. - N.Y., 1996. - P. 190-193.
27. Тощенко Ж.Т., Чаптыкова Т.И. Диаспора как объект социологического исследования // Социс. 1996. № 12.
28. Базанов В.А. Диаспора как система. Вестник РУДН, серия "Социология", 2011, № 3. - С. 24.
29. Попков В.Д. Феномен этнических диаспор. - М., 2003. - С. 76.
30. Барковская А.Н. Русскоязычная диаспора в политическом процессе англоязычных стран. Автореф. дис. ... канд. полит. наук. - Пятигорск, 2011. - С. 8.
31. Тибабян К.К. Диаспора в политическом процессе современной России (на примере армянской диаспоры). Автореф. дис. ... канд. полит. наук. - Екатеринбург, 2019. - С. 3.
32. Основные показатели международной миграции на 2020 год // https://www.un.org/development/desa/pd/sites/www.un.org.development.desa.pd/files/imr2020_10_key_messages_ru_1.pdf
33. Тибабян К.К. Диаспора в политическом процессе современной России (на примере армянской диаспоры). Автореф. дис. ... канд. полит. наук. - Екатеринбург, 2019. - С. 3.
34. Головнев А.В., Белоруссова С.Ю., Киссер Т.С. Вэб-этнография и киберэтничность // Уральский исторический вестник. 2018. № 1. - С. 100-108.
35. Авдашкин А.А. Глобальные и локальные диаспоры. Вестник Удмуртского университета \ Социология. Политология. Международные отношения. 2018. Т. 2, вып. 4. - С. 420.
36. Гуманова А.А. Крупнейшие диаспоры в мировых городах. Автореф. дис. ... канд. геог. наук. - Москва, 2006. - С. 7.
37. Полоскова Т.В. Диаспоры в системе международных связей. Автореф. дис. ... канд. полит. наук. - Москва, 2000. - С. 23.
38. Диаспоралар тармоғи ва истеъдодларнинг халқаро миграцияси: мамлакатлар хориждаги ўз диаспораларидан қандай фойдаланиши мумкин. Таҳлилий маълумот. 17 март, 2019. // <https://uzanalytics.com/jamiyat/4231/>

Диаспора феномени: таркиби ва мазмуни

Шаҳноза Тилибаева,

Ўзбекистон Республикаси Президенти
ҳузуридаги Давлат бошқаруви академияси
докторанти

Аннотация: ушбу мақолада диаспора ҳодисасига нисбатан турли олимларнинг қарашлари ўрганилган, "диаспора" тушунчасига таъриф берилган, диаспораларни вужудга келтирувчи омиллар таҳлил этилган. Этник гуруҳ сифатида диаспора бир қатор ижтимоий муҳим функцияларни бажариши таъкидланиб, диаспораларнинг ўзига хос тавсифлари келтириб ўтилган. Диаспораларнинг этник ўзига хослиги, маданий қадриятларнинг умумийлиги, ўзини сақлаб қолишдаги социомаданий қаршилик, ўз этноси билан умумий келиб чиқиш, уларнинг ижтимоий, сиёсий ва маданий институтларининг мавжудлиги каби белгилари таҳлил қилинган.

Калит сўзлар: диаспора, феномен, замонавий диаспора, классик диаспора, идентификация, миграция, проксима, этнодисперс гуруҳ, этник гуруҳ, жамоавий хулқ-атвор, жамоавий хотира.

Феномен диаспоры: состав и содержание

Шахноза Тилибаева,
докторант Академии государственного
управления при Президенте
Республики Узбекистан

Аннотация: в статье автор исследует взгляды различных ученых на феномен "диаспора", определяет понятие "диаспора", анализирует факторы, создающие диаспоры. Подчеркивается, что как этническая группа диаспора выполняет ряд социально значимых функций. Даны конкретные описания диаспор. Анализируются признаки диаспор по этнической идентичности, общими культурными ценностями, социокультурным сопротивлением самосохранению, общим происхождением со своим этносом и наличием социальных, политических и культурных институтов диаспоры.

Ключевые слова: диаспора, феномен, современная диаспора, классическая диаспора, идентификация, миграция, проксима, этнодисперсная группа, коллективное поведение этноса, коллективная память.

**Diaspora phenomenon:
composition and content**

Shakhnoza Tilyabaeva,
researcher, Academy of Public Administration
under the President of the Republic of
Uzbekistan

Abstract: in the article the author examines the views of various scientists on the phenomenon of "diaspora", defines the concept of "diaspora", analyzes the factors that create diaspora. It is emphasized that as an ethnic group, the diaspora performs a number of socially significant functions. Specific descriptions of diasporas are given. Diasporas are characterized by ethnic identity, common cultural values, sociocultural resistance to self-preservation, common origin with their ethnos and the existence of social, political and cultural institutions of the diaspora.

Keywords: diaspora, phenomenon, modern diaspora, classical diaspora, identification, migration, proxima, ethnodispersed group, collective behavior of an ethnos, collective memory.

**Бошқарувда рақамли технологиялар / Цифровые технологии в менеджменте /
Digital technologies in management**

Tohirjon ODILOV,

*independent researcher of the Academy of Public Administration
under the President of Uzbekistan*

**INFORMATIZATION OF HIGHER EDUCATION SYSTEM
MANAGEMENT PROCESS**

Elevating the process of training of independent-minded skilled professionals with state-of-the-art knowledge and solid ethical behavioural background to a brand new stage, modernization of higher education, developing social sector and branches of economy based on advanced teaching technologies, introducing ICT and innovations to higher education based on international experience as well as gradual deployment of digital technologies are considered to be priority tasks for the sector.

In order to foster development of higher education management system the Republic of Uzbekistan is gradually deploying "HEMIS" - IT system in charge for higher education processes management [2]. This system identifies current status of ICT use in education, need for ICT devices in higher education system entities, ICT infrastructure modernization processes, deployment stages of information system for higher education management, e-education services as well as project implementation approaches and conditions.

Nowadays, certain works related to information system deployment and creating sectoral data bases are underway to automatize management in higher education system and switch government services to interactive platform. Meanwhile, existing server and network infrastructure for wireless connection do not meet requirements of operation, error tolerance and security with no opportunity to introduce state-of-the-art information and data services commonly provided by e-education.

Mostly tracking students' academic records, monitoring and assessment of teachers' activities, management tasks, reports and

documents are processed on paper. Documents on process of administration, university faculties, departments and sectors management are produced by MS Office PC software.

Modernization of higher education entities' network infrastructure enables to develop single network infrastructure, introduce advanced IT to education process, deploy information systems and e-education services, automatize financial and economic activity, automatize records and document control in universities [1].

Modernization of network infrastructure envisages following:

- installing active master network ensuring network security, traffic balance and management;

- installing information protection devices to ensure security of the network and its services;

Modernization of network infrastructure enables to improve network efficiency and create intelligent network infrastructure of universities' computer network.

Modernization of server infrastructure in higher education entities improves efficiency and reliability of server platforms to ensure provision of information services (portal, website, e-mail and etc.) and higher education management systems' operation.

Based on foreign countries experience, to maintain servers, create necessary conditions for establishing server platforms, provide skilled specialists to back-up servers operation, 78 server platforms will be developed in higher education entities and under State Inspectorate For Education Quality Control.

Deployment of server infrastructure for higher education entities includes following:

- installing server device which meet error tolerance and operational efficiency requirements;

- installing data storage system designed to store and transmit data of a large volume and ensure guaranteed access thereto;

- installing network devices such as dedicated high transmission commutator to ensure connection between servers and access thereto.

Wireless LAN is deployed based on access points, by means of these mobile devices are connected to corporate network by radio waves. Access points are in charge not just of data transmission speed, but also deal with management and security issues. Wireless LAN, if deployed, enables students and teachers to use university resources and Internet in university campus.

Deployment of wireless LAN includes installation of access-point devices in the area, university premises and campuses.

Deployment of higher education processes management information system (HEMIS) enables to automatize administrative, academic and research affairs in universities, render state-of-the-art e-services to teachers and students, create proprietary information and academic portal for certain university.

HEMIS portal serves as a platform to unite following information systems designed to render education information services to the students, parents and other concerned parties.

ADM IT - information system managing administrative affairs;

ACM IT - information system managing academic process;

RDM IT - information system managing research and development affairs;

FM IT - information system managing finances.

Administrative affairs management information system serves to manage internal administration business processes, for instance, personnel, teachers and students management, campus management, university premises and facilities access management and exercising control over university's administrative affairs.

Functional features of information system's software modules managing administrative affairs at the university are as follows:

" Personnel management module: was designed to automatize university's personnel list and organizational chart, employee's personal data and employment records, performance, penalties and benefits track;

- Students management module: is used to coordinate interaction with university's organizational chart, students registration and files management, internal staff movement record, deliver orders and produce reports on students performance while academic process;

- Campus management module: was designed to automatize university campuses operation and is used for rooms and property record, track students movement between rooms and premises, calculating sojourn fees and payments thereof, composing check-out forms and reports;

- Access control module: serves to record attendance by office hours for personnel and by classes for students based on ID-cards;

- Monitoring and analysis module: is designed to automatically compose a complete list of internal and external reports to make decisions and support respective government authorities.

Academic process management information system: is used to plan educational process and automatize students admissions, syllabus and courses management, students academic records track and monitoring.

Functional capacities of software modules of university's academic processes management system are as follows:

- Admission commission management module: is designed to automatize university admission processes such as register university applicants, documents enrollment and review, admission exams scores record, applicants admission and respective report.

- Syllabus management module: is designed to compose syllabuses for academic majors and specialities with the regard to the requirements of state educational standards and academic schedule;

- Academic hours management module: is designed to plan and count academic hours distributed to teachers, chairs, faculties, composing teachers' individual work plans and count academic hours at university as per university's syllabus;

- Students' academic performance management module: is used to monitor and

record students' attendance and academic performance, teach classes as per syllabus, deliver outgoing documents on students' research activities;

- Graduates management module: is designed to account courses taken by the student as per syllabus in order to pass accreditation for the graduate, count employers and job openings as well as placing graduates and issuing diplomas.

Research and development affairs management information system is focused on informational provision and planning of research and development processes, informational and organizational support to publications, intellectual property and academic affairs processes, training high skilled human resources and assessment of teachers' activities.

Functional capacities of the university research and development affairs management information system's software module are as follows:

Project management module: is designed to plan and record research projects, research and development activities of university staff and students;

Publications management module: is designed to account publications based on results of research and development, introducing patents and inventor's certificate on software;

Academic and methodic affairs management module: is designed to plan and account preparation of academic and methodic affairs engaging teachers, chairs and faculties as per syllabus;

Students performance assessment module: is designed to automatize teachers' academic, research and development, academic and methodic as well as cultural and social activities assessment process;

Library management module: is designed to automatize accounting of library visits by students and teachers, books lending and library's book fund management.

Finance management information system is focused on university's budget planning, assets management, goods and services purchase, scholarship and salary payment control as well as accounting fees paid by the students.

Functional capacities of university's finance management information system are as follows:

Contractual payment installments counting module: is designed to register, submission and record of contracts for studies, accounting academic expenditures of students attending to university on contractual basis, registering payment documents.

Scholarship payments counting module: is designed to automatize scholarship fund allocation, granting and accruing scholarships, composing and filing applications on scholarship payment.

Salary accounting module: is designed to automatize salary fund allocation, salary payment to the staff and composing report on salary payment.

Purchase/contracts accounting module: is designed to automatize purchases planning process, identifying needs, composing requests for purchases and orders, composing contracts and purchases, composing and submitting reports.

Financial planning module: enables to automatize budget composing processes, control and monitoring of its performance.

Following tasks are required to be performed for operation of higher education management information system:

1. Analysis and delivery

To identify the person in charge of HEMIS development: e-learning system introduction center under higher education entities, and, if necessary, engaging consultants and private companies.

To identify coordinators for HEMIS deployment: ICT development department.

To identify manufacturers: software developers team.

2. Implementation

To identify the Head of department of the Ministry of Higher and Secondary Specialized Education in charge of system development and deployment coordination.

To identify Vice Principal from the higher education entity in charge of system deployment and good-quality organization of its operation.

To identify technical staff (system administrator) for the higher education entity in charge of system deployment and support.

To identify specialist (IT Center director) of the higher education entity in charge of organizational affairs on system deployment.

To train system users and develop system utilization skills (academic affairs department and faculty staff, heads of the departments and teachers).

3. Support and maintenance

Higher education management information system support and operation is ensured by Center for introducing e-education and specialists of the higher education entity.

Digitalization of higher education processes requires the Principal alongside with improvements in the material base of higher education entity, further actions on upgrading knowledge, qualification, skills of managerial and academic staff and them to be equipped with the state-of-the-art IT and foreign language command skills.

If educational environment will be created based on ICT devices, its feasible development, first of all, in the framework of person-oriented education, and second, from the point of meeting new educational indicators - e-education resources can principally (as of target-based path) change the development of learners' research and projecting skills and capabilities as well as teaching process itself.

Addressing to ICT expands structure of components and capacities of information and management environment in higher education system. In such circumstances data bases and ICT systems, e-books and encyclopedias, Internet resources and etc. will be added to the scope of academic information sources. PC simulators, control software and etc., communication devices as educational activity tools can implement this processes by LAN and Internet.

Cloud computing creates opportunities to undertake significant changes in provision of internal computing resources of the entity.

Reference

1. Ўзбекистон Республикаси Президентининг 2019 йил 8 октябрдаги "Ўзбекистон Республикаси олий таълим тизимини 2030 йилгача ривожлантириш концепциясини тасдиқлаш тўғрисида"ги ПФ-5847-сонли Фармони. <https://lex.uz/docs/4545884>
2. Ўзбекистон Республикаси Президентининг 2020 йил 5 октябрдаги "Рақамли Ўзбекистон - 2030" стратегиясини тасдиқлаш ва уни самарали амалга ошириш чоратадбирлари тўғрисида"ги ПФ-6079-сонли Фармони. <https://lex.uz/docs/5030957>.

Informatization of Higher Education System management process

Tohirjon Odilov,

independent researcher of the Academy of Public Administration under the President of Uzbekistan

Abstract: the article highlights features and opportunities of gradual deployment of "HEMIS" - IT system for process management in higher education while managing higher education system. In the conclusion it has been justified that employing opportunities of the state-of-the-art IT system (HEMIS) while managing higher education system enhances capacities of effective managerial decision-making.

Keywords: management, server, information system, module, Internet resources.

Олий таълим тизимини бошқариш жараёнини ахборотлаштириш хусусиятлари ва имкониятлари

Тоҳиржон Одилов,

Ўзбекистон Республикаси Президентининг ҳузуридаги Давлат бошқаруви академияси мустақил изланувчиси

Аннотация: мақолада олий таълим тизимини бошқаришда "HEMIS" - олий таълим жараёнларини бошқариш ахборот тизимини босқичма-босқич жорий этишни амалга ошириш хусусиятлари ва имкониятлари очиқ берилган. Олий таълим тизимини бошқаришда замонавий ахборот тизими (HEMIS) имкониятларидан фойдаланиш самарали бошқарув қарорларини қабул қилиш имкониятини кенгайтириши асосланган.

Калит сўзлар: бошқариш, сервер, ахборот тизими, модул, интернет-ресурслари.

Свойства и возможности информатизации процесса управления системой высшего образования

Тоҳиржон Одилов,

самостоятельный соискатель Академии государственного управления при Президенте Республики Узбекистан

Аннотация: в статье описаны особенности и возможности постепенного внедрения в процесс управления высшего образования ИТ-системы для управления процессами в высшем образовании - "HEMIS". В заключении было обосновано, что использование возможностей современной ИТ-системы (HEMIS) при управлении системой высшего образования увеличивает возможности эффективного принятия управленческих решений.

Ключевые слова: управление, сервер, информационная система, модуль, Интернет-ресурсы.

Sarvar ISMAILOV,
independent researcher,
Academy of Public Administration under the
President of the Republic of Uzbekistan

DEVELOPMENT OF BANKING PERSONNEL IN THE CONDITIONS OF DIGITAL ECONOMY

It is known that in recent years the banking and financial sector of the country has been gradually reformed, a number of measures have been taken, as a result of which the necessary legal conditions have been created for conducting advanced banking business and strengthening the competitive environment.

In particular, the Law "On the Central Bank of the Republic of Uzbekistan", "On Banks and Banking Activities", "On Currency Regulation" and "On Payments and Payment Systems", which meet international standards and create an attractive legal environment for foreign investment in the financial sector. Updated laws were adopted.

At the same time, an analysis of the current situation in the banking sector reveals a number of systemic problems that hinder the development of the banking sector in accordance with economic reforms and the needs of society, such as a high level of government intervention in the banking sector, inadequate quality management and risk management in state-owned banks. The decree of the President of the Republic of Uzbekistan dated May 12, 2020 "On the strategy for reforming the banking system of the Republic of Uzbekistan for 2020-2025" was an important step towards solving these issues.

It is necessary to take additional measures to increase the popularity of financial services provided by banks today, expand the access of banks to the regions and ensure the provision of the same type of services in all localities.

Privatization of the state share in banks will be carried out by improving their corporate governance system, improving the quality and expanding the scope of banking services, introducing modern information technologies and increasing human resources. The main focus is offering a wide range of services

(investment banking, factoring, project financing) to customers, including independent members with international experience in the banking sector, the introduction of new concepts and technologies (fintex, marketplace, digital banking), staff development and focuses on retraining them.

Nowadays, every bank is working hard to update its legacy systems and looking to technology to improve operating effectiveness and improve the customer experience. Banks need to become more comfortable with changes, working with more agile teams, and even more so, leaders who understand the kinds of transformation that are possible and can manage change effectively. Technologies such as robotic process automation, machine learning, and adaptive intelligence are already beginning to have a significant impact on compliance, payments, and retail services, among other banking functions. Banks need employees with the skills to understand how these technologies can be effectively applied, and they need agile and adaptive workforces to navigate these changes.

In order to transform banks into modern commercial banks operating in accordance with international standards, ie to implement the institutional transformation project, stateowned banks in Uzbekistan have established cooperation with international financial institutions since 2020 and are working to transform banks. In particular:

In order to transform Joint-Stock Commercial Bank "TURON BANK", it cooperated with the International Finance Corporation (IFC), a member of the World Bank Group, and they conducted a full diagnostic of the bank's activities. During the diagnostics, a number of problems and opportunities related to corporate governance,

bank risk management, HR management, small and medium business services, information technology infrastructure upgrades and most importantly business processes were identified.

In parallel with the transformation process, 71 banking service offices and 92 self-service centers (24/7) were established in Turonbank in order to increase the coverage of services.

New types of digital and remote banking services are being created for the convenience of the population and entrepreneurs. In particular:

- In cooperation with Business & Finance Consulting GmbH, the system of underwriting for retail loans to individuals was introduced and about 32,000 individuals received loans worth 370.8 billion soums;

- Modern electronic queuing in bank branches and offices, a new call center, biometric fingerprint and Face ID identification of individuals, QR technology payments, payments via Humo and Mastercard in the system "Tap to phone" (One touch) reception and 3D secure service was introduced and DIG ID (customer identification system through passport and Face ID technology) software was launched.

This year, the process of increasing the financial interest of employees and creating the necessary financial conditions for them, the introduction of modern methods of management and evaluation of the bank on the basis of the Key performance indicators (KPI) and the process of attracting and servicing customers and delivery of banking products. It is planned to introduce relations management (CRM) and automated reporting (Data Base) systems.

In the process of transformation of Uzpromstroybank, in order to improve the quality and convenience of customer service, the Bank has established 45 branches, 41 banking service centers and 89 self-service 24/7 outlets.

A transformation center has been set up at the bank, which is training employees in the new system of customer service. 8 types of modular credit products were developed for corporate clients of the Bank, 26 types for business entities and 22 types for the population. A new mobile application has been launched, which includes a marketplace system

for remote purchase of goods. SQB consult was established to assist entrepreneurs in developing business plans, property valuations, and examination of import contracts.

In addition, the Regulation "On customer segmentation" was developed and an online evaluation system of bank employees was launched.

In order to modify The National Bank for Foreign Economic Affairs of the Republic of Uzbekistan (NBU) negotiations were held with the Boston consulting group, Ernst & young, McKinsey & company, KPMG, Deloitte, PwC international consulting organizations to implement the process of transformation of the bank and develop a long-term development strategy.

The National Bank of the Republic of Uzbekistan issued 5-year Eurobonds worth \$ 300 million on the London Stock Exchange, thus becoming a full participant in the international capital market. The debut issue of Eurobonds was carried out by the NBU in cooperation with internationally recognized underwriting banks such as Citibank (USA), Natixis (France), SMBC Nikko (Japan) and Gazprombank (Russia).

In order to improve the quality of customer service, modern, compact, "banking service centers" are being established on the basis of modern, compact, foreign banks' standards instead of inefficient and damaged branches of the bank. Today, a total of 43 banking service (office) centers and 18 self-service centers (24/7) serve customers.

In order to determine the level of satisfaction of the population and businesses with the services provided by the bank, the quality of banking services was assessed on the basis of the Consumer Satisfaction Index (CSI) and the Net Promoter Score (NPS).

Analysis of the process of bank transformation shows that there are the following problems:

- Lack of international banking experience among bank employees and the need for training and advanced training abroad.

- Involvement of the Bank in non-operational functions;

- a lot of time is spent on the selection and

tender process in the implementation of projects;

- innovations and reforms in the process of bank transformation do not reach the lower level specialists on the ground;

- Due to the involvement of banks in non-operational functions, the fact that the majority of employees are engaged in the collection and processing of statistical data, their current organizational structure (structure) limits their ability to work as clients.

- Although the new laws regulating banking activities stipulate that the majority of board members are independent members, the existing staff shortage has a negative impact on the composition of bank boards with independent members with sufficient knowledge and international experience;

- innovations and reforms introduced in the process of bank transformation create a number of problems as a result of non-implementation on the ground and in parallel with other sectors of the economy;

- In the process of attracting foreign consulting companies by the Bank, the process of public procurement is time consuming, there is no possibility to sign a direct contract with foreign consulting companies.

Moreover, The entire banking sector is involved in digital transformation. While the means and speed of execution vary from one institution to the next, the issues addressed are largely the same:

- Transforming the business model: achieving economies of scale on agency costs, specializing networks in new services, etc.

- Optimizing the customer experience: ensuring continuity in the relationship across channels, developing personalized, high value services for clients who are increasingly well informed and demanding, etc.

- Overhauling processes: rationalizing back-office operations, speeding up processing, etc.

- Updating ways of working: boosting the organization's agility and ease of access to different channels, harnessing the benefits of robotic process automation, etc.

At the same time, change has become a constant and a modus operandi in itself. According to an IPSOS survey, the estimated average number of simultaneous changes managed by employees already reached 2.5 already in 2012.

This "structural need" for transformation has a major impact on both "hard" organizational aspects (structure, business model, performance indicators, etc.) and "soft" aspects (human assets, culture, management, etc.)

It has taken a few years for organizations to move on from the idea of digital transformation focusing on technology above all. Now, they need to go further and acknowledge that a successful transformation depends on the ability to (correctly) tackle the human challenges.

In fact, when transformation projects fail, it is mostly because they prioritize technical tools and solutions over what the change really means for the company and its employees.

A recent report estimated that, over the next two to three years, machines will be capable of performing approximately 30% of the work currently done at banks [1]. The automation of key banking functions has already begun. For example, the Australia and New Zealand Banking Group has reported annual cost savings of over 30% in certain functions, with over 40 processes automated, since 2015. In late 2017, Jon Cryan, then the CEO of Deutsche Bank, indicated that the bank would be sticking with its plan to cut 9,000 jobs-roughly 10% of its workforce-by 2020, citing the potential for more "machine-learning and mechanization" [2].

"The target for many banks in adopting automation, one researcher observed, is to remove \$500 million to \$1 billion in costs. There is so much AI hypotheses in the banking industry and banking execs are understandably confused nobody can hand over, and probably for the foreseeable future they will not be able to hand over, 100% of their process to AI" [3].

Not only technology is likely to change the number and kinds of people working in banks, but the nature of banking careers is also changing. Traditionally, bankers have followed a straight line up through one business or hierarchy. We fully expect people to have four or five 'careers' within the bank. Employment is becoming more fluid. In the United States, the median tenure in 2016 for workers ages 25-34 was less than three years, compared with more than 10 years for workers in the 55-64 age bracket [4]. Across Europe, there is variation in job tenure by country, but even

so, between 2000 and 2014, job tenure for millennials trended downward [5].

Modern banks need to "focus on people, not roles, to shift to thinking about capabilities". That is much harder. Banks are also rethinking the way they work. They are focusing more on building agile teams, to "cut through the permafrost" by telling middle management to stop issuing instructions and instead coach people to do the thinking themselves.

We have to alter how we treat employees; we need a different mindset. It's not just money- it's flexible working, letting them work in smaller groups and across groups, what they want is different now. According to a recent EY study, 75% of millennials want the ability to work flexibly and still be on track for promotion" _bookmark10 [6].

Given the impact of automation, and technology more broadly, another point, banks should retrain 60-70% of our workforce. However, some are unsure what they should be retraining people to do, as it is unclear what needs they will have in the future. Several banks have highlighted internal mobility-redeploying staff from one department to another-and the potential for "reskilling," or training employees to do different jobs. The need to reskill significant portions of the workforce represents a looming challenge for banking leaders.

Today, the business cycle moves faster than the people development cycle, there would be efforts to retrain parts of the industry's workforce, some doubted the practicality of mass retraining of redundant employees. In this case, HR [human resources] functions creating large-scale plans for this.

Maintaining culture, enthusiasm, and engagement through the transformation will be a big challenge because we are service companies, so those are vital attributes. Managing digital transformation efforts and the resulting uncertainty about the future of the workforce will be a challenge for banks, but it may also be a chance to leverage these efforts with customers and clients.

It is necessary to pay attention to the development of the higher education system and advanced training of employees of the banking and financial system should be carried out through the organization of a professional

competence management system; improving the quality level of applicants and those entering the magistracy; expanding the coverage of managers and specialists of the banking and financial systems with development and professional development programs; ensuring financial independence and stability, strengthening the material and technical base; achieving high customer satisfaction with personnel, students and employees, as well as the development of scientific potential.

The important strategic goals of the development of the higher education system and professional development of personnel in the banking and financial system are to meet the needs of the industry in specialists with relevant knowledge and skills; coverage of all promising managers and specialists with advanced training programs; bringing the system of higher education in the industry in line with modern European and American standards; creation of a system for the development and monetization of innovations and scientific developments.

In summary, the formation of a modern banking system, the implementation of comprehensive changes in the banking system aimed at increasing the investment attractiveness of banks and the introduction of new standards of banking services today play an important role in developing the economy, supporting entrepreneurship and enhancing the position of the banking system.

References

1. "Millennials: Generation Go," EY, accessed April 11, 2018.
2. European Political Strategy Centre, *The Future of Work: Skills and Resilience for a World of Change*, EPSC Strategic Notes no. 13 (Brussels: European Commission, 2016), 7.
3. Laura Noonan, "AI in banking: the reality behind the hype," *Financial Times*, April 12, 2018.
4. Sarah Ponczek, "Machines Poised to Take Over 30% of Work at Banks, McKinsey Says," *Bloomberg Technology*, July 20, 2017.
5. Steven Arons, "Cryan's Gloomy Jobs Outlook Sees Deutsche Bank Eyeing the Swiss," *Bloomberg*, November 8, 2017.
6. US Bureau of Labor Statistics, "Employee Tenure in 2016," news release, September 22, 2016.

Development of banking personnel in the conditions of digital economy

Sarvar Ismailov,
*independent researcher, Academy of Public
Administration under the President
of the Republic of Uzbekistan*

Abstract: *the article deals with the development of bank personnel in the conditions of digital economy, the nature of a banking career. Proposals were given to change the attitude towards employees, organization of flexible working hours for employees. The problems of managing efforts for the digital transformation of banks and the associated uncertainty about the future of personnel are considered.*

Keywords: *banking career, digital age, employees, transformation of banks, personnel, customer service.*

Рақамли иқтисодиёт шароитида банк соҳаси ходимлари малакасининг ривожланиши

Сарвар Исмаилов,
*Ўзбекистон Республикаси Президентини
ҳузуридаги Давлат бошқаруви академияси
мустақил тадқиқотчиси*

Аннотация: *мақолада рақамли иқтисодиёт шароитида банк кадрларини ривож-*

лантириш масалалари кўриб чиқилган. Банк карьераси характери, ходимларга муносабатни ўзгартириш таклифлари берилган. Ходимларнинг эгилувчан иш графигини ташиқил этиш ҳақида ва келажак персоналига нисбатан бўлган ишончнинг пастлиги ва банклар рақамли трансформацияси билан боғлиқ муаммолар кўриб чиқилган.

Калитли сўзлар: *банк карьераси, рақамли давр, ходимлар, банк трансформацияси, персонал, мижозлар билан ишлаш.*

Развитие сотрудников банковской сферы в условиях цифровой экономики

Сарвар Исмаилов,
*самостоятельный исследователь
Академии государственного управления
при Президенте Республики Узбекистан*

Аннотация: *в статье рассмотрены вопросы развития банковских кадров в условиях цифровой экономики, характер банковской карьеры, даны предложения об изменении отношения к сотрудникам, организации гибкого графика работы сотрудников. Рассмотрены проблемы управления цифровой трансформацией банков и связанной с этим неуверенности в отношении будущего персонала.*

Ключевые слова: *банковская карьера, цифровая эпоха, сотрудники, трансформация банков, персонал, работа с клиентами.*

**Ўзбекистон ва жаҳон ҳамжамияти / Узбекистан и мировое сообщество/
Uzbekistan and the world community**

Nurali SHERALIYEV,

Doctoral student, University of world economy and diplomacy

**COMPARATIVE AND POLITICAL ANALYSIS OF
UZBEK-TAJIK RELATIONS**

Central Asia has always been and remains a region of vital interests of Uzbekistan. Tajikistan and the people of this country, as historically, nationally and spiritually close to the Uzbek nation, have always been in the field of national interests of our country. Any changes in Tajikistan have the potential to echo in Uzbekistan and vice versa. But the evolution and development of Uzbek-Tajik relations has a leap-like shape and is not stable, especially in the context of water problems in Central Asia. However, the last years of relations, after the political change of power in Uzbekistan, are distinguished by large and qualitative positive changes in cooperation.

What caused a sharp change in the approaches of both countries? Do the recent positive changes indicate that the essence of Uzbek-Tajik relations largely depends on Uzbekistan and its attitude? Or were there subtle but qualitatively important modifications in the Tajik political course in relation to Uzbekistan? What are the prospects for the development of Uzbek-Tajik relations? To answer this question, first of all, you need to look at such methods of analysis as comparative and political which will help in analyzing the strategies of both countries.

The modern foreign policy of Uzbekistan is been built taking into account the dynamically changing situation in the world and the region, as well as large-scale internal transformations. The main goal of the foreign policy of the Republic of Uzbekistan is to strengthen the independence and sovereignty of the state, strengthen its place and role in the international arena, create a belt of security and stability around the country, and actively promote the foreign economic interests of the republic.

In addition, election of Shavkat Mirziyoyev as the President of the Republic of Uzbekistan marked a new stage in the country's foreign policy. The most important achievement of the new foreign policy of Uzbekistan was the "breakthrough" of Uzbek diplomacy in the regional direction, which formed a qualitative improvement in relations with the countries of Central Asia.

Currently, there is an increase in dynamics and enrichment of the agenda of interstate cooperation in Central Asia (CA), the main driving force of which is the constructive regional policy of Uzbekistan. It should be noted that since 2016 there has been a rapid increase in the dynamics of the regional policy of Uzbekistan.

So, on September 8, 2016, identifying the priority areas of foreign policy, in his speech Shavkat Mirziyoyev at a joint meeting of the Legislative Chamber and Senate of the Parliament, noted: "We remain committed to pursuing an open, friendly and pragmatic policy towards our closest neighbors: Turkmenistan, Kazakhstan, Kyrgyzstan, Tajikistan" [1]. This statement reflects the will of the leadership of Uzbekistan to create an atmosphere of trust and friendship in the region.

As part of its new regional policy, Uzbekistan was able to dramatically improve relations with Tajikistan. In a short period, many bilateral problems were resolved that could not find a solution for a long time. Thanks to the political will of the leaders of the two countries, Tashkent and Dushanbe have opened a new page in bilateral relations. In addition, the culmination of the historical rapprochement of the two states on August 15, 2018, within the framework of the state visit of the President

of Tajikistan Emomali Rahmon to Uzbekistan, was signed "Strategic Partnership Agreement" between Uzbekistan and Tajikistan. The strategic partnership is been aimed at ensuring mutual security, countering global threats and challenges, strengthening regional stability, expanding cooperation in the political, economic and humanitarian spheres. The strategic partnership agreement forms a solid foundation for the long-term and comprehensive development of relations between Tajikistan and Uzbekistan [2].

On November 10-11, 2017 in international conference "Central Asia: one past and a common future, cooperation for sustainable development and mutual prosperity" in Samarkand, our president Shavkat Mirziyoyev noted: "Our main goal is to turn Central Asia into a stable, economically developed and prosperous region by joint efforts [3]."

However, one of the main conditions for ensuring regional security, expanding economic cooperation and ensuring stable development of relations between states is the consolidation of agreements between the states of the region by international treaties. In this context, it is very significant that in section 5.2 "Priority directions in the implementation of a balanced, mutually beneficial and constructive foreign policy" of the Strategy for Action on the Five Priority Directions for the Development of the Republic of Uzbekistan in 2017-2021 (Strategy). The creation of a belt around Uzbekistan is been indicated among the tasks security, stability and good neighborhood, improving the regulatory framework of the foreign policy and foreign economic activity of the Republic of Uzbekistan, as well as the settlement of the issues of delimitation and demarcation of the state border of the Republic of Uzbekistan [4]. In addition, the fight against international terrorism has become one of the main areas of bilateral cooperation between Uzbekistan and Tajikistan. In particular, the President of the Republic of Uzbekistan Shavkat Mirziyoyev, in his speeches from the rostrums of many international organizations, has repeatedly stressed the need to strengthen cooperation in the fight against international terrorism at the

regional and national levels. The two countries also share common views on combating threats such as drug trafficking, terrorism, extremism and transnational organized crime.

First of all, it is clear from the observations that there is a huge gap between the formulation, practice, implementation of the problem of bilateral relations and the expected effects of enlightened international policy, as well as the specific behavior of individual states. This, in turn, casts a serious shadow on the character, practice and, if necessary, the prospects for the conquest of power in international political processes. Moreover, in the political practice of some states, the use of force is seen as the only priority and convenient means of gaining power and realizing their interests.

However, Uzbekistan and Tajikistan express a common position on the need for rational and equitable use of water energy resources, taking into account the interests of the countries of the region. According to foreign experts, the constructive nature of the Uzbek-Tajik dialogue in this direction can become a catalyst for regional efforts to ensure water security in Central Asia. If we analyze this phenomenon in the period of Uzbekistan until 2016, we can not consider the approaches to this issue as positive between these years. Because during this period, the approaches to water issues in the domestic and foreign policies of two countries did not coincide. For example, Tajikistan viewed water as a raw material. It did not satisfy the Uzbek side at all. However, as noted above in 2016, through the will of the leaders of the two countries, the approach to the water issue was created in tandem with the national interests of the two neighboring countries on this issue.

As well, theoretical and practical approaches to the study for the analysis of relations between countries on the use of transboundary rivers and their problems, prospects and political processes is the most important. Among the water-related issues on the planet, the shortage of fresh water resources do the growing population of the world complicate a major problem, which is been further. Water resources are one of the most important geoeconomic and geostrategic factors that ensure the stability of states. The sustainable

development of the economies of all countries in the world is been closely linked to the availability of freshwater resources and the creation of opportunities for their use. Given that a large part of the world's freshwater is transboundary rivers, the use of transboundary water resources in interstate cooperation is of great importance in ensuring the development prospects of the world's economies. Therefore, this factor is one of the main components of relations between states.

In the use of river water resources, even among water consumers located in different parts of a particular river studying within a country and between the sectors of the economy in the river basin, it is not always possible to respect each other's interests. In many cases, in the world practice, the interests of the most profitable sectors of the economy take precedence over the interests of less profitable, but socially important sectors. Such one-sided approaches, such as self-interest, are particularly evident in the use of transboundary river waters [5].

It is widely recognized today that the best way to use transboundary rivers wisely is to put the principle of "basin management" into practice. The management of water resources in the transboundary river basin requires cross-border cooperation. While the desire to use government resources alongside a fair approach to cross-border cooperation is always involved, the baseline approach is based on political and economic factors. From an economic and political point of view, the approaches of Uzbekistan and Tajikistan to the use of transboundary rivers were one-sided. During this period, relations between the two countries began to change in a negative direction. The main reason for this is that Tajikistan considers the water flowing from its territory to neighboring areas as a commodity, and because of the adaptation of reservoirs specializing in irrigation to the energy system, neighboring countries suffer from this, as well as various environmental risks. In this regard, the first President of the Republic of Uzbekistan Islam Karimov expressed his views at the SCO Summit in August 2007 in Bishkek, Kyrgyzstan. That is, first of all, public

governments, as well as neutral international organizations, should thoroughly study the projects created in transboundary water resources and not implement such projects if it is harmful to neighboring countries and the environment in general [6].

Nevertheless, through the political will of the head of our state Shavkat Mirziyoyev, during his official visits to Dushanbe in March 2018, solutions to these problems were found. During the visit Shavkat Mirziyoyev and Emomali Rahmon agreed to a series of practical measures to restore relations.

Prior to the meeting, on March 1st, the two governments had already re-opened ten border checkpoints (nine road crossings and one railway crossing). A joint statement signed during the visit made it clear that Shavkat Mirziyoyev had dropped Uzbekistan's long-standing objections to the Tajik government's plans to build the Rogun Dam. The statement said that Uzbekistan would participate in the project, although it did not specify how. A total of 27 agreements were signed, including one on the delimitation of the long-disputed border.

A lot of progress on regional cooperation has already been made, including on scaling up electricity trade between the countries, and we expect that the Central Asian countries will look towards finding further ways to synergise the region's trade in gas, oil and hydropower. Uzbekistan support for ambitious projects such as the Rogun Dam could make it easier for Tajikistan to obtain funding and set a precedent for co-operation on other similar projects, such as the Upper Narin cascade in the Kyrgyz Republic, which has faced funding problems. Although issues regarding border delimitation are still likely to persist, we expect Uzbekistan to continue to take a leadership role in strategic and economic integration in Central Asia [7]. Over the forecast period (2018-22), we expect that relations between the Central Asian nations will continue to strengthen, especially in the field of energy security.

In August 2018, Emomali Rahmon officially visited Uzbekistan. The second official meeting that year stoked the positive changes in their relationship. The meeting, however, failed to address some of the thorniest issues that still keep both Uzbekistan and Tajikistan

at a crossroads. Plans to lure Uzbekistan to partly pay for the construction of Rogun were not addressed at the meeting, thus leaving the question of the funding of this megaproject unanswered. The small-scale agreements on the joint construction of two hydroelectric stations along the Zarafshan River could be considered a timid hint that the parties are preparing for deeper cooperation on water management [8].

The main purpose of such meetings was to take bilateral relations to a new level. Through the political will of the two leaders, transboundary water issues are being addressed, as well as delimitation and demarcation of border areas.

We believe that such great efforts will have a positive and only positive impact on the relations between the two fraternal peoples in the coming years.

One of the important theme for our national security it is Afghan issue.

Our countries, given their geographic location, play a key role in resolving the conflict in Afghanistan. Dushanbe shares Tashkent's position on resolving the Afghan crisis. The participation of the Foreign Minister of Tajikistan in the international high-level conference on Afghanistan, held in March 2018, clearly testifies to this [9]. Meanwhile, at the recent Dushanbe conference on Afghanistan, President of Tajikistan Emomali Rahmon on the second and the last day of the 9th Ministerial Conference "Heart of Asia - Istanbul Process", said the last four decades of conflicts in Afghanistan have shown that there is no military solution to the issue of Afghanistan except for diplomatic and political efforts [10]. Based on the above arguments, it can be said that the views of Uzbekistan and Tajikistan on ensuring peace in Afghanistan, building infrastructure there and improving bilateral and multilateral relations are almost identical. Because there have been wars here for more than 40 years. So, this issue can be resolved through diplomacy and negotiations, not through war. Therefore, both sides are very interested in ensuring peace in Afghanistan.

To sum up, the new regional policy of Uzbekistan has had a key impact on the formation of a fundamentally new political

atmosphere in Central Asia, increasing political trust, interaction and mutual understanding. Thanks to the active policy of Uzbekistan in the Central Asian direction, the ideas of regional rapprochement, strengthening ties between these countries, creating an atmosphere of friendship and good neighborliness have found their practical embodiment.

In particular, relations between Uzbekistan and Tajikistan acquired a completely new character, which were brought to a strategic level in a short time.

It can be assumed that the future cooperation between Uzbekistan and Tajikistan will be considered as a determining factor for the prosperity of Central Asian states, as well as for Uzbekistan. Because this factor allows for uninterrupted trade in land communications and close cooperation between Central Asia and South Asia with Uzbekistan. The analysis of the prospects of cooperation between Uzbekistan and Tajikistan shows that in the future the parties can bring their interests closer in the security and economic spheres.

Thus, Uzbekistan's relations with Tajikistan play an important role in shaping the security ring and the center of influence in the Central Asian region. Despite several changes in bilateral relations with Tajikistan, it has led to the maintenance of friendly relations and stability in its policy in the Tajik direction.

Therefore, Uzbekistan and Uzbekistan, as countries interested in addressing security issues in Afghanistan and the Middle East, are trying to work closely with countries in the region in the consistent fight against international terrorism, drug trafficking and other non-traditional threats.

The analysis of the interests and stages of development of Uzbekistan in Tajikistan, bilateral cooperation and prospects of Uzbek-Tajik relations led to the following conclusions.

Firstly, modern foreign policy is based on partnership. Bilateral cooperation between the states has its own historical roots and is manifested in the context of democratization as an important link in the international system. The main priority of Uzbekistan's foreign policy is the Central Asian region, and the

country's vital interests are closely linked with this region. The main directions of Uzbekistan's policy in Central Asia are to ensure peace and stability in the region, to address the most important issues of regional security, including joint assistance in resolving the situation in Afghanistan, including with Tajikistan. Besides that, History, common cultural and spiritual values, as well as centuries-old tradition of mutual respect and good neighborliness laid a solid foundation and the basic principles of relations between Tajikistan and Uzbekistan. These principles impose an equal responsibility on our country and Tajikistan, on its side, is always set to consistently develop a broad, build on mutual trust, partnership with its nearest neighbor.

Secondly, strengthening cooperation between Tajikistan and Uzbekistan, in fact, can play a crucial and a key role for regional cooperation in Central Asia. Uzbekistan has already made the first move (improved relations with all countries of the region and signed many mutually beneficial and strategic partnership agreements) in order to claim the central link in regional political and economic processes. All this became possible due to the new domestic and foreign policy of Shavkat Mirziyoyev. The changes in the political climate in Central Asia completely transformed the course of events in the region and directly influenced the entire spectrum of Central Asian relations both between the countries of the region and among international and regional actors (Russia, the USA, the EU and China).

Thirdly, the comprehensive deepening and expansion of mutually beneficial, reliable and equal cooperation between Uzbekistan and Tajikistan is not only in the interests of the two countries, but also plays an important role in ensuring peace, tranquility, stability and security in Central Asia. Special attention should be paid to inter-regional cooperation. In this regard, it is gratifying that the Association of Business Leaders of the Central Asian States has been established. It should be noted that this, in turn, has given impetus to all areas of cooperation between the two countries.

References

1. Speech by Sh.M.Mirziyoyev at a joint meeting of the Legislative Chamber and Senate of the Oliy Majlis. - <http://president.uz/ru/lists/view/55>
2. Uzbekistan and Tajikistan are strategic partners. <http://uza.uz/en/politics/uzbekistan-and-tajikistan-are-strategic-partners-17-08-2018>
3. President of Uzbekistan calls to develop reliable mechanisms of cooperation in Central Asia at the international conference in Samarkand. <https://www.unodc.org/centralasia/en/news/president-of-uzbekistan-calls-to-develop-reliable-mechanisms-of-cooperation-in-central-asia-at-the-international-conference-in-samarkand--uzbekistan-.html>
4. Садофф К., Грейбер Т., Смут М. и Бергкамп Г. Вместе - управление трансграничными водами. Гланд, Швейцария: IUCN. <http://data.iucn.org/dbtw-wpd/edocs/2008-016-Ru.pdf>. 2011 г.
5. Decree of the President of the Republic of Uzbekistan on the Strategy for the Further Development of the Republic of Uzbekistan No. 4947 dated February 7, 2017. http://lex.uz/pages/getpage.aspx?lact_id=3107036
6. М.Бекмуродов. Рогунский синдром. Каждое государство защищает свои национальные интересы. <https://centrasia.org/newsA.php?st=1267435500> 01.03.2010
7. Mirziyoyev makes historic visit to Dushanbe. <http://country.eiu.com/article.aspx?articleid=1896512173&Country=Tajikistan&topic=Politics&subtopic=Forecast&subsubtopic=International+relations>
8. Tajikistan's President Makes Historic Visit to Uzbekistan. Seventeen years after his last official visit, Tajik President Emomali Rahmon visited Tashkent and Samarkand. <https://thediplomat.com/2018/08/tajikistans-president-makes-historic-visit-to-uzbekistan/>
9. Mustafayev B. Uzbekistan - Tajikistan: on the way to a strategic partnership, 08/13/2018, <http://www.isrs.uz/ru/maqolalar/uzbekistan-tadzikistan-na-puti-k-strategiceskomu-partnerstvu>
10. No Military Solutions to Afghanistan Issue: Rahmon <https://bakhtarnews.af/no-military-solutions-to-afghanistan-issue-rahmon/>

Comparative and political analysis of Uzbek-Tajik relations

Nurali Sheraliyev,

Doctoral student, University of World Economy and Diplomacy

Abstract: *this article studies the political aspects of Uzbek-Tajik cooperation and its comparative analysis of the factors influencing the main directions of relations. A systematic approach and comparison methods were used in the research of the scientific article. At the same time, the positions of Transboundary Rivers in relations between the two brotherly peoples, as well as the positions of Uzbekistan and Tajikistan on the Afghan issue have been studied and analyzed.*

Keywords: *bilateral relations, transboundary rivers, regional cooperation, foreign policy, the Afghan issue.*

Ўзбек-тожик муносабатларининг қиёсий-сиёсий таҳлили

Нурали Шералиев,

Жаҳон иқтисодиёти ва дипломатия университети докторанти

Аннотация: *ушбу мақолада ўзбек ва тожик ҳамкорлигининг сиёсий жиҳатлари ва унинг асосий йўналишлари, ўзаро муносабатларга таъсир этувчи омилларнинг қиёсий таҳлиллари амалга оширилган. Шу билан*

бирга, икки қардош халқлар ўртасидаги алоқаларда трансчегаравий дарёлар ҳамда афғон масаласи бўйича Ўзбекистон ва Тожикистон позициялари ўрганилган. Мавзуни тадқиқ этишда тизимли ёндашув ҳамда таққослаш усулларидан фойдаланилган.

Калит сўзлар: *икки томонлама муносабатлар, трансчегаравий дарёлар, минтақавий ҳамкорлик, ташқи сиёсат, афғон масаласи.*

Сравнительно-политический анализ узбекско-таджикских отношений

Нурали Шералиев,

докторант Университета мировой экономики и дипломатии

Аннотация: *в статье исследуются политические аспекты узбекско-таджикского сотрудничества и проводится сравнительный анализ факторов, влияющих на основные направления отношений. При этом были изучены и проанализированы позиции трансграничных рек в отношениях двух братских народов, а также позиции Узбекистана и Таджикистана по афганскому вопросу. При исследовании научной статьи использовались системный подход и методы сравнения.*

Ключевые слова: *двусторонние отношения, трансграничные реки, региональное сотрудничество, внешняя политика, афганский вопрос.*

Абдулбоки БОЗАРОВ,
*старший преподаватель Ташкентского
государственного технического университета*

НЕОЛИБЕРАЛЬНАЯ ГЛОБАЛИЗАЦИЯ И ЕЕ ОППОНЕНТЫ

Окончание холодной войны и распад Советского Союза открыли новую эру, которая впоследствии стала известна как "Новый мировой порядок". Крах социализма заставил некоторых авторов говорить о конце идеологии (Фукуяма, 1992)[1]. Институты глобального управления, которые были консолидированы в последующие годы, основывались на приверженности неолиберальной идеологии. Все взялись за эту новую ортодоксию, заменив изречение Никсона, что "мы все теперь кейнсианцы" фразой "мы все (нео) либералы". Антиглобалистское движение (АГД) как ответ на эти события появилось в конце 1990-х годов. Протесты превратили движение в узнаваемое явление во всем мире. "Битва при Сиэтле" рассматривается многими как переломный момент для Антиглобалистского движения.

Главная задача этой статьи - проследить теоретическую и практическую среду, которая произвела Антиглобалистское движение как политический феномен конца 20-го века.

Термином "глобализация" часто злоупотребляли. Литература предлагает множество различных теорий и определений. Нет единого мнения о том, что такое глобализация и что ее продвигает. Это слово даже приобрело в последние годы очень негативное значение во всем мире.

В этой работе, признавая, что нынешняя глобализация является неолиберальным проектом глобального управления, цель состоит в том, чтобы контекстуализировать движение антиглобалистов, критически рассматривая проблемы неолиберальной глобализации, чтобы показать, почему движение так сильно сопротивля-

ется этому проекту. В эвристических целях можно использовать характеристику глобализации Каздина и Шемана:

1. Под глобализацией обычно понимались преобразования в экономике, политике и культуре, иными словами, изменение во всем сразу, изменение парадигмы или изменение системы, произведенные и / или представленные конкретными элементами (то есть глобальные рынки, 24-часовая культура, мгновенные коммуникации, растущий уровень иммиграции и т. д.) с технологией в качестве ключевой движущей силы.

2. Глобализация также была с самого начала идеологическим проектом, который служил для натурализации капитализма под своим именем. Глобализация сделала капитализм невидимым (или настолько невидимым, каким он когда-либо может быть) за рядом изменений, которые рассматривались как квази-природные явления, с которыми люди мало что могут сделать. Все, что происходило как часть глобализации, было достаточно реальным. Но большое всеобъемлющее повествование о глобализации было выдумкой - эффективной, но все же выдумкой [2].

Действительно, многие согласились бы сегодня, что глобализацию следует, в основном, понимать как идеологию, которая служит для уменьшения как регулирования капитализма, так и издержек правительства. Какой бы ни была причина, глобализация ускоряется намеренно[3]. Государства, транснациональные корпорации и другие группы активно продвигали его вперед [4]. Глобализация продвигалась и продвигается двумя способами: техническими изменениями и действиями государства (идеологические / интеллектуальные

и практические аспекты). Новые информационные технологии создали ландшафт, где движение услуг и капитала ускоряется на несколько порядков [5]. С конца 1980-х годов возникла неолиберальная ортодоксальность [6], так называемый "Вашингтонский консенсус" [7], которая стремилась внедрить свои истины в основные институты глобального управления. И эти международные экономические институты, многонациональные корпорации и транснациональная деятельность распространяют общечеловеческие ценности и выгоды посредством распространения рыночной экономики. Теории неолиберальной глобализации, по-видимому, представляют собой пакет, основанный на предпосылке, что рынки должны быть свободны для функционирования и что рынки будут обеспечивать благополучие во всех отношениях. Поддержка глобализации очевидна в неолиберальной политике многих международных организаций, таких как Всемирный банк, МВФ или ВТО [8]. Неолиберализм является преобладающей экономической ортодоксальностью, которая выводит логику *laissez-faire*-капитализма на международный уровень, выходя за пределы национального государства [9], и выступает за неограниченный капитализм, свободную торговлю и потребительство. Это требует комплексной взаимосвязанной политики, такой как финансовая и торговая либерализация, свободные рынки труда, приватизация и низкий уровень государственного долга. Но есть разница между теорией и практикой неолиберализма. К концу 20-го века "правящие элиты" стремились использовать расширение мировых рынков для своих собственных интересов; эта комбинация бреттон-вудских учреждений, государств и многонациональных корпораций была названа "глобализацией сверху". В результате многонациональные корпорации и международные агентства, которые организуют глобальную торговлю и инвестиции, заменили буржуазию как объекты антикапиталистической атаки [10]. В ответ на это возникли различные социальные движения, которые бросили вызов их влиянию, и эти движения получили название "анти-глобализация" или "глобализация снизу".

Неолиберализм стал доминирующей экономической идеологией в конце 1970-х годов после разрушения механизма обменного курса Бреттон-Вудской системы и отказа от кейнсианской идеологии. Политика Р. Рейгана в США и М. Тэтчер в Великобритании характеризовалась сокращением государственных расходов, приватизацией государственных активов, дерегулированием и снижением налогов для богатых. Это также доктрина экономического развития, поддерживаемая и активно выдвигаемая международными финансовыми институтами, такими как Международный валютный фонд. Экономической сердцевиной глобализации является мобильность финансового капитала, созданная благодаря новым технологиям [11].

С помощью технологических инноваций и финансовой, и торговой либерализации транснациональные компании (ТНК) все больше концентрируют контроль над большой долей мирового капитала, технологий и доступа к рынкам [12]. На их долю приходится около двух третей мирового экспорта товаров и услуг [13]. Власть, которой обладают эти крупные корпорации, а также транснациональный и, в некоторых случаях, глобальный характер их операций, позволяет им обходить профсоюзы, законы о труде и активно влиять на государственное законодательство как в развитых, так и в развивающихся странах.

Видно, что неолиберальная глобализация порождает новое неравенство, усугубляя разрыв между богатыми и бедными. Идеологическая оппозиция к неолиберальной глобализации происходит слева и справа от политического спектра. Справа - критики сторонников протекционизма, которые обвиняют неолиберальную глобализацию во многих экономических и социальных проблемах, с которыми сталкиваются национальные общества. Они мотивированы страхом перед снижением уровня жизни, потерей национальной самобытности и культуры из-за нежелательного иностранного влияния и утраты национального суверенитета. Справа (например, консерваторы-христиане в США или сильные националисты в разных частях света) любят демонизировать "Новый мировой

порядок" [14]. Они осуждают соглашения о свободной торговле, власть ТНК и международных институтов, предполагаемую "американизацию" национальных культур и общую проницаемость национальных границ для транснациональных влияний. Слева находится так называемое "антиглобалистское движение", группа не строго организованных универсалистско-протекционистских сетей, бросающих вызов неолиберальной глобализации.

В 1994 году мексиканское восстание сапатистов помогло назвать врага неолиберальной глобализацией. Антиглобалистское движение сформулировало свое несогласие в этом духе и в этих терминах. Отсюда развитие оппозиционного движения, которое выступает против неолиберальной глобализации и за глобальную справедливость [15]. В центре многих протестов против глобализации лежит трилогия недовольства- идее капитализма, процессам глобализации и поведением корпораций [16]. Точно так же и в таком же духе Сьюзен Джордж, Наоми Клайн и другие лидеры антиглобалистского движения называют главного врага человечества "дьявольской тройкой" МВФ, ВТО и ТНК [17].

В условиях неолиберальной глобализации корпорации обладают огромной властью, и они продолжают использовать эту власть, чтобы нанести социальный, экономический, политический и экологический ущерб многим странам по всему миру. Благодаря распространению и расширению либерализации в торговле и реформах в сфере трудового права эти корпорации могут получать свои трудовые и сырьевые ресурсы и израсходовать свои издержки в (обычно развивающихся) регионах, которые обеспечивают наилучшие конкурентные преимущества.

Либерализация вместе с дерегулированием (которое является неотъемлемой частью экономического неолиберализма и пакета приватизации) оказали негативное воздействие. Разрыв в уровне жизни между самыми богатыми и самыми бедными странами мира увеличивается. В развитых странах также растут различия в доходах.

Как следствие, неравенство внутри обществ только усугубляется, будь то на глобальном Севере [18] (например, из-за падения зарплат и увеличения разрыва между богатыми и бедными в США, а теперь в условиях пандемии коронавируса) [19] или на глобальном Юге. Неолиберальная глобализация вместо того, чтобы способствовать экономическому и социальному развитию на глобальном Юге, принесла бедность в развивающийся мир [20]. Неограниченная свободная торговля приносит пользу странам с большим финансовым рычагом за счет бедных развивающихся стран. Кроме того, *laissez-faire* капитализм способствовал накоплению власти в руках нескольких очень крупных многонациональных компаний, которые могут прямо или косвенно влиять на формирование национальной и международной повестки дня. Например, дерегулирование финансовых рынков привело к смещению центра тяжести финансовой индустрии от крупных транснациональных банков к глобальным городам [21].

Таким образом, это контекст, исторические условия появления АГМ. Как признает премьер-министр Бельгии Ги Верхофстад, политические институты мира кажутся все более и более далекими от демократического контроля и все более и более готовы жертвовать демократическим управлением в интересах частных лиц [22].

Антиглобалистское движение начало развиваться в середине 1990-х годов, когда разрозненные группы начали систематически организовывать свою деятельность. Одним из важных примеров в антиглобалистском движении является появление группы, известной как Глобальная деятельность народов - People's Global Action (PGA), которая служит полезным примером того, как Антиглобалистское движение (АГД) развивалось как сеть.

В конце 1990-х годов, когда возникло движение, оно стало привлекать к себе все больше внимания средств массовой информации, что часто изображало его опасным и насильственным, а также угрозой общественному порядку. Характерно, что нет единого мнения о происхождении движения [23]. Здесь достаточно сказать, что есть

даже те, кто считает, что движение зародилось пятьсот лет назад, когда коренные жители Америки сражались с европейскими колонизаторами [24]. Многие активисты, вовлеченные в движение, уже много лет проводят кампании по многим вопросам, связанным с миром, социальной справедливостью, правами человека и справедливой торговлей. Значительным событием стало восстание сапатистов в мексиканском штате Чьяпас в 1994 году, когда конституционная поправка после ратификации Североамериканского соглашения о свободной торговле (НАФТА) отменила права на общинную землю и открыла экономику для рыночных сил. Затем на встрече ВТО в Сиэтле в 1999 году вспыхнуло широкомасштабное противостояние сторонников глобализации и ее противников.

Однако термин "антиглобализация" не совсем отражает дух этого движения. Термин-название "Антиглобализация" дан СМИ [25]. Большинство протестуют не против глобализации как таковой, но против неолиберальной версии глобализации. Они активно заявляют о своей поддержке глобализации, которая идет снизу, из народных масс, при которой демократия, трудовые права и экологические стандарты не будут ограничены рынком. Некоторые авторы, такие как Ноам Хомский, по этой причине предлагают назвать движение "Глобальное движение за справедливость" или "Глобальное социальное движение".

Несколько влиятельных критических работ вдохновили движение антиглобалистов. "Нет логотипа", книга канадского журналиста Наоми Кляйн, которая критиковала производственную практику ТНК и вездесущий бренд-ориентированный маркетинг в массовой культуре, стала "манифестом" антиглобалистского движения. Мы можем добавить идеи французского философа Жака Деррида, одинаково глубокое влияние Мишеля Фуко, а до Фуко, взгляды Теодора Адорно и Макса Хоркхаймера в их "Диалектике просвещения" оказали большое влияние на движение. Следует упомянуть о сильном влиянии марксистских текстов на студентов, обучавшихся по литературе, и современных мыслителей, таких как Иммануил Валлер-

стайн. Питают движение антиглобалистов также теоретики постколониальных исследований [26].

Основной мишенью АГД являются главные органы глобального экономического управления-Всемирная торговая организация (ВТО), Всемирный экономический форум (ВЭФ), G7-Г7, Международный валютный фонд (МВФ) и Всемирный банк (ВБ), которые принимают основные глобальные политические и экономические решения. Они рассматриваются как движущие силы неолиберальной глобализации. Общее недовольство АГД было направлено против неолиберальной глобализации, которая деградирует окружающую среду, создает безработицу, ухудшает условия труда, угрожает крестьянству и коренным народам, разрушает общинные связи, эксплуатирует, злоупотребляет народами третьего мира, порождает условия неблагоприятные миру и, в итоге, подрывает равенство, справедливость и демократию.

Но 11 сентября 2001 года изменил все для движения. В США это была одна из опасностей, связанных с Законом США "ПАТРИОТ" и другими мерами, которые значительно увеличили власть и ресурсы аппарата принудительной безопасности. По крайней мере, нападения 11 сентября и закон США "ПАТРИОТ" позволили полиции приравнять, хотя бы временно, активистов антиглобалистских организаций к террористам, что затруднило мобилизацию.

Термин "антиглобализация" не отличается международную левую антиглобалистскую позицию от строгой националистической антиглобалистской позиции. Как мы уже упоминали, участники на самом деле больше выступают за глобализацию. Чтобы прояснить это различие используется термин "альтерглобализация". Интернет-источники - это средство распространения идей движения. Движению удастся успешно организовывать крупные акции протеста по всему миру, используя информационные технологии для распространения информации и организации. Протестующие объединяются в "группы сродства"[27], как правило, неиерархические группы людей, которые живут близко друг к другу и имеют общую политическую цель. Аффиливи-

рованные группы затем отправят своих представителей в "кластеры".

В то время, как северное направление движения хорошо видно (Сиэтл, 1999, Прага, 2000, Мельбурн, 2000, Квебек, 2001, Генуя, 2001, Эдинбург, 2003, Петербург 2006, Гамбург 2017), его южное направление не менее важно. Даже очень быстрое рассмотрение антиглобалистских действий в последние несколько лет демонстрирует их глобальное распространение. К ним относятся движение безземельных в Бразилии, протесты в деревнях Таиланда, движение безработных в Аргентине, кенийское сопротивление против политики Всемирного банка, движение Чипко в Индии, сопротивление против "нефтяной оккупации" дельты Нигера, акции против выселения в Йоханнесбург и, конечно же, мятежники сапатистов в Мексике.

Южные движения имеют значительно мало ресурсов по сравнению со своими северными коллегами и поэтому ограничены в формах протеста, которые они могут принять. Одной из своеобразных структурных характеристик АГД является его разнообразие. В движение входят не только анархисты, экологи, социалисты и пацифисты, но и многие другие: фермеры, профсоюзные деятели, религиозные группы, защитники прав потребителей, безработные и т. д. Это было новое сотрудничество между различными сегментами социальных движений, которые в прошлом часто были оппозиционными по отношению друг к другу. Несмотря на однозначное разнообразие, АГД по-прежнему имеет общее миропонимание - все они против неолиберальной глобализации. Как утверждает Курран, сила этого движения всегда заключалась в его подвижности без лидера, его постоянно меняющейся стратегии, его непредсказуемой тактике и целях[28].

В то время, как антиглобалистское движение часто рассматривается как глубоко антикапиталистическое и исходящее слева, критику с правой стороны политического спектра нельзя игнорировать. Можно различать прогрессивное (те, которые связаны с социальной справедливостью) и реакционное крыло АГД (например, движение белых ополченцев США). Два прин-

ципальных различия между реакционными и прогрессивными АГД: во-первых, первая основывает свою критику на необходимости сохранения формы политического сепаратизма. Таким образом, именно белая раса или сообщество, в общем, и сообщество белых США, в частности, находится под угрозой. Во-вторых, их критика строится вокруг тщательно разработанной теории заговора, которая в некоторых вариантах рассматривает глобальный социализм как конечную цель мировой политической и экономической элиты. В отличие от этого, прогрессивные АГД - это те, которые не стремятся дать привилегии определенным группам, но чьи амбиции являются более универсальными, с целью улучшения или трансформации общего состояния человечества в качестве их целей.

В более широком дискурсе глобализации правое крыло антиглобалистского лагеря зачастую предрасположено ксенофобским страхам. Они осуждают программы свободной торговли, влияние многонациональных компаний и международных институтов, воспринимаемую американизацию национальных культур и общую проницаемость национальных границ для транснациональных влияний. Среди выдающихся представителей сторонников протекционистских программ - такие люди, как Патрик Бьюкенен и Х. Росс Перо (США), ЙоргХайдер (Австрия), Герхард Фрей (Германия) и Жан-Мари Ле Пен (Франция), а также в США такие группы, как Общество Джон Березы, Христианская Коалиция и Лобби Свободы. Они выступают против "глобализации в американском стиле" и мотивированы страхом снижения уровня жизни, утраты национальной самобытности и культуры в результате распространения мощного иностранного влияния, особенно через средства массовой информации, и утраты национального суверенитета. На глобальном Юге противостояние неолиберальной глобализации в американском стиле также привело к религиозному фундаментализму и националистическому популизму.

Слева от политического спектра группа слабо организованных универсалистских протекционистов бросает вызов неолиберальному глобализму. Сапатистское движе-

ние является частью более широкого антиглобалистского движения и является примером универсалистского протекционизма. Другими примерами универсалистов-протекционистов являются Ральф Надер (США) и одна из его организаций - Global Trade Watch, такие группы, как Сеть третьего мира, Международный форум по глобализации и транснациональные женские сети. Они утверждают, что руководствуются идеалами равенства и социальной справедливости для всех людей в мире, а не только для граждан своих стран.

В число универсалистских протекционистов также входит все больше неправительственных организаций, занимающиеся вопросами защиты окружающей среды, прав человека, справедливой торговли и трудовых стандартов. Они бросают вызов неолиберальной глобализации и сосредоточены на построении нового международного порядка, основанного на глобальном перераспределении богатства и власти. Они руководствуются заботой о равенстве и социальной справедливости и стремятся к альтернативной глобализации - "глобализация снизу".

По этой причине один из идеологов антиглобалистского движения А.Негри утверждает, что все протесты являются именно против нынешней формы капиталистической глобализации, а не против глобализации как таковой. Вот почему движение не следует называть движением антиглобалистов; это движение за альтернативную глобализацию.

Всемирный социальный форум (ВСФ) - это глобальное собрание общественных движений, неправительственных организаций и других групп гражданского общества против неолиберальной глобализации. Они мотивированы верой, что "другой мир возможен". Они разделяют отвращение к неолиберальной глобализации. Участники ВСФ обычно выступают за укрепление демократических процессов в качестве основного способа подорвать недемократическую природу глобализации. По словам Хилари Уэйнрайт, ВСФ может рассматриваться как "Народная ООН" [29].

Мотивация ВСФ заключалась в том, чтобы создать контрсобытие для Всемирного экономического форума. Если ВЭФ можно рассматривать как место международных встреч для все более глобализированной капиталистической элиты, его оппонент, ВСФ [30] - это ежегодное собрание, проводимое левыми членами антиглобалистского движения для обсуждения альтернативных форм глобализации. ВСФ является местом встречи неправительственных организаций, общественных движений и других организаций гражданского общества, выступающих против экономического неолиберализма, финансового капитализма, неоколониализма и нынешней организации глобальной экономики. С момента своего создания он превратился в постоянный процесс поиска альтернатив тому, что его сторонники считают гегемонистским неолиберальным мировым порядком. Эти протесты, как выразилась Наоми Кляйн, "являются не демонстрациями одного движения, а скорее сближением многих более мелких, каждый из которых ориентируется на конкретную многонациональную корпорацию (например, Nike), конкретную отрасль (например, агробизнес) или новую торговую инициативу (например, зону свободной торговли в Северной и Южной Америке) или в защиту самоопределения коренных народов (например, сапатистов)" [31]. Это децентрализованное движение дало свои результаты. Этому яркий пример: разоблачение и передача огласке Многостороннего соглашения об инвестициях (MAI) в Европе.

Есть целый ряд критических замечаний в отношении АГД как слева, так и справа. Некоторые критики утверждают, что эмпирические данные не подтверждают взгляды антиглобалистского движения [32]. В основном имеются три основные критики против АГД. Это - 1) антиглобализм как реакционная или романтическая политика с неадекватным пониманием капитализма; 2) внутренняя непоследовательность движения; 3) отсутствие демократических принципов в самом АГД.

Другая распространенная критика АГД-то, что это - продукт Запада. Но это неверно. Основными источниками вдохновения

и развития АГД в 1990-х годах стали активисты государств, которые являются маргинальными для мировой экономики. Примерами являются: сапатисты Чьяпаса, крестьянское движение в Бразилии (МСТ) и индийские фермеры штата Карнатака, которые выдвинули многие из широких вопросов, составляющих повестку антиглобалистского движения. Таким образом, именно с периферии возникает первоначальное вдохновение для антиглобалистского движения.

Правда, может быть есть некоторая доля истины в критике, однако сила этих критических замечаний должна быть сопоставлена с тем фактом, что антиглобалистское движение является новым, развивающимся, и в настоящее время единственным прогрессивным и фундаментальным вызовом для неолиберального глобального управления нашего времени.

Таким образом можно сказать, что антиглобалистское движение продвигает вперед "глобализацию снизу", в которой демократические нормы, трудовые права и экологические стандарты являются главными целями и продвигаются в глобальном масштабе. Оно направлено на регулирование капитала, при этом уважая местные культуры и опираясь на общее видение того, как наилучшим образом удовлетворить глобальные общественные потребности.

Движение обсуждает транснациональные проблемы, в частности глобальный дисбаланс сил, порожденный неолиберальной моделью глобализации, и предусматривает новую роль для гражданского общества.

Также выяснено, что первопричинами его возникновения являются: конец холодной войны, гегемония неолиберализма и революционное развитие информационных и коммуникационных технологий. Современное антикапиталистическое движение возникло из-за краха других альтернатив: Восточного блока коммунистических государств, их союзников в массовых коммунистических партиях Западной Европы, радикального национализма в третьем мире. Таким образом, возникновение антикапиталистического движения было в

значительной степени обусловлено исторической конъюнктурой.

Становится очевидным, что неолиберальная глобализация предоставляет непропорциональные возможности и без того богатым увеличить свое благосостояние, используя, например, новейшие технологии для эффективного перемещения денег по всему миру, в то время как на две трети населения мира они практически не влияют или не оказывают никакого позитивного воздействия. Нынешняя торговая система отражает институционализацию определенного сочетания власти и интересов. Это выгодно глобальному Северу и невыгодно глобальному Югу. Вашингтонский консенсус предлагает политическую основу, основанную на либерализации торговли и рынка капитала, жесткой бюджетной экономии, быстрой приватизации, повсеместном дерегулировании и сокращении правительства и социальных расходов.

Каково будущее антиглобалистского движения? Внутри движения существует ряд напряженных и противоречивых моментов, которые служат как для его продвижения вперед, так и в какой-то момент они могут привести движение к распаду. Оно предлагает существенное политическое движение, появившееся в период после окончания холодной войны, и сила антиглобалистского движения заключается в его либертарианских принципах, все могут присоединиться, и жесткая идеология не навязывается тем, кто принимает в нем участие. Таким образом, это развивающийся глобальный форум для бурных дебатов и активизма.

Источники и литература

1. Fukuyama F. *The End of History and the Last Man*. New York: The Free Press, 1992. Pp. xxiii, 418.
2. Cazdyn E. and Szeman I. *After Globalization*. Wiley-Blackwell. John Wiley & Sons Ltd., Publication. 2011. Pp. 1 -2.
3. Waters M. *Globalization*. L., N.Y., 1996. P. 85., Журнова Е.А. Причины возникновения антиглобалистского движения. *Вестник Сибирского государственного аэрокосмического университета имени академика М.Ф. Решетнева*. 2006. С. 189.

4. Giddens A. *The Third Way*. Cambridge. 1998. P. 33., Косолапов Н.А. Политическая организация глобализирующегося мира: модели и альтернативы на среднесрочную перспективу // *Общественные науки и современность*. 2001. № 6. С. 157, 159.

5. Влияние технологии на капитализм (в том числе на АГД) и криминализацию финансов, см. Drucker P.F. *Post - Capitalist Society*. N.Y., 1995. Pp. 19 - 21., Giddens A. *Op. cit.* P. 31., Кастельс М. Информационная эпоха. Экономика, общество и культура. М., 2000., Хорос В. Г. Постиндустриализм - испытание на прочность// *Глобальное сообщество: новая система координат (подходы к проблеме)*. СПб., 2000. С. 172 - 4., Мовсенян А., Огнивцев С. Транснациональный капитал и национальные государства // *Мировая экономика и международные отношения*. 1999. № 6. С. 59., Sassen S. *Globalization and its Discontents*. N.Y. 1998. Pp. 195 - 96., Кеннеди П. В. Вступая в двадцать первый век. С. 69., Wilkin P. *Op. cit.* Pp. 81 - 82., Косолапов Н. А. Контуры нового мирового порядка // *Постиндустриальный мир*. Центр. Периферия. Россия. М., 1999. с. 218., Дилигенский Г.Г. Глобализация: перспективы демократии // *Полития*. 1999. № 3 (13). С. 89.

6. Для описания идеологии неолиберализма см. Малахов В С. Государство в условиях глобализации. "Книжный дом Университет". Москва. 2007. Pp. 10 - 15., Мартин Г.П., Шуманн Х. Западная глобализации. Атака на процветание и демократию. Издательский дом Альпина. Москва. 2001. Pp. 150 - 151., Коллонтай В.В. О неолиберальной модели глобализации// *Мировая экономика и международные отношения*. 1999. № 10. - С. 3 -13.

7. Термин, созданный Джоном Уильямсоном для обозначения общего мнения в международном финансовом сообществе Вашингтона, в которое вошли не только администрация США, но и крупные международные финансовые институты и аналитические центры, такие как Институт международной экономики, см. Williamson, J. (1990) *What Washington Means by Policy Reform*. In: Williamson, J., Ed., *Latin American Adjustment: How Much Has Happened?* *Institute for International Economics*, Washington.- 7-20.

8. О роли международных экономических институтов ВТО, ВБ, МВФ см. Коллонтай В. В. *Op. cit.* - С. 8.

9. Об изменении роли государства см. Sassen S. *Op. cit.* Pp. 197 - 200., Waters M. *Op. cit.* Pp. 119 - 121.

10. Friedman J. *Globalization, neither evil nor inevitable*, *Critical Review: A Journal of Politics and Society*. 2000.14:1. P. i.

11. Об этом см. Waters M. *Op. cit.* P. 87., Giddens A. *Op.cit.* P. 30., Коллонтай В. В. *Op. cit.* P. 6., Кеннеди П. В. *Op. cit.* Pp. 65, 68 - 69.

12. Waters M. *Op. cit.* Pp. 77 - 78., Коллонтай В. В. *Op. Cit.* P. 6., Мовсенян А., Огнивцев С. Транснациональный капитал и национальные государства // *Мировая экономика и международные отношения*. 1999. № 6. P. 60.

13. Мартин Г. П., Шуманн Х. Западная глобализации. Атака на процветание и демократию. Издательский дом Альпина. Москва. 2001. P. 154., Коллонтай В. В. *Op. Cit.* Pp. 6 -7., Хорос В. Г. Постиндустриализм - испытание на прочность// *Глобальное сообщество: новая система координат (подходы к проблеме)*. СПб., 2000. P. 172., Мовсенян А., Огнивцев С. *Op. cit.* Pp. 55 - 63. Кеннеди П. В. *Op. Cit.* Pp. 67 - 8, 70.

14. Robertson R., Knondker H. *Discourses of Globalization: Preliminary considerations*. *International Sociology*. L., 1999. vol. 13. N:1. P.37.

15. Curran G. *21st Century Dissent Anarchism, Anti-Globalization and Environmentalism*. Palgrave. Macmillan. NewYork. 2007. P. 49.

16. Bhagwati J. *Coping with Anti - globalization. A Trilogy of Discontents*. *Foreign Affairs*. 2002. Vol. 81, No. 1. Pp. 2-7.

17. Журнова Е. А. Причины возникновения антиглобалистского движения. *Вестник Сибирского государственного аэрокосмического университета имени академика М.Ф. Решетнева*. 2006.стр. 190.

18. О последствиях неолиберальной глобализации, см. там же. Pp. 142 - 4., Хорос В. Г. *Op. cit.* 171., Кеннеди П. В. *Op. cit.* P. 79.

19. Мартин Г. П., Шуманн Х. *Op. cit.* P. 161.

20. Коллонтай В. В. *Op. cit.* Pp. 8 -10., Кастельс М. Информационная эпоха. Экономика, общество и культура. М., 2000. Pp. 129 - 31. Хорос В. Г. *Op. cit.* Pp. 175 -176.

21. Мовсенян А., Огнивцев С. *Op. cit.* P. 59. Sassen S. *Op. cit.* 1998. P. 202, 207., Sassen S. *The Global City*. New York, London, Tokyo. Princeton University Press. Princeton, New Jersey. 1991.

22. Wilkin P. *Op. cit.* Pp. 83.

23. Смотрите на эти дебаты Fernandez L. A. *Policing Dissent. Social Control and the Anti-Globalization Movement* Rutgers University Press. New Brunswick, New Jersey, and London. 2008. P. 35.

24. *Ibid.* P. 35

25. Журнова Е. А. *Op. cit.* P. 188.

26. Bhagwati J. *Antiglobalization: why?* // *Journal of Policy Modeling*. 26. 2004. Pp. 452.

27. Об организационных формах АГД см. Fernandez L. A. *Op. cit.* Pp. 55-65.

28. Curran G. *21st Century Dissent Anarchism, Antiglobalization and Environmentalism*. Palgrave. Macmillan. New York. 2007. P. 65.

29. BHeartfield J. *Contextualising the 'anti-capitalism' movement in global civil society* // Baker G. and Chandler D. *Global Civil Society Contested futures*. London and New York. Routledge. 2005. P. 80.

30. Интернет сайт: <http://www.forumsocialmundial.org.br>

31. Panitch L. *Violence as a tool of order and change: the war on terrorism and anti - globalization movement*. *Options Politiques*. September. 2002. P. 43.

32. Hanp. Bhagwati J. *Antiglobalization: why?* // *Journal of Policy Modeling*. 26. 2004.

Неолиберальная глобализация и ее оппоненты

Абдулбоки Бозаров,
старший преподаватель
Ташкентского государственного
технического университета

Аннотация: в статье рассматривается феномен антиглобалистского движения, раскрывается сущность и тенденции развития международного антиглобалистского движения как социально-политического явления, анализируются причины его возник-

новения, общая характеристика, степень распространения и отличие от старых социальных движений.

Ключевые слова: капитализм, неолиберализм, антиглобализационное движение, глобализация, глобальное управление, Вашингтонский консенсус, Бреттон Вудские институты, Всемирный социальный форум.

Неолиберал глобаллашув ва унинг мухолифлари

Абдулбоки Бозаров,
Тошкент давлат техника
университети катта ўқитувчиси

Аннотация: мақолада неолиберал глобаллашувга қаршилик кўрсатиш феномени кўриб чиқилади ҳамда ижтимоий-сиёсий ҳодиса сифатида глобаллашувга қарши халқаро ҳаракат ривожланишининг моҳияти ва тенденциялари очиқ берилади, унинг пайдо бўлиши сабаблари, тавсифи, тарқалиши даражаси ва эски ижтимоий ҳаракатлардан фарқи таҳлил қилинади.

Калит сўзлар: капитализм, неолиберализм, антиглобаллашув ҳаракати, глобаллашув, глобал бошқарув, Вашингтон консенсуси, Бреттон Вудс институтлари, жаҳон ижтимоий форуми.

Neoliberal globalization and its opponents

Abdulkoki Bozarov,
senior lecturer, Tashkent State
Technical University

Abstract: the article reviews the phenomenon of anti-globalization movement, discloses the essence and tendencies in the development of international anti-globalist movement as a socio-political phenomenon, analyzes the causes of its emergence, characteristics, degree of distribution and the difference of it from the old social moments.

Keywords: capitalism, neoliberalism, the anti-globalization movement, globalization, Global Governance, Washington consensus, the Bretton Woods institutions, The World Social Forum.

Забихулла САИПОВ,
сиёсий фанлар номзоди,
Жаҳон иқтисодиёти ва дипломатия
университети мустақил изланувчиси

ВАШИНГТОННИНГ МАРКАЗИЙ ОСИЁГА ДОИР СТРАТЕГИК ЁНДАШУВЛАРИ

Америка Қўшма Штатлари XX асрнинг 90-йилларидан бошлаб, Марказий Осиё ва Афғонистонга нисбатан бир нечта стратегик ёндашувларни қўллаб келган. Мазкур мақолада Вашингтоннинг 2020 йил 5 февралда [1] қабул қилган стратегияси билан боғлиқ тафсилотларни атрафлича таҳлил этишга уриниб кўрамиз. Хужжатнинг тўлиқ номи "Қўшма Штатларнинг Марказий Осиё стратегияси 2019-2025 й. Суверенитет ва иқтисодий фаровонликни олға суриш", деб номланади. Минтақа харитаси, график схема ва фотосуратлардан иборат 6 саҳифали матннинг бошида "overview" (обзор, қисқача шарҳ) [2] сўзининг ёзилиши, унинг тўлиқ шакли ҳам мавжудлигини англатади, аммо у жамоатчиликка эълон қилинмаган кўринади. Одатда, амалиётда АҚШ стратегияларининг федерал идоралараро фаолиятини ўзаро мувофиқлаштириш мақсадида комплекс чоратадбирлар режаси (implementation plan) [3] ҳам ишлаб чиқилиб, у баъзи ҳолларда, яъни Оқ уй билан иттифоқдош давлатларнинг учинчи давлат муносабатларига қалтис даражада таъсир этиб қолиш ҳолатларида очикланмайди.

Мазкур стратегия нимаси билан аҳамиятли? Илгари бу каби стратегик ёндашувлар қабул қилинганми? Қисқа жавоб: айнан Марказий Осиёнинг беш мамлакатига хос алоҳида ҳужжат Америка дипломатиясида илк бора қабул қилинди. Аслида, Марказий Осиё минтақасига дахлдор сиёсий демаршлар, аксарият ҳолларда, Афғонистон масаласи билан боғлиқликда юритилар эди. Бунга мисол сифатида, Ўзбекистоннинг "Дўстлик" ордени билан тақдирланган америкалик олим Фредерик Старр [4] нинг 2005 йилда чоп этилган "Катта

Марказий Осиё. Афғонистон ва унинг қўшнилари учун шериклик" [5] номли илмий рисолини келтириш мумкин. Гарчанд, янги стратегияда ҳам минтақанинг истиқболи Афғонистон билан боғлиқликда бўлишига алоҳида урғу берилган.

Қолаверса, АҚШнинг Тожикистон, Туркменистон, Ўзбекистон, Қирғиз Республикаси ва Қозоғистон билан мустақилликнинг илк йилларидан ҳозирга қадар 30 йиллик алоқалари тадқиқот қамрови ҳисобланиб, АҚШ-Афғонистон муносабатлари негизини теран англаш ва уни акс эттириш мақсадида, 1979-2021 йиллар мобайнида содир бўлган ҳал қилувчи воқеалар замон ва макон таҳлили сифатида белгилаб олинган.

Умуман олганда, "дипломатия" ва "стратегия" ўзаро чамбарчас боғлиқ тушунчалардир. Улар бир-бири орқали ўзаро мутаносиб равишда А объект В, С, D, E, F объектларга нисбатан яқин, ўрта ва узоқ муддатли пировард мақсадларга Х, Y, Z воситалари орқали эришиш йўллариини тушуниш асосида башорат қилиш ва моделлаштириш амалга оширилади.

2020 йилда чоп этилган бўлса-да, негадир 2019-2025 йиллар учун мўлжалланган янги стратегия муқаддимасининг биринчи жумласида АҚШ Тожикистон, Туркменистон, Ўзбекистон, Қирғизистон ва Қозоғистоннинг давлат мустақиллигини жаҳон ҳамжамияти мамлакатлари орасида биринчилардан бўлиб олқишлагани ҳамда сўнгги 30 йил мобайнида ҳар бир мамлакатнинг хавфсизлиги, ривожланиши ва фаровонлигини қўллаб-қувватлаш борасида мунтазам равишда иш олиб боргани таъкидланади. Маълумки, давлатлар ўз мустақиллигини ўрнатгандан сўнг ташқи дунё

билан тўлақонли мулоқотни йўлга қўйишлари учун иккита процедурага риоя этишлари лозим, яъни давлат мустақиллигини эътироф этиш ва дипломатик муносабатларни ўрнатиш тўғрисида вербал нота йўллаш ёки протокол алмашишдан иборат.

Ушбу мақолани тайёрлаш асносида турли материаллар билан танишиш натижалари Вашингтоннинг Марказий Осиё (Ўзбекистондан ташқари) давлатлари билан дипломатик муносабатлар ўрнатиш са-

наси Америка ва маҳаллий расмий манбаларда турлича келтирилгани маълум бўлди. Ваҳоланки, Америка томонининг, дастлаб, Қирғизистон ва Қозоғистон билан 1991 йил декабрда, қолган уч давлат — Тожикистон, Туркменистон ва Ўзбекистон билан 2 ой ўтиб, ўз муносабатларига расмий тус бергани сабабини ўрганиш қўшимча манбалар билан ишлашни талаб этади (1-жадвалга қаранг). Эҳтимол, бунга шунчаки техник омиллар сабаб бўлгандир.

1-жадвал

АҚШ ва Марказий Осиёнинг дипломатик муносабатлари

№	Давлат	Давлат мустақиллиги эътирофи санаси	Дипломатик муносабатлар ўрнатилган сана (АҚШ расмий манбаларида)	Дипломатик муносабатлар ўрнатилган сана (маҳаллий манбаларда)
1.	 Тожикистон	25.12.1991	19.02.1992 [6,7]	14.02.1992 [8]
2.	 Туркменистон	25.12.1991	19.02.1992 [9]	10.04.1992 [10]
3.	 Ўзбекистон	25.12.1991	19.02.1992 [11]	19.02.1992 [12]
4.	 Қирғизистон	25.12.1991	25.12.1991 [13]	27.12.1991 [14]
5.	 Қозоғистон	25.12.1991	25.12.1991 [15]	07.01.1992 [16]

Стратегия матнининг давомида минтақанинг океан давлати учун нақадар муҳим эканлиги очиқ қайд этилган, яъни Қўшма Штатларнинг устувор стратегик манфаатдорлиги қуйидагилардан иборат этиб белгиланган:

- турли хил шериклар билан, ўз шартларига биноан, сиёсий, иқтисодий ва хавфсизлик манфаатларини илгари суришда мустақил, барқарор ва фаровон Марказий Осиёни барпо этиш;

- жаҳон бозорлари билан боғланган ва халқаро сармоялар учун очиқ бўлиш;

- шунингдек, забардаст, демократик институтларга эга, қонун устуворлигига ва инсон ҳақ-ҳуқуқлари меъёрларига риоя этилишини таъминлаш.

АҚШнинг Марказий Осиёга тааллуқли стратегияси қатор кузатувчилар томонидан турлича қарши олинди. Чунончи, баъзилар: "Ва ниҳоят, АҚШ Марказий Осиёни жиддий қабул қилишни бошлади", [17] деб ўйга толдирса, бошқа қарашларда: "Хар 5-6 йилда АҚШ "янги" Марказий Осиё стратегиясини илгари суради - ўзига хос янгилик шаббодасини яратиш йўлидаги кос-

метик ўзгаришлар", [18] деб истехзоли қарашлар билдирилди.

Юқорида зикр этилган биринчи банд бўйича ва умуман, матннинг ҳеч қаерида зикр этилмаган бўлса-да, гап "коса остида ним коса" сифатида катта эҳтимол билан Москва, Пекин ҳақида кетиб, аҳолиси равнақи учун иқтисодий ривожланиши шарт бўлган Марказий Осиё давлатлари муҳим ижтимоий-сиёсий масалаларда яқин, ўрта ва узоқ муддатли истиқболда ташқи кучларга қарам бўлиб қолмаслигидан огоҳлантиради.

Иккинчи банд бўйича минтақа мамлакатлари нафақат Евроосиё иқтисодий иттифоқи, Шанхай Ҳамкорлик Ташкилоти, балки Жаҳон Савдо Ташкилоти фаолиятида ҳам фаол иштирок эта олишга сиёсий ирода ва тегишли илғор рақобатбардош бозор ярата олишга қодир бўлишларига умид билдирилган.

Учинчи масала доирасида жаҳоннинг саноати тараққий этган етакчи давлатлари билан елкама-елка бўлиш учун узоқ муддатли, доимий ва мунтазам ривожланишга кенг йўл очиб берувчи ички сиёсатни

ривожлантириш, мамлакат ичкарасидаги муассасалар демократик тамойиллар асосида фаолият юритишига эришиш, аҳолининг фундаментал инсон ҳуқуқларини таъминлашга даъват этилади.

Ундаги турфа фикрлардан бири шундай янграйди: "АҚШ Марказий Осиёнинг суверенитети, мустақиллиги ва ҳудудий дахлсизлигини қўллаб-қувватлайди, чунки баъзи йирик давлатлар бундай муносабатда эмас" [19].

Расмий Вашингтоннинг минтақамизга доир муҳим ҳужжатини таҳлил этиш мамлакат миллий манфаатлари учун муҳим аҳамият касб этиб, АҚШнинг минтақадаги ролининг яқин ўтмиши ва истиқболига тўғри баҳо беришга замин яратади. Шунингдек, у АҚШ ташқи сиёсати ва дипломатиясида узоқ йиллардан бери қўлланиб келаётган ҳарбий-сиёсий, савдо-иқтисодий, маданий-гуманитар соҳалардаги воситаларнинг назарий-концептуал асосларини бирламчи манбалар орқали англашга ёрдам беради.

Америка Қўшма Штатлари Марказий Осиё республикалари орасида Ўзбекистон ва Қозоғистон билан яқин муносабатларни ўрнатиш тарафдоридир. 2020 йилнинг февраль ойида АҚШ давлат котиби Майкл Помпео ўзининг минтақага сафарини фақат шу икки давлатга ташриф буюриш билан чеклади. Вашингтон айнан Тошкент ва Нур-Султонга катта эътибор қаратиши лозимлиги ҳақида 2016 йилда Карнеги жамғармаси мутахассислари тавсия этишган эди [20]. Бироз ўтиб, мазкур ташриф арафасида қароргоҳи Вашингтонда жойлашган консерватив "Мерос" ақлий маркази ҳам Қозоғистон ва Ўзбекистон минтақада иқтисодий ва хавфсизлик соҳаларида шерик сифатида кўрилиши таъкидланган [21].

C5+1 форматида Марказий Осиёдаги бешта давлат ва Вашингтон билан доимий мулоқотлар ўрнатиш 2015 йилнинг ноябрь ойидан Самарқанд шаҳрида йўлга қўйилган. Унда АҚШ Марказий Осиёда минтақалараро муносабатларнинг такомиллашиши, беш мамлакатнинг бутун бир минтақавий макон сифатида бир ёқадан бош чиқариб ҳамкорлик қилишларига ундайди.

Марказий Осиё давлатларига йўналтирилажак хорижий сармоялар улушида Қўшма Штатлар бизнесининг ўрни бўлиши ва уларнинг жалб қилиниши учун қонун устуворлиги ҳамда халқаро ҳуқуқ меъёрларига риоя қилинишига эришиш тарафдоридир.

АҚШнинг Марказий Осиёга дахлдор стратегиясининг диққатга молик жиҳати унинг минтақа давлатларининг давлат суверенитети ва ҳудудий яхлитлигини ҳам сўз, ҳам амалда тўлақонли қўллаб-қувватлашга тайёр эканлигидадир. Бу масалада Қўшма Штатлар ҳамфикр бўлган халқаро шериклари, шу жумладан, Европа Иттифоқига аъзо мамлакатлар билан маслаҳатлашиб, мувофиқлаштиради. Марказий Осиё давлатлари фаровон ва барқарор бўлишини истайди. C5+1 доирасидаги турли анжуманлар кун тартибида муштарак муаммоларга ўзаро манфаатли ечим топишга, минтақавий узвий ҳамкорликни ривожлантириш мақсадлари атрофида бирлашишга даъват этилади. Шунингдек, C5+1 дипломатик платформасининг хавфсизлик, иқтисодий алоқалар ва атроф муҳитни муҳофаза қилиш соҳаларида АҚШ ҳукуматининг 34 млн. доллардан ортиқ маблағлари ҳисобидан амалга оширилиши кўзда тутилган.

Шу билан бирга, Вашингтоннинг минтақага қизиқиши минтақанинг ўзи жозибадор эканида эмас, балки унга чегарадош бўлган Афғонистон, Россия, Хитой, Эрон ва бошқа мамлакатларнинг минтақага таъсир доираси ва муносабатлари салмоғи билан боғлиқ экани АҚШнинг Марказий Осиёга бўлган ёндашувлари нақадар шаффоф ва самимий эканлиги ифодасидир.

АҚШ стратегик ёндашувларини назарий-илмий жиҳатдан пухта англаш: унинг алоҳида минтақада амалга ошираётган аниқ восита ва манбаларини аниқлаш, бошқа кейсларга нисбатан осонроқ экстраполяция қилиш; унинг таъсир доираси ва кўламига холис баҳо бериш; республикачилар ё демократлар ҳукуматга келгач, ўзгарувчан реализм ё идеализм мактаблари таълимотларини олға суриш эҳтимоли юқори бўлишини далиллар асосида башорат қилиш; Америкадаги мавжуд лобби гуруҳлари фаолиятини теранроқ фаҳмлаш; Ўзбекистон учун минтақа интеграциясига дахлдор стра-

тегик лойиҳаларда иштирок этиш ва минтақа етакчилигини қўлга киритиш имкониятларини яратади.

Зотан, Ўзбекистон раҳбарияти АҚШ стратегиясига ҳамоҳанг тарзда: "Биз Афғонистонни Марказий Осиёнинг ажралмас қисми сифатида қабул қиламиз" [22], дея минтақа сиёсатида залворли ролни бажаришга киришганидан дарак бериши мумкин.

Манба ва адабиётлар

1. *United States Strategy for Central Asia: Advancing Sovereignty and Economic Prosperity. Remarks Alice G. Wells, Principal Deputy Assistant Secretary Bureau Of South And Central Asian Affairs Heritage Foundation February 5, 2020* www.state.gov/united-states-strategy-for-central-asia-advancing-sovereignty-and-economic-prosperity.

2. *Overview. United States Strategy for Central Asia 2019-2025 Advancing Sovereignty and Economic Prosperity. U.S. Department of State. Washington D.C. February 2020* www.state.gov/wp-content/uploads/2020/02/FINAL-CEN-Strategy-Glossy-2-10-2020-508.pdf

3. Саинов З. Турбулентность: исламский фактор во внешней политике США. - Ташкент: УМЭД, 2014. - 198 с.

4. Ўзбекистон Республикаси Президентининг 2019 йил 29 августдаги "Фредерик Старрни "Дўстлик" ордени билан мукофотлаш тўғрисида"ги Фармони. president.uz/uz/litfs/view/3073

5. S. Frederick Starr. A 'Greater Central Asia Partnership' for Afghanistan and Its Neighbors. Central Asia-Caucasus Institute & Silk Road Studies Program. Silk Road Paper March 2005. 36 p. www.silkroadstudies.org/resources/pdf/SilkRoadPapers/2005_starr_a-greater-central-asia-partnership.pdf

6. U.S.-Tajik Diplomatic History. U.S. Embassy Dushanbe. <https://tj.usembassy.gov/our-relationship/policy-history/io>

7. A Guide to the United States' History of Recognition, Diplomatic, and Consular Relations, by Country, since 1776: Tajikistan Ошибка! Недопустимый объект гиперссылки.

8. Муносибатҳои Ҷумҳурии Тоҷикистон бо Иёлоти Муттаҳидаи Америка. Вазорати корҳои хориҷии Ҷумҳурии Тоҷикистон <https://mfa.tj/tg/main/country/us>

9. *History of the U.S. and Turkmenistan Relations. U.S. Embassy Ashgabat* <https://tm.usembassy.gov/our-relationship/policy-history/io>

10. *Türkmenistan bilen diplomatik gatnaşyklary ýola goýan döwletler. Türkmenistanyň Daşary işler ministrligi.*

www.mfa.gov.tm/tk/articles/55

11. A Guide to the United States' History of Recognition, Diplomatic, and Consular Relations, by Country, since 1776: Uzbekistan. www.history.state.gov/countries/uzbekistan

12. O'zbekiston Respublikasi diplomatik aloqalar o'rnatgan davlatlarning ro'yxati www.mfa.uz/uz/cooperation/country

13. A Guide to the United States' History of Recognition, Diplomatic, and Consular Relations, by Country, since 1776: Kyrgyzstan. www.history.state.gov/countries/kyrgyzstan

14. Сносок стран, с которыми КР установил дипломатические отношения. Кыргыз Республикасынын Тышкы иштер министрлиги. <https://mfa.gov.kg/kg/zhogorku-menyu/tyshkysayasat/mezhdunarodnye-dogovory/diplomatiyalik-mamileler-tzlg-lklr-/spisok-stran-s-kotorymi-krustanovil-diplomaticheskie-otnosheniya>

15. A Guide to the United States' History of Recognition, Diplomatic, and Consular Relations, by Country, since 1776: Kazakhstan <https://history.state.gov/countries/kazakhstan>

16. Қазақстан Республикасы мен Америка Қарамы Штаттары арасындағы қатынастар. 08.10.2019 www.gov.kz/memleket/entities/mfa/press/article/details/sotrudnichestvo-respubliki-kazahstan-s-soedinennymi-shtatami-ameriki?lang=kk

17. Frederick Starr, Svante Cornell. A new strategy for Central Asia. The Hill. February 18, 2020. <https://thehill.com/opinion/international/483511-a-new-strategy-for-central-asia>

18. M. K. Bhadrakumar. US rolls out new Central Asia strategy. Indian Punchline. February 10, 2020 <https://indianpunchline.com/us-rolls-out-new-central-asia-strategy>

19. Catherine Putz. A New US Strategy for Central Asia: Continuity Under Better Conditions February 06, 2020. <https://thediplomat.com/2020/02/a-new-us-strategy-for-central-asia-continuity-under-better-conditions>

20. Eugene Rumer, Richard Sokolsky, Paul Stronski. *U.S. Policy Toward Central Asia 3.0* Carnegie Endowment for International Peace. January 25, 2016 https://carnegieendowment.org/files/CP_259_Central_Asia_Final.pdf

21. Luke Coffey and Anthony B. Kim. *Secretary Pompeo's Visits to Kazakhstan and Uzbekistan Offer an Opportunity to Advance U.S. Interests. The Heritage Foundation Issue Brief No. 5028 January 27, 2020* www.heritage.org/sites/default/files/2020-01/IB5028_0.pdf

22. Ўзбекистон Республикаси Президентини Шавкат Мирзиёевнинг Бирлашган Миллатлар Ташкилоти Бош Ассамблеясининг 75-сессиясидаги нутқи. Ўзбекистон Республикаси Президентининг расмий веб-сайти. 23.09.2020.

Вашингтоннинг Марказий Осиёга доир стратегик ёндашувлари

Забихулла Саипов,
Осиёнинг фанлари номзоди,
Жаҳон иқтисодиёти ва дипломатия
университети мустақил изланувчиси

Аннотация: мақолада Қўшма Штатларнинг Марказий Осиё давлатларига мўлжалланган стратегик ёндашувларининг айрим жиҳатлари ёритилган. Вашингтоннинг фавқулодда қизиқиши минтақанинг ўзи жозибадор экани эмас, балки унга чегарадош бўлган мамлакатларнинг минтақага таъсир доиралари ва муносабатлари салмоғи билан чамбарчас боғлиқ экани, АҚШнинг Марказий Осиёга нисбатан ёндашувлари нақадар шаффоф ва самимий эканлиги ҳақида мулоҳаза юритилган.

Калит сўзлар: С5+1, АҚШ, Марказий Осиё, Ўзбекистон, Қозоғистон, дипломатия, стратегия, суверенитет, ташиқ сийosat, хавфсизлик.

Стратегические подходы Вашингтона к Центральной Азии

Забихулла Саипов,
кандидат политических наук,
самостоятельный исследователь Университета мировой экономики и дипломатии

Аннотация: в статье делается попытка пролить свет на некоторые аспекты стратегических подходов США к Центральной Азии. Чрезвычайный интерес Вашингтона заключается не в привлекательности самого региона, а в непосредственной связи сфер влияния и интенсивности отношений приграничных стран с регионом, что может поставить под сомнение степень прозрачности и искренности подходов США к Центральной Азии.

Ключевые слова: С5+1, США, Центральная Азия, Казахстан, Узбекистан, безопасность, внешняя политика, дипломатия, стратегия, суверенитет.

Strategic approaches of Washington to Central Asia

Zabikhulla Saipov,
PhD (in Politics),
University of World Economy and Diplomacy,
independent researcher

Abstract: the article attempts to shed light on some aspects of the US strategic approaches to Central Asia. Washington's extraordinary interest lies not in the attractiveness of the region itself, but in the direct connection between the spheres of influence and the dynamics of relations between bordering countries with the region that might question the extent of transparency and genuineness of U.S. approaches towards Central Asia.

Keywords: C5+1, US, Central Asia, Kazakhstan, Uzbekistan, diplomacy, foreign policy, security, sovereignty, strategy.

Зокир РУСТАМОВ,
*Мирзо Улуғбек номидаги Ўзбекистон
Миллий университети тадқиқотчиси*

ХАЛҚ ТАЪЛИМИ ИСЛОҲОТЛАРИНИ БОШҚАРИШ ТАЖРИБАСИ

(Туркия Республикаси мисолида)

Туркия инқилоби даврида мамлакатда юз берган ўзгаришлар ва уларнинг моҳияти ҳанузга қадар кўплаб мутахассисларнинг диққатини ўзига жалб этиб келади. Бу ўзгаришлар таркибида 1920-1930 йилларда бевосита Мустафо Камол иштирокида ёки унинг кўрсатмалари асосида қабул қилинган қонунлар ва уларнинг ижроси билан боғлиқ жараёнлар муҳим аҳамият касб этади.

1923 йилда бир қатор Европа мамлакатлари билан Лозанна тинчлик шартномаси имзоланганидан сўнг Туркия Республикасининг замонавий давлат чегаралари янада аниқ бўлди [1]. Собиқ Усмон империяси сифатида унга ташқаридан кўрсатиладиган салбий таъсирларнинг камайиши мамлакатнинг ички ишларига эътиборни кучайтириш имкониятларини очиб берди. Гарчи мамлакатда давлат шакли ва унинг сиёсати, бошқарувини ташкил этиш борасида ҳали жамият ва бошқарув тизими ўртасида ички курашлар, низолар, конституциявий монархия тарафдорлари ва республикачилар ўртасида тўқнашувлар давом этаётган бўлса-да, бир қатор соҳаларда тубдан ислохотларни амалга ошириш шароитлари вужудга келган эди. 1921 йил конституциясига киритиладиган ўзгартиришлар ва уни бажаришга тайёргарликлар якунига етгач, ўша вақтларда Анқарадан 73 километр узоқликдаги Бала вилоятидан депутат бўлган Мустафо Камол бир овоздан янги республиканинг президенти этиб сайланди. Унинг тарафдорлари таъсири остида Туркия Буюк миллат мажлиси депутатлари томонидан эса мамлакат Туркия Республикаси, деб эълон қилинди. Кейинги даврда Мустафо Камол сайловларда яна уч

марта ютиб чиқди. Шу вақтга қадар ҳам Мустафо Камол давлат келажагини белгилашда, шубҳасиз, республикачилар томонида бўлган ва ўзининг турли хил муносабат билан сўзлаган нутқларида мамлакатда республика моделини ташкил этиш масалаларига катта аҳамият қаратган эди. 1923 йил 29 октябрда Туркия Буюк миллат мажлиси (парламент)да сўзлаган нутқида у ўз позициясини аниқлаштиради ва келажакдаги ислохотларни республика тузуми тартибларига мувофиқлаштириш ташаббусини эълон қилади [2].

Мустафо Камол ўз президентлик даврида, кейинчалик Туркия тарихида "инқилоблар" даври бошчиси деб номланадиган барча туб ўзгаришлар ва ислохотларнинг ғоявий йўл бошчиси ва бу ўзгаришларнинг амалий ташаббускори бўлди. Ўз таърифларида у бу мақсадларни: "Туркияни замонавий цивилизация даражасига олиб чиқиш чоратадбирлари", деб атаган эди. Вақт ўтиши билан Туркиянинг ички ва ташқи оламга намоён бўлган янги кўринишини, ҳақиқатан, ўша вақтларда инқилобий аҳамиятга эга бўлган бир қатор қонунлар асослаб берган эди.

Бутун мамлакат ижтимоий ҳаётида катта ўзгаришларга олиб келган бундай қонунлардан бири "Умумий халқ таълими тўғрисида"ги Қонун бўлди [3]. Мазкур Қонуннинг амал қила бошлаши билан унинг талаблари асосида барча мадрасалар ёпилди ва барча мактаблар Халқ таълими вазирлиги доирасига киритилди [4].

Таълим соҳасидаги ислохотлар кенг тус олиши муносабати билан 1920-30 йилларда вазирлик номи бир неча бор ўзгаришларга учради. Халқ таълими вазирлиги ҳузу-

ридаги биринчи Халқ таълими бўлими 1926 йилда Халқ таълими бўлими номи билан Бошланғич таълим бош бошқармасидаги Таълим ва интизом бўлими ҳузурида ташкил этилган. Кейинчалик, алоҳида белгиланган соҳадаги асосий ташкилий ислохотлар бирламчи якунлангач, бўлим ва унинг барча ҳудудий филиаллари ёпилди, аммо 1952 йилда у қайтадан ташкил этилиб, Олий таълим бош бошқармасига бириктирилди. Кейин эса Бошланғич таълим бош бошқармаси вазифасини бажара бошлади. 1960 йилда у Бош дирекцияга айлантирилди [5].

Таъкидлаш лозимки, республиканинг "Умумий халқ таълими тўғрисида"ги Қонуни аҳоли барча қатламларини қисқа вақт ичида янги қонунлар, ёзув ва таълим талабларига мослаштиришни зарурият қилиб қўйган эди. Шунга кўра, 1927 йилдан Халқ таълими бўлими "Оммавий синфлар"ни шакллантириш ва уларга аҳолини қамраб олишга ҳам масъул этиб белгиланган эди. Бу ишни амалга ошириш учун чиқарилган "Оммавий синфлар ва жамоат анжуманлари учун Низом"да ўқий олмайдиган ёки турли сабабларга кўра, керакли таълим даражасига эриша олмаганларни республика фуқароси билиши керак бўлган асосий фуқаролик билимлари билан таъминлаш, шу асосда миллий маданият ва онгни мустаҳкамлаш вазифаси қўйилди. 1930 йилларда "Оммавий синфлар" мустақил бўлимга айланиб, биринчи беш йилликнинг ўзидаёқ бутун мамлакатни қамраб олди ва ижтимоий билим ва савиянинг кўтарилишида катта роль ўйнади [6].

Бундан ташқари, "Умумий халқ таълими тўғрисида"ги Қонун доирасида 1927 йилда Халқ таълими бўлими таркибидан кейинчалик ажралиб чиққан Халқ мактабларига ҳам асос солинди. 1928 йилда янгилар қабул қилиниши билан Отатурк раҳбарлигида Миллий мактаблар ташкил этилди. Ушбу масала бўйича чиқарилган Низомга мувофиқ, қишлоқларда 12-45 ёшда ва шаҳарларда 16-45 ёшдаги ҳар бир киши саводхонлик гувоҳномасини олиши шарт қилиб қўйилди. Мактабларда саводхонлик даражасини белгиловчи курслар ташкил этилди, мактаб мавжуд бўлмаган жойларга эса "кўчма миллат мактаблари" юборилди. Ушбу мактаблар амалда икки

турдаги таълимни ташкил этганлар. "А ва Б синфлари", дея белгиланган курсларда таълим ўзига хос равишда олиб борилган. А синфларида ўқиш ва ёзишни ўргатишга катта аҳамият берилган бўлса, Б синфларида ҳисоб-китоб, жамият таркиби, соғлиқни сақлаш тўғрисидаги маълумотлар ва фуқаролик тўғрисида ҳуқуқий маълумотларга катта аҳамият қаратилган. Мазкур курсларда ўқиш муддати 4 ой этиб белгиланган. 1928-1949 йилларда ушбу синфларда тахминан 2 миллион киши таълим олган [7].

"Умумий халқ таълими тўғрисида"ги Қонун Халқ таълими бўлими таркибид бўлишига қарамасдан, 1930 йилларда деярли мустақил фаолият олиб борган "Жамоатчилик ўқиш хоналари"ни ҳам ташкил этган эди. Фуқаролар ўрганганларини унутмасликлари, ўқиш одати ва завқини олишлари учун 1930 йилда жамоат ўқиш хоналари очилган [6]. Илгари ушбу мактаблардан фақат Миллий мактабларга бора олмайдиганлар фойдаланиши мумкинлиги тахмин қилинган бўлса-да, кейинчалик ҳамма учун очиқ бўлиб қолган. Кейинчалик мана шу тузилмалар базасида Туркияда маҳаллий кутубхоналарнинг катта тизими вужудга келган эди. Мазкур кутубхоналарда ҳозирда ҳам мустақил ўрганувчилар учун очиқ ва текин таълим курслари анъанаси давом этиб келмоқда.

"Умумий халқ таълими тўғрисида"ги Қонун, Халқ таълими вазирлиги ва унинг таркибидаги Халқ таълими бўлими фақат аҳолининг ўқиш ва ёзиш бўйича саводхонлигини ошириш учунгина хизмат қилмаган, балки умумий маданий ривожлантириш масалаларига доир вазифаларни ҳам бажарган. 1932 йилда ана шу умумий маданий ривожлантириш вазифалари доирасида бутун мамлакат бўйлаб Халқ таълими бўлимига бўйсундирилган Халқ уйлари ва Халқ палаталари ташкил этилган эди. Халқ уйлари турк миллатчилигини ривожлантириш ва турк маданиятини шакллантириш ҳамда саводхонликни оширишда самарали фаолият олиб борган. Улар жамоат марказлари, жамоат синфлари, курслар, кутубхоналар, нашриёт, деҳқончилик, тил ва ёзув, тарих, мусиқа, ижтимоий ёрдам,

спорт ва тасвирий санъат соҳасида фаол иш олиб боришган. 1933 йилда кучга кирган "Халқ таълими вазирлигининг марказий ташкилоти ва унинг вазифалари тўғрисида"ги 2287-сонли Қонун билан Халқ уйлари томонидан олиб борилган ишлар "Бошланғич таълим бош бошқармаси"га ўтказилади. Халқ палаталари, асосан, қишлоқларда ташкил этилган, аммо улар Халқ уйлари каби жуда кенг тарқалмаган [7]. Шунга қарамай, ҳар икки тузилма аҳолининг саводхонлик ва маданий ўсишида, айниқса, катталарнинг янгиланаётган талабларга тезликда мослашишларига ўзининг катта ҳиссасини қўшган эди.

Туркияда саводхонликни ошириш, маданий даражани ривожлантиришга 1936 йилда ташкил этилган Қишлоқ инструкторлари курслари ва 1942 йилда ўз фаолиятини бошлаган Қишлоқ институтлари ҳам катта ҳисса қўшган. Халқ таълими бўлими таркибида мазкур тузилмаларнинг шакллантирилиши билан қишлоқ мураббийлари ва ўқитувчиларига жамоат маорифи билан бир қаторда, мактабдаги вазифалар ҳам топширилди [8]. Қишлоқдан чиққан раҳбарлар бошчилигида қишлоқни ривожлантиришга йўналтирилган қишлоқ институтлари халқ таълими соҳасида ҳам самарали фаолият кўрсатдилар. Мазкур тузилмалар доирасида ўқитувчи зиммасига қишлоқ аҳолисининг турмуш фаровонлигини оширишда иштирок этиш вазифалари ҳам юкланган эди.

Шу билан бирга, қишлоқларда ўқитувчилар бошчилигида қишлоқ хўжалиги транспорт воситалари ва бошқа техника воситаларни сотиб олишлари, барча турдаги кооперативларни ташкил этишлари ва ўз бизнесларига раҳбарлик қилишлари кўзда тутилган эди [9]. Бу билан амалда ўқитувчи фақат мактабдаги ишларни бажариш билан чекланмай, атроф муҳит ва катта-кичик - ҳаммани ривожланиш сари эргаштиришга ҳам масъул этилган эди.

Шу йилларда Қишлоқ институти ўқитувчилари амалда қишлоқларда халқ таълими ва жамиятни ривожлантириш соҳасида муҳим тадқиқотлар ўтказдилар ва ҳар томонлама ривожлантиришнинг янгидан-янги ғоялари ва лойиҳаларини ишга туширдилар. Бу ҳаракат Туркия тарихида 1950 йил-

ларга қадар жадал ривожланганлиги қайд этилади. Лекин 1950 йиллардан кейин катталар таълими ва уларни тараққиётга етаклаш дастурларига етарлича эътибор берилмаганлиги сабабли у аста-секин маданий анъанадан чиқа бошлаган. 1953 йилда Халқ таълими вазирлиги томонидан оммавий дарслар ташкил этилган, лекин ушбу курслар фақат саводхонлик, арифметик ва асосий фуқаролик билимларини ўргатишигина мақсад қилган ва бунда жамиятни маданий ривожлантириш лойиҳалари бутунлай эътибордан четда қолган эди [10].

Халқ таълими вазирлигида 1960 йилда Халқ таълими Бош бошқармаси дирекцияси ташкил этилиши билан халқ таълими фаолияти мунтазам равишда ўзгариб борди. Кейинчалик ушбу дирекция 1964 йилда Қишлоқ ишлари вазирлигига ҳам бириктирилди. Лекин 1967 йилда у яна Таълим вазирлигига қайтарилган ва "Маданият маслаҳатчилиги"га бириктирилган. Маданият вазирлигининг ташкил этилиши жараёнида Маданият котибиятининг ушбу вазирлик таркибига ўтказилиши натижасида Халқ таълими Бош бошқармаси 1971 йилда Халқ таълими котибиятига бириктирилган. Лекин 1977 йилда Халқ таълими Бош бошқармасининг ташкилий тузилмасида юз берган ўзгаришлар туфайли у Касб-хунар ва техника таълими маслаҳатчиси ҳузуридаги Норасмий таълим бош бошқармаси номи билан қайта ташкил этилди. Ва ниҳоят, 1983 йилда иккита бош директорликнинг бирлашиши билан у Ўқувчиларни тайёрлаш ва норасмий таълим бош бошқармасига айлантирилди.

Туркия халқ таълимини шакллантириш ва ривожлантириш жараёнларида 1930 йилларнинг охирларида ташкил этилган Халқ таълими кенгаши ҳам ўз фаоллиги билан муҳим аҳамият касб этган эди. Халқ таълими кенгашида биринчи бор Туркияда халқ таълимини ташкил этишнинг энг муҳим масалалари муҳокамага қўйилган эди [11]. Ўшанда бутун мамлакат ҳудуди ва 50 ёшгача бўлган барча фуқароларни тузилмага қамраб олиш масалалари ҳудудларда бўлиб қайтган илмий делегациянинг биринчи мавзуси сифатида муҳокама қилинди. Тез орада Кенгашнинг ҳудудий тузилмалари ташкил этилиши

муносабати билан у Миллий таълим кенгаши деб атала бошлади.

Мазкур муҳокамада "Халқ таълими учун жамоат, одамлар кўпроқ эҳтиёж сезадиган ва кўпроқ талаб қиладиган тил, дин ва ҳисоб каби курсларни ўқитиш билан кифояланиши ва халқ таълими фақат шу тарзда берилиши мумкинлиги, бошланғич мактаб дастурлари эса шунга яраша алоҳида тартибга солиниши" кераклиги кўпчилик томонидан эътироф этилган. Чунки "қишлоқ аҳолиси ва фуқароларнинг эҳтиёжлари турли хиллиги" таъкидланган [7].

Миллий Таълим Кенгашининг 1949 йил 22-31 августда бўлиб ўтган йиғилишида халқ таълими дастурларида демократия масаласи таълимига эътиборни кучайтириш ва жамоат мактабларидан ташқарида ҳам ушбу мавзуда ўқитилиши кераклиги таъкидланади. Мазкур талаб Халқ таълими вазирлигининг марказий ташкилотида демократия таълими назоратига йўналтирилган халқ таълими бўлимининг ташкил этилишига олиб келди [3]. Лекин бу, аслида, жамиятни инновацион замонавий маданиятга мослаштириб бориш ва бунга ўқитувчилар масъуллигини таъминлаш дастурларининг бузилишига замин ҳозирлаган эди.

Миллий Таълим Кенгашининг 1957 йил 18-23 мартдаги йиғилиши ҳам 30-йиллар халқ таълими ўрнатган "халққа ҳар томонлама таълим бериш тизими" сақланиб қолган қоидаларининг ўзгаришига олиб келган тadbирлардан бири бўлди. Мазкур йиғилишда, 1939 йилдан кейин, халқ таълими биринчи марта батафсил муҳокама қилинади. Унда халқ таълими мақсадлари, таъминоти, усуллари ва воситалари ҳамда буни амалга ошириш учун расмий ва ташкилотда ишлайдиган кадрларни тайёрлашга алоҳида эътибор қаратилган.

Миллий Таълим Кенгашининг 1962 йил 5-15 февралдаги йиғилиши илк халқ таълими қарорларининг асосий мақсадларини тубдан янгилади. Халқ таълими таърифи ва вазифалари, халқ таълими субъектлари, халқ таълими соҳасидаги ҳамкорлик, меҳнат тақсимоти ва иш режалари, халқ таълими марказлари, халқ таълими хоналари, халқ таълими нашрлари, халқ таълими муассасалари ва мувофиқлаштирувчи гуруҳлари томонидан тайёрланган ва

миллий таълим кенгаши тавсия этган воситалар, қонунлар ва қоидалар, умумий масалалар, биринчи навбатда, кўриб чиқилиши керак бўлган масалалар бўйича баъзи қўшимчалар билан қабул қилинган таклифлар ўринли, деб топилди [12]. Ушбу таклифларга кўра, Халқ таълими Бош бошқармаси томонидан керакли тadbқиқотлар ўтказилишига келишиб олинди. Буларнинг барчаси ўзгариб бораётган Европа халқ таълими янгиликларида ўз аксини топган эди. Муайян маънода бу ўзгаришларни, аслида, уларга мувофиқ келмайдиган таълим даражалари устида бунёд этишга қаратилган эди. Шунга кўра, халқ таълими борасида қабул қилинган қарорларнинг энг самаралиси сифатида ҳанузга қадар 30-йилларнинг қарорлари эътироф этиб келинади.

Хулоса қилиб айтишимиз лозимки, Туркияда ўтказилган халқ таълимидаги ислохотларнинг асосий мақсади аҳоли саводхонлигини ошириш, мактабларни бутунлай халқ таълими тизимига ўтказиш, янги давр мактабларини шакллантириш ва ёшларнинг дунёвий билимларини ошириш эди.

1924 йилда Буюк миллат мажлиси халифаликни тугатиш тўғрисида қарор қабул қилди. Дин ва вақф ишлари бўйича вазирлик тугатилди, вақф мулклари национализация қилинди. Мадрасалар ёпилиб, барча мактаблар Маориф вазирлиги ихтиёрига ўтказилди. Шу тариқа Туркия Республикасининг ҳозирги таълим соҳасига асос солинди.

Манба ва адабиётлар

1. "Лозаннский мирный договор. https://w.histrf.ru/articles/article/show/lozanskii_mirnyi_dogovor_1923.; *Conférence de Lausanne sur les Affaires du Proche-Orient (1922-1923) // Actes signés à Lausanne le 30 janvier et le 24 juillet 1923. P., 1923*"
2. "Özoğul, S. (2003), *Halk Eğitim Merkezlerinde Uygulanan Genel Kültür Programlarında Model Oluşturmaya Yönelik Bir Çalışma: Beşiktaş Halk Eğitim Merkezi Örneği. Yüksek Lisans Tezi. Marmara Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü*".
3. "Serençelik, İ. (2005). *Halk Eğitim Merkezlerinde Milli Eğitim Bakanlığı ve Sivil*

Toplum Kuruluşları tarafından Verilen Kurslara Katılan Eğitimcilerin Sorun Alanları, Çözüm Önerileri, Geleceğe Yönelik Beklentileri ve İş Doyumlarının Araştırılması. Yüksek Lisans Tezi. Marmara Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü”.

4. “<https://realnoevremya.ru/articles/136833-mustafa-kemal-atatyrk-respublika-reformy-religiya>”

5. “Duman, A. (2007). Yetişkinler Eğitimi. (2. Baskı). Ankara. Ütopya Yayınevi.”

6. “Güler, B. (2004). Avrupa Birliğinin Yetişkin Eğitimi Programı Grundtving Çerçevesinde Halk Kütüphanelerinin Yeri ve Önemi. Yüksel Lisans tezi. Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü”.

7. “Kaya, Y. K. (2010). İnsan Yetiştirme Düzenimiz: Politika-Eğitim- Kalkınma. Ankara: Pegem Akademi”.

8. “Kurt, İ. (2000). Yetişkin Eğitimi. Ankara: Nobel Yayın Dağıtım”.

9. “MEB, (2006). Yaygın Eğitim Kurumları Yönetmeliği. Ankara”.

10. “MEB. (2010). Milli Eğitim Şuraları. http://tkb.meb.gov.tr/www/suralar/dosya/28.12.2010_tarihinde_alinmistir”.

11. “Celep, C. (2003). Halk Eğitimi. Ankara: Anı Yayıncılık”.

12. “MEB, (1992). Çıraklık ve Yaygın Eğitimde Gelişmeler, Ankara”.

Халқ таълими ислохотларини бошқариш тажрибаси (Туркия Республикаси мисолида)

Зокир Рустамов,

*Мирзо Улуғбек номидаги Ўзбекистон
Миллий университети тадқиқотчиси*

Аннотация: ушбу мақолада Мустафо Камол кўрсатмалари асосида қабул қилинган қонунлар ва уларнинг ижроси билан боғлиқ жараёнлар ёритилган бўлиб, асосан, Туркиянинг ижтимоий ва маданий ҳаётида катта ўзгаришларга олиб келган “Умумий халқ таълими тўғрисида”ги Қонуннинг жамиятдаги роли очиб берилган.

Калит сўзлар: республикачилар, халқ таълими, халқ уйлари, халқ палаталари, халқ мактаблари, миллий мактаблар, миллий таълим кенгаши, оммавий синфлар, қишлоқ институти.

Опыт управления реформами народного образования (На примере Республики Турции)

Зокир Рустамов,

*исследователь Национального
университета Узбекистан*

Аннотация: в этой статье описываются законы, принятые на основании указаний Мустафы Кемала, и процессы, связанные с их реализацией, а также роль закона о государственном образовании в обществе, который привел к значительным изменениям в социальной и культурной жизни Турции.

Ключевые слова: республиканцы, народное образование, общественные дома, общественные палаты, государственные школы, национальные школы, национальный совет по образованию, общественные классы, сельский институт.

Experience in managing Public Education Reforms (On the example of the Republic of Turkey)

Zakir Rustamov,

*Researcher of the faculty of History,
the National University of Uzbekistan*

Abstract: the article reviews the laws adopted on the basis of Mustafa Kemal's instructions and the processes related to their implementation. The role of the law "on general public education" in society, which has led to major changes mainly in the social and cultural life of Turkey is revealed in article.

Keywords: republicans, people's education, people's homes, people's chambers, people's schools, national schools, national education council, public classes, rural institute.

Академия ҳаётидан / Из жизни академии / Academy life

Ғафур Ғулом уй-музейига ташриф

2 апрель куни Академиянинг "Келажак лидерлари" махсус ўқув курси қатнашчилари сеvimли ёзувчимиз Ғафур Ғулом уй-музейида адибнинг ижоди ва ҳаёти, ўзбек матбуоти, илм соҳасида олиб борган изланишлари билан яқиндан танишдилар.

Тингловчилар миллатимиз адабиёти намояндалари ҳайкаллари қад ростлаган Адиблар хиёбонига ҳам ташриф буюришди. Ташриф жараёнида филология фанлари бўйича фалсафа доктори Мансур Юнусов тингловчиларга миллатимизнинг сеvimли ёзувчи ва шоирлари, қардош халқлар адабиёти намояндалари ижодининг жамиятимизда тутган ўрни, шунингдек, миллатимизнинг фахру ифтихори, давлат ва жамоат арбоби, шеърят мулкининг султони Ҳазрати Мир Алишер Навоий ҳақида атрофлича маълумотлар берди.

Майкл Кёртис билан учрашув

15 апрель куни Ўзбекистон Республикаси Президенти ҳузуридаги Давлат бошқаруви академияси раҳбарияти ҳамда "Халқаро таълим бўйича Америка кенгашлари" ("American Councils for international education") нодавлат ташкилотининг стратегик ривожланиш бўйича катта вице-президенти Майкл Кёртис ўртасида учрашув бўлиб ўтди.

Халқаро таълим бўйича Америка кенгашлари АҚШда 1974 йилда таъсис этилган бўлиб, бугунги кунда 90 дан зиёд мамлакатлар билан ҳамкорлик олиб боради. Ташкилот дунё мамлакатлари орасида халқаро таълим, қўшма таълим дастурлари, академик алмашиш ва тил муҳитини кенгайтириш, халқаро алоқаларни ривожлантириш билан шуғулланади.

Бугунги кунга келиб, Америка кенгашлари томонидан тақдим этилган таълим дастурларини дунё бўйлаб 94 мингдан зиёд битирувчилар тамомлаган, улар орасида вазирлар, депутатлар, элчилар ва бош директорлар бор.

Академия раҳбарияти билан бўлиб ўтган учрашувда кадрлар тайёрлаш соҳасида икки томонлама ҳамкорликни ривожлантириш масалалари хусусида сўз борди.

"Келажак лидерлари" Консерваторияда

16 апрель куни Ўзбекистон давлат консерваториясида Академиянинг "Келажак лидерлари" махсус ўқув курси тингловчилари учун амалий машғулот ташкил этилди. Шу муносабат билан Консерваториянинг Орган залида тингловчилар учун "Жаҳон мусиқаси Ўзбекистонда" мавзуида концерт дастури намоиш қилинди.

Шунингдек, Академия тингловчилари Ўзбекистон давлат консерваторияси ҳузуридаги "Миллий чолғу" илмий-ишлаб чиқариш экспериментал лабораториясида сақланаётган чолғу экспонатлари билан ҳам яқиндан танишдилар.

Франциянинг Муваққат ишлар вакили билан учрашув

20 апрель куни Академияда Франциянинг Ўзбекистон Республикасидаги элчихонаси Муваққат ишлар вакили Брис Рокфей ҳамда Ўзбекистон Республикаси Президенти ҳузуридаги Давлат бошқаруви академияси раҳбарияти билан учрашув ўтказилди. Унда икки томонлама ҳамкорлик йўналишлари муҳокама қилинди.

Маълумки, Франция — Ўзбекистоннинг муҳим ташқи сиёсий ва иқтисодий ҳамкори.

Ўзбекистон — Франция муносабатлари юқори даражадаги сиёсий ва дипломатик алоқалари, ўзаро манфаатли ҳамкорлик ва маданий-гуманитар алмашинуви билан ажралиб туради. Шу маънода, Академияда бўлиб ўтган мазкур учрашув ҳам катта аҳамият касб этади.

Халқаро илмий-амалий анжуман

21 апрель куни Давлат бошқаруви академиясида Ўзбекистон Республикаси Олий Мажлиси Сенати, Қонунчилик палатаси, Давлат бошқаруви академияси, Олий Мажлис ҳузуридаги Қонунчилик муаммолари ва парламент тадқиқотлари институти, Тошкент давлат юридик университети ҳамда К.Аденауэр жамғармаси билан ҳамкорликда "Ўзбекистонда юридик фанни ривожлантириш ва қонун ижодкорлигини такомиллаштиришнинг долзарб масалалари" мавзуида илмий-амалий халқаро анжуман ўтказилди.

Анжуманда Олий Мажлис Сенати аъзолари ва Қонунчилик палатаси депутатлари, мутасадди вазирлик ва идоралар вакиллари, олимлар ва илмий ходимлар, миллий ҳамда хорижий экспертлар иштирок этдилар.

Тадбирни Ўзбекистон Республикаси Олий Мажлиси Сенати Раисининг биринчи ўринбосари Содиқ Сафоев кириш сўзи билан очди.

Анжуман ҳуқуқ фанини ривожлантириш, қонун ижодкорлигини такомиллаштириш, халқаро ҳуқуқ нормаларига мос тўғридан-тўғри амал қилувчи қонунларни қабул қилишнинг методологик асосларини кучайтириш, шунингдек, мамлакатимизда амалга оширилаётган сиёсий, иқтисодий ва ижтимоий ислохотларда қонунларнинг ўрнини юксалтириш юзасидан амалий чоралар кўриш бўйича таклиф-тавсиялар, хулосалар ишлаб чиқиш мақсадида ташкил этилди.

Тадбирда миллий экспертлар ҳамда Нагоя университети, Қозоғистон гуманитар-юридик университети, Москва давлат халқаро муносабатлар институти, Германия халқаро ҳамкорлик жамияти (GIZ)нинг Ўзбекистондаги ваколатхонаси етук мутахассислари ўз маърузалари билан фаол иштирок этдилар.

КОИСА ваколатхонаси директори Пак Сунжин билан учрашув

23 апрель куни Академия раҳбариятининг Корея халқаро ҳамкорлик агентлиги (КОИСА)нинг Ўзбекистондаги ваколатхонаси директори Пак Сунжин билан учрашуви ўтказилди.

Унда "Ўзбекистон Республикаси давлат секторида инновацияларни жорий этиш мақсадида Академия салоҳиятини ошириш" (DEEP) лойиҳаси доирасида қайта тайёрлаш ва малака ошириш соҳасида икки томонлама ҳамкорлик истиқболлари, шунингдек, режалаштирилган тадбирларни амалга ошириш хусусида сўз борди.

Польша элчихонаси вакиллари Академияда

23 апрель куни Польшанинг Ўзбекистон Республикасидаги элчихонаси Муваққат ишлар вакили Томаш Коллат ҳамда Академия раҳбарияти ўртасида учрашув ўтказилди.

Учрашувда Академия ва Польша Республикаси Президенти Лех Качинский номидаги Давлат бошқаруви миллий мактаби (KSAP) ўртасида ҳамкорлик ўрнатиш масалалари муҳокама қилинди.

"Келажак лидерлари"га сертификатлар топширилди

24 апрель куни Академияда Давлат хизматини ривожлантириш ва Ёшлар ишлари агентликлари ҳамкорлигида "Келажак лидерлари" махсус дастури тингловчиларига сертификат топшириш маросими бўлиб ўтди. Тадбирда ташкилотларнинг масъул раҳбарлари ҳам иштирок этдилар.

Дастурга республика бўйлаб корхона, ташкилот, идоралардан 800 нафар номзод тавсия этилди. 3 босқичли синов асосида танлаб олинган 50 нафар тингловчи 2 ой мобайнида турли соҳалар бўйича ўқитилди.

Тингловчилар лидерлик, жамоани шакллантириш, тайм-менежмент, лойиҳа бошқаруви, стратегик таҳлил, ҳудудларни ижтимоий-иқтисодий ривожлантириш каби фанлардан сабоқ олишди.

Пилот тарзида ишга туширилган ушбу махсус дастур ёшларнинг компетенциясини ривожлантирди. Бу эса янги Ўзбекистон учун янги давр кадрларини шакллантиришда муҳимдир.

Сайлов комиссиялари аъзолари малакасини оширишни ташкил этиш концепцияси тасдиқланди

Ўзбекистон Республикаси Марказий сайлов комиссиясининг 27 апрель куни бўлиб ўтган навбатдаги йиғилишида Ўзбекистон Республикаси Марказий сайлов комиссияси Сайлов комиссиялари аъзолари малакасини оширишни ташкил этиш концепцияси тасдиқланди.

Видеомулоқот шаклида ташкил этилган тадбирда Марказий сайлов комиссияси аъзолари ва ходимлари, илмий ва олий таълим муассасаларининг сайлов ҳуқуқи бўйича экспертлари, оммавий ахборот воситалари вакиллари иштирок этдилар.

Ушбу концепция сайлов жараёни иштирокчиларининг сайловни ташкил этиш ва ўтказиш бўйича кўникма ва малакасини, сайлов жараёнлари соҳасидаги ҳуқуқий билимини мустаҳкамлашга йўналтирилган.

Тадбир якунида Ўзбекистон Республикаси Марказий сайлов комиссияси билан Ўзбекистон Республикаси Президенти ҳузуридаги Давлат бошқаруви академияси, Тошкент давлат юридик университети, Ўзбекистон Республикаси Бош прокуратураси академияси, Ўзбекистон Республикаси Ички ишлар академияси ўртасида мазкур концепцияда белгиланган вазифаларни амалга ошириш бўйича ўзаро ҳамкорлик юзасидан келишув имзоланди.

Ҳамкорлик истиқболлари муҳокама қилинди

Жорий йилнинг 26 май куни Ўзбекистон Республикаси Президенти ҳузуридаги Давлат бошқаруви академияси раҳбариятининг Фридрих Эберт фондининг Қозоғистон ва Ўзбекистондаги директори Кристоф Мор билан учрашуви бўлиб ўтди.

Фридрих Эберт фонди Германиянинг 1925 йилда ташкил этилган энг қадимги нодавлат сиёсий жамғармаси ҳисобланади. Жамғарма фаолияти долзарб ижтимоий-сиёсий масалалар бўйича кўп томонлама мулоқотни қўллаб-қувватлаш, фуқароларни жамият тараққиётига ҳисса қўшишга фаол жалб этишга қаратилган.

Учрашувда давлат хизматчиларини тайёрлаш, қайта тайёрлаш ва малакасини ошириш соҳасида икки томонлама ҳамкорлик истиқболлари муҳокама қилинди.

МАҚОЛАЛАРГА ҚЎЙИЛАДИГАН ТАЛАБЛАР

«Жамият ва бошқарув» журнаliga илмий тадқиқот фаолиятининг давлат бошқарувини модернизация қилиш, жамият бошқарувининг таъсирчанлигини ошириш, кадрлар сиёсатининг самарадорлигини юксалтириш, давлат хизматининг ташкилий-ҳуқуқий асосларини такомиллаштириш каби устувор йўналишлар билан боғлиқ масалалар ёритилган мақолалар қабул қилинади.

Мақолалар:

- илмий ва амалий нуқтаи назардан долзарб;
- мавзунинг ёки унинг очиб берилишининг янгилиги;
- мавзу фундаментал ишлаб чиқилган;
- хулосалар асосланган;
- аниқ ва раён баён этилган бўлиши лозим.

Таҳририятга тақдим этиладиган материаллар қуйидаги асосий шартларга жавоб бериши лозим:

1. Мақоланинг матни Word 2003 версиясида тайёрланиши.
2. Шрифт — Times New Roman, 14 шрифт кегели (ҳажми) бўлиши.
3. Сатрлар орасидаги масофа 1,5 интервал бўлиши.
4. Мақоланинг тузилиши қуйидагича бўлиши керак: аннотация (45-55 та сўз), калит сўзлар (10 та сўз) (ўзбек, рус, инглиз тилларида), кириш, асосий қисм, хулоса, фойдаланилган адабиётлар.
5. Диаграмма, расм ва жадваллар фақат оқ/қора ёхуд кулрангда берилиши керак.
6. Иқтибослар мақоланинг охирида берилади (аввал манбалар, кейин адабиётлар), уни алифбо бўйича эмас, матн ичида келтирилган тартиби бўйича берилиши керак.
7. Мақоланинг умумий ҳажми 10 бетдан 15 бетгача, А4 форматида берилади.
8. Мақола номи, муаллиф(лар)нинг исм-шарифи, иш жойи ва лавозими, илмий унвони, илмий даражаси уч тилда (ўзбек, рус, инглиз тилларида) берилиши, мобил телефон, электрон почта манзили кўрсатилиши керак.
9. Мақолаларни электрон почта орқали ҳам юбориш мумкин.
Электрон почта манзили: jurnal95@mail.ru

Таҳририятга тақдим этилган мақолаларнинг чоп этилиши ёки чоп этилмаслиги ҳақидаги қарорни Таҳрир ҳайъати қабул қилади.

Журнал юқоридаги талабларга жавоб бермайдиган қўлёзмаларни қайтариш ҳуқуқига эга.